

Doktori disszertáció

A vendetta szerepe az elbeszélő forrásokban
Politikai/társadalmi ideológia és családi stratégia
Toszkánában, 1289 és 1424 között

Szolnoki Zoltán

Témavezető: Dr. Galamb György Ph. D.

**Szegedi Tudományegyetem Bölcsészeti- és
Társadalomtudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola Medievalisztikai
Program**

Szeged

2021

1. Bevezetés	6
1.1. A vérbosszú általános fogalma	6
1.2. Célkitűzések	8
1.2.1. A disszertáció földrajzi és kronológiai keretei	8
1.2.2. A disszertációban vizsgált forráscsoportok	9
1.2.3. További módszertani megfontolások	11
2. Az itáliai vendetta fogalma	12
2.1. A bosszúállás „archaikus” felfogása	12
2.2. Napjaink történettudományának eredményei	13
2.3. A funkcionális felfogás és kritikája	23
2.4. A vendetta játékelméleti megközelítése	27
3. Érdekvédelmi szerveződések	33
3.1. A <i>comune</i> és a <i>consorteria</i>	33
3.2. A városi pártok kialakulása és szerveződési elve	42
3.3. A <i>popolo</i> megjelenése	47
3.3.1. A 13. századi szerveződések	47
3.3.2. A fegyveres társulások, a céhek és a <i>popolo</i> kormányzatok kialakulása	49
3.3.3. A városi rend és a béke ideológiája	57
3.3.4. A firenzei történeti hagyomány forrásai és kialakulása	62
4. A Buondelmonte – Amidei vendetta	65
4.1. A vendetta Malespini/Villani-féle leírása és előzménye	65
4.2. Az esküszegés a 14. századi krónikákban	70
4.4. A történet második fele, a vendetta cselekménye	72
4.5. A vendetta a késő-középkori történeti munkákban	74
4.6. A fejezet tanulságai	80
5. Firenzei és pistoiai vendetták a századfordulón	83
5.1. A Cancellieri-vendetta jelentősége és forrásai	83
5.2. A pistoiai belpolitika problémái és a Cancellieri család	83
5.3. A vendetta	85
5.3.1. Az esemény datálása	85
5.3.2. A firenzei források beszámolóí	86
5.4. A Cancellieri-vendetta pistoiai leírása	90
5.4.1. A konfliktus felvezetése	90
5.4.2. A vendetta	91
5.4.3. A firenzei és pistoiai leírások különbségei	94
5.4.4. A firenzei feketék és fehérek pártharca, Firenze regionális expanziója	98

5.4.5. A pártharc okai és a pistoiai kapcsolatok Compagninál _____	102
5.4.6. A firenzei források tanulságai a Cancellieri vendettáról és a pistoiai pártharcról _____	105
5.5. A pistoiai vendetták és pártharcok _____	108
5.6. További vendetták a pistoiai krónikában _____	108
5.6.1. A pártharc első fázisa _____	109
5.6.2. A második fázis _____	110
5.6.3. A pártharc harmadik fázisa _____	110
5.6.4. A pártharc negyedik fázisa _____	111
5.6.5. Az ötödik fázis _____	112
5.6.6. A hatodik fázis _____	113
5.6.7. A hetedik fázis _____	114
5.6.8. A pártharc nyolcadik fázisa _____	114
5.6.9. A kilencedik fázis _____	116
5.6.10. A pártharc befejezése, a tizedik fázis _____	116
5.7. A fejezet tanulságai _____	117
5.7.1. A támadások jellege és a városi hatóság mozgásteret _____	117
5.7.2. A fekete Cancellierik szerepe a Pistoiai Névtelen szerint _____	119
5.8. Vendetták, mint a firenzei fekete és fehér guelf konfliktus lezárásai _____	123
5.8.1. Dino Compagni a vendettáról _____	123
5.8.2. Az Adimari-Bordoni vendetta _____	125
5.8.3. A Donati – Brunelleschi vendetta _____	127
5.8.4. A Cavalcanti-Pazzi vendetta _____	129
5.8.5. Dino Compagni a konfliktusok lezárásáról _____	133
5.8.6. A fejezet tanulságai _____	136
6. A sienai vendetták _____	138
6.1. Politikai berendezkedés és városi kormányzat a 13.-14. században _____	138
6.2. A sienai populo-kormányzat _____	140
6.3. Az erőszak a sienai krónikáirodalomban _____	144
6.4. Pártharcok és vendetták 1300 és 1351 között _____	146
6.4.1. A korszak eseményeinek grafikus ábrázolása _____	146
6.4.2. A Croniche senese adatainak elemzése _____	151
6.5. A Salimbeni-Tolomei vendetták _____	153
6.6. A Piccolomini – Malavolti és a Saraceni – Scotti vendetták _____	160
6.7. A szembenálló családok szerepe a korabeli Sienában _____	163
6.8. Lázadások és felkelések a Kilencek időszaka alatt _____	165
6.9. A békéltetési alkalmak és a <i>buon stato</i> a krónikákban _____	168
6.10. A kormányzat reakciója a vendettákra _____	171
6.11. További sajátosságok _____	175
6.12. A sienai belpolitika főbb vonásai 1355 és 1400 között _____	176
7. A vendetta szerepe a családi krónikákban _____	180

7.1. A <i>ricordanze</i> műfaja _____	180
7.2. Erőszak és vendetta a <i>Cronica domesticában</i> _____	183
7.2.1. A krónika keletkezésének körülményei _____	183
7.2.2. A vendetták kiváltó esemény: Ghino di Donato Velluti halála _____	185
7.2.3. A vendetta: Lippo di Simeone de'Mannelli meggyilkolása _____	187
7.2.4. A Velluti család reakciója Velluto meggyilkolására _____	190
7.2.5. A vendetta emlékezete a <i>Cronica domesticában</i> _____	192
7.3. Vendetták Luca Firidolfi da Panzano munkájában _____	194
7.3.1. A krónikás és munkája _____	194
7.3.2. A Panzani-Gherardini vendetta _____	194
7.3.3. A Panzani-testvérek kalandja Nápolyban, avagy Giovanni Ciecie meggyilkolása. _____	200
7.4. Lapo di Giovanni Niccolini De'Sirigati és a családi identitás _____	205
7.4.1. A krónikás és családja _____	205
7.4.2. Ruzza d'Arrigo di Luchese di Bonavia de'Sirigati vendettája _____	206
7.5. A családi béke és a békéltetés szerepe a <i>ricordanze</i> típusú krónikákban. _____	208
7.5.1. Békekötések Neri Strinati munkájában _____	208
7.5.2. További békéltetések _____	210
7.6. A fejezet tanulságai _____	212
8. <i>A vendetta veszélyei és az egyeduralom, avagy Giovanni Sercambi elmékedései a bosszúállásról</i> _____	215
8.1. A fejezet felépítése _____	215
8.2. Giovanni Sercambi és munkássága _____	215
8.3. A krónikás, mint politikus _____	216
8.4. Sercambi, mint krónikás _____	218
8.5. Vendetták a <i>Croniche di Luccában</i> _____	220
8.5.1. Az erőszakos konfliktusok eloszlása a krónikában _____	220
8.6. A vendettáról való elmékedés a <i>Croniche di Luccában</i> _____	223
8.6.1. <i>Amicizia</i> és <i>inimicizia</i> a <i>Croniche di Luccában</i> _____	223
8.6.2. A vendetta következményei és megelőzésük _____	224
8.6.3. Lazzaro Guinigi tettei és emlékezete _____	228
8.6.4. A fejezet tanulságai _____	233
8.7. A vendetta veszélyei: a Trinci-testvérek meggyilkolása _____	234
8.7.1. A téma indoklása _____	234
8.7.2. Niccolò Trinci meggyilkolása Sercambi leírásában _____	235
8.7.3. Az Argillaia testvérek cselvetése és a megtorlás _____	236
8.7.4. A gyilkosság előzményei más krónikákban: sértés és vendetta _____	238
8.7.5. A fejezet tanulságai _____	246
8.8. Tanácsadó elbeszélések a <i>Croniche di Luccában</i> _____	249
8.8.1. A tanácsadó elbeszélések _____	249
8.8.2. A barátok fogalma és a kötelességeik _____	250
8.8.3. Fasino és Ambrogio története _____	250
8.8.4. A vezető kötelességei a barátok iránt _____	252

8.8.5. A példamutatás és Paolo uralma	257
8.8.6. Hogyan bánjon a hatalom gyakorlója az emberekkel?	259
9. Összegzés	262
9.1. A vizsgált forrástípusok általános vonásai	263
9.2. A vendetta legendái	266
9.3. Egyedi tanulságok	268
10. Irodalomjegyzék	276
10.1. Források	276
10.2. Szakirodalom	281
11. Melléklet	297

1. Bevezetés

1.1. A vérbosszú általános fogalma

Az erőszak kutatása napjaink társadalomtudományának egyik legaktuálisabb témája. Az emberi közösségekben megfigyelhető erőszakos magatartásokat sokan vizsgálták. Az ezzel kapcsolatos korai vélekedések szerint a különböző agresszív, erőszakos megnyilvánulások az egyes cselekvők morális, erkölcsi problémáira vezethetők vissza. A 20. század elején a kutatók általános véleménye az volt, hogy a civilizációs vívmányok fokozatos megjelenésével és a modern állam kialakításával a tendenciaszerű személyes vagy hétköznapi erőszak meggátolható vagy legalábbis a mértéke lecsökkenthető. Ezzel párhuzamosan ugyanakkor a rendszeressé váló tömegháborúk és a történelem legnagyobb emberiesség ellenes bűntényei rávilágítottak arra, hogy az erőszak, mint olyan az emberi társadalom velejárója. Egyes gondolkodók szerint ez hozzátartozik az emberi fejlődés dinamikájához. Nagy visszhangot keltett Steven Pinker *Az erőszak alkonya* című – egyébként nagy hatású - monográfiájában, amelyben az erőszak világtörténetével és annak alakulásával foglalkozik, a középkort vizsgáló fejezetben csupán a lovagi kultúrával kapcsolatos irodalmi alkotásokra és az Alpoktól északra elterjedt magánháborúkra hagyatkozva szemlélteti a korszakot. Itáliát szinte teljes mértékben figyelmen kívül hagyja, csupán a társadalmi elit konfliktusait szemlélteti egy helyen a Rómeó és Júliával, amelynek idézése az általános erőszak történeti vagy antropológiai munkákban meglehetősen elterjedt.¹ A vérbosszúval, mint kultúrtörténeti jelenséggel foglalkozó kutatások többsége mélyebb vizsgálat nélkül² hívja fel a figyelmet a középkori itáliai vendettákra. Nagy visszhangot keltett ugyanakkor azon elgondolása, amely szerint – bár a hétköznapi tapasztalataink nem ezt mutatják - az emberiség történetében a legnagyobb világégések dacára is folyamatosan csökkenő tendenciát mutat az erőszak mennyisége, de a minősége is. Az amerikai kutató nézőpontja látszólag legalábbis, egybecseng azokkal a korábbi elképzelésekkel, amely szerint a civilizált társadalmakban az emberek kevésbé erőszakosak, tulajdonképpen levetkőzik „vadember” mivoltukat.³ Pinker elképzelése ennél azonban jóval árnyaltabb. Történelmi szempontból ugyanis nem társít értékítéletet a társadalmi szinten megvalósuló erőszakhoz. A modern antropológiai kutatásokat idézve arra a megállapításra jut,

---

¹ FEHL-SOMMERFELD-SEMMAN-KRAMBECK-MILINSKI 2012, 1.

² Az általános erőszak történeti irodalomban Itália kevés figyelmet kap. North és társai, bár a középkori egyháztörténet egyes részeit bemutatják, vonatkozó példát nem hoznak. NORTH-WALLIS-WEINGAST 2009. A Campbell által szerkesztett *Violence and Social Orders* nem ír a vendettáról, mint ahogyan további erőszak történeti munkák sem. CAMPBELL 2014; ARMSTRONG-TENNENHOUSE 1989; DIETL-KNÄPPER 2014. Érdemes megemlíteni, hogy a magánháborúkat jogtörténeti szemmel ismertető Ruzsoly József-féle *Európai jog- és alkotmánytörténelem* az itáliai fejleményeket teljes mértékben mellőzi. RUSZOLY 2018.

³ PINKER 2018, 13-44.

hogy végső soron az erőszak több tényezőből tevődik össze. Az ember egyrészt genetikailag hajlamos az erőszakos megnyilvánulásokra, másrészt viszont bizonyos mértékig a társadalomban is vannak olyan kiskapuk, olyan keretrendszerek, amelyek az erőszak határok közé szorított formáira épülnek.⁴ Egyes elképzelések szerint a társadalmi erőszak nem szüntethető meg, a civilizációs vívmányok csupán kezelhetőbbé teszik.⁵ Hétköznapi formáját tekintve beszélhetünk a verbális megnyilvánulások különféle formáiról, kommunikációs megjelenéséről vagy éppen az igazságszolgáltatásban fellelhető elemekről és a kultúrába való észrevétlenül beépülésről is. Példának hozhatók fel a küzdősportok vagy a középkori Itáliára vonatkoztatva az egyes csoportok közötti versengések, így a *Palio* vagy a csoportos megalázás intézményeként a *mattinata* is.⁶ Bár Steven Pinkernek az egész emberi történelmet áttekintő grandiózus munkáját számos szakmai kritika érte, végső soron megállapítható, hogy korszakos írás, ami nagyon jól mutatja be a téma sokszínűségét. Rámutat arra, hogy az erőszak az emberiség történelmében nem pusztán az oktalan fizikai inzultusok ideiglenes fellángolásaira korlátozódik, hanem ezek a mindenkori társadalom immanens részét képezik. Megkülönböztethetünk olyan megnyilvánulásokat, amelyek a mindennapokban vagy adott esetben az igazságszolgáltatás tekintetében elfogadottak és olyanokat, amelyek egyfajta határterületen helyezkednek el. Az utóbbi meghatározása az adott társadalmi és történelmi közeg adott szituációban elfogadott normáitól függ. Amíg például a 20. század közepéig súlyos bűntények esetén a legtöbb európai államban elfogadott volt a halálbüntetés alkalmazása, addig napjainkban ez már a normarendszeren kívül helyezkedik. Ugyanígy klasszikus történelmi példa a hadviselésben elfogadott és megvetett fegyverek használatának kérdése. A lovagi hadviselésben nagy törést okoztak a hatékony gyalogsági stratégiák, amelyek jelentős részét az arisztokráciával szimpatizáló krónikások becstelennek, erkölcstelennek, aljasnak, sőt szabálytalannak is tartották.⁷ A vérbosszú kérdéskörét tekintve érdemes röviden megemlíteni, hogy – a később bemutatandó itáliai vendetta mellett – más területeken is megjelent a bosszúállás módja. A mai Anatólia falvaiban napjainkig jelen van a családi konfliktusok rendezésének sajátos megnyilvánulásaként.⁸ Ugyanígy jelen volt/van Albániában⁹ vagy a középkori Korzikán és Szardínián. Az utóbbi háttérében egy, a szokásjog

---

⁴ Ezt a gondolatot Pinker mellett Tóth I. János is megállapítja. TÓTH 2016, 216.

⁵ NORTH – WALLIS – WEINGAST 2009, 13.

⁶ A *mattinata* során az adott szomszédságba tartozó személyek összeálltak és éjszaka gúnyos dalokat énekelve azoknak a személyeknek a házához vonultak, akikről elterjedt, hogy valamiféle deviánsnak tartott magatartásnak hódoltak. Az ezzel vádolt illetők ajtaját állati vérral vagy ürülékkel kenték be. A kollektív erőszak ezen fogalma a 14. század közepéig teljesen elfogadott volt. KLAPISCH-ZUBER 1980, 5.; DEAN 2007, 122-123.

⁷ HUIZINGA 1976, 98-105.

⁸ FEHL-SOMMERFELD-SEMMANN-MILINSKI 2012, 1-2.

⁹ Ezzel kapcsolatban lásd Krasztev Péter *Vériszák* című írását: KRASZTEV

által kvázi kodifikált rendszer húzódik, amelyben megjelentek az ajándékozás és a kapcsolattartás speciális fogalmai: az *imbiatu* és a *connotu*.¹⁰ Előjáróban ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy ezektől a példától eltérően az itáliai vendettának semmiféle kodifikált vagy kvázi kodifikált rendszere nem volt – annak ellenére, hogy a Magyar Néprajzi Lexikon ezt sugallja.¹¹ Az erőszak kérdése tehát összetett és szerteágazó. A filozófia és eszmetörténet ebből kifolyólag megkülönbözteti a legálisnak tekintett erőszakot az agresszió által okozott inzultusoktól. Az utóbbi célja a szándékos károkozás, a társadalom normái által felállított képzeletbeli határvonal tudatos átlépése.¹² Ennek célja sokrétű lehet: beszélhetünk az ellenfél megalázásról, megbecstelenítéséről és dehumanizálásról is. Az erőszakos, normaátlépés legfontosabb mondanivalója annak bebizonyítása, hogy az agresszort a vélt eredménytől a meghúzott képzeletbeli határ sem tudja visszatartani.¹³ Ugyanakkor, ahogyan már sokan megállapították, az ilyen események nem csak a sértést elkövető és a sértést elszenvedő félre vannak nagy hatással, hanem harmadik szereplőként a külső szemlélők, vagyis az adott társadalmi közeg is érintett lesz. Ebből kifolyólag ahogyan napjainkban, úgy a középkorban is nagy visszhangot keltettek a különböző erőszakos megnyilvánulások.

A különböző szélsőséges – vagy szélsőségesnek tekintett – magatartásformák és a városokat érő rendkívüli események feljegyzése a középkori itáliai krónikák központi témája volt. A 13. - 15. századi települések életét jelentősen befolyásolták a pártharcok vagy különböző utcai küzdelmek, támadások is. Ezek közé tartoztak a bosszúállás sajátos itáliai fogalmaként megjelenő vendetták is.

1.2. Célkitűzések

1.2.1. A disszertáció földrajzi és kronológiai keretei

A dolgozat célja a vendettáról való korabeli vélekedés vizsgálata. Az általam felhasznált források a történeti Toszkána területén keletkeztek. A téma adott földrajzi keretek közé szűkítését a várostörténeti irodalom sokszínűsége és szerteágazó volta indokolja. A vendetta Itália-szerte elterjedt társadalmi jelenség illetve fogalom volt, a több történeti régió átívelő elemzés meghaladta volna a disszertáció terjedelmi és szakmai kereteit is. A középkori

---

¹⁰ ZENE 2005, 685.

¹¹ MAGYAR NÉPRAJZI LEXIKON, „vérbosszú”.

¹² Az eszmetörténet megkülönbözteti a zsákmányszerző agressziót az úgynevezett „displaced” agressziótól. Az utóbbi esetben az agresszor célja nem a saját tárgyi hasznának a növelése, hanem az ellenfele megalázása. KISS 2016, 181. Az antropológia és a politológia különbséget tesz továbbá az illegális és a legális háború között, ami párhuzamba állítható a legális és az illegális agresszió kérdésével. POPA 2016, 262-263.

¹³ KISS 2016, 183-184.

Toszkánával kapcsolatban számos új és előremutató kutatási eredményt tettek közzé az erőszak történet témakörében, ugyanakkor a régió forrásbősége miatt a vizsgálatok korántsem tekinthetők teljesnek. Egyrészt egy-egy forráshelyről még nem készült átfogó elemzés, másrészt az utóbbi években a szakirodalom a jelentősebb irányzatok köré rendeződött.¹⁴ Jelen dolgozat a célkitűzéseit és a forrásbázisát tekintve több szempontból is hiánypótló. Korábban nem készült ugyanis olyan nagyobb terjedelmű tanulmány, amely nem csak egyetlen város, hanem egy egész régió vendetta leírásait vizsgálná. További újdonság a különböző típusba sorolható narratív források összehasonlító elemzése, amely során, adott keretek között a teljességre törekedtem. A disszertáció módszertani felfogása is újszerű, hiszen a bosszúállás történetek logikai, stratégiai és eszmetörténeti oldalára következtek a különböző szimbolikus és ideológiai elemek segítségével. A nemzetközi szakirodalomban közétett nagyszámú publikáció (elsősorban Firenzével kapcsolatban) ugyanakkor fontos és elengedhetetlen támpontot jelentett a disszertáció megírásához.

A dolgozat időhatárait a 13. század vége és a 15. század eleje között határoztam meg. A vizsgált időszak elsősorban historiográfiai szempontú meghatározás, hiszen a disszertáció forrásait tekintve a Ricordano Malespini által írt krónikától Giovanni Sercambi munkásságáig terjed, vagyis a toszkán krónikairódalom legjelentősebb időszakát takarja. A vizsgált periódus meghatározását tekintve további támpontot jelentenek a politikatörténeti fejlemények, hiszen az 1289-es campaldinói csatától kezdve beszélhetünk a firenzei expanzió második szakaszáról, amelynek egyik csúcspontját Lucca 1429-es elfoglalása jelentette. A periódus megállapításában az az eszmetörténeti megfontolás is szerepet játszott, hogy a vendettáról való vélekedés vizsgálata így a városköztársaságok krónikáitól eljut az egyeduralkodók kialakulásáig, ami lehetővé teszi a téma sokszínűségének bemutatását. Bár a dolgozat időhatárain kívül történt az 1215-os Buondelmonte-Amidei vendetta, fontosnak tartom az ezt bemutató források elemzését is, hiszen az ezt lejegyző szerzők Malespinitől kezdve a 13. – 15. századi politikai/társadalmi berendezkedésre reflektáltak a vendetta bemutatásán keresztül. Nem utolsó sorban pedig, Buondelmonte meggyilkolásának története a toszkán vendetta irodalom megkerülhetetlen archetípusa, amellyel még Dante Alighieri is élénken foglalkozott.

1.2.2. A disszertációban vizsgált forráscsoportok

A disszertációban felhasznált források az általános célkitűzéseknek megfelelően elsősorban a korszak legjelentősebb várostörténeti krónikái. Bemutatom és elemzem a firenzei történeti

---

¹⁴ Ezeket bővebben a következő tematikus fejezetben mutatom be: „*Az itáliai vendetta fogalma*”.

hagyomány szerzőinek vendetta felfogását, a korszak sienai krónikairódmát és az ezekkel párhuzamba állítható pistoiai várostörténeti irodalmat is. Az utóbbiak elsősorban az adott városokat érintő pártharcokról számoltak be, amelyek egyes állomásai – mint majd látni fogjuk – vendették voltak. Az általános várostörténeti irodalom elemzése lehetővé teszi a közösségi és az egyéni magatartásformák közötti viszony vizsgálatát. Kiemelkedően fontosnak tartom Giovanni Sercambi luccai krónikájának vizsgálatát, amely a helyi krónikairódm csúcsaként olyan elgondolásokat fogalmaz meg a bosszúállással kapcsolatban, amelyek elengedhetetlenek a téma vizsgálatakor. A luccai szerző vonatkozó megállapításainak mélyebb elemzése azért is fontos, mert ezzel kapcsolatban még nem született átfogó tanulmány, így abszolút újdonságnak számít. Sercambi krónikájának tapasztalataiból kiindulva fontosnak tartom továbbá a rövidebb elbeszélések/novellák elemzését is, amelyek gyakran politikatörténeti mondanivalót tartalmaznak. A dolgozatban ugyanakkor nem vállalkozok a korabeli novellairódm átfogó vizsgálatára, hiszen az meghaladná a disszertáció kereteit.¹⁵ Így csupán azokra az elbeszélésekre fókuszálok, amelyek összefüggésben állnak a várostörténeti krónikák anyagával. Ilyen lesz Giovanni Sercambi négy elbeszélése. A közös pont, hogy a *Croniche di Lucca* szerzője szándékosan, tanító jelleggel illesztette be ezeket a történeti munkájába. Így bár ezek műfaji szempontból külön-külön alkotások, az integrált várostörténeti mondanivaló miatt az elemzésük egyaránt fontos és elengedhetetlen is. A harmadik fő forrástípus, amelyet vizsgáló, a krónikairódm határain belül helyezkedik el, de azon belül külön kategóriát jelent. Ezek az úgynevezett *ricordanze* vagy *ricordi* csoportba sorolt írárok a családtörténet és az üzleti irodalom keverékét jelentik, így túlzás nélkül lehet őket kereskedő naplóknak nevezni. Az egyes magánszemélyek egyrészt teljesen szubjektív képet jegyeztek le különböző történelmi eseményekről, másrészt a dolgok üzleti oldalát tekintve megmaradtak objektívnek. Ezen különleges forrástípus vizsgálata azért bír kiemelkedő jelentőséggel, mert a szerzőik számos olyan vendettát leírtak, amelyek az adott családot, akár sértettként, akár agresszorként érintették. Így egyes esetekben lényegében belső forrást jelentenek a bosszúállással kapcsolatban, hiszen a családjuk részvételével végbemenő egyes eseteket érintettként jegyezték le. Ezen a téren kiemelkedő például Luca di Panzano visszaemlékezése, aki

---

¹⁵ A középkori toszkán elbeszélések szerzői közül ki kell emelni a firenzei Franco Sacchettit (1330-1400) és a sienai Gentile Serminit (14. sz. vége - 15. sz. eleje). Az irodalomtörténet az előbbinek tulajdonítja a *Trecentonovelle* címet viselő elbeszélésgyűjteményt, míg Serminihez is körülbelül negyven rövidebb történet kapcsolódik. Mindkét szerző elbeszéléseiben található olyan részletek, amelyek a hétköznapi erőszakkal foglalkoznak, azon belül pedig a vendettát is érintik. Ezeknek a vizsgálata egy későbbi tanulmány keretét fogja képezni. Jelen dolgozat módszertani keretei közé ugyanakkor kevésbé illeszkedne, hiszen az említett szerzőknek nincsen kimutatható krónikai kötődésük. Serminiről lásd: MARCHI 2009, 9-31.; Sacchettiről: CARRAI-INGLESE 2011, 306-308.

testvéreivel személyesen kelt útra, hogy apja gyilkosán bosszút álljon. Panzano vendettái mellett további *ricordanze* típusú írásokat is elemzek: Donato Velluti, Lapo Niccolini és Neri Strinati feljegyzéseit. A vonatkozó fejezetben a béke és vendetta egymáshoz való ideológiai viszonyát is vizsgálom. A személyes jellegűnek tekinthető forrástípus vizsgálata lehetővé teszi továbbá a vendetta stratégiai oldalának kutatását is. Hiszen felmerül a kérdés, hogy a bosszúállás milyen keretek között érhetette meg egy megbecsült bankár vagy kereskedő családnak? Melyek lehetettek azok a személyes vagy közösségi motivációk, amelyek költséges és veszélyes akciókra sarkallták a résztvevőket? Részben arra is keresem a választ, hogy ezek a kérdések milyen módon jelennek meg a vizsgált forrásokban és milyen választ adhat rájuk maga a krónikás. A disszertáció felépítését tekintve az általánostól haladok az egyedi felé, vagyis a jelentősebb várostörténeti krónikák vendetta felfogása jelenti az első fejezetek témáját. Ezeket az 1215-ös Buondelmonte – Amidei vendettától kezdve kronológiai rend szerint haladva vizsgálom a sienai pártharcokig. Az említett firenzei családtörténeti anyagok után, Giovanni Sercambi egyedi vendetta felfogásával zárom.

1.2.3. További módszertani megfontolások

A különböző városokban és eltérő korokban alkotó szerzők más és más nézőpontokat fogalmaztak meg a bosszúállással kapcsolatban. Mint majd látni fogjuk, a 13. - 15. századi krónikások egyfajta többszörös identitással rendelkeztek: egyszerre lehettek városi polgárok, érdekvédelmi szerveződések tagjai, pártok/klánok szimpatizánsai és különböző mikroközösségek (például utca szövetségek) részei. Ebből következik, hogy a várostörténeti munkákban lejegyzett vendetta leírások több jelentéstartalmi réteget is tartalmazhattak. Egyrészt illeszkedhettek az általános itáliai vagy toszkán narratív trendekbe, másrészt olyan egyedi információkat is hordozhattak, amelyek az adott közösség által fontosnak vélt elemeket helyezték előtérbe. A tudományos értékét tekintve, mind az általános tendenciák, mind pedig a helyi sajátosságok egyformán fontosak. A módszertani szempontokat tekintve elsődleges fontosságúnak tartom a források egyedi vonásainak feltárását és elemzését az adott városok társadalomtörténeti, politikai és egyes esetekben gazdaságtörténeti sajátosságainak figyelembe vételével. A vendetták egyes események esetében kimutathatóan meghatározó szerepet tölthettek be a városi közösségek történelmében. Olyan általános beszédtemát jelenthettek, amely révén a korabeli közvélekedés/közbeszéd visszatérő elemei voltak. A városköztársaságokban párhuzamba állíthatták az egyeduralomra való törekvéssel vagy valamiféle erkölcsstelen agresszióval, míg az egyeduralmakban a város politikai rendjét felforgatni képes jelenségként tekinthettek rá. Attól függetlenül, hogy a számtalan

felmerülhető szempont közül az adott krónikás melyik változatot helyezte előtérbe, megállapítható, hogy a vendetták leírásai kifejezetten alkalmasak voltak különböző politikai vagy mikroközösségi ideológiák megfogalmazására, vélemények felvetésére vagy alátámasztására. A vendetta leírások elemzése így kettős célt is szolgál: az adott közösségi ideológia felderítését és a politika – vendetta kölcsönhatás vizsgálatát. Fontosnak tartom azoknak a retorikai, narratív „eszközöknek” a kutatását, amelyek lehetővé tették a különböző krónikások számára a véleménynyilvánítást. Az egyes fejezetekben külön figyelmet fordítok ezeknek az elemeknek a megállapítására és jelentéstartalmuk felderítésére. Módszertani szempontból arra is keresem a választ, hogy vajon egyértelműen megkülönböztethetők-e azok a narratív „eszközök”, amelyek általános trendnek tekinthetők, azoktól, amelyek inkább lokálisak. További szempontként felmerül, hogy a krónikák szerzői mennyiben viszonyultak tudatosan a vendetták lejegyzéséhez. A felvetett szempontok színvonalas elemzéséhez elengedhetetlennek tartom a vendetta fogalmi és politikai kereteinek bemutatását a korabeli városfeljődés tükrében. A következő bevezető fejezetben először a vendetta jelenségét és kutatástörténetét, majd a lokális társadalom szerveződés alapjait ismertetem.

2. Az itáliai vendetta fogalma

2.1. A bosszúállás „archaikus” felfogása

A 20. század közepéig a vendetta kutatása nem tartozott a jelentősebb történettudományi irányzatok közé. Az Itáliával foglalkozó történészek és irodalmárok azon az általános véleményen voltak, hogy a bosszúállás a városi arisztokrácia elterjedt viselkedésmódja volt. Szerintük a vendetta nem csak lehetőségként merülhetett fel, hanem tulajdonképpen a rokonok vagy az úgynevezett *consorteriákba* tartozó személyek kötelessége is volt. Azt is megfogalmazták, hogy a bosszúnak voltak elfogadott módjai és helyszínei: adott időpontokban, adott helyen és a kezdeti sértéssel megegyező módon lehetett „kiegyenlíteni” az elszenvedett sérelmet. Ez a kezdeti nézőpont egyrészt az olyan irodalmi munkák vonatkozó sorait hozta fel példának, mint Dante *Isteni színjátéka*,¹⁶ másrészt a korabeli városi státúumok kontextusból kiragadott részeit. Az utóbbi forráscsoport felületes vizsgálatával arra jutottak,

---

¹⁶ Különösen az alábbi részt szokták idézni: Pokol XXIX. 9-42. DANTE, Pokol XXIX. 9-42. A Paradicsom XVI. 116-148-at figyelmen kívül szokták hagyni, annak ellenére, hogy fontos forráshely. DANTE, Paradicsom XVI. 116-148. A vendetta megjelenését Danténél, mint morális, erkölcsi kérdést Anna Maria Enriques vizsgálta meg nagy hatású tanulmányában. Többek között kifejtette, hogy a korban a vendetta a magán konfliktusok elterjedt és erkölcsileg indokolható lezárása volt. ENRIQUES 1933, 133-145. Meg kell említeni Boccaccio *Decameronját* is, amelyben szintén számos elbeszélés foglalkozik a becsület és bosszúállás kérdéskörével. Boccaccio és a vendetta összefüggésében: SUMMERFIELD 2010, 127-136. Az irodalmi alkotások vendettához való viszonyulását napjainkban Francesco Bruni és Stefano Andres vizsgálta. BRUNI 2003; ANDRES 2005.

hogy a bosszúállással szemben a mindenkori városi kormányzatok a 15. századig nem léptek fel, sőt a vendettát még támogatták is. A leggyakrabban hivatkozott statútumok a firenzei városi rendelkezések voltak. Az Arnó-parti város 1325-ös statútuma kifejezetten csak az ügynevezett másodlagos bosszúra tért ki, mint szankcionált esemény. Vagyis azt, amikor a sértést elkövető fél családját vagy rokonait érintette a megtorlás. Felvetődött tehát az az értelmezési lehetőség, amely szerint, ha az agresszor családján nem is lehetett bosszút állni, de az agresszoron igen.¹⁷ Az általános elképzelés szerint ez az eljárás az ügynevezett reneszánsz fordulattal változott meg, amely során a felvilágosult gondolkodás gátat szabott a városi arisztokraták féktelenül erőszakos viselkedésének.¹⁸

2.2. Napjaink történettudományának eredményei

A modern történeti kutatások mára egyértelművé tették, hogy a fentebb megállapított pontok nem állják meg a helyüket. A vendetta fogalma a korban nem rendelkezett semmilyen vélt szabályszerűséggel, vagyis nem csak adott keretek között lehetett végrehajtani, a résztvevők köre pedig nem csak az arisztokráciára szűkölt. A levéltári források széleskörű elemzése egyértelművé tette, hogy a bosszúállás a városi társadalom egészében jelen volt – igaz más és más súllyal. Nyilvánvaló, hogy két gazdag család konfliktusa nagyobb hatással volt a városi mindennapokra, mint két kézműves nézeteltérése, amiből az is következik, hogy az előbbieket gyakrabban kerültek be a krónikákba. Korábban felmerült, hogy a vendettának jogtörténeti előzménye lehetett a langobard törvényhozás bosszú fogalma, ugyanakkor a szakirodalom tényként kezeli, hogy ilyen összefüggés nem mutatható ki. Az itáliai vendetta kialakulására sem a római jogi, sem pedig a germán jogi előzmények nem lehettek hatással.¹⁹ Napjaink történettudománya számára az is egyértelmű, hogy bár a firenzei statútumok valóban engedékenyebbek voltak, Itáliai-szerte korántsem ez volt az általános.²⁰ Trevor Dean kutatásai szerint egyrészt megállapítható, hogy Toszkánán belül is szélsőséges példának tekinthető Firenze a vendetta szabályozását tekintve, másrészt a régiótól távolodva a szigorúbb szankcionálás volt elterjedt. Dean szerint további tényezők is arra utalnak, hogy Firenze még a jogi fogalomhasználat szerint is egyedi esetnek tekinthető, hiszen, amíg Észak-Itáliában a *vindicta* kifejezést kifejezetten csak a bírósági ítéletekre használták, és az nem bosszút jelentett, addig Firenzében a vendetta csak és kizárólag a személyes bosszúállás megfelelője

---

¹⁷ SANTINI 1886, 170-171.

¹⁸ DEAN 1997, 3-7.

¹⁹ KUEHN 1991, 79.

²⁰ DEAN 1997, 7-11.

volt.²¹ Más területek, így toszkána egyes városai esetében is megfigyelhető, hogy a „*vindicta*” a 12. században a kriminális bűntények esetében kiszabott igazságszolgáltatás végrehajtását jelölte. Az 1162-es pisai *Breve consulum* vagy a 1180-as pistoiai statútum egyaránt erről tanúskodik.²² A 14. századi Sienára vonatkoztatva William Bowsky megállapította, hogy személyes sérelmek esetén a sértettek előnyben részesítették a vendettát a városi igazságszolgáltatással szemben.²³ Az 1970-es években Lauro Martines is több ízben rámutatott arra, hogy a különböző erőszakos tettekhez való viszonyulás az adott városok politikai személetét is tükrözte, amely akár évtizedenként is változhatott, a krónikások viszonyulása az adott eseményhez pedig elsősorban a szerzők véleményét mutatta. A 13. századi Veronában a pártharcok például nagyobb szerepet játszottak, mint a korabeli Sienában, ami a történetírói felfogáson is éreztette hatását. Martines azt is megállapította, hogy az erőszakos elemek a középkori hatalomváltások elkerülhetetlen részei voltak. Amikor ugyanis az itáliai városokban új csoportok jelentek meg, a régi politikai elit tagjai rendszerint erőszakos vagy kirekesztő választ adtak. A 13. század elején ilyen volt a céhek és a fegyveres társulások megjelenése, ami a városi előkelők körén belül is identitásválságot eredményezett. Így egyrészt ténylegesen nőhetett az erőszakos esetek száma, másrészt a későbbi források jellemző módon a befolyást szerző új csoportok köréhez kötődtek, ami retrospektív elfogultsághoz is vezetett.²⁴

A szakirodalom a vendettát elsősorban a pártharcok kontextusához kötve elemzi, ugyanakkor fontos, hogy az itáliai bosszúállás nem azonos azzal.²⁵ Az olasz nyelvű tanulmányokban ezért

---

²¹ DEAN 1997, 10-11.

²² Ezeket a részeket Andrea Zorzi közölte és vizsgálta. ZORZI 2012, 279-280.

²³ BOWSKY 1981, 125.

²⁴ MARTINES 1972, 333-340.

²⁵ Más európai nyelvterületeken a magánharcot (*fehde* vagy *faida*) meghatározott és szabályzott, vagyis jogszerű keretek között végrehajtott szubszidiárius intézményként kezelték. Fontos megemlíteni, hogy az ezekre vonatkozó jogtörténeti szakirodalom egy része a vérbosszút a magánharc egyik korai megjelenési formájaként írja le. RUSZOLY 2018, 614-615. Ugyanakkor, mint fentebb kifejttem, a 13.-15. századi itáliai fogalomhasználat ettől lényegesen eltért. Azt is meg kell említeni, hogy az Itálián túli területekkel foglalkozó szakirodalom egy része is elkülöníti, és különálló cselekményként említi a vendettát. Az eltérést jelentő szempontok közül talán a legfontosabb, hogy a magánharcot azonos jogállású csoportok vívták, míg a vendetta vertikálisan homogénebb képet mutatott. A magánharc vagy más néven „nemes harc” a konfliktusok (sértések vagy határviták) megoldásának, a központi hatalom által engedélyezett formája volt. A megkezdése előtt a folyamatot elindító fél engedélyt kért a hűbérurától, majd a kezdetét kötelese volt jelezni az ellenfele felé is. A magánharc kezdeményezésére nem csak a sértett, de a rokonai – negyedik fokig – szintén jogosultak voltak. Az így kialakult összecsapást korlátozott háborúnak is hívták, szemben a nyílt háborúval, amihez egyedül az uralkodónak volt joga. KAMINSKY 2002, 56-83. Egy 13. század elején keletkezett szászországi dokumentum szerint a fegyveres összecsapások csupán pénteken, szombaton és vasárnap voltak tiltva. BARTLETT 2010, 198. A küzdelem eredményét Isten ítéletként kezelték, a végét pedig hivatalosan, szimbolikus körülmények között lezárták. Amelynek része lehetett, hogy a felek békét kötöttek és jelképesen együtt vacsoráztak. A magánharc még a 14. sőt egyes esetekben még a 15. században is jelen volt, hiszen a nemesek jogai közé tartozott a területeik fegyveres védelmének lehetősége. A magánharcok folyamatos meglétéről azok az esetek árulkodnak, amelyek

a pártharcokra gyakran a *faida* kifejezést alkalmazzák, míg az angolszász irodalom a „feud” szót részesíti előnyben.²⁶ Mindkettő utal a konfliktusok családi és klán jellegére, de mégis elkülöníti ezeket a vendettától, ami inkább a személyes sértésekre adott megtorlásként értelmezhető. Egy-egy bosszúállás, ugyanakkor számos esetben a pártharcok kezdőpontját jelentette.²⁷ A Dean és Lowe által írt 1994-es tanulmányban a szerzők meghatározása szerint a vendetta jelensége valamilyen módon a *faida* korábbi fogalmából vezethető le, de attól lényegét tekintve elkülöníthető.²⁸ A különbségre az is felhívja a figyelmet, hogy a források a *faida* kifejezés szinonimájaként gyakran az *inimicitia*t használják. Ez kifejezi az adott konfliktus hosszát és a családok közötti – általában folyamatosnak bemutatott - ellentéteket, míg a vendetta sokkal inkább egy adott időpontban történt inzultust jelöl. Egyedinek tekinthető Trevor Dean újabb, 2007-ben publikált véleménye, amelyben alaptalannak tartja a *faida* szakirodalmi használatát, mivel szerinte a narratív forrásokban ez a szó nem jelenik meg.²⁹ Az általa megfogalmazott észrevétel egy mélyebb tudományos vita részét jelenti, amelyet a későbbiekben még részletesen bemutatok.

Katherine Ludwig Jansen a békéltetési dokumentumok vizsgálata révén arra jutott, hogy a megegyezést megelőző konfliktusok leírására a *vindicta* és a *faida* kifejezéseket egyáltalán nem használták, viszont az *odium*, a *guerra*, és az *inimicitia* szavakat igen.³⁰ A fogalomhasználat sokszínűségét mutatja, hogy a fentiekől eltérően François Menant egy köztes állapotot képvisel. A vendettát nem egyszerűen személyes sértésként, hanem a germán nyelvhasználatban is megjelenő magánháború, vagyis a *werra* párhuzamaként értelmezi. Az okfejtésében ez ugyanakkor nem azonos a *faidával*, mivel kifejti, hogy a magánháború is egy olyan időszakot jelölt a szemben álló felek konfliktusában, ami végső soron az ellenségeskedés lezárásának lehetőségét vetette fel.³¹ A megállapítása elgondolkodtató, hiszen a magánháború vertikálisan, rokonsági és klientúra kapcsolatok alapján szerveződő csoportok között végbemenő esemény volt, amelynek célja a károkozás és a politikai előnyszerzés volt. Ezek jellemző módon a gyenge központi hatalom mellett vagy a hatalmi perifériákon voltak

---

során az uralkodók felmentették a gyilkossággal vagy rablással vádolt résztvevőket. Végsősoron a magánháború nem a központi hatalommal való szembeszegülést, hanem a nemesek fegyverhasználatának adott keretek közé szorítását jelentette. KAMINSKY 2002, 56-83.

²⁶ Ezekre példa: ZORZI 2008, 95-120; MENANT 2011, 85.; MARTINES 1972, 331-353.

²⁷ Ebben a kérdésben a szakirodalom egyetért: DEAN 2007, 123-124.; ZORZI 2008, 112.

²⁸ DEAN-LOWE 1994, 14.

²⁹ DEAN 2007, 124-125.

³⁰ JANSEN 2017, 141.

³¹ MENANT 2011, 85. Meg kell említeni, hogy Giuseppe Gardoni a mantovai pártharcok vizsgálatával kapcsolatban levonta azt a tanulságot, mi szerint a helyi elbeszélő forrásokban a „*werra*” a vendetta szinonimájaként értelmezhető. GARDONI 2009, 44-45.

elfogadottak. Manuel Rojas Gabriel ugyanakkor azt is megjegyzi, hogy bár a vendetta, a vérbosszú, a *faida* és a magánháború fogalma nehezen elkülöníthető, a *werra* inkább a *faida* szinonimája.³² Véleményem szerint a magánháború itáliai megfelelője nem a vendetta, hanem a *cavalcata* lehet, amelynek a lényege az ellenséges család vidéki birtokainak fosztogatása és a károkozás voltak.³³ A Colonnák és az Orsinik gyakran éltek ezzel az eszközzel a Róma körüli küzdelmeik során, de például a sienai elit tagjai is indítottak egymás ellen vidéki hadjáratokat.³⁴ Mivel szóba került, érdemes röviden elkülönítenünk a vendettát az Európa más területein használt vérbosszú fogalmától is. Észak-Európában és a germán területeken a vérbosszú alapját a szigorúan értelmezett törzsi/nagycsaládi társadalom jelentette. Az egyént elsősorban a családi kontextusában értelmezték, az elszenvedett sérelemért pedig a sértett család csoportjának bármely tagja elégtételt vehetett, ami adott esetben lehetett a javak eltulajdonítása is. A vérbosszú akkor zárult le, ha erkölcsi és fizikai javak tekintetében a felek kiegyenlítették egymást.³⁵ Mint majd a dolgozat lapjain is látni fogjuk az itáliai vendetta fogalom sok tekintetben egyszerűbb, egyes szempontok szerint viszont mélyebb jelentéstartalommal bírt. Megállapítható ugyanakkor, hogy az Európa más részein megjelenő vérbosszúhoz hasonlóan a bosszúállás itáliai változata is elősegíthette a konfliktusok megoldását. Andrea Zorzi, Katherine L. Jansen és Trevor Dean is azon a véleményen van, hogy a vendettának, mint egyének közötti társadalmi aktusnak, a béke és a békekötés is immanens részét képezte. A forrásaink ugyanis arról árulkodnak, hogy az erőszakos megnyilvánulások mellett megjelentek olyan önszabályzó elemek, amelyeket a városi kormányzat is támogatott: gyakori volt a konfliktusok megoldása házassággal, a vitás felek száműzése vagy a nyilvános békéltetések is. Tehát mind maguk a szemben álló családok, mind pedig a városok is törekedtek a véres nézeteltérések elkerülésére.³⁶ Az eddigi megfontolások alapján is egyértelmű, hogy a bosszúállással kapcsolatos kutatások a vendettát politikai, társadalmi és legfőképp csoportok közötti interakcióként kezelik. A korabeli normatív források alapját azonban az egyes városi polgárok, vagyis egyének tetteinek szankcionálása jelentette. A 13. századi városi jogalkotás számára a *consorteriák*ba és egyéb érdekvédelmi szerveződésekbe tömörült egyének egymás közötti konfliktusainak megoldása komoly nehézséget jelentett. Amíg ugyanis a korabeli státúumok részletesen kitértek a magántulajdon védelmének kérdéskörére, vagyis a lopásra, elbitorlásra vagy az olyan

---

³² ROJAS GABRIEL 2010, 142-144.

³³ A *cavalcata* megjelent a nagy monarchiák egymás közötti küzdelmei során, de a kisebb itáliai signorék vagy földbirtokosok szintén alkalmazták a konfliktusaik alatt. SETTIA 2002, 37-46.

³⁴ DI SANTO 2016, 47-76.

³⁵ POLLINGTON 2010, 154-155.; MILLER 1996. 179-221.

³⁶ ZORZI 2002, 137-170; JANSEN 2017, 132-134.; DEAN 1997, 17-18.

közrendet fenyegető elemekre, mint az útonállás, addig a bosszúállás kérdéskörével nem, vagy alig foglalkoztak. A bírósági szervek működésébe egy 14. századi firenzei felsőbb bíróság, az *Otto di Guardia* dokumentumai engednek bepillantást. Marvin B. Becker kutatása szerint még a konkrétan szabályozott bűnök elkövetése esetén is lehetőség nyílt a teljes szabadonbocsátással végződő fellebbezésre. Ennek feltétele az elkövető és a sértett megegyezése volt, amelynek betartását a felek identitásmeghatározó csoportjából (párt, *consorteria*, céh) kikerülő *fideiussores* személyek anyagi biztosítékokkal garantálták.³⁷ Ez egyrészt párhuzamot mutat a békéltetési eljárás 13. századi elemeivel, másrészt arra utal, hogy még a 14. század végén is fontos szereppel rendelkeztek az igazságszolgáltatás során a különböző mikroközösségek.

A vendetta az említett 1325-ös firenzei statútum mellett több más város rendelkezéseiben is megtalálható volt. Az 1238-as sienai dokumentum az első fennmaradt hatósági iratok közé tartozik, amelyek érintik a bosszúállás témáját.³⁸ Tartalmát tekintve párhuzamba állítható a majd száz évvel későbbi firenzei gyűjteménnyel, ugyanis az elsődleges vendetta kérdéskörére nem tért ki. A vonatkozó rubricában kijelentették, hogy a konfliktusok során a város által közvetített békekötést kötelező volt elfogadni. Amennyiben ezt később megszegték, vagyis az egyezés ellenére továbbra is folytatták a bosszút, a büntetés az eset súlyától függően akár örökös száműzetés is lehetett.³⁹ Az 1262-es sienai intézkedések már több, Itália-szerte egyedinek tekinthető megfontolást tartalmaztak. Daniel Waley több fontos szempontra is felhívta a figyelmet ezzel kapcsolatban. A dokumentum sorra vette a testi sértés egyes eseteit, még hozzá a szerint, hogy a sértett milyen polgári státusszal rendelkezett. A szankcionálás logikája lényegében azt az elvet követte, mi szerint annál kisebb pénzbüntetés volt kiszabható, minél kevésbé kötődött az inzultussal sértett fél a városhoz. Ha egy városi megsértett egy *contadinót*, aki ráadásul semmilyen polgárjoggal nem rendelkezett, akkor csupán a maximálisan kiszabható büntetés negyedét lehetett megállapítani. Viszont ha egy olyan városi polgár volt a sértett, aki nem rendelkezett sienai ingatlannal akkor a büntetés több lehetett, míg a kiszabható legnagyobb szankciót akkor alkalmazták, ha két, ingatlannal bíró polgárról volt szó. Waley szerint a statútum vonatkozó pontjainak lényege nem a kívülállók hátrányos megkülönböztetése volt, hanem a városi béke elősegítése. Így, a városon belüli konfliktusok megakadályozása lehetett a cél, hiszen a sértés és potenciális vendetták annál nagyobb veszélyt jelentettek a város életére minél nagyobb mértékben érintették a falakon belül lakók

---

³⁷ BECKER 1976, 281.

³⁸ WALEY 1991, 66.

³⁹ WALEY 1991, 66.; DEAN 1997, 7.

nyugalmát.⁴⁰ A szintén hasonló időszakban, 1288-ban megfogalmazott bolognai statútum a korábbiakhoz hasonlóan a másodlagos bosszúállást büntette.⁴¹ 1321-ben a firenzei *capitano del popolo*ra vonatkozó rendelkezések értelmében a város egyik legbefolyásosabb rendfenntartó szerepkörének elsődleges szempontja a konfliktusban résztvevő felek kibékítése volt, attól függetlenül, hogy maga az inzultus milyen súlyos. A nem sokkal későbbi, 1325-ös statútumok arról árulkodnak, hogy egy adott ügykörben mégis fejvesztésre és vagyonek Kobzásra lehetett ítélni egy vendettát végrehajtó személyt: amennyiben úgy állt bosszút, hogy a sérelmét a városi bíróság már orvosolta.⁴² A 14. századra a városok hozzáállása (Firenze kivételével) a kérdéskörhöz megváltozott, legalábbis a rendelkezések szigorúbb büntetésekről tesznek tanúbizonyságot. Udinében 1346-ban a vendettára vonatkozó teljes mértékben tiltó szabályozások kerültek megfogalmazásra, ami az elsődleges bosszúállásra is kitért.⁴³ 1339-ben a Toszkánában található Uzzano statútumai ugyanakkor lehetőséget biztosítottak a vendettára, még hozzá a jogos önvédelem keretén belül. A megfogalmazás szerint, ha valakit a *comune* területén belül megsebesítettek úgy, hogy a vére folyt, akkor azonnal és büntetlenül visszavághatott.⁴⁴ A sértettek bosszújára bizonyos keretek között a békéltetési folyamat is lehetőséget adott. A város által közvetített békéltetési eljárás ugyanis nemcsak Sienában, de más városokban is kötelező érvényű volt. Ha a folyamat megkezdése ellenére a sértést elkövető fél három egymást követő felszólításra sem jelent meg a nyilvános aktuson, a város teljes jogfosztással számúzhette őt. Miután valaki törvényen kívülre vált, bárki, bármikor bántalmazhatta vagy akár meg is gyilkolhatta, a nélkül, hogy bármilyen retorziótól tartania kellett volna. Ez a folyamat végeredményben hallgatólagosan lehetővé tette a sértést elszenvedő fél számára, hogy végrehajtsa a személyes vendettáját.⁴⁵ A számúzóttak vagy törvényenkívüliek bűjtatása komoly büntetést vont maga után.⁴⁶ A bosszúállást tehát egyes jogi kikapuk lehetővé tették, de az itáliai városi kormányzatok minden esetben a szembenálló felek kibékítésére törekedtek, lehetőleg még a kezdeti sértést követően, megelőzve így a vendettát. Mindkét fél rokonaival és kíséretével jelent meg. Közvetítőnek egy köztisztviselőben álló polgárt vagy egyházi személyt kértek fel, aki nem

---

⁴⁰ WALEY 1991, 66-72.

⁴¹ A vonatkozó példát Trevor Dean vizsgálta. DEAN 1997, 8.

⁴² SANTINI 1886, 163.

⁴³ Az udinei esetben árnyalja az összképet, hogy a támadók ellen elkövetett visszavágás esetén csökkentett büntetést írtak elő. DEAN 1997, 9-10.

⁴⁴ LO STATUTO DI UZZANO 1339, 80. (XI.)

⁴⁵ A banditák – legalábbis elméletben - ugyanis büntetés nélkül meg lehetett gyilkolni. DEAN 2007, 176. A különösen veszélyes számúzóttak ellen pedig hajtvadászatot is indíthattak. ZORZI 2008, 98, 155-156, 251-256, 262-263.

⁴⁶ BECKER 1976, 286.

kötődött a szemben álló felekhez. A város hivatalos közvetítésével lefolytatott békéltetési eljárásokat minden esetben nyilvánosan tartották. Előfordult, hogy a sértést elkövető fél anyagi kompenzációt nyújtott a sértettnek, de a békéltetés lényege az egyenrangú státuszú személyek nézeteltéréseinek megoldása volt, így ez gyakran elmaradt. Fontosabb volt a béke betartatásának biztosítása, aminek érdekében a sértett és az agresszor is kezeseket (*malleadori/fideiussores*) vonultatott fel, akik garantálták, hogy a résztvevők be fogják tartani a megállapodást. Ha erre mégsem került volna sor, nekik kellett felelősséget vállalni ezért, ami abban nyilvánulhatott meg, hogy további inzultusok esetén a *comune* felé előre meghatározott pénzszeget kellett befizetniük. Érdeemes megemlíteni, hogy a városi közvetítéssel létrejött *pacta* esetén a 14. századtól a feleknek már a megegyezéskor is fizetni kellett a *comune* felé.⁴⁷ A létrejött megállapodást a 13. század második felétől a béke csókjával pecsételték meg, amelyet egyes esetekben a két család egyes tagjai közötti házassági megállapodás egészítette ki,⁴⁸ a helyszín pedig gyakran egy-egy egyházi épület volt.⁴⁹ A békéltetési folyamattal kapcsolatban egyrészt rendelkezésünkre állnak az eljárás során felvett jegyzőkönyvek, az ügynevezett békéltetési iratok, másrészt a neves prédikátorok közbenjárását elbeszélő források is. Ezekből és a krónikákból is egyértelműen kiderül, hogy az egyház kifejezetten ellenezte a konfliktusok fegyveres megoldását és a teljes középkorban a békéltetésekre való törekvést hirdette.⁵⁰ Az erőszakos tettek és így a vendetta megelőzését is további preventív jogi eszközök segítették. Ezek közé tartozott a fegyverviselés szabályozása, ami általában véve az utcai erőszak visszaszorítását célozta. A 14. századtól a legtöbb itáliai városban csak külön engedéllyel lehetett fegyvert hordani. Ilyen jogosítvánnyal csak a tisztségviselők testőrsége, a rendfenntartó szervek egységei és azok a polgárok rendelkezettek, akik tanukkal igazolták, hogy az életük veszélyben forogott. Utóbbi esetben is csak védelmi céllal és csak a védekező fegyverek viselését engedélyezték.⁵¹ A 14. század második fele a jogi fejlődést tekintve egy másik fontos változást is hozott: a gyilkossági ügyek visszaszorítását a firenzei hatóságok egyre komolyabban vették, ami a vendettához való viszonyulást is érinthette. Ez párhuzamba állítható azzal a felismeréssel, mi szerint a rendfenntartás nem hivatalos, kvázi „szürke zónájába” tartozó érdekvédelmi szerveződések egyre inkább politikai veszélyt jelentettek. A városi hatóságok tendencia-szerűen kezdték el

---

⁴⁷ BECKER 1976, 285-286.

⁴⁸ A békéltetési eljárásról: CASUCCI 2009, 199-217; ONORI 2009, 219-235. A nyilvánosság előtt tartott nagyobb békéltetések mellett az egy-egy magánszemély által kezdeményezett eljárások is elterjedtek voltak. Ilyenkor elég volt a két fél önkéntes jelenléte, valamint egy felfogadott jegyző közvetítése, aki hitelesítette és egyúttal kötelező érvényűvé tette a megállapodásban foglaltakat. JANSEN 2013, 431-432.

⁴⁹ BECKER 1976, 285.

⁵⁰ DEAN 1997, 3-4.

⁵¹ A tiltott fegyverviselésről általában: DEAN 2007, 35-46.; Bolognai esetekről: ROBERTS 2018, 3-26.

kihangsúlyozni az egyén felelősségét és büntethetőségét, mintegy megpróbálva kiemelni az elkövetőket a mikroközösségek hatóköréből. Becker kutatásai szerint a magánjellegű megegyezéseket elkezdtek háttérbe szorítani a bírósági eljárással szemben.⁵² Az eddigiek alapján megállapítható, hogy a különböző rendelkezések és eljárások, főképp a statútumok, érintették a vendetta kérdéskörét, de konkrét és átfogó szabályozást nem fogalmaztak meg. A bosszúállást inkább az általános erőszak és a városi rendfenntartás kérdéskörébe integrálták. A bosszúállásról természetesen nem csak a jogtörténeti, de a narratív források sem egységesen számolnak be.

Trevor Dean számos várostörténeti krónika összehasonlító vizsgálatával arra a megállapításra jutott, hogy a különböző szerzők eltérő módon és eltérő gyakorisággal használták a „vendetta” kifejezést. Véleménye szerint a krónikások és történetírók elsődlegesen inkább hadászati kontextusban alkalmazták, míg személyes bosszút takaró fogalomként csak elvétve jelent meg. Így különlegesnek tekinthetők az olyan leírások is, amelyekben a vendetta úgynevezett kiterjesztett változatáról olvashatunk. Ezek olyan helyzetek voltak, amikor egy befolyásos személyt (például egy település urát) valamilyen, elsősorban a hatalmát érintő sértés ért, a bosszúja pedig akár egy egész falu vagy város lakosságát érintette. Speciális esetnek számítanak azok a leírások is, amelyek egy-egy természetfeletti eredetűnek tekintett katasztrófát Isten bosszújaként tüntettek fel, az elkövetett bűnökért. A kifejezés változatos használatát figyelembe véve megállapítható, hogy a narratív forrásokban olvasható vendetta szó visszavágást vagy egy interakcióban során adott válaszreakciót takart, és nem feltétlenül egy adott személyes sértésért végrehajtott bosszút.⁵³ A nyelvészeti jellegű vizsgálódások természetesen nem jelentik azt, hogy a személyes vendetta fogalma ne jelenne meg a várostörténeti munkákban. Véleményem szerint Dean eredményei inkább arra mutatnak rá, hogy a bosszúállás vizsgálatainak nem kifejezés, hanem jelenség centrikusnak kell lennie. Ugyanis, mint majd látni is fogjuk, számos olyan bosszúállást olvashatunk, ahol a „vendetta” szó nem került lejegyzésre, de az esemény megfelel a vendettáról, mint jelenségről alkotott fogalmainknak.

Dean fenti eredményeit még azzal is kiegészítette, hogy a személyes visszavágásra utaló részek az egyes történeti munkákon belül arányaiban kevesebb alkalommal fordulnak elő, mint a békéltetések, ami a brit kutató szerint arra utalhat, hogy gyakrabban előzték meg a

---

⁵² BECKER 1976, 288-290. Ezt a témát érinti az *accusatio* háttérbe szorulása az *inquistio*val szemben. Erről lásd a következő fejezetet:

⁵³ DEAN 1997, 11-13.

konfliktusokat. Ebből kiindulva azt is megállapíthatónak véli, hogy a városi társadalomnak csak egy elenyésző része vett részt az erőszakos konfliktusokban.⁵⁴ Véleményem szerint, bár a források alátámasztják Trevor Dean megfontolásait, a krónikák vonatkozó bejegyzéseit (vagy azok hiányát) módszertani szempontból fenntartásokkal kell kezelni. Egyrészt, bár ez nyilvánvalóan csak feltételezés lehet, a krónikások közel sem jegyezheték le az összes korabeli eseményt. A középkori szerzők a narratív források műfajából kifolyólag természetesen csak az általuk fontosnak tartott vagy a korban megdöbbentőnek számító – vagyis hírértékkel rendelkező - eseményeket írták le. Vannak továbbá olyan várostörténeti korszakok, amelyeknek az ismerete hézagos, mivel kortárs történeti munka nem dolgozta fel, vagy ha igen, akkor csak ismeretlen forrásból, többszörös átvétellel. A békéltetések nagyobb számából pedig nem feltétlenül következik, hogy azok egytől egyig a konfliktust megelőzendően kötettek. Tény, hogy a céljuk a további nézeteltérések megelőzése volt, de már a megkötésükre mutatózó igény is arról árulkodhat, hogy a két fél között korábban inzultus, esetleg fegyveres összecsapás vagy akár vendetta is történhetett. Az, hogy a középkori szerző csak a békét írta le, tükrözhet egy egyedi retorikai szemléletet is. Trevor Dean a bosszúállással kapcsolatos részletes leírásokra is kitér. Ezekről megállapítja, hogy a különböző vendetták elbeszélései hasonló elemekből épülnek fel. A kezdeti nézeteltérés mindig valamilyen családi vagy házassági ügy, amelyet inzultus követ és végkifejletként a legyőzött ellenfél különböző módokon történő meggyalázásáról olvashatunk. Ezt részben Heers később még bemutatandó soraival és Edward Muir esettanulmányával támasztja alá. Utóbbi kutató egy 16. századi friuli pártharcot, a Savorgnan - Della Torre küzdelmet vizsgálta. Az erről szóló beszámolókat elemezve az egyik következtetése az volt, hogy amíg a később élt krónikások különféle szimbolikus jelentést tulajdonítottak az eseménynek, addig a kortárs beszámolók szárazabb, eseménytörténeti jellegű bejegyzéseket írtak róla. Muir tehát arra következtetésre jutott, hogy a vendetta későbbi beszámolói tulajdonképpen a saját koruk által támasztott elvárásoknak megfelelően a bosszú bevett toposzaival színesítették a történetet.⁵⁵ Dean a vendettát tehát elsősorban szóhasználatnak, a részletes elbeszéléseket pedig inkább írói műfajnak, semmint hiteles történeti beszámolónak tartja.⁵⁶ Bizonyos, később még bemutatandó szempontok szerint, részben egyetértek az utóbbi megállapítással. Dean ugyanakkor a vonatkozó publikációiban nem tér ki arra a jelenségre, mi szerint egymástól függetlenül, egy időben és más-más városokban alkotó krónikások miképpen jegyezhettek le

---

⁵⁴ DEAN 1997, 17-19.

⁵⁵ HEERS 1976, 96-97.; MUIR 1993, 247-272.

⁵⁶ DEAN 1997, 24-36.

hasonló szerkezeti elemeket felvonultató vendetta elbeszéléseket. Az itáliai bosszúállással kapcsolatban nem csak a források értelmezési lehetőségei jelentették vita tárgyát, hanem a vendetta társadalmi szerepének megítélése is. Ezzel kapcsolatban két fontos „irányzat” elképzeléseit kell megemlíteni.⁵⁷ Az egyik a funkcionális felfogásként hivatkozott gondolkör, amely Andrea Zorzi nevéhez kötődik. A másik csoportot pedig azok a kutatók jelentik, akik Zorzi elméletét kritikának vetik alá. A következő alfejezetben ezeket fogom röviden ismertetni.

---

⁵⁷ Fontos kiemelni, hogy más korszakokra, területekre és forrástípusokra vonatkozóan többen is fogalmaztak meg értékes gondolatokat a vendettával kapcsolatban. Közülük kiemelkedő Claudio Povolo munkássága, aki különösen a banditizmus és vendetta kérdéskörében írt számos tanulmányt a kora-újkorra vonatkoztatva.

2.3. A funkcionális felfogás és kritikája

Andrea Zorzi szerint a vendettának az itáliai városokban – különösképpen Firenzében – meghatározó társadalmi funkciója volt. 1995-ös tanulmányában kifejtette, hogy a popolo 13. század végi megerősödése előtt a vendetta nem csak hogy megtűrt dolog volt, de bizonyos esetekben a városi jogszolgáltatással párhuzamosan működő, elfogadott igazságszolgáltatási mód is.⁵⁸ Ezt az elgondolást az olasz kutató későbbi tanulmányaiban a vendetta kultúrájának fogalmával egészítette ki. Az 1996-ban, majd 2002-ben publikált cikkeiben kifejtette, hogy véleménye szerint az itáliai városok polgárai a vendetta keretrendszerét meghatározó fogalmak mentén szocializálódtak. A forrásokban gyakran megjelenő *amicizia* és *inimicizia*, (vagyis barátság és ellenségeskedés) kifejezések ugyanis nem csak a krónikások által használt retorikai fordulatok voltak, hanem olyan rendszerek, amelyek a klánok és szomszédságok által uralt városon belül kijelölték a társadalmi kommunikáció viszonyait.⁵⁹

Trevor Dean a Zorzi által leírtak több pontját is kritikával illette. Véleménye szerint az olasz kutató által, az 1996-os vitaindító publikációjában használt *faida* kifejezés használata nagyrészt pontatlan. Ugyanis ezt a szót a középkori itáliai krónikák kifejezetten kerülik, másrészt Zorzi ezt vegyesen használja, a személyes sértésekből kiinduló pártharcokra, és a vendettára egyaránt. Dean további módszertani ellenvetése Zorzi eredményeivel kapcsolatban, hogy az általa felmutatott források kizárólag firenzeiek, amelyek – a fentebb már bemutatott okból - csak fenntartásokkal lehetnek alkalmasak egy nagy ívű, általános következtetésre. Trevor Dean megállapítása szerint a 14. század elejétől a státutumok összeállítói jól láthatóan figyelmet fordítottak arra, hogy a bosszú és a büntetés szó élesen és állandóan elkülönüljön egymástól (lásd korábban a *vindicta*-vendetta viszonyt), tehát kimondottan óvakodtak attól, hogy a két fogalmat kétértelműen használják.⁶⁰

A tudományos vita második és több szempontból jelentősebb része egy forrástípus elemzésével kapcsolatos. Andrea Zorzi ugyanis rámutatott arra, hogy a jogi tanácsadói szövegekben, valamint a 13. század első felében keletkezett traktátusokban a szerzők a vendettát valós és elismert konfliktus megoldási lehetőségként említik.⁶¹ Dean azonban úgy véli, hogy a Zorzi által bemutatott források, amikor a sértéseket követő vendettáról írnak, nem a bosszúállásra, hanem a jogos önvédelem kategóriájára gondolnak. Az egyik általa idézett

---

⁵⁸ ZORZI 1996, 19-36.

⁵⁹ ZORZI 1996, 19-36.; ZORZI 2002, 137-170.

⁶⁰ DEAN 2007, 113-134.

⁶¹ ZORZI 1996, 19-36.

tanácsadó iratban egy olyan példaként szolgáló eset került lejegyzésre, ami egy gyilkossági esetet tárgyal. E szerint a ház ura rájött, hogy a felesége egy idegen férfivel csalsa, ezért a nő bátyjaival felfegyverkezve lesben álltak. Mikor az illető az ablakon bemászott, ők nyílpuskával meglőtték, ami halálos sebnek bizonyult. A jogi tanácsot megfogalmazó Paulus de Castro szerint az ügyfele akkor érvel hatékonyan, ha azt állítja, hogy a feleségéhez belopakodó illetőt rablónak nézte, hiszen nem tudhatta, hogy a férfi milyen szándékkal érkezett. A magántulajdonát pedig jogában állt fegyverrel megvédeni. Dean ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy az ügy rávilágít a vendetta és a jogos önvédelem közötti vékony határvonalra. Az önvédelmet lehetővé tevő statútum rubricák és az elsődleges vendettával kapcsolatos 13. századi törvénykezési hallgatás párhuzamba állításával egyrészt arra következtet, hogy az elsődleges vendetta a 14. századig az önvédelem megfelelője volt. Másrészt a mellett érvel, hogy amikor a traktátusok a vendettát megoldásként vetik fel, szintén az önvédelemre és nem a bosszúra gondolnak.⁶² A reflexiója ugyanakkor nem teljes, hiszen 2007-es monográfiájában csupán az olasz történész 1996-os munkájára reagál, attól függetlenül, hogy Zorzi 2002-ben megjelentette álláspontjának újabb szempontokkal kiegészített változatát. Ebben a *faida* kifejezést már nem használja, és további forrásokat is vizsgál: Bono Gamboni (1240-1292) és Brunetto Latini (1220–1294) moralizáló munkáit.⁶³ Az előbbinél a vendetta, bár nem szerepel az erények között, olyan elemként jelenik meg, amely a bűnök ellen eszközként használható. Az utóbbi forrással kapcsolatban pedig megállapítja, hogy Brunetto Latini kifejezetten arra buzdítja az olvasót, hogy lépjen fel ellenségei ellen. Szerinte Albertano da Brescia (12. sz. v.-13. sz. k.) és Filippo Ceffi (13. sz. v.-14. sz. k.) pedig a vendettát a korabeli politika bevett eszközeként említi.⁶⁴ Andrea Zorzi újabb tanulmányában végső soron már óvatosabban fogalmaz: a bosszúállást egy olyan jelenségként kezeli, amire a konfliktusok megoldási lehetőségeként tekintettek, és szükséges volt a későbbi megbékélésekhez. Alapelképzelésén, amely szerint a vendetta a városi kultúra része és a politikai kommunikáció eleme volt, ugyanakkor nem változtatott. Megfogalmazása szerint a vendetta a korabeli társadalomban egy mindenki által ismert konfliktusmegoldási módszer volt, amely ugyanakkor számottevő gazdasági, társadalmi és pretizsbeli kockázattal járt.⁶⁵ Zorzi az elképzeléseit azzal a tétellel is kiegészítette, mi szerint a vendetta nem csak a lovagi kultúrához kötődő családokra volt jellemző, hanem kontextusából fakadóan az egész

---

⁶² DEAN 2007, 113-134.

⁶³ ZORZI 2002, 137-170.

⁶⁴ ZORZI 2002, 137-170.

⁶⁵ ZORZI 2012, 265.

társadalomban megjelent, viszont elsősorban az elithez tartozó családok tudták a fent említett következményeket vállalni.⁶⁶

Gregory Roberts, a Zorzi-Dean vitában egy új, korábban ilyen szempontból nem vizsgált forrástípus bevonásával foglalt állást. Megvizsgálta a bolognai *podestà* rendfenntartó erőinek, azaz a *familiának*, a bevetési naplóját, amely egyaránt tartalmazta a kiküldetések okát és eredményét is. A bejegyzések jelentős része olyan helyzetekkel kapcsolatban keletkezett, amikor két vitás fél (általában családok/klánok) komolyabb konfliktusba kerültek egymással. Kutatásai szerint ilyen esetekben több megoldási lehetőség is adódott városi hatóságok számára. Az első figyelmeztető jelzés egy kibontakozó konfliktusról az lehetett, amikor valaki önvédelmi célból igényelt fegyverviselési engedélyt. A kérvény kivizsgálása során az illetőnek a fenyegetettséget tanukkal kellett alátámasztani, ami fontos információ volt a *podestà* szemében. Hiszen ha valaki ilyen kérelemmel állt elő, arról már tudni lehetett, hogy inzultus vagy vendetta potenciális résztvevője. Roberts eredményei szerint a *podestà* ilyenkor kiküldte a *familiát*, hogy a nézeteltérésben részt vevő feleket szemmel tartsák. Lehetőségként adódott, hogy a vitás feleket fizikailag külön választották, és mindkét oldal szempontjából semlegesnek tekinthető, köztisztelőben álló családokhoz költöztették őket. A *podestà* emberei ekkor is megfigyelést végeztek, hiszen ezekben az esetekben azt is megszabták, hogy egyik szemben álló fél sem közelíthette meg a másik ideiglenes szállását, sőt fegyvert sem hordhattak. A família ekkor mindkét háznál őrszolgálatot teljesített és a források tanulsága szerint az egyezmény megszegésekor közbe is lépett. Roberts még azt is hozzá teszi, hogy a fegyverviselés szabályozása és az állandó őrzékek bevezetése eleve segíthette a konfliktusok, így a vendetta megelőzését is. Gregory Roberts azt az álláspontot képviseli mi szerint, bár a korabeli városi státúumok látszólag engedékenyek voltak a vendettával kapcsolatban, az csak annak köszönhető, hogy a városi hatóság elsődleges célkitűzése nem a vendetta büntetése, hanem a megelőzése volt. Ennek tükrében Roberts úgy véli, hogy a Trevor Dean-féle álláspontot igazolják a forrásai.⁶⁷ Véleményem szerint ezzel a következtetéssel kapcsolatban több módszertani probléma is felvetődhet. A szerző ugyanis nem veszi figyelembe azt a részletet, mi szerint a familiát már csak akkor vezényelheték ki egy meghatározott megfigyelő tevékenységre, amikor a konfliktus már részben kialakult. Hiszen, ha a vitás felek közül valaki életveszélyben érezte magát és a bemutatott óvintézkedéseket megtették az azt mutatja, hogy a nézeteltérés a beavatkozás pillanatában már egy létező dolog volt. Ebből

---

⁶⁶ ZORZI 2012, 264.

⁶⁷ ROBERTS 2018, 3-26.

kiindulva úgy gondolom, hogy a városi közbelépés ebben az esetben is csak azt a célt szolgálhatta, hogy a sértések és a támadások láncolata, ne mélyüljön el és ne terjedjen át más családokra vagy szerveződési egységekre. Vagyis érdemben ezek az információk sem zárják ki az elsődleges vendetta meglétét. Az eddig bemutatott kutatói véleményekről megállapítható, hogy a vendetta szerepét egy-egy speciális forrástípus alapján próbálják általánosságban meghatározni. Mint az egyes szerzők által is megfogalmazott reflexiók mutatják, a felvetődött kritikák elsősorban a forráshasználati kérdésekre irányítják rá a figyelmet. Egyrészt problematikusak azok a kutatások, amelyek egy földrajzi terület tapasztalatai alapján általánosítanak, a nélkül azonban, hogy más régiók forrásait is bevonnák. Másrészt az is levonható tanulság, hogy bár az itáliai városok forrásadottságai kiemelkedők, előfordul, hogy egy fontos dokumentum típusnak egy másik település esetében nem lelhető fel párhuzama.

Véleményem szerint megfogalmazható, hogy Andrea Zorzi, mások által funkcionalistának nevezett elképzelése jól alátámasztott, de csak a firenzei történelem egy adott szakaszára vonatkoztatva: a 13. századra. Trevor Dean azon elgondolása, mi szerint a bírósági iratokra és a státútumokra hivatkozva csökkenti a vendetta társadalmi szerepét szintén helytálló lehet, ugyanakkor inkább csak a 14. századi fejlemények ismeretében. Észrevételként felmerülhet, hogy bár Dean forráshasználati kérdésekben fogalmazott meg kritikát Zorzi eredményeivel szemben, mint majd látni fogjuk, ő is figyelmen kívül hagyott egyes forráscsoportokat. Roberts írása bár önmagában véve előremutató, az általa megválaszolni kívánt vitába megoldást nem hoz, inkább egy új forrásértelmezési problémát vet fel. A következő fejezetben a vendetta egy sajátos interdiszciplináris értelmezési lehetőségét, a játékelméleti megközelítést fogom bemutatni.

2.4. A vendetta játékelméleti megközelítése

A társadalmi játékelmélet célja a különböző emberi interakciók elemzése, modellezése. A különböző fogalmait a történettudomány is szokta használni, de csak felületesen, mélyebb elemzés nélkül. Érdeemes megemlíteni, hogy egyes jogelméleti kutatások a peres eljárások szereplőit játékosoként, míg a az elérhető eredményt nyereségként szemléltetik.⁶⁸ A vendettával kapcsolatban leggyakrabban a *tit for tat* elvet szokták említeni, amelyet tévesen a szemet-szemért, fogat-fogért gondolat szinonimájaként értelmeznek.⁶⁹ Ez a fajta leegyszerűsítés azonban azt sugallja, hogy a vendetta mozgatórugója az adott sértés ugyanolyan módon való viszonzása – aminek a valótlanságáról fentebb már érintettük. A játékelméletben a *tit for tat* ugyanakkor nem ezt takarja. Ennek az elvnek a lényege ugyanis az, hogy az interakcióban a válaszadó fél az első lépést megtevő játékos magatartását fogja másolni. Amennyiben tehát az első játékos agresszív magatartást folytat, a második játékos is agresszívan fog reagálni. A *tit for tat* ugyanakkor azt is megfogalmazza, hogy amennyiben az első lépést megtevő fél békés magatartást folytat, a válaszadó fél is hasonlóan fog cselekedni. Ez a gondolatkör ugyanakkor nem a konkrét cselekvésekre vonatkozik, hanem a szemben álló felek által megvalósított általános stratégiára. A játékelmélet a bosszúállást nem csak a *tit for tattal*, hanem összetettebb, több körből álló „dilemmákkal” is modellezi. Ezek kifejezetten a közösségi együttműködés lehetőségeit és az agresszív magatartás kereteit vizsgálják. A csoportgondolkodás szempontjából minden olyan magatartás, amely a közösség által meghatározott és elfogadott stratégia ellenére fogalmazódik meg, vagy legalábbis figyelmen kívül hagyja azt, dezertáló magatartásnak⁷⁰ minősül. Azok a szereplők (akár egyének, akár mikroközösségek), akik így döntenek, a saját preferenciáik szerint cselekednek. Természetesen ez elméletileg nem jelenti azt, hogy adott esetben a dezertáló magatartás az így cselekvő felet hátrányosan érintené. Sőt a modellek rendszerint azt feltételezik, hogy az egyéni stratégia lehetővé teszi az egyes játékos nyereségmaximalizálását, de oly módon, hogy közben a közösséget hátrány éri.⁷¹ A középkori vendetták esetében, mint majd látni fogjuk, a közösségi stratégia megfelelője a *comune* által meghatározott és támogatott gondolkodás, ami adott esetben a békére és a rendre való törekvés jelszavaira egyszerűsíthető le. A bosszú olyan

---

⁶⁸ Thomas Kuehn ezzel kapcsolatban a következőt idézi: GALANTER 1974, 95-160.

⁶⁹ FOOTE 2003, 197.

⁷⁰ Érdeemes megemlíteni, hogy a játékelmélet nem csak dezertáló magatartást, hanem erőszakos kimenetelt is ismer. E szerint minden olyan kimenetel, amelyre a játékosok nem számítanak az interakciók alapján, erőszakosnak számít. NORTH – WALLIS – WEINGAST 2009, 173.

⁷¹ TÓTH 1997, 187-192.; ZAGARE 2006, 1-50; FEHL-SOMMERFELD-SEMMANN-KRAMBECK-MILINSKI 2012, 1-2.; PINKER 2018, 596.

magatartás, ami ettől jelentősen eltér. A *comune* krónikásai, történetírói természetesen a közösség által elvárt magatartást propagálták, elítélve és marginálisnak feltüntetve a dezertáló viselkedéseket. Ugyanakkor nem feltételezhető, hogy a vendettát végrehajtó egyén vagy család ne tudott volna elérni valamiféle sajátosan meghatározott értéket. A pártharcok vizsgálata is rámutat, hogy a bosszúállás így tulajdonképpen egy olyan játékelméleti dilemma, amelyben az interakció nem csak két cselekvőre, hanem a városi közösség reakcióját is figyelembe véve, legalább háromra vonatkozik. A városi kormányzat szankciója ugyanis a dezertáló magatartásra adott válaszreakció. Ettől függetlenül a legtöbb narratív forrásban a vendetta résztvevőiként csupán a sértett és az agresszor került feltüntetésre, míg a város inkább passzív szemlélőként volt jelen. Az alábbiakban röviden bemutatom azokat a játékelméleti dilemmákat, amelyek legfőbb mozgatórugóikat tekintve párhuzamba állíthatók a történeti forrásokban olvasható vendetta elbeszélésekkel.

A héja és a galamb interakciója egy olyan társadalmi helyzetet vizsgál, amely során az egyik játékos békére törekvő magatartást folytat (galamb magatartás), míg a másik agresszívan fog viselkedni (héja). Az utóbbi stratégiát folytató szereplő minden áron támadólag fog fellépni.⁷² Ebben az esetben a héja viselkedéssel az elérhető nyereség maximalizálható lesz számára, de csak addig, amíg az ellenfele nem tér el a galamb magatartástól. Viszont, hogyha a támadást elszenvedő fél a már korábban bemutatott *tit for tat* szerint jár el, akkor veszteséget fog tudni okozni a héjának. Ez ahhoz vezethet, hogy az agresszív stratégiát folytató szereplő, bár szert tehet a várt nyereségre, egyúttal veszteségeket is elszenvedhet. A támadólag fellépő fél az interakció tapasztalta alapján módosíthat a héja magatartáson, de természetesen ragaszkodhat is hozzá. Megvan rá a lehetőség, hogy az elérhető nyereség/veszteség relációt figyelembe véve a további interakciókban felhagy az agresszív viselkedésmóddal.⁷³ Egyes feltételezések szerint a bosszúállás ebből a szempontból hatékony stratégia lehet ilyen helyzetekben, hiszen nem csak az adott játékos esetében, de az egész közösségre nézve is csökkentheti a héja stratégiát folytató szereplők számát. Viszont, mint Pinker rámutat, a bosszúálló magatartás hosszútávon csak akkor válhat előnyös viselkedéssé egy közösségen belül, ha az ezt alkalmazó játékosokról elterjed, hogy minden helyzetben így reagálnak.⁷⁴ Sőt, a hatékony elrettentés érdekében kifejezetten fontos, hogy a héja tisztában legyen azzal, hogy az adott

---

⁷² MORRIS 2020, 375-366. Meg kell említeni azt az elképzelés, amely szerint az emberi interakciók során az agresszív stratégia számít racionális viselkedésnek, mivel csak ez teszi lehetővé a nyereségmaximalizálást. Ebből kiindulva az együttműködő magatartás irracionális, de elvárt viselkedésnek számít. KIS-JAKAB 2016, 423-424. Az adott helyzetben megnyilvánuló racionális agressziót a játékelmélet a fogoly-dilemma segítségével modellezi. TÓTH 1997, 87-92.

⁷³ TÓTH 1997, 111-120.

⁷⁴ PINKER 2018, 599.

veszteséget a támadása miatt szenvedte el.⁷⁵ North és társai kimondottan azon a véleményen vannak, hogy a fenyegető – tehát csupán elméleti/elrettentő – erőszak önvédelmi szempontból hatékonyabb, mint a tényleges fizikai visszavágás.⁷⁶ Természetesen az agresszív játékos megteheti, hogy ragaszkodik a viselkedéséhez és mindig más és más galamb stratégiát folytató játékoskal szemben alkalmazza. Elgondolható, hogy a héja magatartás sikeres marad, hiszen továbbra sem biztos, hogy mindenki *tit for tattal* reagál. Viszont megállapítható, hogy ha egy adott létszámú csoporton belül minden olyan játékosról, aki galamb stratégiát folytat, elterjed, hogy a támadásokra bosszúálló választ ad,⁷⁷ akkor ez módszeresen szűkíti a héja stratégiát folytató játékosok lehetőségeit. Bizonyos szempontból tehát az együttműködő – tehát nem nyereségmaximalizáló -, de bosszúálló viselkedésmódok az adott egyéneknek és a közösségnek is előnyére válhatnak.⁷⁸ Adódik a kérdés, hogy amennyiben a vendetta társadalmi szempontból hasznos viselkedés volt, a 13. századtól kezdve miért ábrázolták deviáns magatartásként a krónikások? A kérdésfelvetés mélyebb történelmi, társadalmi háttérét ezúttal még figyelmen kívül hagyva – hiszen ezekre a dolgozat későbbi fejezetekben még részletesen kitérek – érdemes az evolúciós pszichológia eredményeihez fordulnunk. A különböző terepi és laboratóriumi kutatások kimutatták, hogy az erőszakos interakciók során a támadó fél gyakran súlyosabbnak értékeli a megtámadott játékos bosszúját az általa elkövetett kezdeti inzultusnál, ezért szükségszerűnek fogja tartani a bosszúra adott viszontválaszt, ami már a megelőzőeknél is súlyosabb lehet.⁷⁹ Elképzelhető tehát, hogy a héja stratégiát folytató játékos az optimálisan modellezett interakciótól eltér. Az agresszor a galamb stratégiát folytató játékos *tit for tatját* követően nem feltétlenül elégszik meg az elért nyereséggel, hanem a következményeket figyelmen kívül hagyva újabb támadást fog indítani. Az interakciók során tehát felmerül egy olyan határvonal, amelyet átlépve a bosszúálló stratégia már nem hasznosítható a közösség szempontjából, hiszen ekkor a folyamatosan támadólag fellépő játékosok miatt a visszavágás „legendája” már nem jelent visszatartó erőt,

---

⁷⁵ PINKER 2018, 600.

⁷⁶ NORTH – WALLIS – WEINGAST 2009, 173.

⁷⁷ Meg kell említeni, hogy a bosszúálló stratégia önmagában véve nem alakítja a galamb magatartást héjává. Hiszen a héja alapállása a közösségi együttműködést figyelmen kívül hagyó nyereségmaximalizálás, ami a közösség többi tagjával szemben fogalmazódik meg. A galamb *tit for tatja* ugyanakkor egy feltételes reakció, amely csak akkor eredményez erőszakos visszavágást, ha a héja nyereségmaximalizáló stratégiájával kerül szembe. Ezt követően viszont a galamb továbbra is békekövető magatartást fog folytatni – tehát nem fog héjaként viselkedni. TÓTH 1997, 116-117.

⁷⁸ PINKER 2018, 599-600. Természetesen azt az antropológiai megközelítést sem szabad figyelmen kívül hagyni mi szerint a vendetta tulajdonképpen egy önszabályzó rendszerként is funkcionálhatott, hiszen a korai társadalmakban a bosszúállást követő, a közösség által támogatott megbékélés és a károk kölcsönösségen alapuló rituális kiegyenlítése a konfliktusok megoldásához vezethetett. Erről lásd: DAROVEC 2017, 57-96.

⁷⁹ SHERGILL-BAYS-FRITH-WOLPERT 2003, 187.

sőt hátránnyá válhat.⁸⁰ Ezt a csoportmechanikával foglalkozó kutatók úgy fogalmazzák meg, mi szerint az erőszakra specializálódott játékosok („violence specialists”) felismerik, hogy a fenyegetés folyamatos megvalósításával csökkenne a társadalmi nyereségük, így az elrettentést fogják előtérbe helyezni. Ez nem csak a potenciális ellenfeleknek, hanem a csoportjukba (itáliai fogalommal élve, a klánjukba) tartozó követőknek is szól: kifejezik, hogy meg tudják őket védeni.⁸¹ Csupán a játékelméleti megfontolásokat figyelembe véve, a bosszúálló stratégia elsődleges változata tehát joggal tekinthető egyfajta elrettentő önvédelemnek.⁸² A közösség szempontjából a dezertáló (vagyis agresszív) viselkedés ily módon történő hallgatóságos szankcionálása csak addig hatékony, amíg az agresszor és a sértett egyszeri interakciójára korlátozódik. A konfliktus tovább terjedésének veszélye párhuzamba állítható azokkal a megfontolásokkal, amelyeket a városi státútumokból is következtethetünk: a másodlagos illetve a kiterjesztett vendettával szemben fontos fellépést tanúsítania a közösségnek, vagyis a városnak.

A tudományterület a résztvevők közötti interakciókhoz metrikus értékeket rendel, amelyek segítségével elemezhetők az egyes lépések során elérhető nyereségek és az egyes lépések kockázatára is lehet következtetni.⁸³ Természetesen a történelmi források a különböző számszerűsíthető értékek hozzárendelését nem teszik lehetővé. A krónikákban a pártharcok vagy vendetták során szereplő felek mögöttes motivációi és esetleges célkitűzéseik csak olyan mértékben szerepelnek, amelyet a szerzők elegendőnek tartottak. Az egyes játékelméleti modellek logikai felépítése és a legfőbb kérdésfelvetéseik ugyanakkor párhuzamba állíthatók a történelmi antropológia eredményeivel, így röviden érdemes kitérni azokra a megfontolásokra, amelyek a vendetta elbeszélések későbbi elemzéseiben a segítségünkre lehetnek.

A vendettára vonatkozó elbeszélő források vizsgálata során több tényezőt is figyelembe kell vennünk. Az eseményeket bemutató írások minden esetben olyan szerzők munkái, akik külső szemlélőként mutatták be a bosszúállást. Ők rendszerint a saját nézőpontjukat fogalmazták meg és vetették papírra. Ez ugyanakkor rendszerint egy adott közösség értékrendjét tükrözte. A krónikás szimpatizálhatott a populóval, valamelyik városi párttal, egy jelentősebb

---

⁸⁰ Jansen – a nélkül, hogy a játékelméleti megfontolásokat említene – szintén megállapítja, hogy a vendetta antropológiai szempontból elvezethet a békéhez, de komoly problémát okozhat, ha a nézeteltérés tovább gyűrűzik, és inzultusok láncolatához vezet. JANSSEN 2017, 132-134.

⁸¹ NORTH – WALLIS – WEINGAST 2009, 18-19.

⁸² A Trevor Dean által említett és használt önvédelem fogalom egy rövidtávú, ténylegesen fizikai önvédelmi szituációt takar. Az általam használt elrettentő önvédelem megfogalmazás inkább egy közép-hosszútávú elméleti hatás, amelynek alapja, hogy feltételezi a bosszúálló stratégia ismeretét.

⁸³ Erről lásd általánosságban a következőket: TÓTH 1997; 27-55.; EIGEN-WINKLER 1981, 19-93.

társadalmi csoporttal vagy akár egyszerűen a városi kormányzattal is. Mint ahogyan korábban is szó volt róla, a különböző erőszakos tettek egy adott közösségben nem csak a közvetlenül érintett személyekre vagy csoportokra voltak hatással, hiszen a külső szemlélők, akik adott esetben a csoportok többi tagjának tekinthetők, közvetve szintén érintettek lettek. A közösség tagjai adott esetben be is avatkozhatnak a konfliktusba. Ez lehet rendfenntartó funkció, adott esetben a kormányzat szankciója vagy éppen a nyilvános békéltetésen való közvetítés. Társadalmi szempontból nézve önmagában véve a be nem avatkozás is lehetett jelzésértékű. Ennek számos oka lehetett: az adott közösség állásfoglalása, semlegessége vagy esetleg a mozgásterének szűkösége is. Beavatkozás esetén fontos a közbelépés mértékének vizsgálata is: lehet csupán szimbolikus, a rendfenntartás kereteinek megfelelő vagy éppen eltúlzott is. A középkori városokban, az interakcióban tehát nem csak az agresszor és a bosszúálló vesz részt, hanem a városi környezet is (legyen akár passzív vagy aktív).

A másik megfontolás a kezdeti sértés kérdésének figyelembe vétele. Általános társadalmi nézőpontból szemlélve megállapítható, hogy sértésnek tekinthetünk minden olyan akciót, amely az adott közösség normáinak áthágását jelenti. Mint az erőszakkal kapcsolatban is megállapítottuk ez nem feltétlenül jelent fizikai inzultust, lehet csupán kommunikációs vagy egyéb magatartásbéli probléma. Sértésnek tekinthetik az adott helyzetben az erkölcsellenesnek tartott megnyilvánulásokat is. Trevor Dean például felhívja a figyelmet a középkori városokkal kapcsolatban a verbális inzultusokra és azokra is, amelyek istenkáromlásként sokkal súlyosabb büntetéseket vonhattak maguk után. A játékelmélet az olyan megnyilvánulásokat, amelyek az adott közösség által elfogadott vagy elvárt magatartásokkal ellentétesek, dezertáló magatartásoknak hívja. Társadalmi interakciók esetén az ilyen lépés célja rendszerint az egyéni nyereség maximalizálása, adott esetben a közösség kárára is. Ez logikailag a közösség által elvárt magatartás ismeretében is történhet, de olyan szituáció is előfordulhat amelyben, az interakcióban szereplő játékosok megegyeznek egy stratégia követésében, viszont az egyikük ezt felrúgja, vagyis dezertál. Történelmi kontextusban a közösség által elvárt normarendszer lehet a városi státútum vagy a hallgatólagos erkölcsi szabályok. Az interakció során tanúsított dezertálás pedig olyan esetekre érthető, amelyekben egy adott mikroközösség tagjai vesznek részt. Ilyenek lehetnek az egyes családok között kialakított kötelékek, amelyeknek az alapja lehet rokonsági kapcsolat, kliensi viszony, barátság vagy egyéb ideiglenes megegyezés. A dezertálás vagy adott esetben a vendettát kiváltó sértés a legtöbb esetben olyan elemek, amelyekről a krónikások beszámolnak. A dezertálást kiváltó ok azonban rendszerint nem jelenik meg a forrásainkban. A társadalmi

játékelmélet feltételezi, hogy a sértést elkövető „játékosok” a lépésüket egyéni nyereségmaximalizálásból teszik. Az itáliai városok társadalma – mint majd látni fogjuk – egy rendkívül összetett rendszer, horizontális és vertikális érdekvédelmi hálózatok folyamatosan változó szövevénye.

3. Érdekvédelmi szerveződések

3.1. A *comune* és a *consorteria*

A középkori vendetta fogalom kialakulása az elterjedt szakirodalmi nézőpont szerint nehezen meghatározható. Vonatkozó források hiányában csak következtetni lehet arra az időszakra, amikor a később ismertté vált formájában megjelent. Ez minden bizonnyal arra az évszázadra tehető, amikor Észak-, és Közép Itáliában a királyság intézménye, legalábbis a gyakorlati funkcióit tekintve, meggyengült. Az erős központi igazgatás megszűnésének hosszú távú következménye a korábban egységesnek tekintett területek igazgatási szempontú felaprózódása lett.⁸⁴ A jelentősebb, városi vagy katonai jellegű központokhoz kötődő elit és azok a helyi hűbérurak, akik számottevő földbirtokkal rendelkeztek, folyamatosan rákényszerültek a hierarchiából kieső központi hatalom szerepének pótlására. Amíg a nagyobb városok esetében a meglévő magisztrátus mellett ez nem jelentett problémát, addig a központoktól távolabb fekvő vidéki területeken szükségessé vált a különböző irányítási és védelmi szerepek megszervezése, ami teljes mértékben a helyi arisztokráciára hárult. A helyzetet nehezíthette, hogy az egymással folyamatosan versengő birtokok között nem voltak ritkák a fegyveres konfliktusok sem. A 11. században az erőszakos megnyilvánulások – elsősorban fosztogatás és erődemonstrációk - a szomszédos területek vitás ügyeinek megszokott rendezési módjai voltak.⁸⁵ A kisebb területeket irányító földesurak számára természetes lehetőségként adódott a helyi hűbérurak alá történő betagozódás vagy a hasonló helyzetben lévő földesurakkal való szövetségkötés. A hűbérúr - hűbéres jellegű társadalmi viszonyok mintaként szolgálhattak a védelmi és igazgatási szempontokat előtérbe helyező önvédelmi szövetségek kialakításánál, de a kisebb-nagyobb fegyveres társulások - amelyek a *consorteriák* és a klánok előképei voltak – inkább az adott hatalmi viszonyokat vették figyelembe.⁸⁶ A különböző társulásokon belül vagy az egyes csoportok között a konfliktusmegoldásban komoly szerephez juthattak a különböző erőszakos eszközök. Ilyen célt szolgáltak a más európai területeken is jelenlévő – a korábbi fejezetben már említett - magánháborúk, kilovaglások vagy a magánjellegű sérelmek megoldásaként a vérbosszú is.⁸⁷ A szövetségek és a családi kapcsolatok felértékelődése a sajátos itáliai öröklési rendszerből is következett, hiszen az egybefüggő családi birtokok kialakulásának gátat vetett, hogy az

---

⁸⁴JONES 1997, 137-146.; COLEMAN 2004, 29-31.; MENANT 2011, 21-42.

⁸⁵MAIRE VIGUEUR 2010, 62-74.

⁸⁶OSHEIM 2004, 161-182.

⁸⁷HYDE 1973, 56.

örökséget mindig egyenlő arányban osztották fel a férfiági leszármazottak között.⁸⁸ A birtokok felaprózódásáról és a korai vérbosszúról sajnos hasonlóan kevés forrás áll rendelkezésre, mint a *comune* kialakulásáról. Ma is érvényes Philip Jones találó megállapítása, mi szerint kevés olyan fontos időszak van a középkori történelemben, amiről kevesebb dokumentumunk lenne.⁸⁹ Ugyanakkor mivel a vérbosszú jelensége elsősorban a városi környezetben alakult át a későbbi történelmi forrásokból és kulturális emlékekből megismert vendettává, ezért érdemes röviden összefoglalni azt az időszakot, amelynek végpontja a vidéki arisztokrácia városi térnyerése.

A legtöbb itáliai esetben a különböző városi kiváltságok megszerzése a terület hűbérurával együttműködve történt, hiszen a város és ura általában egymásra volt utalva. Az egyházi méltóságok sok helyen erős hűbérúrként irányították a városokat. Toszkánában ilyen volt Arezzo, Volterra vagy San Gimignano is. A városokra vonatkozó első forrásainak tanulsága szerint a frissen alakult *comune* legfontosabb tisztségviselői közé tartoztak a püspökséghez köthető korábbi pozíciók, amelyeket általában *vicedomininak* hívtak. Több esetben is megfigyelhető, hogy az egykori grófságok illetve püspökségek alacsonyabb szintű hivatali apparátusa szintén megmaradt. A régi politikai szereplők továbbélését pedig az is mutatta, hogy az új városi kormányzat székhelye gyakran a helyi püspökök palotája volt.⁹⁰ Ezek az elemek rámutatnak az itáliai városok egyik fejlődési sajátosságára. Hiszen az észak és közép Itáliai városokban nem csak a kereskedők és kézművesek töltöttek be fontos szerepet, hanem az évszázadokon át kialakult organikus városi elit is. Az utóbbi csoport politikai tőkét a kiterjedt klientúra és a katonai/politikai tapasztalat jelentette. A kisszámú, rendelkezésünkre álló forrásokban ezek a csoportok már a *comune* mozgalom megjelenésekor *nobiles loci* vagy *milites* megnevezéssel szerepeltek. A Iacopo Arrostri-féle pisai krónika tételesen felsorolja azokat a grófi és előkelő családokat, amelyek az eredetüket a 15. században egészen a 11. századig vissza tudták vezetni. A szerző közülük is külön kiemeli a Gherardescákat, akik I. Ottó császár leszármazottjainak tartották magukat.⁹¹ Fontos megjegyezni, hogy a helyi elit természetesen nem csak az egykori hűbérurakból és hűbéresekből állt, hanem a városokban formálódó, helyben kialakult új vezetőrétegből is. Ebből a szempontból kiemelkedett Róma, ahol kifejezetten a generációkon a városban élő bárói családok kerültek vezető pozícióba.⁹² Más helyeken, így Arezzóban vagy Sienában a *comune* mozgalomban pedig kifejezetten az

---

⁸⁸ HYDE 1973, 43.

⁸⁹ JONES 1997, 141.

⁹⁰ JONES 1997, 141.

⁹¹ CRONICHE DI PISA 35.

⁹² JONES 1997, 143.

egyébként vidéken élő földbirtokosok játszottak fontos szerepet. Dél-Itália esetében ehhez képest jelentős különbség, hogy a forrásokban „comune mozgalomként” szereplő kezdeményezések gyakran nem városiasodási szándékot takartak, hanem a vidéki klánok által kialakított érdekvédelmi és katonai szerveződést. Philip Jones arra a megállapításra jutott, hogy az Itália-szerte megjelenő érdekvédelmi társulások alapvető szerveződési módja a városiasodás mértékétől függetlenül a rokonsági viszony (*parentele*) és az erre épülő *consorteria* fogalmával jellemezhetők.⁹³ Egyes elképzelések szerint, amikor a korai forrásainkban, például Pisa és Genova esetében a *commune* és a *compagnia* kifejezések szerepelnek, akkor azok vélhetően a vezető családok összességét, nem pedig az egész települést jelentették. A lombardiai városok esetében a consulok gyakran az egykori hűbérúri miniszteriálisok közül kerültek ki, ilyenek voltak például a Visconti család tagjai is. A városi autonómia megszerzésében szerepet játszó előkelő családok célja elsősorban nem a városban a nagyobb hűbéruraktól való megszabadulás lehetett.⁹⁴ Ennek köszönhetően előfordultak olyan városok (pl. Biandrate), ahol a vidéki arisztokrácia túlsúlya miatt, a pénzügyekre és kereskedelemre vonatkozó kiváltságok kimaradtak a városi chartákból. Szélsőséges példának tekinthetők azok a fordított előjelű esetek is, amikor a kereskedők mellett a *militēs* nem is jelent meg (mint például Asti, Cremona vagy Parma).⁹⁵ A két szélsőség között átmenetet jelentett Firenze, amely 1115-ben azért tudta megszerezni a kiváltságait, mert Matilde örgrófnő örökösök nélkül hunyt el. Az Arnó-partján fekvő városban a helyi igazgatást korábban is irányító *boni homines* gond nélkül meg tudta tartani a befolyását.⁹⁶ A nagyobb hűbéruraktól való függőség felszámolása nem jelentette automatikusan a grófi családok bukását, hiszen ezek gyakran meg tudták tartani régi birtokaikat. Így az Este, a Pallavicino vagy a Malaspina család az egész középkor folyamán meghatározó tényező maradt.⁹⁷

A kezdetektől a városokhoz kötődő elit után, idővel azok is polgárjogot szerezhettek, akik a 11. században még a földbirtokaikon éltek. Az itáliai területeken ugyanis a városok már a kiváltságaik megszerzését követően arra törekedtek, hogy a hozzájuk tartozó egykori igazgatási területet a lehető leggyorsabban megszerezzék és kisajátítsák. Fontos szemponttá vált a jelentős útvonalak és stratégiai fontosságú pontok megszerzése is. Azok a vidéki nemesek, akik ilyen területeken rendelkeztek birtokkal, de még nem tartoztak a városi

---

⁹³ JONES 1997, 44.

⁹⁴ JONES 1997, 154.

⁹⁵ JONES 1997, 146.

⁹⁶ BATKIN 1965, 271-273. Az általános tendenciákról: COLEMAN 2004, 32-33.

⁹⁷ JONES 1997, 110, 208, 299-300.

közösséghez, rövidesen a terjeszkedés célpontjaivá váltak. Lehetőségként adódott, hogy az adott család saját belátására városi polgárjogra cserélte az általa birtokolt földek egy részét. Ilyenkor a város a vidéki nemesekkel úgynevezett *comitatanza* megállapodást kötött.⁹⁸ Az ilyen jellegű megegyezések menetét jól példázza egy 1157-es sienai dokumentum. Ebben arról olvashatunk, hogy egy Ranuccio di Staggia nevű nemes és családja esküt tett a város püspökének és népének, hogy a lejegyzett feltételek mellett beköltözik a városba. Ígéretet tett rá, hogy minden erejével megvédi Sienát és harcol az ellenségeivel, különösképpen Firenzével. Azt is kikötötték, hogy a helyi hűbérurakkal szemben ugyanakkor nem köteles harcba vonulnia, de ha mégis háborús helyzetre kerülne sor, át kell engednie a megnevezett erődítményeit a városi haderőnek, hogy azok hadi szállásként tudják használni. Azt is megszabták, hogy Ranuccio és családja békeidőben évente két hónapot köteles a városban élni, méghozzá a saját házukban vagy a Soarzi család házáinak valamelyikében. Ha viszont háború törne ki, Ranucciónak a családja nélkül kellett hat hónapot eltöltenie Sienában. A megegyezés vonatkozó pontjai természetesen a lovagjaira, az őreire és minden további emberére egyaránt vonatkoztak. Ranuccio cserébe egy közelebről meg nem határozott pénzösszeget és polgári státuszt is kapott a megegyezés részeként.⁹⁹ A forrásból arra lehet következtetni, hogy a dokumentumban szereplő családnak már a megállapodást megelőzően volt ingatlanja Sienában. Az is megállapítható, hogy a város által elvárt szolgálatok kifejezetten úgy kerültek megfogalmazásra, hogy ne sértsék a meglévő hűbéri viszonyokat és a vidéki elit által kötött szövetségeket.

Azokban az esetekben, amikor a *comitatanza* megkötésére nem került sor, a városok vezetése gyakran folyamodott erőszakhoz. Firenze 1100-ban csatában győzte le Alberti gróf erőit, ekkor még Matilda grófnő szövetségeseként.¹⁰⁰ Az Albertik a 11. században a Della Tosa és a Tosingi családdal is házassági kapcsolatba kerültek és vélhetően a Visdomini családdal alkottak közös *consorteriát*. Birtokaik jelentős része a Valdarno völgyben volt, amely útvonal a későbbiekben is az Arnó-parti város elsődleges befolyási övezetei közé tartozott. Az 1100-as ütközet körülményeiből arra tudunk következtetni, hogy a város ekkor már kvázi önálló politikát folytatott az érdekszférája biztosítása végett, viszont ehhez ekkor még a hűbérura támogatására is szüksége volt. Az Albertikkel való konfliktust a Gangalandi család legyőzése követte, amelyet Giovanni Villani dátum nélkül említ, de Marchionne di Coppo Stefani 1107-

---

⁹⁸ COLEMAN 2004, 51.

⁹⁹ MECHANISM OF COMMUNAL GOVERNMENT 2009, 55-56.

¹⁰⁰ COSS 2019, 63-65. A szintén nagyhatalmú Albertiket végül csupán 1184-ben győzték le. Castelfiorentino erődjét is kifejezetten ellenük építették. COSS 2019, 145.

re helyez. Ez szintén azt mutatja, hogy a város már a grófnő 1115-ös halála előtt expanzióba kezdett. Firenze számára a 12. században következő évtizedekre a szomszédos településekkel és a Guidi grófi családdal való küzdelem jellemezte. A Guidi család hűbéresei között voltak az Adimarik és a Pazzik is, akik a későbbi századokban a firenzei pártharcok fontos szereplői voltak. Kimutatható, hogy a Guidik a vidéki elit egyes szereplőin keresztül (például házassági kapcsolatokkal) szinte egész Toszkánában rendelkeztek kapcsolatokkal, így kisebb erődítmények egész hálózata állt mögöttük. Firenze szabályos hadjáratokat sorát indította ellenük. A város a grófi birtoknak számító Montedicrocét 1146-ban támadta meg először, de végül csak 1154-ben tudták elfoglalni. Mint Stefani írja, az erődítményt ekkor a firenzeiek földig rombolták.¹⁰¹ A később fontos szerepet játszó Buondelmonte család lakótornyát, Montebuonit, amely egy folyó völgyet ellenőrző magaslaton volt, szintén erővel foglalták el 1135-ben, amivel tulajdonképpen rákényszerítették az egykori tulajdonosokat a Firenzébe való beköltözésre.¹⁰² Giovanni Villani a *Nuova cronica Come i Fiorentini cominciarono a crescere il loro contado* című fejezetében a területszerzési motivációról is egyértelmű említést tesz.¹⁰³ Leonid Batkin megjegyzi, hogy a vidéki arisztokrácia betelepítése a 12. század végére már szinte tömegessé vált.¹⁰⁴ A területek ellenőrzéséért természetesen nem csak Firenze mozgósított csapatokat. Pistoia is terjeszkedni kezdett, miután 1105-ben elhunyt a hűbérura, Ugo gróf. Lucca 1137-ben Fucecchio megszerzésért indított hadjáratot, méghozzá a helyi grófi családdal, a Gilbertókkal szemben, két évvel később pedig már a tengeri nagyhatalomnak számító Pisa szárazföldi területeit fosztogatták. A gazdag és stratégiai fontosságú területekért folytatott küzdelem természetesen nem csak a földesurakat érintette hátrányosan, hanem a kisebb városokat is: Firenze 1125-ben véglegesen legyőzte a mindössze látótávolságnyi közelségben található szomszéd várost, Fiesolét. A területekért zajló háborúkban a nagyobb központok érdekei gyakran keresztezték egymást. Firenze többször is háborúba bonyolódott Pistoiaival és Pratóval is.¹⁰⁵ A 12. század első fele Itáliai-szerte a városok által birtokolt területek megszerzéséről és a határok meghúzásáról szólt. Bár az egykori igazgatási központok korábban a körülöttük elterülő területek hivatali centrumai

---

¹⁰¹ STEFANI 24 (r.43)

¹⁰² VILLANI 77 (5/36.)

¹⁰³ „Negli anni di Cristo MCVII, essendo la nostra città di Firenze molto montata e cresciuta di popolo, di genti, e i podere, ordinarono i Fiorentini di distendere il loro contado di fuori, e allargare la loro signoria, e qualunque castello o fortezza non gli ubbidisse, di fargli guerra. E nel detto anno prima presero per forza Monte Orlandi ch'era di sopra da Gangalandi e certi cattani il teneano, i quali non volendo ubbidire alla città di Firenze furono distrutti, e il castello disfatto e abattuto.” VILLANI 72-73 (5/25.) Erről hasonló gondolatok mentén Stefani is beszámolt. STEFANI 22 (r.38).

¹⁰⁴ BATKIN 1965, 270.

¹⁰⁵ STEFANI 24 (r.44).

voltak, a nagyhübéri uralom összeomlásával és az autonómiák megszerzésével ezeket újra tényleges ellenőrzés alá kellett vonniuk. A kisebb-nagyobb városok ugyanúgy riválisnak tekintették a kisebb földesurakat, mint a függetlenedő településeket. Firenze uralmát a *contadój*a felett Frigyes császár hivatalosan végül 1186-ban ismerte el.¹⁰⁶ Az erőviszonyok és a lehetőségek változását mutatja, hogy 1207-ben Montemurlót a város már pénzért vette meg a Guidi családtól, 1192-ben pedig arra kötelezték a nagybirtokosokat, hogy évente legalább négy hónapot kelljen a városban tölteniük.¹⁰⁷ A lokális expanzió a központi városok lassú demográfiai növekedésével járt, hiszen a megszerzett területekről nem csak a vidéki elit kezdett el beköltözni. Ezzel párhuzamosan a legtöbb városnál megkezdődött a régi városfalak kibővítése vagy újonnan történő kiépítése. Pisa köré, ahol a demográfiai növekedés és a kereskedelmi szerep bővülése együtt járt, 1156-ban kezdetek el új falrendszert kiépíteni.¹⁰⁸

Amíg a nagyobb városokról, központokról rendelkezésre állnak szórványos források a társadalmi összetétellel kapcsolatban, addig a kisebb helyek helyzetére csak egy-egy analógia révén tudunk következtetni. A 12. század végéről ismert egy toszkán kisváros, Figline, összeírásra, ami alapján három-négy eltérő státuszú társadalmi csoportot lehet elkülöníteni. Itt természetesen a *seniores*-nek nevezett réteg jelentette a legkisebb létszámú csoportot. Ők lehettek a város vezetői, a szűkebben vett elit. Őket követte a *milites*, akik a lovagok és kisebb előkelők csoportja volt. Rajtuk kívül a forrás említést tesz a *pedites* és a *masnaderi* csoportokról is.¹⁰⁹ Bár a fogalmak értelmezése településenként eltérő lehet, megállapítható, hogy a kisebb városokban lényegében a hübéri rendszerből átvett szerveződési mintákkal találkozhatunk. Enrico Faini ugyanakkor felhívja rá a figyelmet, hogy *milites* egyes esetekben – ahol több forrás áll rendelkezésre - nagyobb létszámú csoport volt, mint a *cavaliери*, ami ténylegesen lovagként azonosítható. Így kutatásai alapján fenntartásokkal kell kezelni, minden olyan megállapítást, amely szerint a *milites* azonos lehetne a lovagokkal és a kishübéresekkkel.¹¹⁰ Mindenesetre szakirodalmi konszenzus figyelhető meg azzal kapcsolatban, hogy a városban élő „arisztokrácia” számára a lovagi életmód és a hozzá társított értékek a későbbi korszakokban is alapvető célkitűzésnek és viszonyulási pontnak számítottak.¹¹¹ Cardini a forrásokban fellelhető fogalmak értelmezési problémáit úgy hidalja át, hogy a *milites/cavaliери* elnevezésnél sokkal nagyobb szerepet tulajdonít a városi elit

---

¹⁰⁶ STEFANI 25 (r.52)

¹⁰⁷ STEFANI 27 (r.59); BATKIN 1965, 273.

¹⁰⁸ CRONICHE DI PISA 66.

¹⁰⁹ COSS 2019, 167.

¹¹⁰ FAINI 2014, 113.

¹¹¹ GASPARRI 1992, 16.

tényleges viselkedésének. Így megállapítja, hogy a városba beköltöző kisebb hűbérurak mentalitása két alapvető jellemzővel határozható meg. Egyrészt a városban felépített erődített házak és a tornyok megjelenésével, másrészt a vendetta gyakorlatával.¹¹² Bár Cardini nem ír részletesen a vendetta korabeli forrásairól, perdöntőnek tartja, hogy a 12. században jelent meg a barátság és az ellenségeskedés fogalma, vagyis az *amicitia* és az *inimicitia*, amelyek a későbbi évszázadok folyamán is alapvető városi viszonyrendszernek számítottak. A szerző ezzel a megállapításával a Zorzi által megfogalmazott elméletet támasztja alá. A barátság, mint társadalmi fogalom megjelenését az is mutatja, hogy korának neves traktátus szerzője Boncompagno da Signa 1200 körül írta meg az *De amicitia* című fejtegetéseit.¹¹³ Az itáliai városok arculatára jellemző volt, hogy a régi városi elit, a *milites*, épületei rendszerint egy-egy adott városrészre koncentráálódtak. Ez valószínűleg annak volt köszönhető, hogy a városfejlődés kezdeti időszakában, amikor a legtöbb település még nem lépte át az ókori határait, ezek a negyedek még a védelmet jelentő régi falakon belül feküdtek.¹¹⁴ Firenze esetében ezek a városrészek az 1343-as közigazgatási rendezés után a *Vipera* és *Lion Rosso gonfalonék* területét képezték, ahol a régi elit palotái álltak.¹¹⁵

Pistoiában a helyi elit már a 11. század végén elkezdett tornyokat emelni.¹¹⁶ Egy 1090-ből fennmaradt pisai dokumentum pedig arról árulkodik, hogy a város területén az épülő tornyokat külön engedélyeztetni kellett a püspökkel és a város vezetőivel. Az eljárás külön kitért a készülő építmények magasságára, ami a szabályozás szándékára utal.¹¹⁷ Firenzében az első városi tornyokat – a rendelkezésekre álló források alapján – a 12. század közepén kezdték felépíteni. Itt 1161-ben a Coruzo családnak már saját erődítménye volt. Körülbelül ekkor tehetett át a székhelyét a városba a Visdomini és a Della Bella família is, akik szintén a vidéki arisztokrácia legmagasabb körébe tartoztak. A 12. század végére már az összes olyan családnak volt tornya Firenzében, akik részt vettek a 13. század nagy pártharcában. Az ég felé nyúló erődítményt emelt a Soldanieri és a Donati család, a Buondelmonti klán is rögtön építkezésekbe kezdett, ahogy megjelent a város falain belül.¹¹⁸ A lakótornyokra hasonlító építmények városi funkciója egyszerre volt jelképes és gyakorlati, hiszen az adott család gazdagságát és hatalmát szimbolizálták, de a városi harcok során jelentős védelmet is

---

¹¹² CARDINI 1997, 13-28.

¹¹³ COSS 2019, 239.

¹¹⁴ MAIRE VIGUEUR 2010, 362.

¹¹⁵ ECKSTEIN 1995, xi-xxiii.

¹¹⁶ CHERUBINI 1998, 13.

¹¹⁷ HYDE 1973, 56.

¹¹⁸ MACCI – ORGERA 1994, 49, 95-96, 118.

nyújtottak.¹¹⁹ Bár a leggazdagabb családok megengedhették maguknak, hogy saját költségen fogjanak nagy építkezésekbe, a tornyok jelentős részét több család összefogása eredményezte. Jellemzőek voltak a *consorteriák* által közösen finanszírozott erődítmények, amelyeknek az építéséről és közös kiadásairól szerződésnek tekinthető dokumentációt, *brevét* állítottak ki.¹²⁰ Megállapítható, hogy a vidéki arisztokrácia gyakran ugyanazokkal a családokkal szimpatizált a városon belül, mint akikkel korábban hűbéri viszonyban voltak.¹²¹ Firenzében például a Tebaldini család fogott össze a Lambertikkel, a Caponsacchikkal, a Ciprianikkal és a Giuochikkal.¹²² A városi csoportosulások, *consorteriák* és egyéb családi szövetségi rendszerek között már ekkor sem volt súrlódásmentes a viszony. A Tebaldinik által fémjelzett klán kifejezetten ellenséges viszonyt ápolt a korábban említett Adimari családdal és így az ő szövetségükkel, a Visdomini klánnal is. Az Adimarik mellett álltak egyébként a már szintén említett Pazzik, de például a Tebaldini család másik ága is.¹²³ A *consorteriák* másik jelentős szerveződési elvét a vezető családok szomszédságának ellenőrzése jelentette. Egyes források arra utalnak, hogy a 11. század végén és a 12. század elején egyes famíliák, például a firenzei Uberti vagy az említett Visdomini, nem csak uralták a szomszédságaikat, de joghatóságot is gyakoroltak felettük.¹²⁴ Ez részben annak volt köszönhető, hogy a városi kormányzat alulról felfelé haladva épült ki. A 13. századig a városi parókiák igazgatási egységként funkcionáltak, amelyek élén egy választott *rector* állt, akik a forrásaink alapján rendszerint a legnagyobb családok tagjai közül kerültek ki.¹²⁵ A 11.-12. századi tornyokkal és családi épületblokkokkal zsúfolt városrészek a 13. század elejére a leghevesebb utcai harcok színterei lettek, ugyanis a családok közelsége idővel rengeteg súrlódáshoz vezetett.¹²⁶

Az újonnan beköltözött családok mellett egyes esetekben a régi városi vezetőréteg fejlődése is nyomon követhető. A pistoiái források 1044-re vonatkozóan megemlékeznek egy Bellino nevű férfiről, aki akkor a várost irányító személyek (*boni homines*) közé tartozott. Az ő fia Pancio, szintén ezt a karriert járta be. A család következő tagja Lucio di Pancio, a helyi püspök egyik embere volt (a *consilium episcopale* tagja), majd a helyi hűbérúr hűbérese lett és számos földbirtokot szerzett. A 12. század közepén, amikor a városban a beköltöző vidéki arisztokrácia révén megjelent a konkurencia, a család tagjai már a városi *consulok* közé

¹¹⁹ MAIRE VIGUEUR 2010, 361-362.

¹²⁰ COLEMAN 2005, 50.

¹²¹ LANSING 1991, 169.

¹²² Ilyen jellegű együttműködések nem csak a 12. század végéről ismerünk. 1287-ben Luccában öt család kötött egymással szerződést a Corbolani-ház felépítésére. FRANCESCHI-TADDEI 2012, 206.

¹²³ MACCI – ORGERA 1994, 85.

¹²⁴ LANSING 2014, 175.

¹²⁵ LANSING 2014, 170-171.

¹²⁶ LANSING 2014, 175.

tartoztak. Később – vélhetően Pancio után elnevezve - az ő leszármazottaik lettek a Panciatichi család tagjai, akik a 14. – 15. században a kétpólusú pistoiai belpolitikában a Cancellieri-párt ellenfeleiként a legbefolyásosabb családok közé tartoztak.¹²⁷ Giovanni Cherubini arra is felhívja a figyelmet, hogy a Panciatichi klán története kiemelkedő példája annak, hogy egy család hogyan lehetett egyaránt befolyásos a városban és a contadóban is. Tulajdonképpen az eddig felvázoltakhoz képest fordított irányú pályáivet jártak be: először a városban helyezkedtek el, majd onnan kiemelkedve szereztek vidéki befolyást, hogy később már Pistoia legnagyobb klánjának élén állhassanak.¹²⁸

A folyamatosan vezető pozíciókat betöltő Panciatichi családtagok története is rámutat, hogy a 12. században a városokat kormányzó csoportot már nem *boni hominesnek*, hanem többnyire *consuloknak* hívták.¹²⁹ Pistoia esetében a 12. századi tisztségviselők névsora nagy bizonyossággal rekonstruálható, így a *consuli* tisztség betöltői is ismertek, egészen 1105-től kezdődően. Ebből kitűnik, hogy a várost irányító tisztségviselők száma akár egy városon belül is rövid időszakokon belül módosulhatott. Hiszen Pistoiaiban egyes években négy *consul* volt, míg máskor akár nyolc is lehetett.¹³⁰ A városok szűkebben vett irányítását a tisztség számbeli változékonyságtól függetlenül rendszerint egy néhány családból álló csoport látta el. Ez részben az adott városok történelmi múlttal rendelkező családjaiból tevődött össze, részben pedig a több hullámban beköltöző vidéki nemesség soraiból. A korábban riválist jelentő nagyobb földesurak a vagyoni helyzetüknek, a kiterjedt kapcsolati hálójuknak és az évtizedek alatt szerzett igazgatási tapasztalatuknak köszönhetően hamar a vezető pozíciók közelébe kerültek. A befolyásos családok politikai szempontból kivételezett helyzetben voltak, amit az is jól illusztrál, hogy egyes elképzelések szerint a *consul*, mint tisztség eredetileg az egyes prominens csoportok/*consorteriák* nyilvános városi képviselőit takarta és a befolyásuk növekedésével a települések kizárólagos vezetőivé váltak.¹³¹ A vidéki elit tagjai a kapcsolati hálójuk minden elemét integrálták a városi környezetbe, vagyis nem csak egyenrangú barátokkal rendelkeztek, hanem egy urbanizált feudális rendszert alakítottak ki, ami azt jelentette, hogy hallgatólagosan alárendelt csoportok is álltak mögöttük. Egy látszólag új elemet is hoztak magukkal, méghozzá a régi ellenségeskedéseiket. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a városi környezet, mint a 11. századi toronyépítések vagy a püspök alárendeltjeinek példáján is láttuk, már a nagyhűbéresek, grófok beköltözését megelőzően is

---

¹²⁷ CHERUBINI 1998, 4-5.

¹²⁸ CHERUBINI 1998, 5.

¹²⁹ A várost irányító consulokról általánosságban: HYDE 1973, 94-104.

¹³⁰ CHERUBINI 1998, 25-28.

¹³¹ MENANT 2011, 27.

erőteljesen összefonódott a vidéki területek fejlődésével. A városi pártok ugyanakkor ezután jelenhettek meg. A *consorteria* a városi szintű politikában a 12. század végén városi pártként jelentkezett.¹³²

3.2. A városi pártok kialakulása és szerveződési elve

A *consorterie* változatos formában jelenthetett csoportok közötti szövetségeket. Beszélhetünk települések és földbirtokosok közötti kapcsolatáról, települések és városok szövetségéről és akár kisebb családok egymással kötött megállapodásáról is. A nemesek és arisztokraták által létrehozott *consorterie* a vidéki területeken a kisebb *comuné*kkal összevethető módon, párhuzamosan is működhetett, ugyanis tisztségviselőket, közös költségvetést és adott esetben közös, összehangolt politikát folytathattak. Azt is szabályozhatták például, hogy milyen körön belül lehet házasodni.¹³³ Léteztek továbbá olyan ideiglenes, de a kutatások szerint írott dokumentummal is megerősített egyezségek, amelyek célja a kölcsönös „segítség és védelem a szükség esetén” volt. Busdraghi értelmezése szerint az utóbbi kitétel, bár magyarázatot nem fűztek hozzá a források, akár az erőszakos beavatkozások szükségszerűségét, például a vendettát is jelenthette. A szerződéses forma vélhetően túl mutatott a hagyományos *amici* fogalmon és inkább az egyes mikro csoportok összefogására utal.¹³⁴

A városi pártok kialakulásának időszaka a rendelkezésünkre álló források és a korabeli városfejlődési tendenciák alapján a 12. század második fele és a 13. század eleje közé helyezhető.¹³⁵ Közelebbi dátumot vagy példaként szolgáló első esetet ugyanakkor nem tudunk meghatározni. A városi politikában való megjelenésük vélhetően párhuzamba állítható a századforduló körül tapasztalható változásokkal. Az „új emberek” megjelenése és a *podestà*k által fémjelzett kormányzatok kialakítása miatt a régi *consuli* családok lépéskényszerbe kerültek, amire válasz lehetett a nagyobb pártok létrehozása.¹³⁶ A pártokkal kapcsolatos adataink elsősorban a narratív forrásokra korlátozódnak. Az első olyan városi krónikák vagy évkönyvek, amelyek a témáról említést tesznek a 13. században íródtak, a pártok esetleges belső dokumentációi pedig teljes mértékben hiányoznak a forrásaink közül. A történeti munkák szerzői, akik külső személők voltak, jellemző módon csak akkor számoltak be a

---

¹³² HEERS 1976, 101-102; FRANCESCHI – TADDEI 2012, 128.

¹³³ HYDE 1972, 104-106.

¹³⁴ BUSDRAGHI 1982, 29-55.

¹³⁵ Heers ugyanakkor az első feljegyzett pártharcnak a 940 és 1050 között húzódó római Crescenzi – Tuscolani küzdelmet tartja. HEERS 1976, 101-102.

¹³⁶ MAIRE VIGUEUR 2010, 366.

városi pártokról, amikor azok valamilyen városi összecsapásban vettek részt.¹³⁷ Ezek az események rendszerint vagy pártharcok, vagyis *faidák*, vagy vendetták voltak. A konfliktusleírások szerint a legtöbb ilyen esetben a szembenálló családok vagy klánok között valamilyen nézeteltérés húzódott, de a lejegyzett összecsapásig a helyzet nem fajult el véglegesen. Amikor erre végül sor került, az ok rendszerint valamilyen személyes jellegű sértés vagy egy véletlennek köszönhető váratlan nézeteltérés volt. Mivel a pártharcok kirobbanásának leírásai számos eltérő régióban és városban hasonló módon kerültek lejegyzésre, ezért Heers joggal nevezi a fentieket a *faida* klasszikus modelljének.¹³⁸ Sok esetben a kezdeti sértés, ami a konfliktus elmélyülésében szerepet játszott, valamilyen rokonsági viszály, például házassági ügy volt. A krónikák sorai szerint a „pártok” célja a vezető családok vagy szövetségesi hálójuk érdekeinek biztosítása, megvédése volt. Ez adott esetben lehetett politikai és gazdasági is. A városi pártok küzdelme rendszerint egy kétpólusú viszonyként tűnt fel, ahol az összes résztvevő család a két domináns klán alárendeltjeként szerepelt. A krónikások nézőpontjára jellemző, hogy a szemben álló feleket mindig a vezető családok neveivel azonosították. Ezen a téren az egyetlen, szembeötlő kivételt Firenze jelentette, ahol kizárólag a guelf, ghibellin, fekete guelf, fehér guelf megnevezésekkel találkozhatunk.¹³⁹ Osvaldo Raggio és Edward Muir esettanulmányai arra engednek következtetni, hogy a városi párt funkciója békeidőben elsősorban a városi vagy egyéb helyi kormányzat felé történő kétoldalú politikai kapcsolattartás és kommunikáció lehetett.¹⁴⁰ Ezek mikéntjére vonatkozóan Marco Gentile a lombardiai pártharcokat vizsgáló kutatásai során kimutatta, hogy egyes területeken a helyi pártok több fontos szerepet is betöltöttek: biztosították a helyi tanácsokba való jelölés egyenlőségét és tisztaságát, legitimálták a tisztségviselők tevékenységét, valamint biztosították az adószedés egyenlőségét is. Megállapítható tehát, hogy a városi pártok nem csak fegyveres ellenzéknek tűnhettek fel, hanem mint a kormányzat működését és kiterjesztését segítő, lehetővé tevő szerveződések.¹⁴¹ A pártokba való tartozás a résztvevő családok szempontjából fontos identitás meghatározó tényező volt. A párt hovatartozás a rendelkezésünkre álló források alapján nem volt megváltoztatható, a „tagok” több generáció után is beleszülettek az adott politikai formációba. Gentile feltételezése szerint ebből kifolyólag nem volt elképzelhető olyan helyzet, amelyben

---

¹³⁷ HEERS 1976, 89-92.; GENTILE 2012, 304-305.

¹³⁸ HEERS 1976, 96.

¹³⁹ Padovában az vezetett fegyveres összecsapáshoz, hogy egy Cecilia nevű lányt, akit Gerardo Camposampieronak szántak, elraboltak a da Romanók. Természetesen a sértett fél rögtön elégtételt vett rajtuk, ami pártharchoz vezetett. HYDE 1973, 121.; Menant a történetet Rolandino da Padova krónikáját idézve mutatja be. MENANT 2011, 97.

¹⁴⁰ RAGGIO 1990, 159-163, MUIR 1993, 24-28.

¹⁴¹ GENTILE 2012, 311.

egy vendetta vagy személyek közötti konfliktus eredményezte volna a pártok vagy a frakciók kialakulását. Sokkal valószínűbbnek tartja, hogy a meglévő pártok és klánok közötti viszony vezethetett az adott csoportok közötti fegyveres inzultusokhoz.¹⁴² Az adott csoportba tartozó vezető családok arra törekedtek, hogy az erődített házuk, tornyuk vagy palazzójuk körül uralják a szomszédságukat, az utca-közösségeket vagy a közeli tereket. A szűkebben értelmezett családba tartozó rokonok rendszerint egymás melletti házakban éltek, így a kerületeken belül lényegében egy-egy klán által uralt kisebb-nagyobb épületblokkok alakultak ki.¹⁴³ A családról alkotott sajátos felfogás az öröklési rendszernek köszönhetően alakult ki. A nevet és vagyont ugyanis csak férfiágon lehetett tovább vinni. Az ingó és az ingatlan javakat az egyenes ági fiú örökösök között egyenlő arányban osztották szét, de kizárólag csak az apjuk halála után. A felnőtt férfiak addig a saját családjukkal együtt az atyai házban éltek és a családfő joghatósága alá tartoztak. Ez egy-két generáció alatt a családi vagyon felaprózódásához vezetett. Azonban azért, hogy ennek negatív hatásait elkerüljék az új háztartásokat rendszerint a családi központ köré építették fel és szoros köteléket, szövetséget alakítottak ki egymás között. Így bár jogilag külön egységeket alkottak, a gyakorlatban továbbra is egymást segítették.¹⁴⁴ Ez a vérségi alapú szociális háló jelentette annak a szerveződésnek az alapját, amelyet *consorteriának* is hívunk. Egyes városokban ennek megfelelői voltak a *societates*, az *alberghi* és a *hospitia* is.¹⁴⁵ A források szerint egy-egy városi párt befolyását a követőinek száma adta, ami arra utal, hogy a rokoni kapcsolatokon kívül a különböző baráti és függőségi kapcsolatok is fontos szerepet játszottak. A követők különböző módokon csatlakozhattak a családi társulásokhoz.¹⁴⁶ Ezek megnevezése területenként és városonként is változott: lehetett *seguaci*, *masnaderi*, *subdidi*, *fautores*, *adherentes*, *accomendati*, *colligati*, *conferderati*, *defensores* és *feudatarii* is.¹⁴⁷ A klánok rokonságon kívüli klientúrájának felépítésére elsősorban késő-középkori analógiák alapján tudunk következtetni. A 14.-15. századi források tanulsága alapján megállapítható, hogy a védelmi és a szociális szempontok egyaránt kiemelkedők voltak.¹⁴⁸ A kapcsolati és függőségi háló kiépítésében fontos szerepet játszottak a hitéletbeli rokonsági viszonyok, különösképp a keresztapaság.¹⁴⁹ Egy-egy tehetősebb személynek több tucat keresztgyermek lehetett, de

---

¹⁴² GENTILE 2012, 312.

¹⁴³ HEERS 1976, 100-106.

¹⁴⁴ FRANCESCHI-TADDEI 2012, 201-205.; MAIRE VIGUEUR 2010, 367.

¹⁴⁵ FRANCESCHI-TADDEI 2012, 205-206.

¹⁴⁶ FRANCESCHI-TADDEI 2012, 206.

¹⁴⁷ HEERS 1976, 106-107.

¹⁴⁸ LANSING 1991. 173.

¹⁴⁹ KLAPISCH-ZUBER 1985, 61-76.

ugyanaz fordítva is előfordulhatott: egy gyermeknek akár 5-6 keresztapja is volt.¹⁵⁰ Ugyanilyen jelentőséggel bírhatott a szomszédságokon belül az elesettek, árvák, és özvegyek számára nyújtott támogatások.¹⁵¹ Szintén későbbi források alapján ismert, hogy az előkelő családok a vissza nem fizetendő kölcsönök révén is építették a klientúrájukat, a városban és a *contadóban* egyaránt. Ilyenkor a bőkezű támogatásért cserébe feltétlen hűséget és szolgálatot várhattak. Természetesen a család vagy a klán feje felelősséget is vállalt, hiszen meg is védte azokat, akik a kvázi alárendeltjei voltak.¹⁵² Szerepet játszhatott továbbá a vendégbarátság „intézménye” is, amely lehetővé tette a formális kereteken túlmutató kapcsolatépítést és az információszerzést.¹⁵³ A kliensek számára az ilyen jellegű kapcsolat többet jelentett a gazdasági és a védelmi előnyöknél. Ahogyan egy előkelő család számára fontos identitás meghatározó tényező volt a párthoz való tartozás, úgy a követőik számára a klánba való betagozódás is jelenthette a társadalmi érvényesülés keretét.¹⁵⁴ Carol Lansing véleménye szerint a klánok és városi pártok rokonsági és kapcsolati hálója ugyanakkor közel sem működhetett tökéletesen. Az alapját jelentő stratégia, vagyis a tágabban értelmezett család érdekének közös érvényesítése, egy bizonyos pont után már nem láthatta el a feladatait. Minél nagyobb és ősbibb volt egy család, annál nehezebb lehetett a közös szempontokat megvalósítani. Az 1200-as évek fordulójától kezdve az itáliai városok többségében, de főképp Firenzében, a különböző érdekvédelmi szerveződések száma a sokszorosára nőtt. A céhek, a fegyveres társulások, a *popolo* mozgalom – amelyeket még később röviden bemutatok – olyan folyamatosan fejlődő konkurenciát jelentettek, amelyek egyes rokonsági ágak és kliensek stratégia váltásához vezettek.¹⁵⁵

A guelf és a ghibellin pártokhoz való tartozás egyes esetekben és időszakokban takarhatott tényleges identitást, de többnyire egyfajta politikai nyelvezet részét képezték. A szembenálló családok a 13. századi klán szerveződésnek megfelelően csatlakoztak egyik vagy másik oldalhoz. A guelfek sokkal szélesebben használt fogalom volt, mint a ghibellin. Az előbbi takarhatta a pápasághoz és támogatottjaihoz fűződő hozzáállást és a mindenkori firenzei kormányzathoz való viszonyt. Ezzel szemben a ghibellin párthoz való tartozás egyrészt inkább a helyi guelfekkel való szembenállást jelezte, másrészt érdemes figyelembe venni,

---

¹⁵⁰ Carol Lansing ugyanakkor kiemeli, hogy a keresztapaságról egyáltalán nincsenek 13. századi firenzei forrásaink. Véleménye szerint ez elsősorban a korabeli jegyzői gyakorlatnak köszönhető, amelyet más hasonló szerveződések (például kölcsön, adás-vétel) vizsgálata is alátámaszt. LANSING 1991, 174.

¹⁵¹ DE LA RONCIÈRE 1974. 720-721.

¹⁵² LANSING 1991, 174.

¹⁵³ KLAPISCH-ZUBER 1987, 68-93.

¹⁵⁴ LANSING 1991, 175.

¹⁵⁵ LANSING 1991, 175.

hogy a ghibellin kifejezést a guelfek használták először: gúnynévként szánták a riválisaiknak.¹⁵⁶ Később, mikor a pápaság és a császárság viszonya kiegyensúlyozottá vált, a guelf és a ghibellin pártok továbbra is fennmaradtak, egészen a 16. század végéig. Ez részben annak volt köszönhető, hogy a vezető családok és az általuk vezetett klánok az évszázadok folyamán a saját önkifejezésük részévé tette a két fogalmat. Lényegében rangot jelentett, hogyha valaki valamelyik neves városi pártnak volt a befolyásos tagja.¹⁵⁷

---

¹⁵⁶ GENTILE 2012, 313.

¹⁵⁷ GENTILE 2012, 314.

3.3. A *popolo* megjelenése

3.3.1. A 13. századi szerveződések

A *popolo* kifejezés a 12. – 13. század fordulóján kapott politikai színezetet, de megjelenése a városi forrásokban nem volt előzmény nélküli. A forrásokban „popolo” és a „populus” megnevezéssel illetett csoportok egyes helyeken már a 11. század végén is megjelentek és természetesen a 12. századra vonatkozó forrásokban is található erre vonatkozó említések. Ekkor olyan társadalmi csoportot jelöltek, amelybe az olyan városi polgárok tartoztak, akik nem tartoztak a városi elitbe és nem rendelkeztek beleszólással a város politikai életébe. A 12. század folyamán tapasztalható demográfiai változások, valamint a keresztes hadjáratokkal is magyarázható gazdasági konjunktúra egyrészt a városok területi expanziójához, másrészt az érdekvédelmi szerveződések egyre színesebb palettájának kialakulásához vezetett. A városfalak kibővítése vagy újjá építése mellett megfigyelhető, hogy az egyes települések utcaszerkezete, a kerületek kialakítása egyre inkább kezdett állandósulni. Ezzel párhuzamosan megjelent a közös terek és a városfalak fenntartásának kérdése is.¹⁵⁸ A folyamatosan terjeszkedő és kisebb háborúkat vívó városok egyre nagyobb területeket vontak az uralmuk alá. A *contado* egy városi joghatóság alá vont befolyási övezet lett, ahol a kormányzat kisebb erődítményeket és helyőrségeket emelt. Bár a regionális expanzióban nagy szerep hárult a *milites*re, kezdett felértékelődni a gyalogos haderő szerepe, ami a forrásokban *pedites*ként jelenik meg. A városok már nem csak az elitre és a közvetlen kíséretére épült, hanem a különböző feladatokat ellátó milíciára is, ami már rendszerint a topográfiai beosztás szerint szerveződött. Az utcák és a kerületek elkezdtek felértékelődni, sőt egy-egy helyen már a 12. században is megnőtt a szomszédságok szerepe. Bergamóban ekkor a *vicinanza* már nem csak szerveződési egységként jelenik meg, hanem identitás meghatározó tényezőként is. Ugyanis az utcák saját lobogóval és választott vezetővel rendelkeztek, ami a mikroközösségek közös teherviselésével is kiegészült.¹⁵⁹ A városi topográfiai alapján szerveződő csoportok egyes vonásaikban a helyi elit *consorteriái*hoz voltak hasonlóak. A 12. század végén jelentek meg a az első céhek (*arti*) és a különböző mesterségeket tömörítő szervezetek között átívelő együttműködések első formái is.¹⁶⁰ A városi topográfiára és a mesterségekre épülő csoportok formálódása előrevetítette az új szereplők megjelenését az itáliai városok politikai képletében. Az első politikai csoportként leírt és *popolóként* definiált csoportok kialakulását a

---

¹⁵⁸ ZORZI 2004, 147.

¹⁵⁹ MILANI 2005, 85.

¹⁶⁰ MILANI 2005, 85.

szakirodalom Lombardiához és a Pó folyó vidékéhez köti.¹⁶¹ Ezeken a helyeken a *popolo* a forrásokban rendszerint a *societates* és *comunantiae populi* elnevezéssel jelent meg. Egy-két évtized leforgása alatt a legtöbb itáliai régióban feltűntek: 1198-ban Fabrianóban, 1212-ben Sienában, 1214-ben Perugiában, 1223-ban pedig Pisában is.¹⁶² Az általánosan elterjedt nézőpont szerint azon társadalmi csoportok törekvései jelennek meg a forrásainkban a fentebb említett kifejezések alatt, amelyek a korábbi városi politikában alulreprezentáltak vagy teljesen mellőzöttek voltak. A viszonylag kisszámú városi hivatalokból és a döntéshozó tanácsokból ugyanis a helyi elithez mérten kimaradtak a feltörekvő kereskedők, az egyre nagyobb szereppel rendelkező kézművesek és a „gyalogosok” is. Így, amikor a korban megszokottnak számító módon - de jóval nagyobb létszámban - érdekvédelmi szerveződésekbe kezdtek tömörülni, az jelentős politikai visszhangot kapott. Az összefoglaló néven *popolónak* nevezett csoportok társadalmi támogatottságának meghatározása ugyanakkor egyáltalán nem egyszerű, hiszen korabeli belső forrás hiányában csak a városi konfliktusokban való részvételüket feldolgozó városi krónikákra illetve a hivatalnok névsorokra támaszkodhatunk. A 13. század elején keletkezett várostörténeti munkákban a megszokott pártok konfliktusai mellett megjelentek a *maiores-minores* vagy a *milites-pedites* ellentétek. Az első esetben a *maiores* vélhetően a városvezetőket, a családjukat és kíséretüket jelöli, a második esetben a *milites* pedig a lovagokat jelentethette vagy legalábbis azokat, akik lóháton tudtak harcba vonulni a háborús helyzetek esetén. A *popolo* korai szinonimáiként felmerülő *minores* és *pedites* fogalompár olyan csoportokat takart, amelyek tagjai a város vezető családjaitól elkülönülve a helyi haderő gyalogos csapatait alkották.¹⁶³ Maire Vigueur szerint az utóbbiak belpolitikai szerepe a kialakulásuktól kezdve az elit agressziójával szembeni fellépés lehetett.¹⁶⁴ A 13. század első évtizedeiben az egyre határozottabb tartalmú kifejezés egyre gyakrabban fordult elő a városi forrásokban. Azonban a mögöttes jelentéstartalma helyeként más-más árnyalatokat kapott. Egyes helyeken, így például Piacenzában, a *popolo* kifejezetten a szegény, gyalogosan felvonuló katonák halmazát takarta.¹⁶⁵ Más esetekben – így például Milánóban is - teljesen más jellemzőkről beszélhetünk. A lombard városban az első *popolo*-szerű érdekvédelmi csoportosulás - amelyet *Credenza in Sant’ Ambrogionak* hívtak -, nagy befolyást szerzett a századfordulón. Ezt részben annak volt köszönhető, hogy a soraik között a céhek tagjai mellett a kisebb nemesek

---

¹⁶¹ZORZI 2004, 147.; MILANI 2005, 85-86.; MENANT 2011, 60-61.; FRANCESCHI-TADDEI 2012, 84-86.

¹⁶²JONES 1997, 501.

¹⁶³ZORZI 2004, 143.; MENANT 2011, 60-61.; FRANCESCHI-TADDEI 2012, 129-131.

¹⁶⁴MAIRE VIGUEUR 2010, 137-141.

¹⁶⁵MENANT 2011, 62.

és lovagok is megtalálhatók voltak.¹⁶⁶ A milánói „eset” ugyanakkor abból a szempontból is speciális volt, hogy az egyébként is változatos összetételű Credenza in Sant’Ambrogio mellett egy másik mozgalom is megjelent, amely már kifejezetten a céhes vezetőréteget, vagyis egy feltörekvő új elitet takarhatott, amelyet Mottának hívtak. A két érdekvédelmi szervezet a század elején szövetséget kötött a Credenzából kimaradt további kishübéreseket és lovagok csoportjaival, majd együttműködve a 13. század közepéig lényegében a város legbefolyásosabb politikai tényezőjévé váltak.¹⁶⁷ A milánói források rávilágítanak arra, hogy bár a legtöbb várostörténeti munka a helyi politikában részvevő feleket gyakran egy-egy társadalmi gyűjtőfogalom alá helyezte, ezek általában változó összetételűek voltak. A jelentésbeli eltérésektől függetlenül megállapítható, hogy a korai *popolo* élén, szinten minden városban lovagok vagy egyéni politikát folytató helyi arisztokraták, esetleg gazdag kereskedők álltak.¹⁶⁸

3.3.2. A fegyveres társulások, a céhek és a *popolo* kormányzatok kialakulása

A 13 - 14. századi firenzei források szóhasználatában – mint Andrea Zorzi és John Najemy is megállapítja - a *popolo* kifejezés többnyire a céhek tagjait takarta.¹⁶⁹ Ugyanakkor a legtöbb városban – így Firenzében is - a korai *popolo* mozgalmak nem csak a céhekre, hanem az úgynevezett fegyveres társulásokra is támaszkodtak. Jones véleménye szerint az 1200 körül keletkezett várostörténeti forrásokban a *popolo* még minden esetben elkülönült a céhektől és a céhek szövetségeitől, amiből arra tudunk következtetni, hogy ebben a korai időszakban még csak az utcai alapon szerveződő fegyveres társulásokra épülhetett. Egyes esetekben, így például az 1230-as évekbeli San Gimignano-ban, a céhek tagjai a *popolo* képviselői mellett, azoktól kimondottan elkülönülve kerültek be a különböző városi tanácsokba. Azokban az esetekben, amikor mégis sor került a céhekkel történő közös fellépésre, a *popolo* tagjai rendszerint nagyobb befolyással rendelkeztek a céhek küldötteinél.¹⁷⁰ Természetesen ettől lényegesen eltérő vagy átmeneti helyzetekről is rendelkezünk forrásokkal. Számos városban a korai *popolo* olyan gyűjtőfogalomként jelenik meg, amivel kapcsolatban az *armi et arti* kifejezéseket olvashatjuk. Ez arról árulkodik, hogy bár a céhek és a fegyveres társulások két elkülönült csoport volt, mindkettő a *popolón* belül helyezkedett el.¹⁷¹ Ez részben alátámasztja Jones véleményét, hiszen felhívja a figyelmet a fegyveres társulások és a céhek különállására.

¹⁶⁶ HYDE 1973, 108.

¹⁶⁷ GRILLO 2001, 471-480.; MENANT 2011, 62-63.

¹⁶⁸ MENANT 2011, 63.; DEAN 2000, 158.

¹⁶⁹ ZORZI 2004, 145-150; NAJEMY 2006, 35.

¹⁷⁰ JONES 1997, 502.

¹⁷¹ HYDE 1973, 111-113.

Az *armi* kifejezés félreérthetetlenül utal a fegyveres társulások által képviselt katonai szempontra, amiből következik, hogy más szerveződésekhez hasonlóan saját jelvényeik, közös kiadásaik és bevételeik, valamint választott vezetőik voltak. Edward Coleman úgy vélekedik, hogy ezek a fegyveres társulások kifejezetten a céhek fegyveres csapatait jelentették.¹⁷² Az utóbbiak ugyanakkor mesterség alapúak voltak, míg *societas armorum* a már említett módon a városi topográfiát követte. A *societas armorum* tulajdonképpen a városi haderő gyalogos egységeinek, a már említett milíciának a szerveződési módját követte, viszont semmiképp sem volt azonos vele. Minden utca és kerület saját csoporttal rendelkezett, amelyben a részvétel ugyanakkor önkéntes alapú volt.¹⁷³ A *popolón* belül a két szerveződési mód, vagyis a céhek és fegyveres társulások súlya folyamatosan változott. Ezek működési elvüket, hierarchikus felépítésüket és identitásformáló szerepüket tekintve nem különböztek nagymértékben a városi *consorteriáktól*, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy az összetételük és társadalmi támogatottságuk nagyban eltérő volt.

A *popolo* mozgalmak megjelenése sok esetben az egymással viaskodó városi pártok küzdelmeivel összefüggésben történt. A 13. század elején Vicenzában az egymással folyamatosan küzdelmet vívó álló klánok nem tudtak megegyezni a *podestà* személyét tekintve. A politikai válságot végül a helyi céhek oldották meg, amikor 1207-ben saját elképzelésüknek megfelelően hívtak meg egy milánói hivatalviselőt a pozíció betöltésére, akit rövid átmeneti időszak után a pártok is elismertek.¹⁷⁴ A *popolo* Itália-szerte az 1220-as években kezdett el helyeket kapni a különböző tanácsokban. Sienában 1222-ben az összes városi pozíció harmadát tudták megszerezni, majd 1233-ban tovább tudták növelni politikai súlyukat, hiszen ekkor már a tanácsokban megszerezhető helyek felét ők tölthették be. Ezekben az évtizedekben a sienai *popolo* élén egészen 1271-ig huszonnégy *anziano* állt. A politikai térnyerés azonban nem állt meg a tisztségek egy részének megszerzésével, hiszen idővel *popolo* kormányzatok jöttek létre. Az első ilyen 1228-ban alakult ki, Bolognában. Mattei de Griffonibus *Memoriale historicum* című krónikájában a bolognai eseményeket csupán röviden jellemzi, kiemelve azokat a szörnyűségeket, amelyeket a *popolo* elkövetett. A konfliktust a *magnati* és a *popolus* ellentétéként mutatja be, amelyben a szikrát egy Rolando nevű férfi meggyilkolása és a *podestà* eltúlzott válaszreakciója jelentette. A *popolo* vezetője, aki a vonatkozó részben „*prefectus populi bononiae*” –ként kerül megnevezésre, egy Useppus de Tuschis nevű illető volt és Rolandóhoz hasonlóan szintén, mint *dominus* szerepel

---

¹⁷² COLEMAN 2004, 31-35.

¹⁷³ MENANT 2011, 60-61.; FRANCESCHI-TADDEI 2012, 129-131.

¹⁷⁴ HYDE 1973, 109.

a forrásban. Ez arra utal, hogy a mozgalom élén itt is egy előkelőbb személy állhatott. A *popolo*t negatív színben feltüntető részlet szerint az Useppus által vezetett csoport betörte a Palazzo kapuját, majd az épületben fosztogatni és gyújtogatni kezdtek, a hivatalos iratokat pedig kidobálták az ablakokon.¹⁷⁵ Más városokból is hasonló nézeteltérésekről olvashatunk: 1236-ban Padova, 1237-ben pedig Pistoia következett. Az 1250-es években a guelfek és a ghibellinek kiújuló küzdelmét kihasználva pedig már Itália-szerte alakultak *popolo* rezsimek.¹⁷⁶ A 13. század közepéig az esetek többségében ezek inkább csak nevükben voltak teljesen *popolo* városvezetések, az összetételük vizsgálata egyértelművé teszi, hogy ezekben az esetekben egyfajta hibrid kormányzás valósult meg. A politikai szempontból „új embereknek” számító *popolanók* ekkor még sok esetben rászorultak a helyi városi pártok valamelyikének támogatására. Ez egyes családoknak, klánoknak a pártharcok közepette kapóra jött, hiszen a *popolo*val szövetségbe gyakran el tudták érni a helyi riválisaik száműzését. A hibrid rezsimek idején is jelentős változások történtek: megszűntek a korábbi előjogok és az összes polgárra kiterjesztették a vagyoni alapon történő adófizetést, eltörölték a fegyverviselési kiváltságokat és bevezették a kötelező hadba vonulást is.¹⁷⁷

Az 1236-ban létrejött padovai *popolo* kormányzat kialakítása ugyanakkor már olyan elemeket tartalmazott, amelyek a 13. század végén már máshol is megjelentek. Padovában ugyanis a *popolo* önállóan, számottevő szövetséges nélkül tudott hatalomra kerülni, oly módon, hogy teljesen ki tudták szorítani a régi városi elitet a hivatalokból. Az 1230 és 1260 között végbement belpolitikai változások vizsgálata és az ekkor hozott rendelkezések, státútumok elemzése azt mutatja, hogy a különböző érdekvédelmi szervezetek közül egyértelműen a *societas armorum* csoportok voltak túlsúlyban. A firenzei *primo popolo* más városokhoz hasonlóan a guelf és a ghibellin párt elmélyülő konfliktusát kihasználva tudott pár évig tartó városvezetést kialakítani. A *popolo* által választott, egyébként a *comune* hivatalaival párhuzamosan működő tisztségviselők ebben az időszakban teljesen átvették a hagyományos városi hivatalok szerepet. Státútumokat fogalmaztak meg, gyakorolták az igazságszolgáltatói és a végrehajtói hatalmat is. A *primo popolo* leglátványosabb megnyilvánulásai közé tartozott a városi elitezhez tartozó családok tornyainak megcsonkítása vagy adott esetben lerombolása is. Bár a későbbi krónikások egybehangzó véleménye szerint a *popolo* kormányzat egyik

---

¹⁷⁵ GRIFFONIBUS 9 (1228).

¹⁷⁶ JONES 1997, 499-501.;

¹⁷⁷ MILANI 2005, 90-91.; MENANT 2011, 63-85.

szövetségese a guelf párt volt, mégis megállapítható, hogy a tornyok megcsonkításával végződő akciók őket is érintették.¹⁷⁸

1248-ban Firenzében a ghibellinek külső segítséggel száműzték a guelfeket, majd 1250 október 20.-án a belpolitikai lehetőséget kihasználva a popolo átvette tőlük a város irányítását. Giovanni Villani több tényezőt is megnevez a megmozdulások okaként. Először is leírja, hogy a ghibellinek elviselhetetlen adókat szedtek, különböző szolgáltatásokat vártak el a lakóktól, valamint behozatali vámokat vetettek ki. Ezzel párhuzamosan a száműzött guelfek – vélhetően azért, hogy nyomást gyakoroljanak a városra - a *contado* területén fosztogattak és a családi erődítményeiket bázisnak használva terrorizálták a helyieket. A krónikás azt is külön kiemeli, hogy ezzel párhuzamosan a ghibellinek vezető családjának tartott Ubertik már-már zsarnoki hatalmat gyakorolva erőszakoskodtak a polgárokkal szemben és mindenféle sérelmet okoztak. Ekkor Firenze „jó emberei” fegyvert ragadtak és a Santa Croce templomban gyűltek össze. Giovanni Villani szemléletesen megfogalmazza az ellenszegülés egyik alapvető motívumát: egy idő után már azért nem merték lerakni a fegyvert, mert attól tartottak, hogy egyébként az Ubertik egyenként levadásznák őket.¹⁷⁹ A fegyveres megmozdulás nem volt hiába való, hiszen a saját tisztségviselőiket tudták a város élére helyezni. A *capitano del popolo* és a tizenkét *anziani* bizottsága, akik eddig csak a popolo belső képviselői voltak, a város élére tudtak állni. Ebben nagy szerepe volt annak, hogy a városi pártokra nyomást tudtak gyakorolni az egyes kerületek fegyveres csapatainak felvonultatásával. Ez egyébként szomszédsági alapon, húsz egységből tevődött össze. Ezek mindegyike saját zászlóval (*gonfalone*) rendelkezett.¹⁸⁰ Batkin megállapítja, hogy 1250 ezzel a fellépéssel fontos határvonalat jelentett Firenze történetében.¹⁸¹ Érdekesség, hogy bár a firenzei történeti hagyományban nem olvashatunk utalást a céhek részvételére a fegyveres eseményekben, a hatalom megszerzését követően a város vezetésében már feltűntek: az *anziani*ban nagyobb arányban voltak jelen, mint más csoportok.¹⁸² Ez a példa azt mutatja, hogy a hatalom megszerzésében a *societas armorum* bírt elsődleges szereppel. A fegyveres társulások adott esetben az erőszakos konfrontációtól sem riadtak vissza, de az új berendezkedés stabilizálásában már a befolyásosabb céhek kerültek előtérbe a populón belül. A hivatalokból kialakításánál megpróbálták teljesen kihagyni a korábbi időszakok vezető családjait. John Najemy szerint az 1260-ig tartó *primo popolo* alatt csak elenyésző számban találhatunk olyan

---

¹⁷⁸ NAJEMY 2006, 66-68.

¹⁷⁹ VILLANI 116-117 (7/39.)

¹⁸⁰ NAJEMY 2006, 66-67.

¹⁸¹ BATKIN 1965, 284-285.

¹⁸² NAJEMY 2006, 66-68.

családneveket a hivatalokban, akik a korábbi városi elithez kötődtek. A kialakított rendszerben döntő szava csak az úgynevezett nagyobb céheknek (*arti maggiori*) lehetett, a kisebb céhek tagjainak szerepeltetése csupán egyfajta politikai gesztus részeként juthattak szóhoz. Szintén gesztus jellegű volt, hogy a pozíciókból hivatalosan még a pártokat sem rekesztették ki teljesen. Igaz, hogy csak nagyon kis számban és valódi befolyás nélkül, de a guelfek és a ghibellinek is egyaránt képviseltethették magukat.¹⁸³ A *primo popolo* célja tehát nem az volt, hogy a város irányítását szélesebb társadalmi alapokra helyezze, hanem, hogy a domináns városi pártok kezéből kivegye az irányítást. Giovanni Villani azt is leírja, hogy a városban található erődített tornyok magasságát ötven könyökben maximalizálták, vagyis az ennél magasabb részeket egyszerűen visszabontották. A lebontott részek mennyiségét mutatja, hogy a krónikás szerint ebből az anyagból fejezték be az Arnón-túli kerületet körbevevő városfalat.¹⁸⁴ A *primo popolo* tehát a városi politikában egyensúlyi helyzetet alakított ki, de úgy hogy Firenzében a feltörekvő és gazdag távolsági kereskedők, valamint a bankárok szava érvényesüljön, méghozzá a fegyveres társulások támogatásával.¹⁸⁵

Piacenzában ugyancsak 1250-ben jött létre a *primo popolo*, de teljesen eltérő végeredménnyel. Itt a *popolo* mozgalom kialakulásnak oka a gabonaraktárakkal kapcsolatos visszaélés volt. A milánói sereg ugyanis Lodi városának területén hadakozott, az élelmezésüket pedig Parmán keresztül oldották meg. A piacenzai *podestà* ekkor a parmai Coreggio család egyik tagja volt, aki a szülővárosával együttműködve a helyi gabonát jóformán ingyen átjászotta Parmába. Erre rájött egy Antolino Saviagata nevű férfi és egy rendkívüli gyűlésen a *popolo* vezetői elé tárta. A harminc összegyűlt vezető, akiket itt *consulnak* hívtak, a San Pietro templomban esküt tett, hogy megakadályozzák a helyiek megkárosítását. A *podestà* ekkor börtönbe vetette Antolinót, amin a *popolo* felháborodott és felfegyverkezve a Palazzóhoz vonult és nyomást gyakorolt a városi hatóságra. Ezt követően a *consulok* egy *rectort* választottak előjárónak, akit önhatalmúlag a város *podestájának* is rögtön kineveztek. Ezt a pozíciót közfelkiáltással egy Uberto de Iniquitate nevű férfi töltötte be, egy *popolo* által támogatott kvázi signoriát kialakítva.¹⁸⁶ A politikai konfliktus előzménye tehát ebben az esetben is egy háborús helyzetből fakadó gazdasági probléma volt, ami végül a régi városi elit lecserélését eredményezte. Ezt azonban egy politikai ambíciókkal rendelkező személy a saját javára használta fel.

---

¹⁸³ NAJEMY 2006, 68-69.

¹⁸⁴ VILLANI 117 (7/39).

¹⁸⁵ NAJEMY 2006, 68-69.

¹⁸⁶ A forrást Trevor Dean ismerteti az *Annales placentini gibellini* alapján. DEAN 2000, 158-160.

Amíg a 13. század közepén létrejött első *popolo* kormányzatok csupán ideiglenesek voltak, addig a század második felében, de különösen az 1280-as évek során, már tartósabb és helyenként radikálisabb *popolo* városvezetések jöttek létre. Itáliai növekvő világgazdasági szerepe a céhek fokozódó politikai szerepvállalásával járt. Ennek köszönhető az az általános tendencia, mi szerint ebben az időszakban a fegyveres társulások egy-egy kivételtől eltekintve háttérbe szorultak és a céheké lett a vezető szerep. A különböző érdekvédelmi szervezetbe tömörült mesterségek száma ekkorra jelentősen megnőtt. A nagyobbak mellett a kisebb céhek is egyre több szóhoz jutottak. Amíg a korábbi évtizedekben az *arti maggiori* a *societas armorummal* szinte kizárólagosan jelentette a *popolo* képviselőjét, addig az újabb mozgalmakban a fegyveres társulások helyét az *arti minori* kezdte el betölteni.¹⁸⁷ Természetesen a változások nem átmenet nélkül mentek végbe. Továbbra is voltak kivételek: Sienában, ahol a céhek sosem erősödtek meg, továbbra is a szomszédság jelentette a politikai szerveződés alapegységét.¹⁸⁸ Jelentős változás volt a kirekesztő politika újrafogalmazása. A 13. század közepén még nem jelent meg a hivatalos városi törvénykezés szintjén a korábbi városi elit korlátozása, de ekkor már erre is sor került. Erre jó példa a korábban bemutatott firenzei *primo popolo*, ami bár visszaszorította a városi pártokat a hivatalokból, nem foglalta írásba hogy, melyek azok a családok vagy csoportok akik nem viselhetnek tisztséget. A 13. századra a helyzet az úgynevezett mágnás ellenes intézkedésekkel jelentősen megváltozott. Új fogalomként jelent meg a *magnati*, amely kifejezés azokat a grandi családokat foglalta magába, akiket a *popolo* bizonyos szempontok alapján veszélyesnek vagy a később még bemutatandó városi békével szemben károsnak tartott. Bár már az 1270-es években jelentek meg hasonló rendelkezések, az első nagy hatású dokumentumot 1282-ben, Bolognában vetették papírra *Ordinamenti Sacri et Sacratissimi* címen. A bolognai *popolo* ebben nyilvánította ki kétszáz, a városi elihez tartozó vagy lovagi címmel rendelkező család korlátozását. A dokumentumban megfogalmazott pontok Jones szerint több más itáliai város számára követendő példának bizonyultak.¹⁸⁹ A romagnai esettől függetlenül Sienában már 1277-ben nyolcvan családot nyilvánítottak mágnássá.¹⁹⁰ Nem sokkal később Luccában százhusz famíliát, Perugiában pedig hétszáz konkrétan megnevezett személyt kezdtek el politikai szempontból korlátozni.¹⁹¹ 1291-ben Pistoiaiban is hasonló rendelkezéseket hoztak

---

¹⁸⁷ NAJEMY 2006, 80-88.

¹⁸⁸ BOWSKY 1981, 126-128.

¹⁸⁹ JONES 1997, 507-508.

¹⁹⁰ WALEY 2006, 103-104.

¹⁹¹ JONES 1997, 508.

Liber exbannitorum címmel, amelyet egy évvel később kiegészítettek és frissítettek.¹⁹² Firenzében már 1281-ben arra kötelezték egyes családokat, hogy a jó magaviseletük biztosítékeként pénzt helyezzenek el a város vezetőinél, egyfajta feltételes letétként. Ugyanekkor határozott a város vezetése arról is, hogy a *podestà* járjon el erőteljesebben az erőszakos megnyilvánulásokkal szemben. Lépcsőzetesen végbemenő folyamatról árulkodik, hogy ezt követően a firenzei városvezetés 1286-ban úgy rendelkezett, hogy azoknak a grandiknak felelősséget kell vállalniuk a mindennapokon tanúsított viselkedésükért is, akik a megelőző húsz évben lovagnak számítottak és a közvélekedés (*fama publica*) szerint hajlamosak voltak erőszakra. Sőt, azt is külön írásba foglalták, hogy minden ház feje felelős a rokonai tetteért.¹⁹³ Az Arnó-parti városban 1293-ra a *magnati* csoport meghatározása bizonyos szempontból képlékenyebbé, más szempontból viszont konkrétábbá vált. Az ekkor megfogalmazott firenzei *Igazságszolgáltatás Ordinamentumai* -ban a mágnások közé sorolták a korábbi hivatalviselő előkelők egy részét, a régi guelf és ghibellin családok egy jelentős részét, azokat, akik köztudomásúan a régi firenzei elitbe tartoztak és azokat, akik valamilyen módon inzultust követtek el a popolo tagjaival szemben.¹⁹⁴ Az utóbbi pont tulajdonképpen a puszta szóbeszédre hagyatkozott, hiszen a bántalmazás a rendelet szerint nem igényelt semmiféle bizonyítást. Annak ellenére, hogy a fogalmi meghatározás nem volt egyértelmű, a mágnás ellenes törvények – más városokhoz hasonlóan - lista-szerűen felsorolták azokat a családokat, akiket ebbe a kirekesztett halmazba soroltak. Ez először csupán harmincnyolc, majd a fokozatos kiegészítésekkel már hetvenhat családot jelentett. A számokból egyértelműen kiderül, hogy bár a firenzei *popolo* által hozott eljárásokat szokták leginkább példaként felhozni, korántsem tartalmaztak annyi mágnás famíliát, mint más városok hasonló rendelkezései. Másrészt az is megállapítható, hogy még a második, kibővített lista sem tartalmazhatta a grandi családok összességét. Nem is szólva arról, hogy egyes klánok az egész várost behálózó klientúrával rendelkeztek. John Najemy kutatásai szerint a hetvenhat család kétharmada a régi elithez tartozókból tevődött össze, a maradék egyharmad pedig meglepő módon az újonnan feltörekvő kereskedő és bankár famíliákból állt. Véleménye szerint a lista összeállításakor nem a teljességre, hanem a politikai megfélemlítésre törekedhettek a *popolo* vezetői. Ezt támasztja alá, hogy minden egyes városi kerületből körülbelül hasonló számú mágnás került ki.¹⁹⁵ Mindenesetre azok, akiket mágnásnak nyilvánítottak nem viselhetek városi hivatalt, nem vehettek részt semmilyen politika megmozdulásban, és ha az erőszakos

---

¹⁹² HERLIHY 1967, 218.

¹⁹³ NAJEMY 2006, 85.

¹⁹⁴ NAJEMY 2006; IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ORDINAMENTUMAI 383-400.

¹⁹⁵ NAJEMY 2006, 86.

viselkedésnek vagy a *popolo* tagjainak bárminemű bántalmazásának gyanúja merült fel velük szemben, akkor a korban megszokottnál súlyosabb büntetéseket szabtak ki rájuk. A súlyos ítéletek végrehajtásáért egy új tisztségviselő, az igazságszolgáltatás zászlóhordozója, a *gonfaloniere delle giustizia* volt felelős, aki a *popolo* csapatait vezette és lényegében a *capitano del popolo* is az ő utasításait volt köteles követni. Az egész rezsim élén négy választott vezető, a *priorok* álltak, akik kötelesek voltak az ordinamentumok szerint eljárni. A hivatalviseléssel kapcsolatos intézkedések kifejezetten azt a célt szolgálták, hogy a városokat egyébként behálózó rokonsági és klientúra alapú szerveződések (pl. a városi pártok) semmilyen módon ne tudják befolyásolni a *priorok* döntéseit. A négy vezető ugyanis csak együtt dönthetett, és a két hónapos hivatali idejük alatt el voltak zárva a Palazzóba, ahonnan tilos volt távozniuk, és meglátogatni sem lehetett őket. Firenzéből számos adatunk van arra vonatkozóan, hogy a rendelkezéseket ténylegesen is végrehajtották. Dino Compagni például több torony lerombolásáról is beszámol erre az időszakra vonatkozóan, sőt ezek közül egyet ő maga hajtatott végre, mint zászlóhordozó.¹⁹⁶ Andrea Zorzi azon a véleményen van, hogy az ordinamentumok célja a *popolo* kormányzat legitimálása, önmeghatározása volt. Azzal, hogy a rendelkezésekben a *magnati* erőszakos viselkedésére (és azon belül a vendettára) helyezték a hangsúlyt, lényegében démonizálták az elit egyes tagjait.¹⁹⁷ Az olasz kutató eredményeire reflektálva, azokkal részben szembe helyezkedve többen megfogalmazták azt az elgondolást, mi szerint a meghatározások többek voltak pusztán ideológiánál. Lansing szerint az ordinamentumok megfogalmazása ténylegesen az elit erőszakos viselkedésének volt köszönhető. Úgy gondolja, hogy a *magnat*iként meghatározott családok a *milites* katonai hagyományai miatt egyfajta fosztogató életmódot („predatory military culture”) valósítottak meg.¹⁹⁸

Akár Lansing, akár Zorzi elképzelését fogadjuk el, megállapítható, hogy az 1280-as évektől a *popolo* egyik fő „programja” a *grandi* családokkal szemben az erőszakos megnyilvánulások visszaszorítása volt. John Najemy véleménye szerint a vonatkozó szankciók, bár valóban az erőszak ellen irányultak, csupán az elithez tartozó családok mozgásterének korlátozását jelentették. Az ordinamentumok kimondottan büntették ugyanis azokat az eseteket, amikor egy *popolanót* valamilyen fizikai vagy szóbeli inzultus ért egy *grandi* által, de nem tértek ki azokra a helyzetekre, amikor a *magnások* esetleg egymás között követtek el erőszakos tetteket. Az 1292-ben kialakult *secondo popolo* fő törekvése tehát a *primo popolóhoz*

---

¹⁹⁶ COMPAGNI 74-75 (1 /12.)

¹⁹⁷ ZORZI 1995, 137.

¹⁹⁸ LANSING 2016, 37-38.

hasonlóan az volt, hogy csökkentse a városi pártok és a *grandik* hatását a városi társadalom többi szegmense felett, de ezúttal sokkal radikálisabb módon: a mágnások teljes politikai elszigetelésével.¹⁹⁹ Ugyanakkor Najemy nem veti fel annak a lehetőségét, hogy amennyiben a mágnásnak nyilvánított családok egymás között hajtottak végre erőszakos tetteket, az visszahathatott a róluk szóló közbeszédre, a *fama publicára*, ami adott esetben ronthatott a megítélésükön.

3.3.3. A városi rend és a béke ideológiája

A horizontális érdekvédelmi szervezetek kialakulása és érvényesülése 12. század végétől nemcsak a *popolo* mozgalom térnyerésével járt együtt, hanem a városi adminisztráció fejlődésével is. A demográfiai növekedés, a gazdaság kibővülése, és az egyes ágazatok specializációja megteremtette a városi rendre való törekvés igényét és hátterét. Ugyanis, amíg korábban a konzuli időszakban a város irányítása egy-egy család hozzáértésén vagy a *podestà* rátermettségén múlt, addig az 1200-as években a különböző pozíciók fokozatosan professzionálissá váltak, a különleges városi tisztségeket gyakran olyan családok tagjai töltötték be, akik kifejezetten az adott hivatalhoz szükséges műveltség és képzettség megszerzésére törekedtek. Az önfenntartó és folyamatosan bővülő *comuné*ban a közbiztonság, a rend és legfőképpen a városi béke megteremtése nem csak egy magától értetődő gyakorlati folyamat volt, hanem egyúttal állandó politikai célkitűzés is. Ez kiterjedt egyrészt az egyes városok igazgatására, másrészt pedig a rend fenntartására is a *contadó*ban. Az „*ordine pubblica*” megteremtése ugyanakkor nem feltétlenül a konfliktusmentes város kialakítását célozta, hanem egy viszonylagos nyugalmi helyzet, a pax létrehozását.²⁰⁰ A városi békére való törekvést nem csak a települések kormányzatai fogalmazták meg, hanem az Itália-szerte megjelenő vallásos mozgalmak is. 1222-ben Assisi Szent Ferenc Bolognában békítette ki a szemben álló feleket, majd több másik város, például Siena következett.²⁰¹ 1233-ban egy Benedetto nevű szerzetes elindította az *Alleluia* mozgalmat, amihez az 1230-as évek végéig kifejezetten sokan csatlakoztak a nagyobb városokban. Az aszketikus megjelenésükkel és elveikkel megbecsülést kivívó csoportok egyik célkitűzése a földi béke megvalósítása volt. A mozgalom jelentős jelentős szerepet játszott abban, hogy a legtöbb itáliai városban elismerjék a békéltetések során fellépő önkéntes közvetítőket. A 1220-as éveket megelőzően ugyanis ez

¹⁹⁹ IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS ORDINAMENTUMAI; NAJEMY 2006, 81-88.

²⁰⁰ Ezt támasztják alá illetve egészítik ki William Bowsky gondolatai a sienai békéltetésekről. Erre vonatkozóan lásd a vonatkozó fejezetet: „*A békéltetési alkalmak és a buon stato a krónikákban*”.

²⁰¹ DESSI 2004, 273. Fontos megemlíteni, hogy már a 12. század második felében is feltűntek békéltetők. Ilyen volt Raniero da Pisa, Omodoro da Cremona és Raimondo Zarfagni is. Ők azonban laikusok és nem egyháziak voltak. DESSI 2004, 282.

kizárólag a *podestà* hatásköre volt.²⁰² Szintén ugyanebben az évben Giovanni di Vicenza és Gherardo Boccadabati da Modena domonkos barátok is számottevő sikereket tudtak elérni, hiszen Bolognától egészen Velencéig végeztek békéltetéseket.²⁰³ A krónikákban leírtakból tudjuk, hogy a neves prédikátorok tevékenységei kifejezetten az olyan családok közötti megbékélést célozták, akik különböző erőszakos konfliktusokban (például vendettákban) voltak érintettek. Természetesen a prédikátorok kisebb ügyekben, így hétköznapi peres eljárásokban is megpróbálták közvetíteni. Az őket övező tiszteletet jelzi, hogy ezek a közbenjárások rendszerint sikeresek voltak.²⁰⁴ Az *Alleluia* mozgalom még évtizedekig jelen volt Itáliában, de 1260-ban már újabb hasonló vallásos kezdeményezések jelentek meg. A rossz termés és a félszigeten állandósuló háborúk között sokan összefüggést láttak és így tömegek csatlakoztak a flagellánsok vagy más néven a „kereszteltek” mozgalmához. A baljós égi jelekből következtetve könyörögtek Isten bocsánatáért, aminek egyik eleme volt a szemben álló városi pártok közötti béke és megbocsátás követelése. Ez számos városban, így például Perugiában, kifejezetten a *popolo* mozgalom hasznára vált. Az umbriai városban az 1255-ben létrejött *popolo* rezsim a flagellánsok megjelenését ideológiai támaszként használta fel a helyi *grandik* tartós kirekesztéséhez.²⁰⁵ Adott esetben a békét követelő jelszavak persze nem csak a *popolo*, hanem egyes városi pártok számára is kapóra jöttek. 1261-ben, Piacenzában a száműzött Landi klán el tudta érni, hogy a tömeges békéltetés jegyében visszatérhessenek a városba, majd miután ez megtörtént rögtön megtámadták a regnáló riválisaikat és saját városvezetőt ültettek a helyükre.²⁰⁶ Szintén 1260-ban jött létre *Marie Vergine Gloriosa* rend. A Szűz Mária nevét viselő laikus vallási csoport lényegében a lovagrendek mintáját követő fegyveres társulás volt, amelybe tiszta életű lovagok léphettek be. A célkitűzésük kimondottan a városi pártok kibékítése volt. A „rend” kétségtelenül 1265-ben érte el tevékenységének csúcspontját, amikor Bolognában a két egymással viaskodó városi párt élén egy-egy szimpatizánsuk állt. Mikor végül megegyezésre jutottak egymással elrendelték, hogy a városban alakítsanak ki egy fegyveres milíciát, akiknek a feladata a békét biztosító egyezmény betartatása lett.²⁰⁷ A vallásos békéltetési mozgalmak sikere nagyrészt annak is volt köszönhető, hogy a városok vezetői szívesen fogadták ezeket. A békével kapcsolatos prédikációk ugyanis rendszerint párhuzamot vontak a morális rend és a közjó,

---

²⁰² DESSI 2004, 274.

²⁰³ HEERS 1976, 185.

²⁰⁴ THOMPSON 2010, 145.

²⁰⁵ GRILLO 2018, 57-58.

²⁰⁶ GRILLO 2018, 59-60.

²⁰⁷ HEERS 1976, 188., GRILLO 2018, 60-61.

valamint a törvények betartatása között.²⁰⁸ Azt, hogy ezek az együttműködések egyes esetekben nagy sikerrel jártak, az is mutatja, hogy a neves prédikátorok által véghezvitt békéltetési eljárások egyes elemeit akár példának is tekinthették a későbbi városi statútumok vonatkozó részeinek kialakításakor. Dessi azon a véleményen van, hogy a közbenjárások és a prédikációk részben a városokban tapasztalható általános társadalmi krízis révén lehettek sikeresek.²⁰⁹ A közösségi aktussá váló konfliktusmegoldás éles ellentéte volt a városi elit felfogásának. A klánokba szerveződő csoportok ugyanis minden nézeteltérésüket magánügyként kezelték, ami kifejezte a hatalmukat és törvényekről alkotott véleményüket.²¹⁰ Silvia Diacciati szerint ez a kulturális/ideológiai konfliktus vezetett el mágnás-ellenes intézkedésekig, amelynek, mint láthattuk valóban sarokpontja volt a grandi családok erőszakos eszközeinek visszaszorítása.²¹¹ A társadalmi igény révén a békéltető prédikációk tömegeket mozgattak meg, ami legitímálta az eljárások egyes elemeit.²¹² Így kerülhetett be az 1276-os veronai statútumba a béke csókja is, mint a békekötés aktusának része.²¹³ Későbbi rövid életű, de az *Alleluia* mozgalom sikeréhez mérhető kezdeményezés volt a *Bianchi* mozgalom is, amelynek tagjai fehérbe öltözve járták végig Észak-, és Közép Itália városait, a béke jelszavát hangoztatva.²¹⁴ Az utóbbi részeként Itália-szerte megjelentek a tömeges békéltetések a szembenálló pártok között. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy bár az egyháziak (különösképp a kolduló rendek) és a vallásos mozgalmak kiemelkedő fontosságúnak tartották a városi béke megvalósítását, ez nem jelentette azt, hogy a vendettát minden szempontból elítélték volna. Giovanni Sercambi a *Bianchi* 1400-as mozgalmával kapcsolatban egy csodás esetet is lejegyzett. E szerint egy nemes lovag a vallásos bünbánat jegyében fehér ruhát öltött és minden világi kapcsolatát maga mögött hagyta. Erről azonban egy régi ellensége nem vett tudomást és az illető nyomába szegődött. Amikor a férfi egy oltárnál letérdelt és imádkozni kezdett, az ellensége mögé lépett és kardjával halálos csapást mért a fejére. Abban a pillanatban, ahogyan ez megtörtént, az ég szétnyílt és a gyilkos lángra kapott. Sercambi szerint Isten így állt bosszút a követőjéért.²¹⁵

A városi renchez visszatérve nem csak az egyházi, de a világi nézőpontról is szót kell ejteni. A laikus gondolkodók (a *dictatores*) egy része elméleti úton próbálta alátámasztani a városi

---

²⁰⁸ KUMHERA 2017, 159-160.

²⁰⁹ DESSI 2004, 275-277.

²¹⁰ BELLABARBA 2001, 189-213.

²¹¹ DIACCIATI 2011, 393.

²¹² DESSI 2004, 275.

²¹³ THOMPSON 2005, 106.; THOMPSON 2010, 179-200.

²¹⁴ HEERS 1976, 187-189.

²¹⁵ SERCAMBI 1/627.

béke megvalósításának lehetőségét. Szerintük az itáliai *pax urbana* a domináns városi pártok közötti fegyvernyugvással valósítható meg, amelyet a 13. században már a városi lét egyik legfontosabb morális törekvéseként és egyfajta közös értékeként fogalmaztak meg. Az ezeket az elveket tartalmazó, frissen kialakult *civilitas* fogalom éles ellentétbe került a *ferinitas*-al.²¹⁶ Andrea Zorzi szerint a morális diskurzus egyik meghatározó és a mindennapokban is tetten érhető alapját a „közösségi érdekre való törekvés” megfogalmazása jelentette. Természetesen ezen belül hamar megjelent a béke (*pace*), az egyetértés (*concordia*) és a jó *comune* vagyis a *buon stato* fogalma is.²¹⁷ A békéltetések lezárásaként már a 13. század elején megjelent a *pro bono pacis et concordia et pro ea manutenenda* formula, amely viszont a század végi Firenzében terjedt el igazán.²¹⁸ Az igazságosság és a jog a korabeli elképzelések szerint olyan társadalmi vívmányok, tulajdonképpen „*auctoritates*” voltak, amelyek alá tudták támasztani a belső békét. Ebből kifolyólag az olyan szakmák, mint a jegyző, a jogtudós és a bíró, nem csak a városi státútumok megfogalmazói és alkalmazói voltak, hanem adott esetben a politikai diskurzus meghatározó hivatkozási pontjai is. A 13. század közepétől ezek a mesterségek a kézművesekhez hasonlóan céhekbe tömörültek és így a század végére a legtöbb városban a *popolo* szerves, integráns értelmiségét alkották. Fontos jogtörténeti fejleményként ekkor jelent meg az *inquisitio* is, aminek lényegi része a hivatalból (vagyis *ex officio*) történő ügyek indítása volt. Az eljárást kezdeményező hatóság, ami erőszakos bűntények esetén lehetett a podestà is, a korábbi *accusatio*-val vagyis megvádolással kezdődő tárgyalásokkal szemben valódi bírósági eljárást folytathatott.²¹⁹ Mario Sbriccoli okfejtése szerint a hivatali kötelesség és a – legalábbis elméletben – mindenkire egyformán vonatkozó bírósági ügymenet megjelenése a városi pártoktól független ítékezés lehetőségét testesítette meg.²²⁰ A korábban általános *accusatio*, ugyanis nem csak, hogy magánjellegű megvádolással kezdődött, de a bizonyítási eljárás is rendhagyó volt. Döntő szerepet játszott ugyanis egy-egy család kiterjedt klientúrája vagy rokonsága. Az ügyekben gyakran az számított perdöntőnek, hogy a vitás felek hány tanút tudnak felsorakoztatni annak bizonyítására, hogy ők maguk köztiszeletben álló személyként csakis ártatlanok lehetnek. Az *inquisitio*, mint eljárási forma kialakítása a városi polgárok szemében megkövetelte, hogy a résztvevő hatóságok megbízhatók és hitelesek legyenek. A városok konzuli szakaszában a hivatalok családi beágyazottsága miatt a pártatlanság a legkisebb mértékben sem volt biztosítva. Sbriccoli és Paolo Grillo szerint ezzel

---

²¹⁶ GRILLO 2017, 23-24.

²¹⁷ ZORZI 2009, 22.

²¹⁸ DIACCIATI 2011, 330.

²¹⁹ BLANSHEI 2018, 55-81.; VALLERANI 2018, 27-55.

²²⁰ SBRICCOLI 1991, 21.

a fejlődéssel párhuzamosan a személyes becsület szubjektív fogalmát előtérbe helyező vérbosszú, a *faida* és az *autodifesa* kifejezetten olyan elemmé válhattak, amelyek ideológiai, retorikai szempontból szembekerültek a popolo által támogatott *civilitas* eszményével.²²¹ Ugyanakkor Jean Claude Marie Vigueur felhívta rá a figyelmet,²²² hogy a béke és a békéltetés előtérbe kerülése, nem a teljes társadalmi békére való törekvést jelentette, hanem sokkal inkább azt, hogy a polgárok egyáltalán elfogadják a *comune* által hozott határozatokat és az így kialakított békéltetéseket is. Így a békére törekvés nem csak konfliktusmegoldást, hanem a *comune* elvi alapjainak megteremtését, elismertetését takarta. A városi pártok a küzdelmeik során hasonló konfliktus-megoldási eszközöket használtak, mint a *popolo*, de az utóbbinak az egyensúlyra való törekvés volt a célkitűzése, míg a guelfeknek vagy ghibellineknek pont az ellenkezője. A pártok ellen történő fellépés tulajdonképpen egy olyan fegyveres kísérlet volt, amelynek a célja bizonyos szempontból az egyensúlyi helyzet kialakítása volt. Amely fellépés viszont adott esetben kilátásba helyezte a *buon stato* elv ellenségeinek megsemmisítését.

A 13. században a folyamatos változások nem erőszakmentesen történtek ezért önvédelmi reflexként egymás után jöttek létre a különböző érdekvédelmi szerveződések. A *vicinanzétól* kezdve egészen a *capitano del popolo*ig fontos szerepet jelentett az adott közösség védelme és képviselete a városban. A növekvő népesség mellett ezeknek a szerveződéseknek kiemelkedő szerepe lehetett a lokális rendfenntartás területén. Ezzel párhuzamosan a *podestà* tisztsége is fokozatosan a városi rend fenntartásának lett alárendelve. Itália-szerte 20-80 fős, állandó rendfenntartó erőként funkcionáló csapattal tudott a felmerülő esetekben (akár nyomozás, zavargás vagy ítéletek végrehajtása) cselekedni.²²³ A rendfenntartás a 13. század közepétől minden városban szervezett formában került megvalósításra. A legtöbb helyen ez vegyesen volt felbérelt katonák és a helyi milíciák feladata. Az utóbbiak rendszerint a városi topográfia szerint szerveződtek – vagyis a *societas armorum*hoz hasonlóan – utcánként és kerületenként. Sienában ennek megfelelője a *contrade* alapú városi kompániák kialakítása volt, ahol a státúumok részletesen szabályozták, hogy melyik csapatnak hogyan kell felépülnie, kik lehetnek a tagjai, a vezetői, milyen fegyverzettel kell rendelkezniük és milyen adminisztrációs feladataik vannak. A Kilencek uralma alatt 1355-ig csak azok kerülhettek be bármelyik

---

²²¹ SBRICCOLI 1991, 17-32.; GRILLO 2017, 24-25.

²²² MAIRE VIGUEUR 428.

²²³ GRILLO 2017, 28-33.

kompaniába, akik egyrészt guelfek, másrészt – és ez volt a fontosabb kritérium – *popolanók*.²²⁴

3.3.4. A firenzei történeti hagyomány forrásai és kialakulása

A 12. század végéig a krónikák egyszerre voltak történeti munkák és városi dokumentációk. A nyelvezet latin volt, míg a szerzőik rendszerint egyházi személyek. Bár idővel világiak – elsősorban jegyzők – is készítették a 13. század második feléig ez nem változott.²²⁵ A történeti Toszkána területén ekkor keletkezett a két részből álló *Annales Florentini*, amely a korai jegyzeket mutatja.²²⁶ A 12. század végére datálható *Gesta Florentinorum* pedig egy Senzanome néven ismert jegyző munkája volt.²²⁷ Szintén kortárs volt a *Chronica de origine civitatis florentiae* című írás, amelynek témája Firenze alapítása és a régió viszonyainak bemutatása volt egészen Fiesole 1125-ös lerombolásáig, vagyis a firenzei-fiesolei háborúig.²²⁸ A korabeli munkák témakezelésébe nem illeszkedett az élményszerű beszámolók lejegyzése, így korabeli pártharcokról vagy a vidéki nemesség szerepéről sem értesülünk. A *Chronica de origine civitatis florentiae* utókorra gyakorolt hatása ugyanakkor szembetűnő: Giovanni Villani a firenzei történelem korai időszakát feldolgozó részeket nagyrészt ebből a munkából vette át.²²⁹ Itáliai szinten is változást hozott a koldulórendek megjelenése, hiszen a 13. század első felében sok nagy hatású munka született. Paolo Cammarosano szerint ez részben a koldulórendek globális – európai – látásmódjának volt köszönhető, hiszen a konventek valamint a köztük húzódó információs hálózat igen kiterjedt volt. Tolomeo da Lucca számos egyéb munkája mellett a *Gesta Tuscorum* című történeti munkát is megírta, amely az 1061 és 1303 közötti időszakot tárgyalta.²³⁰ Bár munkássága nem ehhez a régióhoz kötődik, érdemes kiemelni, hogy Jacobus da Voragine szintén foglalkozott városával, Genova történetével.²³¹ Megjelent a városi évkönyvek és a krónikák közötti átmenet is. Az ismeretlen szerzők által jegyzett arezzói *Cronichetta* – bár a 14. századig íródott – tartalmaz olyan 1203-tól kezdődő feljegyzéseket, amelyek évkönyv-szerűen dokumentálták a korabeli eseményeket (többnyire hadjáratok és természeti katasztrófák).²³² Toszkánában a következő lépcsőfokot a lengyel származású domonkos, Martino Polono *Chronicon pontificum et imperatorum* című munkája

²²⁴ BOWSKY 1981, 126-127.

²²⁵ CAMMAROSANO 2018, 291-296.

²²⁶ FAINI 2010, 1.

²²⁷ FAINI 2010, 6.

²²⁸ CHRONICA DE ORIGINE CIVITATIS FLORENTIAE

²²⁹ FAINI 2010, 9-10.

²³⁰ DAVIS 938-939.

²³¹ REAMES 571.

²³² CRONICHETTA

jelentette, amely minden bizonnyal a 13. század közepe táján keletkezhetett és a firenzei historiográfiához is hozzá járult. A császárság és a pápaság viszonyát középpontba állító írás érdekessége az utóéletében keresendő: napjainkig több, mint négyszáz példányban őrződött meg és a középkorban szinte folyamatosan használták. A 13. század végén egy Piero Bonfante nevű firenzei jegyző Polono anyagát olaszra fordította és helyenként ki is egészítette. Ez a változat különböző további hozzátoldásokkal a 15. század végéig fennmaradt és *Le vite de' Pontefici et Imperadori Romani da Messere Francesco Petrarca composte* címet kapta. A szakirodalomban ezt a munkát – amelyet a közelmúltban Anna Bellotto vizsgált behatóan - a Pseudo Petrarca-féle krónikaként tartják számon.²³³ A „pseudo” szerzők sorát az Arnó-parti város esetében Pseudo Brunetto Latinivel érdemes kiegészíteni, akinek *Cronica fiorentinájá*t sokáig a *Tesoro* szerzőjének, Brunetto Latininek (1220-1294) tulajdonították.²³⁴ A népryelvi történeti munkák az 1300-as évektől kezdtek elterjedni. Ezekre a saját kulturális/társadalmi közegüknek megfelelő témakezelés és az írástudás változékony ismerete volt jellemző. A társadalmi konfliktusok leírása egyrészt élményszerűvé vált, másrészt azt is ki kell emelni, hogy a 13. század végén kialakuló firenzei krónikairódomra nem csak a korábbi történeti munkák, hanem a korabeli moralizáló traktátusok, valamint a fentebb ismertett társadalmi/ideológiai környezet is nagy hatással volt. Ekkor alkotott ugyanis Bono Gamboni, Remigio da Girolami vagy a már említett Brunetto Latini is, akik a béke és a társadalmi egység mellett szólaltak fel.²³⁵ A 12. századi krónikáknak a céljai közé tartozott az adott intézmény vagy város jogi igényeinek és helyzetének alátámasztása, legitimálása. Az 1200-as évektől ugyanakkor egyre gyakrabban jelent meg a szóbeli közlésre vagy a szemtanú jellegű beszámolókra való hivatkozás. Egyes elképzelések szerint a középkori társadalomban mélyebb volt az orális hagyományokra való utalás elismertsége, így az ilyen jellegű közbetoldások szerepe az lehetett, hogy a történeti munka szerzője növelje az általa leírtak hitelét.²³⁶ A Duecento elejétől kezdve a klerikus és szerzetes szerzők aránya folyamatosan csökkenni kezdett: a 13. század első felében mindössze a munkák negyede volt egyházi személyhez köthető. Mint Paolo Cammarosano megállapította, a krónikások írói felfogása mindig párhuzamba állítható az őket körülvevő politikai/társadalmi közeg dimenzióival.²³⁷ A 13. század gazdasági fellendülése és a korábban már bemutatott társadalmi változások megteremtették annak az írástudó, de klasszikus műveltséggel nem rendelkező rétegnek a

---

²³³ BELLOTTO 2016, X-XI.

²³⁴ NAJEMY 2006, 57-59.

²³⁵ BRUNI 2003, 41-81.

²³⁶ MENACHE 2009, 1-31.

²³⁷ CAMMAROSANO 2018, 291-296.

hátterét, akik részéről igény mutatkozott a korabeli történések lejegyzésére, de oly módon, hogy közben visszanyúltak a 12. századi elődök hagyományához. Így születettek a Villanik és Dino Compagni krónikái. Giovanni Villani munkája a 14. század folyamán példaként szolgált Marchionne di Coppo Stefani krónikája számára.²³⁸ Az általam vizsgált időszak forrásait részleteiben a vonatkozó fejezetekben és a kapcsolódó jegyzet apparátusban ismeretem.

---

²³⁸ GREEN 2004, „Chronicles”, 215-218.

4. A Buondelmonte – Amidei vendetta

4.1. A vendetta Malespini/Villani-féle leírása és előzménye

A következő fejezetekben, a megfogalmazott cékitűzéseknek megfelelően a firenzei történeti hagyomány vendetta leírásait vizsgálom. A krónikásirodalom Giovanni Villanitól (1280-1348)²³⁹ egészen Machiaveliig a guelf és a ghibellin párt közötti ellenségeskedés kialakulását egy 1216-ban (egyek krónikákban 1215-ben) történt vendettára vezették vissza. Érdeemes megemlíteni, hogy a legendás konfliktusnak tulajdonított következményeket illetően már a korai történettudomány is kritikával élt. Santini 1886-ban megállapította, hogy bár Villani szerint a tornyok magasságát csak ezután kezdték el szabályozni, erre vonatkozóan már 1209-ben is hoztak rendelkezést.²⁴⁰ Batkin leírta, hogy a 12. század végén is alakulhatott ki pártharc jellegű küzdelem a két a vezető család között.²⁴¹ A modern szakirodalomban megjelenő konszenzus pedig, hogy a „guelf” és a „ghibellin” elnevezések a 13. század közepéig egyáltalán nem jelentek meg, vagyis a később élt firenzei szerzők retrospektív jelleggel illesztették be a későbbi fogalmakat.²⁴² Ettől függetlenül megállapítható, hogy az esetnek óriási hatása volt a korabeli politikára. Az eseménynek kiemelkedő fontosságot tulajdonító szerzők közé tartozott többek között Ricordano Malespini, Marchionne di Coppo Stefani és

---

²³⁹ Villani születését korábban della Torre alapján 1276-ra datálták. GREEN 1972, 11. A *Nuova cronica* szerzője, amely a firenzei történeti hagyomány legjelentősebbnek tartott írása. A krónikás a firenzei populóhoz tartozó családba tartozott, apja Villano di Stoldo 1300-ban a város *prior*jainak egyike volt. A krónikás az *arte del cambio* tagjaként maga is aktívan politizált 1320 és 1330 között. A közéleti tevékenység mellett bankárként is tevékenykedett. Legalább két kereskedőház alkalmazásában állt. A Peruzziknál 1300-tól szerepelt alkalmazottként, majd 1308-ban távozott tőlük, de 1312-ben újra szerepet vállalt. Ezt követően 1322-ig nincs róla információnk, feltételezések szerint ekkor már a Buonaccorsi bankház üzlettársa lehetett. GREEN 1972, 12. Villani a *Nuova cronicában* a város alapításától egészen az 1348-as pestisjárványig, azaz egészen a haláláig írta le Firenze történetét. A szakirodalom álláspontja szerint a krónikában 1322-től kezdődnek azok az évek, amelyekkel kapcsolatban nem korábbi krónikákra vagy évkönyvekre, hanem saját benyomásaira támaszkodott. A *Nuova cronica* számos tekintetben a legértékesebb és talán a legtöbbet idézett narratív források közé tartozik. Giovanni Villani polgári, politikusi tapasztalata és a bankárként szerzett világlátottsága párosult a szerteágazó érdeklődésével és a jó megfigyelőképességével. Számos természeti katasztrófa és csillagászati jelenség mellett világpolitikai eseményeket is lejegyzett. Az általa papírra vetett számszerű információk és becslések a kutatás nagy része szerint helytállóak. FIUMI 1953, 237-241.; HUNT 1994, 269-271. Halála után munkáját 1363-ig öccse, Matteo Villani folytatta. Élete kevésbé ismert, azok is elsősorban az üzleti tevékenységgel kapcsolatosak. 1319-ben ő is a Buonaccorsi ház képviselője volt. 1322-ben a testvérek apja végrendeletében Giovannit és Matteot részesítette előnyben a másik két bátyal, Filippoval és Francescóval szemben. Érdekes adalék a testvérek közötti esetleges ellentétekhez, hogy a négyük közül Filippo és Francesco továbbra is a Peruzzi ház befolyásos alkalmazottja volt, míg Giovanni és Matteo velük szemben ekkor már a Buonaccorsiknál tevékenykedtek. Mind Giovannit, mind pedig Matteót érzékenyen érintette ugyanakkor a Peruzzi és a Buonaccorsi kereskedőházak 1342-es csődje. A krónikást 1338-ban adósságai miatt bebörtönözték. GREEN 1972, 13. Matteo Villani 1363-ban, bátyjához hasonlóan vélhetően pestisben halt meg. GREEN 1972, 45-46. A harmadik Villaniként számon tartott Filippo, Matteo fia volt. 1325-től 1405-ig élt. Az általa írt krónikafolytatás és a hozzá köthető fennmaradt levelek kiemelkedő humanista műveltségről árulkodnak. BASILE 1970, „Villani, Filippo”.

²⁴⁰ SANTINI 1886, 162.

²⁴¹ BATKIN 1965, 270-271.

²⁴² GRILLO 2018, 7-8.

Leonardo Bruni is. A vendetta hatását mi sem mutatja jobban, mint hogy Dante Alighieri is sorokat szánt neki az *Isteni színjáték*ban.²⁴³ A szakirodalomban a pártharcokhoz kötődő vendetták alapvető példájaként tűnik fel, a közelmúltban pedig Enrico Faini és N. P. J. Gordon dolgozta fel a gyilkossággal kapcsolatos forrásokat. Az olasz kutató elsősorban a vendetta narratív forrásainak levéltári párhuzamaira hívta fel a figyelmet, míg Gordon az eset 13. század leírásait dolgozta fel, kiemelve a guelf-ghibellin és a fekete-, fehér guelf pártharc párhuzamait.²⁴⁴

A gyilkosságot a *Nuova cronicában* a következőképpen olvashatjuk.

„Negli anni di Cristo MCCXV, essendo podestà di Firenze messere Gherardo Orlandi, avendo uno messer Bondelmonte de' Bondelmonti nobile cittadino di Firenze promesse a torre per moglie una donzella di casa gli Amidei, onorevoli e nobili cittadini; e poi cavalcando per la città il detto messer Bondelmonte, ch'era molto leggiadro e bello cavaliere, una donna di casa i Donati il chiamò, biasimandolo della donna ch'egli avea promessa, come nonn era bella né sufficiente a lui, e dicendo: “Io v'avea guardata questa mia figliuola”; la quale gli mostrò, e era bellissima; incontante per subsidio diaboli preso di lei, la promise e isposò a moglie.”²⁴⁵

Az idézett rész szerint, 1215-ben, mikor Gherardo Orlandi volt Firenze *podestàja*, egy nemes polgár - a város egyik befolyásos családjába tartozó - Buondelmonte de' Buondelmonti ígéretet tett rá, hogy elvesz feleségül egy hölgyet a tiszteltreméltó és nemes Amidei házból. Buondelmonte, aki daliás lovag volt, éppen a városon keresztül lovagolt, amikor egy Donati házba tartozó asszony megmutatta számára szépséges leányát és a következő mondta: *„Neked tartogattam ezt a lányomat”*.²⁴⁶ Majd az ördög munkálkodása révén az ifjú rögtön megígérte, hogy őt fogja elvenni. A felrúgott házassági esküvel megsértett lány családja az esetet óriási szégyenként értékelte és találkozt tartottak arról, hogy hogyan állhatnának bosszút az esküszegésért. Az erről beszámoló sorokat a következőképp olvashatjuk:

---

²⁴³ Szakirodalmi tény, hogy Stefani egy-egy esetben ismerte és használta is a Villani által írt krónikát. Ugyanakkor ma már meghaladott álláspontnak számít az a vélemény, mi szerint Stefani a *Nuova cronicát* másolta. Kimutatható ugyanis, hogy a Buonaiuti családba tartozó szerző – mint már említettem – tudatosan és egyedi módon állította össze munkáját. Kiss András azon a véleményen van, hogy Stefani Villani *Nuova cronicáját* dolgozta át. COMPAGNI 38. Ugyanakkor az általam elemzett vendetta leírása Stefaninál eltér a Villani által leírt történettől. De Vincentiis Stefani és Villani kapcsolatát elemző tanulmánya alapján azt lehet mondani, hogy Stefani néhány esetben átvette a Villani által írt részeket, más esetekben viszont nem. DE VINCENTIIS 1996, 230-297.

²⁴⁴ GORDON 2006; FAINI 2009. Bár a dolgozatnak nem témája a Buondelmonte-gyilkosság újkori és jelenkori recepcióinak vizsgálata, meg kell említeni, hogy a 19. században számos grafikus feldolgozása született, ami szintén a kiterjedt hatásáról árulkodik. CHRISTIAN 1973, 279-288. Bokody Péter művészettörténész egy, a Vatikáni Könyvtárban fellelhető Nuova cronica illusztrációt vizsgált. BOKODY 2017, 5-14.

²⁴⁵ VILLANI 94-95 (6/38.)

²⁴⁶ VILLANI 94-95 (6/38.)

„Per la qual cosa i parenti della prima donna promessa raunati insieme, e dogliendosi di ciò che messer Bondelmonte aveva loro fatto di vergogna, si presono il maladetto isdegno onde la città di Firenze fu guasta e partita; che di più causati de' nobili si congiuraro insieme di fare vergogna al detto messer Bondelmonte per vendetta di quella ingiuria. E stando tra l'loro a consiglio in che modo il dovessero offendere, o di batterlo o di fedirlo, il Mosca de' Lamberti disse la mala parola “Cosa fatta capo ha”, cioè che fosse morto: e così fu fatto”²⁴⁷

A tanácskozáson felmerült, hogy visszavágásként valamiféleképpen szégyent hoznának az esküszegőre, hogy elégtételt vegyenek a sérelemért, akár úgy, hogy megtámadják vagy megsebesítik.²⁴⁸ Végül azonban azt a javaslatot fogadták el, amelyet Mosca Lamberti következő mondata irányozott elő: *„fő dolog a tett”*.²⁴⁹ A gyakran idézet gondolat a gyilkosság végrehajtására vonatkozott, amely Villaninál az alábbiak szerint történt:

„ché la mattina di Pasqua di Risurresso si raunaro in casa gli Amidei da Santo Stefano, e vegnendo d'Oltrarno il detto messere Bondelmonte vestito nobilemente di nuovo di roba tutta bianca, e in su uno palafreno bianco, giugnendo a piè del ponte Vecchio dal lato di qua, apunto a piè del pilastro ov'era la 'nsegna di Mars, il detto messer Bondelmonte fue atterrato del cavallo per lo Schiatta degli Uberti, e per lo Mosca Lamberti e Lambertuccio degli Amidei assalito e fedito, e per Oderigo Fifanti gli furono segate le vene e tratto a ffine; e ebbevi co'loro uno de' conti da Gangalandi.”²⁵⁰

húsvét reggelén a támadók összegyűltek a Santo Stefanón található Amidei házban. Schiatta degli Uberti, Mosca Lamberti, Lambertuccio degli Amidei, Oderigo Fifanti és egy Gangalandi hajtott végre. Az elkövetők húsvét reggelén, a Ponte Vecchio lábánál, méghozzá Mars szobra alatt gyilkolták meg a sértést elkövető Buondelmontét. Fontos részlet, hogy utóbbi a krónika szerint fehér ruhát viselt mikor megtámadták.²⁵¹

A gyilkosság következménye az lett, hogy Firenze legbefolyásosabb családjai két részre szakadtak és hosszan tartó pártharc vette kezdetét. A Buondelmonti család lett a guelf, míg az Uberti család a ghibellin párt vezetője.²⁵² Bár a Giovanni Villani által lejegyzett vendetta leírás igen részletes, kimutatható, hogy a krónikás a teljes történetnek csupán a második felét jegyezte le. Egy Pseudo-Brunetto Latini néven emlegetett, egyébként ismeretlen szerző

---

²⁴⁷ VILLANI 94-95 (6/38.)

²⁴⁸ Zorzi is megállapítja, hogy a megbeszélés során több lehetőség merülhetett fel, vagyis a gyilkosság, mint válasz, nem volt magától értetődő. Az olasz kutató párhuzamot von Albertano da Brescia 1246-os *Liber consolationis* című munkájával, amelyben a végül békés megegyezéssel záruló példázatot kiterjedt tanácskozás és érvek felsorakoztatása előz meg a sértett fél részéről. ZORZI 2012, 267, 273-275.

²⁴⁹ A legendás mondatot Babits Mihály fordította így a Divina Commedia magyar kiadásában. DANTE, Pokol, XXVIII, 106. Az angolszász szakirodalomban ezt a következőképp szokták fordítani: „what's done is done”. JANSSEN 2017, 135.

²⁵⁰ VILLANI 94-95 (6/38.)

²⁵¹ VILLANI 94-95 (6/38.)

²⁵² VILLANI 95 (6/38.)

ugyanis az 1200-as évek első felében azt is leírta, hogy mi volt az a kezdeti konfliktus, amely a Buondelmonte - Amidei házassági megállapodáshoz vezetett. A vonatkozó részletet John Najemy és Enrico Faini is összefoglalta,²⁵³ mindazonáltal fontosnak tartom a vendetta előzményeit röviden ismertetni. E szerint Mazzingo Tegrimi dei Mazzinghi vidéki birtokán óriási ünnepséget szerveztek, amelyre az összes firenzei grandi család feje hivatalos volt. Étkezés közben valaki – vélhetően véletlenül – kiborította Uberto degli Infangati tányérját, aki haragra lobbant. Ekkor Oddo Arrighi dei Fifanti, aki szintén a meghívottak között volt, keresetlen szavakat váltott Ubertóval, majd egy tál ételt is hozzávágott. Ekkor a jelenlévők verekedést kezdeményeztek. Ez odáig fajult, hogy Buondelmonte egy késsel megsebesítette Oddo Arrighi dei Fifantit. Ezt követően a Fifantik és a barátaik tanácskozást tartottak és arra jutottak, hogy egy házassági megállapodással meg lehet oldani a nézeteltérést: Buondelmonte vegye el Oddo Arrighi dei Fifanti unokahúgát, aki nem más volt, mint az említett Amidei lány.²⁵⁴ John Najemy szerint az ismeretlen szerző a leírásában kifejezetten arra fektette a hangsúlyt, hogy rámutasson a fennkölt *grandi* eszmeiség és a hétköznapi viselkedés közötti ellentmondásra.²⁵⁵ A vélt mondanivaló ellenére, a firenzei történeti hagyomány további szerzői Villanihoz hasonlóan csupán a történet gyilkossággal végződő második felét jegyezték le. A továbbiakban bemutatom a firenzei krónikások és történetírók vonatkozó leírásait, majd a szakirodalom tükrében elemzem azokat a részeket, amelyek véleményem szerint kiemelkedő fontosságúak.

Bár a vendetta legnagyobb hatású krónikása kétségtelenül Giovanni Villani volt, meg kell említeni a Malespini-féle krónika sorait is, amely 1286-ig dolgozza fel Firenze történetét, a *Historia fiorentina* címet viseli.²⁵⁶ Az 1216-os gyilkosságról Ricordano Malespini ugyanolyan formában számolt be, mint Giovanni Villani. Hogyha csupán a gyilkosság körülményeire vonatkozó részeket állítjuk egymás mellé, a szövegek hasonlósága egyértelmű:

---

²⁵³ NAJEMY 2006, 13-15.; FAINI 2009, 111-117.

²⁵⁴ Pseudo-Brunetto Latini munkájának vonatkozó részletét Najemy ismerteti a következő helyen: NAJEMY 2006, 13-16.

²⁵⁵ NAJEMY 2006, 14.

²⁵⁶ MALESPINI 1-215.

Nuova cronica

„E stando tra loro a consiglio in che modo il dovessero offendere, o di batterlo o di fedirlo, il Mosca de' Lamberti disse la mala parola „Cosa fatta capo ha”, cioè che fosse morto: e così fu fatto; chè la mattina di Pasqua di Risurreso si raunaro in casa gli Amidei da Santo Stefano, e vegnendo d'Oltrarno il detto messere Bondelmonte vestito nobilmente di nuovo di roba tutta bianca, e in su uno palafreno bianco, giugnendo a piè del ponte Vecchio dal lato di qua, apunto a piè del pilastro ov'era la 'nsegna di Mars, il detto messer Bondelmonte fue atterrato del cavallo per lo Schiatta degli Uberti, e per lo Mosca Lamberti e Lambertuccio degli Amidei assalito e fedito, e per Oderigo Fifanti gli furono segate le vene e tratto a ffine; e ebbevi co'loro uno de' conti da Gangalandi.”²⁵⁷

Historia fiorentina

„E ragionando intra loro che modo il doverono fare, e offendere, o di batterlo, o di ferirlo, il Mosca de' Lamberti disse la mala parola „Cosa fatta capo ha” cioè , che forte morto, e così fu fatto, che la mattina di Pasqui di Resorrerto si ragunarono da casa gli Amidei da Santo Stefano, e vegnendo d'oltr' Arno il detto Messer Buondelmonte vestito nobilmente di vestimento bianco in fu uno palafreno bianco , giugnendo appiè del ponte Vecchio , dai lato di quà , appiè del pilartro, dov' era la figura di Marte, intagliata di marmo, avvegnaché rotta in più parti, il detto Mefler Buondelmonte fu morto da que' degli Uberti, e dal Mofca Lamberti, e Lambertucci, Amidei, e Oderigo Filanti, e fu con loro uno de' Conti da Gangalandi.”²⁵⁸

Gordon a témakör vizsgálatá során a Malespini krónikát nem említi. Vélhetően azért, mert a korábbi kutatás a két krónika közötti hasonlóságok miatt azt feltételezte, hogy a Malespini-féle krónika a *Nuova cronica* alapján készült 15. századi másolat lehet. A későbbi vizsgálatok azonban be tudták azonosítani a szerzőt és családját, valamint az is kiderült, hogy a történeti munkát rögzítő kézirat egy része is a 13. században keletkezett.²⁵⁹ A szerzők a Malespini család tagjai voltak: Ricordano 1282-ig írta le a firenzei eseményeket, míg rokona Giacotto 1286-ig folytatta. A krónikát vélhetően száműzetésben írták, ugyanis a Malespini család 1260-ban elhagyta Firenzét és tagjai Rómában telepedtek le.²⁶⁰ A Buondelmonte - Amidei vendettát leíró részek hasonlóságát és a szakirodalom által elfogadott szerzői adatokat figyelembe véve felmerülhet, hogy a vonatkozó részt inkább Giovanni Villani emelhette át Malespinitől. Ennek azonban ellentmond a *Historia fiorentina* szerzőjének római száműzetése: amennyiben életét Rómában töltötte, a kézírata hogyan lehetett ismert a firenzei krónikás számára? Magyarozatként felmerülhet, hogy Giovanni Villani kereskedői pályafutása során járhatott Rómában. Másrészt azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a Malespiniak rendelkeztek firenzei kapcsolattal, hiszen saját koruk firenzei történetét is naprakészen jegyezték le. Lidia Minervini azon a véleményen van, hogy a Malespini-féle

²⁵⁷ VILLANI 94-95 (6/38.)

²⁵⁸ MALESPINI 84-85 (104.)

²⁵⁹ MINERVINI 1971, 143-180.; MASTRODDI 2007.

²⁶⁰ MASTRODDI 2007.

krónika egyes részei teljesen önállóak, amelyeket azonban később kiegészítettek.²⁶¹ Mindenestre megállapítható, hogy a *Nuova cronicához* való viszonya a mai napig nem tisztázott,²⁶² az átvétel kapcsán így nem bocsátkoznék találgatásokba. Ugyanakkor további lehetőségként felmerülhet, hogy mind Ricordano Malespini, mind Giovanni Villani egy azonos közvetítő forrásból dolgozott, legalábbis ami az 1216-os vendettát illeti. Mindenesetre a továbbiakban elfogadom a domináns álláspontot a Malespinik életrajzi adataival kapcsolatban, így azt is, hogy a *Historia fiorentina* a *Nuova cronica* előtt keletkezett. A Buondelmonte - Amidei vendetta a firenzei történelemben – mint majd látni fogjuk - elég fontos esemény volt ahhoz, két krónikás is hasonlóképpen, kiemelkedő leírásaként említse meg.

4.2. Az esküszegés a 14. századi krónikákban

A jelentős 14. századi firenzei várostörténeti munkák szerzői közül Dino Compagni,²⁶³ Paolino Pieri²⁶⁴ és Marchionne di Coppo Stefani²⁶⁵ is beszámolt Buondelmonte

---

²⁶¹ MINERVINI 1971, 143-180.

²⁶² MINERVINI 1971, 180.; MASTRODDI 2007.

²⁶³ Dino Compagni (1247-1324) neves firenzei történétíró és politikus volt. 1269-ben már a Por Santa Maria céh tagjai között szerepelt. A fennmaradt dokumentumok alapján megállapítható, hogy politikai karriere az 1280-as években bontakozott ki. 1280 és 1289 között három alkalommal került be a céhe vezető előjárói közé. 1282-ben már a város hat *priorjának* egyike volt, majd 1289-ben újra betöltötte ezt a tisztséget, vagyis a hivatalviselői időszak alatt került sor a sorsdöntő campaldinói csatára. Az 1290-es években újabb céhen belüli tisztségeket tudott megszerezni, de ennél is jelentősebb, hogy 1293-ban az *Igazságszolgáltatás Ordinamentumainak* kiadási évében, két hónapon keresztül *gonfaloniere di giustizia* is volt, ami arról árulkodik, hogy ambíciózus és a popolo felé elkötelezett férfi volt. Városi szintű tisztségviselése szinte csak jelentős politikai eseményhez kötődnek, ugyanis 1301-ben, amikor következő alkalommal prior volt, sor került a fekete guelfek visszatérésére és a fehérek száműzésére is. Compagniról ezután 1307-ig nincs adatunk, ami azt feltételezi, hogy a fehér guelfekkel együtt száműzetésbe vonult, ugyanakkor a száműzettek egyetlen felsorolásában sem szerepel és a saját krónikájában sem ír erről. Érdekes ugyanakkor, hogy második felesége révén a fekete guelfek rokonságába került, sőt Bartolomeo nevű fia a fekete vezető Pazzino de Pazzi egyik lányát vette el feleségül. ARNALDI 1982. Krónikája eredetiségét, amelynek címe *Dino Compagni krónikája korának eseményeiről*, sokáig vitatták. A munka a 19. századig nem volt ismert, Del Lungo a század végén azonosította. RAGONE 1993, 39-60. A krónika ténylegesen a szerző politikai karrieréhez kapcsolódik, hatása napjainkban Villanival vetekszik, de írása a *Nuova cronicához* képest élményszerűbb. GREEN 1972, 18-19. Az első fejezet elején röviden bemutatja Firenzét, de azt követően az eseménytörténetet 1280-nél kezdi. A krónika három könyvre osztható, amelyből az első könyv az 1302-ig terjedő időszakot mutatja be, míg a második és a harmadik az 1302 és 1312 közötti éveket. Az egyes könyvek a mai napig fejezetekre vannak felosztva, ugyanakkor ez nem a krónikás beosztását követi, hanem az Isidoro Del Lungo-féle első kiadás mesterséges tagolásának felel meg. A Compagni-féle történeti munka a szerző személyes érintettsége miatt kiemelkedően fontos forrása a korabeli városnak, amely jellemző módon nem tartalmaz világtörténeti fejezeteket. Megközelítésmódját fegyelembé véve sokkal inkább tekinthető a személyes visszaemlékezések lejegyzett változatának egy kiterjedt konfliktus láncolatával kapcsolatban, mint klasszikus értelemben vett várostörténeti krónikának. ARNALDI 1982. A kultúrtörténeti háttére sok tekintetben párhuzamként szolgálhat Dante munkásságához. NOAKES 1968, 41-63.

²⁶⁴ Paolino Pieri biográfiai adatai nem ismertek pontosan, de valószínűleg 1270 körül született. Egy 1324-es dokumentumban pedig, mint hitelező szerepelt. A munkája, amelynek címe *Croniche della città di Firenze*, a város történetét az alapítási mítosztól 1305-ig dolgozta fel. Feltételezhető, hogy a szerző ekkoriban írhatta a krónikát. COLUCCIA 2013, vii-xxvi.

²⁶⁵ A *Cronaca fiorentina* szerzője Baldassare Buonaiuti (1336-1385) volt. Egy levéltári félreértés nyomán a munkája Marchionne di Coppo Stefani név alatt került először kiadásra és végül így vált ismertté. SESTAN 1972.

meggyilkolásának körülményeiről, míg a kisebb munkák közül Simone della Tosa krónikája csak egy rövid megjegyzést tartalmaz ezzel kapcsolatban.²⁶⁶ Compagni arról ír, hogy Buondelmontének Oderigo Giantruffetti lányát kellett volna feleségül vennie, de amikor az ifjú az utcán haladt a Donati házaknál Forteguerra Donati özvegye - akinek a történet ezen verziója szerint két szép leánya is volt - a háza erkélyéről megmutatta neki az egyik lányát a következő szavak kíséretében: „*Chi ài tu tolta per moglie? io ti serbavo questa*”²⁶⁷ - „*Kit vettél el feleségül? Én ezt tartogattam neked.*”²⁶⁸ Az ifjú hezitált, de az özvegy biztosította arról, hogy kifizeti helyette a bírságot.²⁶⁹ Compagnitól eltérően Pieri nem számol be erről a közjátékról,²⁷⁰ nem úgy, mint Stefani:

„Messer Buondelmonte, bene m' incresce che considerata la vostra virtù e quella della donna che voi avete presa, ella non vi si confà né per bellezza, né per nazione, né per virtù alla vostra persona; ed io assai ho aspettato, e quando io credetti congiugnere con voi parentado, quale si

---

A történettudomány a firenzei krónikás hagyomány Villanihoz mérhető alakjaként tartja számon. A *Cronica fiorentina*, bár egyes caputokban egyezést mutat a *Nuova cronicával*, teljes önálló történetírói teljesítmény. A szerző apja, Coppo Stefani di Buonaiuti számos alkalommal szerepelt priorként illetve egy társulás *capitanója* is volt. Ezért, bár a krónikás céhtagságára nincs adatunk, feltételezhetjük, hogy a család a popolo jobb módú tagjai közé tartozott. Baldassare Buonaiuti rendszerint kisebb pozíciókat töltött be, méghozzá a Santa Maria Novella városnegyedben, de az 1370-es években több nagyobb tisztség viselője is volt. 1377-ben Montecatini *podestája* volt. Történetírói nézőpontjára a Firenze központúság, míg szerkesztési módjára a rubrica alapú történetvezetés jellemző. A *Cronica fiorentina* egyik legfontosabb vonása, hogy számos olyan információt tartalmaz, amelyet még a *Nuova cronicában* sem olvashatunk. Ez különösen igaz az 1348-as pestisjárványt követő időszakra, amelyről rajta kívül csak Matteo Villani számolt be. A szerző által átélte eseményekhez közeledve a *Cronica fiorentina* egyre részletesebb, élményszerűbb. Az 1278-as Ciompi felkelésről írt beszámolója például az esemény egyik elsődleges forrásának tekinthető. Ez részben annak is köszönhető, hogy a szerző ekkor tagja volt annak a bizottságnak, amelynek feladata a felkelést követő rendezés és a kormányzati teendők megvitatása volt. Az 1348 előtti fejezetek jelentős részében tetten érhető a *Nuova cronica* vonatkozó bejegyzéseinek ismerete és átmásolása. GREEN 1972, 90. Fontos ugyanakkor, hogy Stefani ezt egyfajta szerkesztői kritikával tette, vagyis Villani szövegét sok helyen megvágta és csak az általa fontosnak vélt információkat emelte át. DE VINCENIIS 1996, 3-4 Ez a kritikai szemlélet azért fontos a kutatás számára, mert így jól vizsgálható, hogy a később élt szerző mely korábbi részeket tartott fontosnak és melyek ítélte lényegtelennek. Amadeo de Vincenzi kimutatta, hogy a krónikás más eszközökkel is élt a Villani-féle caputok felhasználásakor. A *Nuova cronicában* olvasható nagyobb egységeket akár tartalmi megfontolások szerint is „szétbontotta” majd az egyes részeket a saját vonatkozó rubricái megfelelő tartalmi egységéhez emelte át. DE VINCENIIS 1996, 5-6. A történeti munka eredeti formájában nem maradt fenn, egy Ildenfonso di San Luigi nevű szerzetes 18. századi közlése szerint a Guadagni kódexben talált rá az átírt változatára. A *Cronica fiorentina* ugyanakkor már a 15. század végén is ismert lehetett, erre utal az is, hogy Machiavelli egyes caputjai nagy hasonlóságot mutatnak vele. SESTAN 1972. A dolgozat szempontjából meg kell említeni, hogy 1369-ben a krónika szerzője egy vendetta sértettje volt, miután egy ügyben Priore di Pera Baldovinetti ellen tanuskodott, aki ezt követően egy fém tárggyal megtámadta. MAZZONI 1998, 506.

²⁶⁶ „Essendo podestà messer Gherardo Orlandini, lo di di pasqua di Resorresso fu morto messer Bondalmonte Uguiccioni, e da indi inanzi fue parte di Guelfi e di Ghibellini in Firenze. E quelli che uccisero messer Bondalmonte furono questi: Schiatta degli Uberti, e Mosco Lanberti, e alcuno degli Amidei, con altri de le case de' Ghibellini; e fue a piè del Ponte Vecchio di qua.” SIMONE DELLA TOSA 44. Más forrásokhoz képest kisebb eltérés, hogy Buondelmontét „Uguiccioni”-ként nevezi meg, míg Mars szobrát és a Moscának tulajdonított mondatot nem említi.

²⁶⁷ COMPAGNI 3-4 (1-2.)

²⁶⁸ COMPAGNI FORD. 59-60 (1/2.)

²⁶⁹ COMPAGNI FORD. 59-60 (1/2.)

²⁷⁰ PIERI 55 (18)

*fosse la cagione, r.on da me, ma da voi rimase che la mia figliuola, la quale io l'ho a più disdetta, serbandola a voi, voi l'avete lasciata, ed eccola qui, e vedete che per un 'poco d'avarizia di dota di donna, cui voi avete tolta et cambiata*²⁷¹

Utóbbi szerint a Donati asszony – szintén egy neki tulajdonított mondattal - azzal érvelt a lánya érdekében, hogy szerinte Buondelmontéhoz a kiválasztott ara sem szépségében, sem származásában, sem pedig erkölcsét tekintve nem illik, így arra buzdította az ifjút, hogy inkább az ő megfelelőbbnek tartott lányát vegye el.²⁷² Mielőtt folytatnánk a történet fonalát érdemes rövid kitérni a szereplők jellemvonásaira. Villaninál és Malespininél Buondelmonte nemes városi polgár („*nobile cittadino*”), a cserben hagyott menyasszony és családja úgyszintén. Azt is megtudjuk, hogy az esküszegő daliás és szép lovag volt („*leggiardo e bello cavaliere*”). Fontos, hogy ezekben a leírásokban az ajánlatot tevő Donati asszony nem özvegyként szerepel. Mikor megmutatja nagyon szép („*bellissima*”) lányát Buondelmonténak az ördög kezd el munkálkodni („*subsidio diaboli*” – Villani; „*spirito diabolico*” – Malespini), a férfi döntése pedig szégyent hozott a megsértett menyasszony családjára. Compagninál Buondelmonte ifjú nemesként szerepel, míg a Donati lány mellett ismét csak szépsége jelenik meg. Stefani *Cronaca fiorentinája* az egyetlen olyan 14. századi munka, amelyben a Donati asszony – a már említett módon – nem csak a lánya szépségével érvel, mintegy szembe állítva ezeket az Amidei lány tulajdonságaival. Stefaninál Buondelmonte bemutatása is részletesebb: „*quella famiglia de' nobili del contado (...) uno cavaliere' giovane ed altiero, molto bello ed assai orrevole*”,²⁷³ Vagyis a *contado* nemességéhez tartozó ifjú²⁷⁴ lovag, aki magas termetű, szép és tiszteletre méltó.²⁷⁵ Pieri ilyen vonásokról egyáltalán nem számol be, nála Buondelmonte nem is ifjúként szerepel.²⁷⁶

4.4. A történet második fele, a vendetta cselekménye

---

²⁷¹ STEFANI 29 (r.64)

²⁷² STEFANI 29 (r.64)

²⁷³ STEFANI 29 (r.64)

²⁷⁴ Az ifjak vagy fiatalok életkorának meghatározása forrásonként tág határok között mozog: a középkorban általában 20/25 éves kortól 35/40 éves korig alkalmazták a „*iuventus*” kifejezést. TADDEI 2001, 13-34. David Herlihy megvizsgálta a 14.-15. századi moralizáló értekezéseket és megállapította, hogy az ifjaknak a meggondolatlanság, erőszakra és heves indulatokra való hajlam toposzait tulajdonították. Kutatásai során ugyanakkor arra a következtetésre jutott, hogy a korabeli városi társadalomban az átlagéletkor 26 év körül mozgott, az előkelő családok férfi tagjai pedig a bevezetőben is említett családmódelnek köszönhetően viszonylag későn tudtak önálló életet kezdeni. Ezek a tényezők kiegészítve a lovagi kultúrával és a folyamatos versengéssel ténylegesen vezethettek a fiatalok túlsúlyához az erőszakos eseményeket illetően. HERLIHY 1972, 129-154. Amíg az ifjak által elkövetett erőszakot a krónikások meggondolatlan, romlást hozó elemként kezelték, addig a gyermekek hasonló tetteit az isteni akarat megnyilvánulásának is tarthatták. A karneváloknak pedig része volt a gyermekek játékos összecsapása. ZORZI 2001, 233-261. Érdemes megemlíteni a korábban már említett paliót, amelynek számos városban volt az ifjak versengésére épülő változata.

²⁷⁵ STEFANI 29 (r.64)

²⁷⁶ PIERI 55 (18)

Dino Compagni szerint az egyezés megszegését követően Oderigo Giantrufetti a szövetségéhez, vagyis a befolyásos Uberti családhoz fordult. Fontos részlet, hogy Oderigo és rokonai ezt megelőzően is bosszút akartak állni Buondelmontén, de ez csak a megverését és megalázását jelentette volna. Az Ubertik viszont azt a vélemény fogalmazták meg, mi szerint „*voleano fusse morto: ché così fia grande l'odio della morte come delle ferite; cosa fatta capo à.*”²⁷⁷ Vagyis inkább holtan akarták látni, semmint sebesülten. Hiszen mindekettő cselekedetből hasonló gyűlölet származhat. Ez után pedig elhangzott a legendás mondat: „*Fò dolog a tett!*”²⁷⁸ Compagni tehát nem kifejezetten Mosca Lambertinek tulajdonította a híres mondatot. Ezután szűkszavúan fogalmaz, hiszen csak annyit ír le, hogy Buondelmontét a házassága reggelén ölték meg. húsvéti időpontról vagy a helyszín közelebbi megnevezéséről és a gyilkosok névsoráról nem esik szó. Stefani is megemlíti, hogy a sértett rokonai tanácskoztak és az elszenvedett szégyen miatt a bosszú mellett döntöttek. A gyilkosság helyszíne nála a Villaninál és Malespininél olvasható módon a Ponte Vecchio volt, az időpont pedig húsvét reggel. Érdekesség, hogy Stefani pontosabb információkat is leír. Szerinte ugyanis, bár a Buondelmonték Montebuoniban éltek, az esküszegű éppen a Santa Felicében tartózkodott, ahonnan az említett híd felé indult. A gyilkosok a Santo Stefanónál álló Amidei házban gyülekeztek, akik a következők voltak: Lambertuccio degli Amidei, Mosca degli Uberti, Odorigo Fifanti és egy Gangalandi.²⁷⁹ Érdekes különbség, hogy az *Cronaca fiorentinában* a legendás mondat csak a gyilkosság pillanatában és nem a megelőző tanácskozáson hangzik el. Ez Stefaninál a következőképp jelenik meg: „*Cominciamo a fare, che poi cosa fatta capo ha.*”²⁸⁰ Vagyis „kezdjük el, csak annak van teteje, amit véghez is vittünk”. Ez a gondolat a Compagni-féle leíráshoz csatlakozik, legalábbis ami a megfogalmazóját illeti, hiszen ő itt sem a Lamberti, hanem az Uberti nevet viseli. Marchionne di Coppo Stefani egyébként a támadás menetét is leírja, hiszen szerinte először egy törrel Buondelmonte arcába vágta, majd lerángatták a lováról és így végeztek vele.²⁸¹ Érdekes, hogy az esküszegő-áldozat ruházatával kapcsolatban nem említette meg a fehér szín szerepét. Pieri krónikája, bár sem az esküszegésről, sem a gyilkosság körülményeiről nem számol be, szintén kitér a vendettára buzdító mondatra. A *Croniche della città di Firenze* vonatkozó fejezetében a következőt mondja Mosca Lamberti: „*Cosa fatta capo à, ma ttalora non chente*

---

²⁷⁷ COMPAGNI 4 (1/2.)

²⁷⁸ COMPAGNI FORD. 59-60 (1/2.)

²⁷⁹ STEFANI 29 (r.64)

²⁸⁰ STEFANI 29 (r.64)

²⁸¹ STEFANI 29 (r.64)

vuole né che(n)te crede o disegna”. Ezt még azzal is kiegészíti, hogy *„Se voi il fedite sanca ucciderlo, voi non canperete nel mondo d’inanci li”*.²⁸²

4.5. A vendetta a késő-középkori történeti munkákban

A firenzei történetírás kiemelkedő egyénisége, Leonardo Bruni szintén leírta a Buondelmonte-Amidei vendettát. A történet elején megemlíti, hogy Buondelmontét, aki a kor nemes lovagja volt, ellenséges (*„grandissima inimicizia”*) viszony fűzte Oddo di Arrigo de' Fifantihoz, akivel az Ubertik és a Lambertik rokoni viszonyt ápoltak. Hozzá teszi, hogy a másik oldalnak is hasonló kapcsolatai voltak, így az köztük feszülő ellentétek napról napra nőttek, míg végül néhány jó ember (*„molti buoni uomini si misero di mezzo”*) elérte közöttük a békekötést, amelyet éjszakában nyúló ünnepség követett.²⁸³ A vizsgált szerzők közül Bruni az egyetlen, aki valamilyen formában utal a történet elfeledett első részére, hiszen megemlékezik Oddo di Arrigo de'Fifanti és Buondelmonte nézeteltéréséről és azokról a Fifanti – Uberti – Lamberti kapcsolatokról, amelyek a korábbi munkákban összemosódtak. A történetírónál az ideológiai hangsúlyok a békekötés kapcsán eltolódtak, hiszen a megegyezést (szintén egyedülként) nem a grandi családok közeledésének, hanem tulajdonképpen a popolo közbenjárásnak tudja be. Az eredeti 1200-as években íródott történettel hasonlóságot mutatva azt is megemlíti, hogy a későbbi esküszegő menyasszonya Oddo unokahúga volt.²⁸⁴ A Donati asszony Buondelmontét a Stefaninál látottaknak megfelelően azzal győzködi, hogy az általa felajánlott lány mind, szépségében, mind származásában megfelelőbb ara lenne számára. Bruni, más szerzőkhöz hasonlóan szintén egy mondatot tulajdonít neki: *„Io certamente, disse costei, con grandissimo desiderio ti serbavo questa mia figliuola d'età da marito, e di forma e di presenza speciosa e singolare, come tu vedi.”*²⁸⁵ Buondelmonte ekkor, más munkákhoz képest egyedülálló módon, gondolkodóba esik. A Donati lány szépségét és nemes származását mérgelve megállapítja, hogy ő lehet számára az optimális választás. A Bruni-féle „dilemmát” az is jól tükrözi, hogy a szöveg alapján az esküszegő egy napig gondolkodik, mielőtt a válaszával visszatérne. Ez pedig a következő: *„Madonna, egli è ancora tempo a correggere gli errori fatti, perchè io sono disposto partirmi da quello parentado (e so il danno e la pena che me ne va), e in tutto io sono vólto, se vi piace, a tórre la figliuola vostra.”*²⁸⁶ A szereplő szájába adott mondat döntő súllyal bír, hiszen kifejezi azt az érvrendszert, amely szerint a megállapodás nem felel

---

²⁸² PIERI 55 (18)

²⁸³ BRUNI 126.

²⁸⁴ BRUNI 126-127.

²⁸⁵ BRUNI 126-127.

²⁸⁶ BRUNI 126-127.

meg az ő személyes érdekeinek, nem úgy, mint a Donati házasság. Az *Istoria fiorentina*ban az események továbbra is tágabb időintervallumban zajlanak, hiszen amíg más szerzők nem jelzik a történetben a napok múlását, addig Bruni szerint az esküszegés és megsértett fél tanácskozása között két nap telt el. A történetírói sorai szerint ráadásul az utóbbi eseményen a mellőzötté váló menyasszony szülei is részt vettek (a nevüket itt sem olvashatjuk), akik sírva könyörögtek a rokonságuknak a megfelelő támogatásért. Végül Mosca Lamberti híres tanácsára a Ponte Vecchióznál, Mars szobra alatt a gyilkosok bosszút álltak a fehérbe öltözött Buondelmontén.²⁸⁷

Bár Niccolò Machiavelli munkássága a disszertáció időhatárain kívül helyezkedik, érdemes pár sorban kitérni a Firenze történetében olvasható változatra. Ugyanis talán a *Fejedelem* szerzőjének érdeklődése prezentálja legjobban a történet hatását a firenzei történetírói hagyományra. E szerint a fiatal Buondelmonte saját maga jegyezte el az Amidei lányt. Ezt meghallotta a Donati özvegy, akinek az volt a terve, hogy saját lányát adná hozzá. Az utcán elhaladó ifjúnak a következő szavak kíséretében megmutatta szépnek tartott lányát: „*Io mi allegro veramente assai dello avere voi preso moglie, ancora che io vi avesse serbata questa mia figliuola*”.²⁸⁸ Vagyis kifejezte örömét az ifjú házassága végett, de kiemelte, hogy ezt annak ellenére teszi, hogy a helyben meg is mutatott lányát szánta neki.²⁸⁹ A szépségét látva Buondelmonte nem tudott ellenállni és elfogadta az ajánlatot. A sértett rokonai és barátai tanácskozást tartottak, ahol megállapították, hogy meg ölni az esküszegőt. Fontos részlet ugyanakkor, hogy felmerült az ezzel ellentétes vélemény is, hiszen azt olvashatjuk, hogy voltak, akik a következményektől tartottak. A vitát ismét Mosca Lamberti gondolatai döntötték el. A támadók rajta kívül Stitatta Uberti, Lambertuccio Amidei és Uderigo Fifanti voltak.²⁹⁰ Machiavelli kitér Buondelmonte könnyelmű viselkedésére is: „*non pensando alla fede data, né alla ingiuria che faceva a romperla, né ai mali che dalla rotta fede*”²⁹¹ – „nem gondolt az adott esküre, sem a sértésre, sem pedig azokra a rosszakra, amihez a felrúgott eljegyzés vezet”.. Végül a Ponte Vecchióznál, Mars szobra alatt álltak rajta bosszút.²⁹² Érdemes megfigyelni, hogy Machiavellinél nem a Stefani -, vagy a Bruni – féle változat került lejegyzésre, hanem a Malespini/Villani megörökített történet, amely nyilvánvalóan

---

²⁸⁷ BRUNI 126-127.

²⁸⁸ MACHIAVELLI 32 (2/3.)

²⁸⁹ MACHIAVELLI FORD. 63 (2/3.).

²⁹⁰ MACHIAVELLI FORD. 62-63 (2/3.).

²⁹¹ MACHIAVELLI 32 (2/3.)

²⁹² MACHIAVELLI FORD. 62-63 (2/3.).

Giovanni Villani késő-középkori népszerűségének köszönhető.²⁹³ Az eddigiek alapján az alábbi táblázatban összegeztem a történet különböző változatainak közös szerkezeti elemeit.

A Buondelmonte – Amidei vendetta szerkezeti felépítése

1. Az esküszegés története
  - a. Buondelmonte és a házassági terv bemutatása
  - b. A Donati asszony és lányának felbukkanása
  - c. *A Donati asszony mondatai*
  - d. *Buondelmonte mondatai*
2. A vendetta története
  - a. A sértettek tanácsa
  - b. *Mosca mondatai*
  - c. A gyilkosság
  - d. A pártharc kirobbanása

A vizsgált források alapján megállapítható, hogy a vendetta leírásaiban megtalálhatók olyan történeti elemek, amelyek majdnem három évszázadon keresztül hasonló szerepet töltek be. Ilyeneknek tekinthetők többek között a szereplők szájába adott mondatok. A fontosságukat mi sem mutatja jobban, minthogy Paolino Pieri, aki rövid feljegyzésében egyébként még az esküszegést és a gyilkosságot sem részletezi, fontosnak tartotta, hogy sorokat szenteljen ezeknek. Az elhangozni vélt gondolatok rendszerint a vendetta leírásainak azon pontjain kerültek megfogalmazásra, amelyek a résztvevők döntéseikhez kötődnek. Természetesen mind közül a Mosca Lambertinek (vagy Mosca degli Ubertinek) tulajdonított felkiáltás válhatott a legnagyobb hatásúvá – gondoljunk csak Dante munkájára.²⁹⁴ Mindazonáltal érdemes röviden megvizsgálunk azokat a sorokat is, amelyek a történet első feléhez kötődnek. Az esküszegésre csábító Donati asszony és Buondelmonte rendszerint megjelenő gondolatai tulajdonképpen a csábítás és a rá adott válasz jelképeinek tekinthetők. Faini az asszony személyét egyébként találóan a Buondelmontét érő kísértés megtestesítőjének tartja.²⁹⁵ Fontos megemlíteni, hogy a Donati lány bemutatásához kötődő mondatok, bár hasonló tartalmúak,

---

²⁹³ Machiavelli többször is utal Giovanni Villani munkájára. Például a következő helyen: MACHIAVELLI FORD. 60 (2/2.)

²⁹⁴ DANTE, Pokol XXVIII, 106.

²⁹⁵ FAINI 2009, 108-109.

munkánként más és más szempontokat képviselnek. Malespini és Villani krónikáiban egyaránt olyan megszólalást olvashatunk, amely csupán felhívja Buondelmonte figyelmét a neki szánt lányra. Ebből következően megállapítható, hogy ezekben a változatokban (mint már a jellemvonások kapcsán is említettem) a Donati asszony kizárólag a bemutatott lánya szépségét tudja felmutatni Buondelmonte irányába. Ehhez képest a 14. század második felében alkotó Stefani és a pár évtizeddel később élt Leonardo Bruni már összetettebb érvrendszert fogalmaz meg, amely a származás, a szépség és az erény hármásából tevődik össze. Érdemes újfent megemlíteni, hogy ezekben az esetekben a Donati asszony ezeket a tulajdonságokat szembe állította az Amidei lányéival, ami mérlegelésre készítette Buondelmontét. Ezeket a megfontolásokat összevetve megállapíthatónak tartom, hogy a kései krónikások a korábbi munkákhoz képest egy tudatosabb, önállóbb esküszegő képét alakították ki, aki nem csak a lány szépségétől lenyűgözve dönt. Stefani és Bruni munkái arra a szempontra engednek következtetni, mi szerint az Amidei lány, aki Oderigo Fifantinak „csupán” unokahúga volt, Buondelmonte számára semmilyen szempontból sem lehetett megfelelő menyasszony. Vagyis ezekben a forrásokban az esküszegő nem meggondolatlanul cselekszik, csupán az egyéni érdekeinek próbál érvényt szerezni. Természetesen a történet első felében továbbra is Buondelmonte és a Donati asszony a negatív szereplő, hiszen az ő gondolataik a közösségi érdekekkel szembekerülő, vagyis a dezertáló magatartás megtestesítői. A vendetta elbeszélés fő tanulságai a 14. század második felétől tehát nem változtak, viszont kibővült azoknak a tényezőknél a köre, amelyek a krónikások szerint hátrányosan érinthették a közösségi érdekeket. Ezek ekkor a külsőségek (a történetben a szépség) mellett a rangban megfelelő származásra és a virtusra való hivatkozások lehettek. Ez a gondolkör párhuzamba állítható a firenzei politika 14. század végi fejleményeivel. Amíg ugyanis a *secondo popolo* éveiben a fő ellentét a *grandik* és *popolo* tagjai között feszült, addig 1378-at követően a helyzet árnyaltabbá vált. A *popolo minuto* törekvéseivel szemben ugyanis a nagyobb céhek fokozatosan ki tudták sajátítani a legtöbb olyan pozíciót, amelyeket nem az elit tagjai töltöttek be. A *grandik* és az *arti maggiori* tagjai a Ciompi felkelés megrázó tapasztalatai miatt lényegében rákényszerültek a másik fél hallgatóságos támogatására.²⁹⁶ Kimutatható, hogy a tehetősebb céh tagsággal rendelkező Stefani például éles kritikával illette a társadalom alsóbb, könnyen radikalizálható rétegeit.²⁹⁷ Ez a berendezkedés a század végén kirobbanó, Milánóval vívott háború hatására egy militáris jellegű korlátozott oligarchiává alakult, amelyben a város

---

²⁹⁶ NAJEMY 2006, 176-189.

²⁹⁷ Ez különösen igaz az 1378-as Ciompi felkelésről írott beszámolójára. STEFANI 315-320 (r.787-785).

kizárólagos irányítását, a lovagi hagyományokat őrző *grandi* családok vették át.²⁹⁸ A 14. század végére a Buondelmonte gyilkosság története tehát nem csak általában véve a *grandik* (mágnások) ellen irányulhatott, hanem azon belül a származásukra büszke városvezetők szűk csoportjának kritikája is lehetett. Az 1215-ös vendetta leírása azért is válhatott a krónikák hasonló formában visszatérő elemévé, mert a különböző politikai berendezkedések alatt a mondanivalója könnyen aktualizálható, mondhatni örökérvényű volt. Az alábbiakban érdemes megvizsgálunk, hogy a történet változatainak további állandó elemei milyen mögöttes jelentéstartalommal bírhattak.

Az alábbi táblázatban összefoglaltam azokat az állandónak tekinthető elemeket, amelyek a Buondelmonte – Amidei vendetta különböző leírásaiban az adott szerkezeti egységekhez kötődnek.

	Malespini	Compagni	Villani	Pieri	Stefani	Bruni	Machiavelli
<i>Donati asszony mondata</i>	✓	-	✓	-	✓	✓	✓
<i>Buondelmonte mondata</i>	✓	-	✓	-	✓	✓	✓
<i>Mosca mondata</i>	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
<i>Húsvét</i>	✓	-	✓	-	✓	✓	✓
<i>Fehér ruházat</i>	✓	-	✓	-	✓	✓	✓
<i>Fehér ló</i>	✓	-	✓	-	✓	✓	✓
<i>Mars szimbóluma</i>	✓	-	✓	-	-	✓	✓

Észrevehető, hogy a történetben a Malespinit követő évszázadok során, nem csak a szereplők szájába adott mondatok, de a történet második feléhez – vagyis a gyilkosságoz – kötődő egyes elemek is állandónak voltak tekinthetők. Ezek a húsvéti időpont, Mars szobrának megjelenése illetve az esküszegő ruházatának (és esetenként lovának) fehér színe voltak. Ezeknek a részleteknek az állandó megjelenése különösen akkor figyelemre méltó, ha megvizsgáljuk azokat a pontokat, amelyek inkább változónak vagy hiányosnak tekinthetők. A firenzei

²⁹⁸ NAJEMY 2006, 176-189.

történeti hagyomány egyezést mutat abban, hogy Buondelmontének egy Amidei családba tartozó lányt kellett volna elvennie, de szembeötlőnek tartom, hogy a menyasszony neve egyetlen helyen sem került leírásra. Ez részben betudható lehet a korabeli férfi centrikus családmoddellnek,²⁹⁹ de érdemes figyelembe venni azt is, hogy a vendetta leírásban a lány szüleinek kiléte is ismeretlen. A krónikák bár ragaszkodnak ahhoz, hogy az Uberti és a Buondelmonte klánok közötti ellentéteket kibontakoztassák, következetlenek az esküszegéssel megsértett személyek konkrét megnevezésében. A különböző változatokban kizárólag a Donati asszony és Buondelmonte kerülnek név szerinti említésre a történet első felében (de az előbbi csak Compagninál név szerint).³⁰⁰ A történet második felében, bár látszólag megtudjuk a gyilkosok névsorát, valójában ismét csak családnevekkel találkozhatunk. Mosca vezetékneve a Lamberti és az Uberti között váltakozik, a Gangalandi grófok részvétele pedig egy változékony, mellékes információnak tekinthető, amelynek a fontossága a történet szempontjából nem is tisztázott, hiszen ők a guelf-ghibellin pártharc további eseményeinek ismertetése során nem is szerepelnek.³⁰¹ Megállapítható tehát, hogy a vendetta egyes elemei fontosabb szerepet töltek be a történet leírásaiban, mint az esküszegéssel sértett család vagy akár a gyilkosok kiléte.³⁰² Az első állandó pontok, amelyek a gyilkosság körülményeihez kapcsolódnak, az esemény ideje és helyszíne. Különösen fontos lehet, hogy Buondelmontét húsvét reggelén gyilkolták meg. A feltámadás ünnepe egyértelműen kiemelkedő fontosságú esemény volt, amelynek a szerepeltetése a szövegekben speciális mondanivaló megfogalmazását tette lehetővé a korabeli szerzők számára. Az 1215-ös vendettával kapcsolatos általános vélekedés ugyanis az volt, hogy tulajdonképpen ez a konfliktus volt a felelős azért a pártharcért, amely Firenze hanyatlásához vezetett. A feltámadás és az esküszegű meggyilkolása közötti ellentmondás kettős jelentéstartalom megfogalmazását tette lehetővé.³⁰³ Rövidtávon egyrészt a vendettával járó halál szörnyűségét volt hivatott kiemelni, míg hosszú távon a város bukását. A helyszín egyik eleme legalább

---

²⁹⁹ Erről lásd a következőt: LETT 2014, 69-77.

³⁰⁰ Érdemes kiemelni, hogy a Donati asszony nevét valójában szintén nem tudjuk meg.

³⁰¹ A résztvevők nevének változékonyasága és helyenként megfigyelhető pontatlansága éles kontrasztban áll azzal a tendenciával, hogy a hosszabb leírások ezt követően igen pontos listát közölnek a guelf és a ghibellin pártok oldalán álló családokról. Ez a különbség is a történet magyarázó jellegét, relatív időtlenségét mutatja.

³⁰² Faini azt feltételezi, hogy az egyes változatokban feltűnő Lambertuccio degli Amidei az eredetileg eljegyzett lány apja lehetett, akit Lamberto di Pandolfino degli Amideivel lehet azonosítani. FAINI 2009, 119. Ezt az elgondolást erre utaló konkrét forráshely hiányában hipotézisként kezeltem.

³⁰³ Erre Gordon is felhívja a figyelmet, méghozzá egy igen érdekes hasonlaltal. Szerinte Buondelmonte meggyilkolásának körülményei, szinte krisztusi szimbolikát kapnak, ami úgy is értelmezhető, hogy a támadók átvitt értelemben a megváltót gyilkolták meg. GORDON 2006, 465. Bár ez a fentiekhez hasonló gondolat, eltúlzottnak tartom.

ilyen sokat mondó: a Ponte Vecchio³⁰⁴ lábánál állt ugyanis a krónikások szerint Mars szobra. Firenzét a város egyik alapítási mítosza szerint a háború ókori istenének jegyében hozták létre.³⁰⁵ A források arra utalnak, hogy a jelképet Fiesole legyőzése után, győzelmi emlékműként emelték.³⁰⁶ A pogány jelkép emlegetése egyrészt a történet egyik szimbolikus ellentmondásához vezet, hiszen éles kontrasztot jelent a kereszténység legnagyobb ünnepével szemben. Másrészt önmagában véve is jelentős a háború istenének jelképes szerepeltetése.³⁰⁷ A *Nuova cronicá*ban Mars jegyének feltűnésével lényegében sorsszerűnek tűnik a háborús alapítás után a pártharcos jelen.³⁰⁸ A szobor mellett elkövetett gyilkosság hangsúlyozásával, a krónikák szerzői tulajdonképpen előrevetítették az eset súlyos, pártharcos következményeit. Bár Compagni és Pieri esetében megfigyelhető a jelkép mellőzése, az előbbi krónikás a vendetta bemutatását megelőző fejezetben arról ír, hogy Firenzét Mars jegyében alapították, tehát közvetve ő is összeköti a két témát. Érdemes kiemelni a fehér öltözék szerepét is. A fehér szín a korban az áldozati szerep, az ártatlanság és nem utolsósorban a béke jelképe volt. A kapcsolt jelentéstartalom arról árulkodik, hogy a fehér ruhát viselő Buondelmonte a történet második felében már nem esküszegőként, hanem áldozatként szerepel. A helyzete tehát az első részhez képest megváltozott: amíg először a Donati asszonnyal együtt a történet negatív főszereplői, addig a második felében a gyilkosok töltik be ezt a funkciót.³⁰⁹ A következményeket tekintve végeredményben a vendetta súlyát a krónikások nagyobb horderejűnek írják le, mint az azt megelőző sértést.

4.6. A fejezet tanulságai

---

³⁰⁴ Érdemes megemlíteni, hogy a Ponte Vecchio egy másik szempontból is fontos gyakorlati lehetőséget biztosított a támadásra: az Amidei család tornya ugyanis a híd lábánál állt. A rajtaütést így meg lehetett tervezni a támadók részéről. JANSEN 2017, 135.

³⁰⁵ Salvestrini azon a véleményen van, hogy Giovanni Villani a *Nuova cronicá*ban szándékosan mellőzte Firenze alapítási mítoszában azt a változatát, amely a pogány Marshoz köti a város eredetét, annak ellenére, hogy Fiosole és Firenze kapcsolatát kiemeli. SALVESTRINI 2002; 5.

³⁰⁶ GORDON 2006; 459–477. Marco Prina ugyanakkor azt az álláspontot képviseli, hogy Mars szobra Brunetto Latini *Tesorójában* jelent meg először, majd Dante nyomán építette be Villani a krónikájába – vagyis inkább irodalmi, semmint történelmi elem. Ezt azzal is támasztja alá, hogy Pseudo Brunetto Latini említett részlete nem említi Mars szerepét. PRINA 2014, 58. Ugyanakkor amennyiben elfogadjuk a Malespini-féle krónika keletkezési idejét, akkor megállapítható, hogy Mars motívuma már Villani előtt beépülhetett a történelmi hagyományba. Bármelyik elgondolást fogadjuk el, kétségtelen, hogy Mars szobrának szimbolikus jelentősége van a történetben.

³⁰⁷ Gordon szerint a lovagként ábrázolt Mars a 12. század közepén a városi elit és a lovagi eszme párhuzama lehetett, amely ekkor szimbolikusán a város romlásához vezetett. GORDON 2006, 473–474.

³⁰⁸ GREEN 1972, 15.

³⁰⁹ Enrico Faini Buondelmonte szerepét eltérően értelmezi. Véleménye szerint az esküszegő nem negatív szereplő, hanem a körülmények áldozata, aki nem tud a társadalmi kötöttségei alól szabadulni. Ezen értelmezés szerint is szembe állítható tehát az egyéni és a közösségi érdek, de más előjellel: a fiatal férfi nem tud szabadulni a mikroközössége által meghatározott keretek közül. FAINI 2009, 112–120.

Azok a krónikások, akik a 13. század elején történt vendettát a történeti hagyományba integrálták, jellemző módon a firenzei *popolo* térnyerésével párhuzamosan alkottak. A század végén alkotott Stefani és a századfordulón tevékenykedő Bruni számára a történet fő tanulsága megmaradt, de a kritikával illetett réteg tartalmilag átalakult. Érdeemes ugyanakkor kiemelni, hogy az utóbbi két szerzőnél tapasztalható árnyalatnyi különbségről csupán a szereplők szájába adott mondatok árulkodnak. A Buondelmonte – Amidei vendetta más, hagyományosnak tekinthető elemei továbbra is változatlanul lejegyzésre kerültek. Vagyis arra is következtethetünk, hogy a vendetta leírás ebben az esetben három fő rétegből tevődött össze: (1). a változó, szimbolikus tartalom nélküli elemekből (ilyenek a szereplők nevei), (2). a változó, de mondanivalóval rendelkező részekből (ezek a szereplők szájába adott mondatok) és az (3). állandó, szimbolikus részekből (a gyilkosság helye és időpontja). Enrico Faini véleménye szerint az 1300-as évek krónikáiban a történet az egykori városi elit kormányzásra való alkalmatlanságát mutatta be. A történet szerinte arra mutatható rá, hogy a családi és párt szintű elvárások nem tették lehetővé a *grandik* számára a felelős viselkedést.³¹⁰ Véleményem szerint a történet tanulsága az állandó szerkezeti elemek és a hozzájuk fűződő szimbolikus tartalmak segítségével értelmezhető. Ezek rendszerint azokhoz a helyzetekhez kötődnek, amelyek során a vendetta leírás szereplői döntési helyzetbe kerülnek. A különböző mögöttes jelentéstartalmak ugyanakkor nem csak az adott döntést, de a döntési folyamatot és a következményeket is jelzik. A Buondelmonte – Amidei vendetta leírásai a közösség elvárásaival szemben megfogalmazott egyéni érdekeket követő, dezertáló magatartásforma határait és negatív következményeit bemutató történet. E szerint az a viselkedésmód, amelyet a társadalmi játékelmélet héja viselkedésként határoz meg, alapjait tekintve a *grandik* konfliktusmegoldásának részét jelentette. Természetesen a leírásokban megjelenő cselekmény több szempont szerint is torzít és ideologizál: egyrészt az erőszakos viselkedést kizárólag a városi elithez köti (hiszen kizárólag *grandik* szerepelnek benne), másrészt a résztvevők megnyilvánulásait minden esetben negatív kimenetelűnek mutatja be. Fontos ugyanakkor, hogy a történet végsősoron a szembenálló felek kormányzati alkalmatlanságát közvetlenül nem érinti, hiszen nem esik szó arról, hogy a nézeteltérésük kimondottan befolyásolná a város irányítását. Az, hogy az események leírása hasonló tartalmi keretek között, hasonló elemekkel évszázadokon keresztül lejegyzésre került több fontos dologról is árulkodik. Egyrészt mutatja

---

³¹⁰ FAINI 2009, 128-129.

a firenzei történetírás hagyomány jellegét, másrészt pedig arra utal, hogy a 13. századi sorok a 15. században is aktualitással bírtak.³¹¹

---

³¹¹ Meg kell említeni azt is, hogy az 1215-ös vendetta a firenzei történelem egyik fontos határvonalát jelentette, hiszen nem csak a guelfek és ghibellinek küzdelmét jelölte, hanem a nagy pártharcok korszakának kezdetét is. JANSEN 2017, 135.

5. Firenzei és pistoiai vendették a századfordulón

5.1. A Cancellieri-vendetta jelentősége és forrásai

Az alábbi alfejezet célja a Cancellieri-vendetta leírásainak vizsgálata.³¹² A bemutatandó konfliktus a 13. – 14. század fordulóján történt Pistoiaiban. A történethez kapcsolt eseménysor nagy hatást gyakorolt a korabeli firenzei bel-, és külpolitikára. A vonatkozó források ugyanis rendre kiemelték, hogy a pistoiai pártok közötti konfliktus a firenzei fekete-, és fehér guelf csoportok közötti pártharc egyik elsődleges oka volt. A Cancellieri-vendettáról beszámolt Giovanni Villani, Marchionne di Coppo Stefani és Machiavelli is. Említést tett róla Dino Compagni és Leonardo Bruni is. Pistoiai oldalról pedig részletes leírás olvasható a Pistoiai Névtelen által jegyzett *Istorie pistolesi*ben. Az események súlyát az is jelzi, hogy más városok elbeszélő forrásaiban is találhatunk utalásokat. Ilyenek a Tolomeo de Lucca világtörténete és a *Cronaca senese* is. Mint a következő fejezetekben látni fogjuk, a különböző történeti munkákban olvasható hosszabb leírások főbb vonalai hasonlóak, de a hangsúlyokban árnyalatnyi különbség fedezhető fel. A kortárs Pistoiai Névtelen feljegyzései például különösen fontosak, hiszen a Cancellieri-vendettát a helyi eseménytörténetbe ágyazva mutatja be – és mint majd látni fogjuk – teljesen más megvilágításba helyezi a fehérek és a feketék küzdelmét. Az alábbiakban az egyes narrációk közötti eltéréseket fogom bemutatni, majd pedig arra a kérdésre keresem a választ, hogy ezek milyen nézőpontbeli különbségekre vezethetők vissza. Úgy vélem, hogy a vizsgálattal nem csak az egyes források egymáshoz való viszonyával, de a vendettához való korabeli hozzáállással kapcsolatban is értékes tanulságok vonhatók le. A források vizsgálata előtt érdemesnek tartom röviden bemutatni a leírás főszereplőit, vagyis a Cancellieri családot és a pistoiai belpolitikában betöltött helyüket.

5.2. A pistoiai belpolitika problémái és a Cancellieri család

A pistoiai városvezetés számára a városi pártok és az egymással viaskodó klánok féken tartása állandó problémát jelentett. David Herlihy véleménye szerint a pártharcok valószínűleg itt jelenthették a legnagyobb gondot egész Toszkánában.³¹³ A szokatlan belpolitikai helyzethez nem csak a befolyásos előkelő családok, hanem gyenge városi kormányzás is kellett, ami

---

³¹² A fehér-, és a fekete Cancellierik küzdelmével és annak firenzei hatásaival kapcsolatban számos tanulmány született. A firenzei következményekkel kapcsolatban Andrea Zorzi elemezte behatóan a témakört. A pártharc pistoiai vonatkozásaiban is születtek fontos megállapítások. Kiemelendők David Herlihy és Vieri Mazzoni írásai, illetve Girolamo Ganucci Cancellieri összefoglaló családtörténeti forráskiadása, amely kiválóan alkalmas például a Cancellieri klán 15 - 16. századi családfájának vizsgálatához is. ZORZI 2008.; HERLIHY 1967; CANCELLIERI 1965; MAZZONI 2008; CHERUBINI 1998.

³¹³ HERLIHY 1967.

részben a város geopolitikai helyzetének volt köszönhető. A Pistoiaát körülvevő vidéki terület nagyobbik hányadát ugyanis hegyvidék alkotta, amelynek az ellenőrzése és irányítása egyaránt nehézségekbe ütközött. A *contado* birtokszerkezetére leginkább a hegyes, köves vidékekhez alkalmazkodó kisméretű földterületek váltak jellemzővé. Ez a sajátosság Herlihy szerint csupán elenyésző mértékű terményfelesleget eredményezett, ami nyilvánvalóan nem tette lehetővé, hogy a földművesek a helyi piac igényeinél többet termeljenek. Ez társadalmi szempontból két fontos következménnyel is járt: egyrészt nem alakult ki erős középréteg, másrészt a külső hatásoknak kitett falusiak jobban rá voltak szorulva az *amicizia* „intézményére”, vagyis a vérségi és baráti – klán jellegű – kapcsolati hálóra. Ennek az lett a hosszú távú következménye, hogy a helyi elit és az alsóbb társadalmi csoportok között óriási különbségek alakultak ki.³¹⁴ Ugyanakkor ez nem jelentette azt, hogy az Toszkána-szerte megfigyelhető tendenciák ne jelentek volna meg a területen. A 13. század második felében Pistoiaában is kialakult a *popolo* mozgalom, amelynek csúcspontját más városokhoz hasonlóan a mágnás ellenes korlátozások jelentették. 1272-ben ugyanis a városi polgárok pénzügyi biztosítékokat kértek az elittől a törvényeknek megfelelő magaviseletért és kárpótlásokat a korábban okozott sérelmekért. Az intézkedések betartásáról vagy erős *popolo* rezsimről viszont nincsenek forrásaink, ami azt mutatja, hogy a leírtakat vélhetően nem tudták betartatni. Az említett társadalmi sajátosságok mellett ugyanis még nem alakult ki számot tevő ipar a városban, ami azt jelentette, hogy nem csak vidéki középosztály, de befolyásos céhes réteg sem jött létre. Ezért a *popolo* mozgalomnak nem lehetett olyan társadalmi bázisa, ami a kényszerítő erőt jelenthetett volna.³¹⁵ Ezzel párhuzamosan a város élén kialakult egy olyan szűk réteg, amelynek kezében összpontosult a kevés termékeny földterület nagy része és a kisebb volumenű kereskedelem is. A feljegyzések szerint a Cancellieri család is ezek közé tartozott. A megjelenésük a 13. század elejére vezethető vissza, ugyanis az 1210-es évekre vonatkozóan tűnik fel a levéltári forrásokban egy bizonyos Ser Cancelliere. Meglepő módon a Cancellierik nem egy neves arisztokrata családból származtak, hanem vélhetően olyan kereskedők voltak, akik ki tudták használni a század elején tapasztalható gazdasági fellendülést. Az is megállapítható, hogy a Cancellierik nemcsak a legendás pártharc idején váltak szét feketékre és fehérekre, hanem már rögtön a század elején. 1236/37-ben ugyanis Amadore és Ranieri Cancellieri már egymástól különálló pénzügyi és politikai szereplőként tűnt fel. Az előbbi leszármazottai alkották a fekete pártot, míg az utóbbiak a fehéreket. A források szerint Ranieri a *pedites*nek nyújtott kölcsönöket, ami miatt akár az is felvetődhet,

---

³¹⁴ HERLIHY 1967, 198.

³¹⁵ HERLIHY 1967, 199-200.

hogy a *popolo* politikai előképével szimpatizált. Érdekes ugyanakkor, hogy a család két ága között már ekkor komoly ellentétek alakulhattak ki, hiszen Amadore ezzel párhuzamosan a *milites* támogatójaként tűnt fel.³¹⁶ A korai szakirodalomban ezért el is terjedt az a megállapítás, amely szerint a Cancellierik ekkor a *popoló*hoz kötődő guelfek lehettek.³¹⁷ Ez ugyanakkor erősen hipotetikus elgondolásnak tűnik, főleg annak tükrében, hogy a guelf, mint fogalom ekkor még meg sem jelent Itáliában. A képet az is tovább árnyalja, hogy a 13. század második felében a fehérek már ghibellin és mágnás párti csoport jelennek meg, míg a feketék a helyi guelfek és a mágnás ellenes erők oldalán szerepelnek.³¹⁸ A fekete és a fehér Cancellierik családtörténete is rávilágít tehát arra, hogy Itáliában a csoportidentitás kérdése nagyban függött az aktuális politikai lehetőségektől, ami adott esetben a rivális párttal való konzekvens szembefordulást jelentette. Ebből kiindulva véleményem szerint Amadore és Ranieri *milites/pedites* támogatása is sokkal inkább tűnik üzleti/politikai fogásnak, mint elköteleződésnek. A feketék és a fehérek befolyása, valamint a közöttük felmerülő ellentétek a 13. század végére, több más itáliai városhoz hasonlóan elvezettek a nyílt pártharc állapotáig, amelynek fontos állomásai lettek a felek közötti sértések és a vendetták.

5.3. A vendetta

5.3.1. Az esemény datálása

A szakirodalomban a Cancellieri-vendetta datálásával kapcsolatban két álláspont fogalmazódott meg. Az egyik elképzelés az 1286-os dátumot tartja elfogadhatónak, míg a másik egy 1300 körüli időpontot valószínűsít.³¹⁹ Az elbeszélő források közül az előbbi mellett szól Tolomeo da Lucca történeti munkája, amely a műfajban egyedülként teszi 1286-ra az eseményeket.³²⁰ A második elgondolást erősíti, hogy Tolomeót leszámítva az összes krónika az 1300-as dátumhoz köti a vendettát. A kérdés eldöntésében ugyanakkor a Firenze és Pistoia között helyezkedő kisváros, Prato korabeli dokumentumai lehetnek segítségünkre. Ugyanis a Cancellieri család egyes száműzöttei ott találhattak menedéket és egyes pártharcos ügyekben a helyi *podestà* eljárásokat indított ellenük, amelyeknek egy-egy dokumentuma fennmaradt. Ezek a források Renato Piattoli közlése alapján az 1286 és 1292 közötti években keletkeztek.³²¹ Úgy vélem, hogy a firenzei történeti hagyomány szerzői azért helyezték 1300

---

³¹⁶ HERLIHY 1967, 202.

³¹⁷ CANCELLIERI 1965, 141-148.

³¹⁸ HERLIHY 1967, 201-202.

³¹⁹ HERLIHY 1967, 201-202.; CHERUBINI 1998, 60.

³²⁰ TOLOMEO DA LUCCA 96.

³²¹ PIATTOLI 1934, 93-115.

körülre a Cancellieri-vendettát, mert a pistoiai konfliktust így időben is össze tudták kötni a firenzei Donati-, és a Cerchi-párt közötti viszony 1300-as elmérgesedésével. A firenzei szerzők részéről még egy további motiváció is felmerülhet, amelyet még a továbbiakban kifejtek. A következő alfejezetben bemutatom és elemzem a Cancellieri-vendetta firenzei leírásait, majd ezt követően összevetem azokat a pistoiai krónikában olvasható sorokkal.

5.3.2. A firenzei források beszámolóí

Giovanni Villani szerint Pistoia boldog és jó város volt, mielőtt a Cancellieri pártok ellenségeskedése kitört. A *Nuova cronica* lapjain arról olvashatunk, hogy az előkelő származású család Pistoia leghatalmasabbja volt, tagjai gazdagságnak, és Toszkána szerte elismertségnek örvendtek. Nem utolsó sorban azt is hozzá teszi, hogy száz fegyveressel rendelkeztek.³²² Az ördög munkálkodása³²³ révén azonban széthúzás támadt közöttük és két részre szakadtak. Az ellentét hosszan tartó harcokhoz vezetett, amelyek során a fekete Cancellieri család egyik leszármazottja megsebesített valakit a fehérek közül:

*„E crebbe tanto che si fedirono insieme, non però di cosa innorma, e fedito uno di que' del lato de' cancellieri bianchi, que' del lato de' Cancellieri neri per avere pace e concordia co-lloro mandarono quegli ch'avea fatta l'offesa a la misericordia di coloro che-ll'aveano ricevuta, che ne prendessono l'amenda e vendetta a-lloro volontà; i quali del lato de' Cancellieri bianchi ingrati e superbi, non avendo in loro pietà né carità, la mano dal braccio tagliaro in su una mangiatoia a quegli ch'era venuto a la misericordia.”*³²⁴

Ahogy a vonatkozó részletben olvasható a közelebbről meg nem határozott sérülést követően a feketék, akik békét akartak kötni elküldték a sebesülést okozó személyt a fehérekhez, akik azonban a megegyezés helyett erőszakkal válaszoltak: egy jászolban levágták a bocsánatért esedező fekete Cancellieri kezét.³²⁵ Giovanni Villani szerint a fehérek hálátlanok, gőgösek voltak, nem volt bennük szívélyesség és irgalom.³²⁶ Ezt követően kirobbant a két Cancellieri család küzdelme, amely a város több lakóját is megosztotta és

---

³²² VILLANI 245 (9/38.)

³²³ Érdemes kiemelni, hogy ez a szófordulat már a Buondelmonte vendetta egyes leírásaiban is megjelent, de a később alkotó Giovanni Sercambi is az ellenségeskedés, vagyis az „*inimicizia*” egyik okaként említi. SERCAMBI 274 (1/336.), 304 (1/372.)

³²⁴ VILLANI 245 (9/38.)

³²⁵ „*Per lo quale cominciamento e peccato non solamente si divise la casa de' Cancellieri, ma più micidi ne nacquero tra-lloro, e tutta la città di Pistoia se ne divise, che l'uno tenea coll'una parte e l'altro coll'altra, e chiamavansi parte bianca e nera, dimenticata tra-lloro parte guelfa e ghibellina; e più battaglie cittadine, con molti pericoli e micidi, ne nacquero e furono in Pistoia; e non solamente in Pistoia, ma poi la città di Firenze e tutta Italia contaminaro le dette parti, come innanzi potrete intendere e sapere.”* VILLANI 245 (9/38.)

³²⁶ VILLANI 245 (9/38.)

végül áterjedt Firenzére is. A pistoiai polgárok ugyanis megelégtették a folyamatos harcokat, és a szomszéd városba küldték a Cancellieriket.³²⁷ A krónika nem említi, de ezek a sorok a Cancellierik száműzetésére utalhatnak. A kortárs Dino Compagni a következőt írta:

*„Queste due parti, Neri e Bianchi, naquono d'una famiglia che si chiamano Cancellieri, che si divise: per che alcuni più congiunti si chiamorono Bianchi, e gli altri Neri”*³²⁸

Vagyis a két párt, Fekete és Fehér egy családból jött létre, akiket Cancellierinek hívtak. Ők megoszlottak, és akiket a rokonság jobban összekötött Fehérnek, a másikat Feketének nevezték³²⁹ Érdeemes megfigyelni, hogy bár Compagni is összefüggést látott a két város pártjainak egymással való küzdelmében, a Cancellieri-vendetta részleteiben nem jegyezte le, sőt nem is említette (hiszen nála csupán megoszlásról van szó). A később élt Marchionne di Coppo Stefani szintén azon a véleményen volt, hogy a pistoiai vendetta volt a firenzei pártharc kirobbanásának fő oka. Az általa leírtak számos ponton hasonlóságot mutatnak Villani soraival. Megemlítette ugyanakkor azt a legendát, amely szerint a fehér Cancellierik azért kapták a „fehér” jelzőt, mert a család ősenek első feleségét Biancának hívták, akinek a leszármazottai a második feleség gyermekeitől így különböztették meg magukat.³³⁰ Más tekintetben is több információt olvashatunk a *Cronaca fiorentinában*, mint a *Nuova cronicában*. Stefani ugyanis a történetben szereplő személyeket név szerint említi: a fekete Cancellieri fiú ugyanis Lore, Giuglielmo fia, míg a mások oldalon a család feje Bertracca volt. Utóbbi volt az, aki a történetben levágatta a bocsánatkérésért folyamodó rokonának a kezét. A krónikás a legendás tethez olyan gondolatokat is társít, amelyeket a szereplők szájába ad. E szerint Giuglielmo a következőkkel küldte el fiát a másik ág fejéhez: *„Va a messer Bertacca e chiedigli perdono, e vuoglia pregare il figliuolo che ancora egli perdoni”* - „menj el Bertraccához, kérj tőle bocsánatot, és kérd a fiát, ha megbocsát”.³³¹ Erre Bertracca a következő gondolatokkal reagált: *„Tu fosti poco savio a venirci, e tuo padre a mandartici”* - „nem volt bölcs dolog, hogy jöttél, az apádtól pedig, hogy küldött”.³³² Miután Bertracca a Villaninál olvasottakhoz hasonlóan elrendelte a csonkítást következőket is hozzá tette: *„Porta*

---

³²⁷ VILLANI 245-246 (9/38.)

³²⁸ COMPAGNI 18 (1/25.)

³²⁹ COMPAGNI FORD. 99 (1/25.)

³³⁰ *„Cancellieri, il nome di schiatta; di che ne discesono di due donne figliuoli che feciono lo numero in questo di centosette uomini d'arme; e l'una discensione fu della donna che si chiamò madonna Bianca, e quelli che di lei discesono furono detti Cancellieri Bianchi; di che per opposito gli altri si dissono Cancellieri Neri.”* STEFANI 79 (r.216).

³³¹ STEFANI 79 (r.216)

³³² STEFANI 79 (r.216)

la mano tuo padre che qua t'ha mandato” - „vidd vissza a kezéd apádnak, aki ideküldött”.³³³

A két párt között kirobbanó véres küzdelmet Stefani szerint a helyiek megelégtették, vagyis végül a pistoiai *comune* küldte őket Firenzébe.³³⁴

Leonardo Bruni - Compagnihoz hasonlóan - csupán azt jegyezte le, hogy a leggazdagabb és legbefolyásosabb pistoiai családok belső ellenségeskedése két pártra osztotta a várost, ami átterjedt Firenzére is.³³⁵ Bár egyéb részletet nem említett, az átterjedés módját kihangsúlyozta: szerinte a firenzei polgárok megelégtették a pistoiai helyzetet és közbeavatkoztak. Ennek az eredménye lett a vezetők átköltöztetése.³³⁶ Vele ellentétben viszont a késő-középkori Niccolò Machiavelli újfent részletesebb leírást közölt. A Buondelmonte esethez hasonlóan ezúttal is érdemes röviden áttekintenünk a vonatkozó sorait. Ebben ugyanis a két fiú közül nem csak Lore került név szerinti említésre, hanem Bertacca fia Geri is. Az előbbi apja Machivelli szerint a következőt tette:

*„pensando con la umanità di torre via lo scandolo, lo accrebbe; perché comandò al figliuolo che andasse a casa il padre del ferito e gli domandasse perdono.”*³³⁷

Vagyis, emberi módon próbálta megoldani az dolgot, megelőzve a megoszlást, csak növelte, hiszen megparancsolta fiának, hogy menjen el a sértett házhoz és kérje az atya bocsánatát.³³⁸ Azt is megtudjuk, hogy a szerző szerint Giuglielmo tette emberséges volt, de végső soron eredménytelen. Bertracca Machiavellinél is nagy hatású mondatot fogalmaz meg: *„Torna a tuo padre, e digli che le ferite con il ferro e non con le parole si medicano”*³³⁹ - *„Térj vissza apádhoz, és közöld vele, hogy a sebeket vassal és nem szavakkal szokás gyógyítani.”*³⁴⁰ Ezt követően mind a fehérek, mind pedig a feketék fegyverbe hívták a követőiket, majd belefáradva a hosszú és kilátástalan küzdelembe, Firenzébe költöztek.³⁴¹

A firenzei szerzők által lejegyzett történetek tehát két fő csoportra bonthatók: a rövidebb (Compagni, Bruni) és a hosszabb (Villani, Stefani, Machiavelli) leírásokra. A közös pontot természetesen a konfliktus Firenzére való áttevődése jelenti, amely a hosszabb esetekben és Bruninál is a beköltözésben nyilvánul meg. Villaninál, Stefaninál és Bruninál kulcsfontosságú

---

³³³ STEFANI 79 (r.216)

³³⁴ STEFANI 79 (r.216)

³³⁵ BRUNI 192-193.

³³⁶ BRUNI 192-193.

³³⁷ MACHIAVELLI 39.

³³⁸ MACHIAVELLI FORD. 77-78 (2/16.)

³³⁹ MACHIAVELLI 39 (2/16.)

³⁴⁰ MACHIAVELLI FORD. 77-78 (2/16.)

³⁴¹ MACHIAVELLI FORD. 77-78 (2/16.)

elem a bocsánatkérésre adott erőszakos reakció, amely a konfliktus kirobbanását eredményezte. Érdeemes tehát röviden megvizsgáljunk a fekete Cancellierik hajthatatlanságát bemutató részt. A korábbiakban megállapítottuk, hogy a Buondelmonte-Amidei vendetta alapvető mondanivalója a közösségi magatartás és az egyénieskedő, nyereségmaximalizáló stratégia szembeállítása. A történetből levonható tanulságok pedig azt sugallják, hogy az esküszegés és az erőszakos viselkedés végső soron nem csak a közösségnek, de a résztvevő egyéneknek is komoly károkat okozhattak. A Cancellieri-vendetta esetében is megállapítható, hogy a fekete Cancellierik bajt hoznak magukra a csonkítással, hiszen végül arra kényszerülnek, hogy elhagyják a várost. Ugyanakkor az előzményeket vizsgálva az általános tanulságnak ellentmondó részletet olvashatunk: a fehér Cancellieri családfő annak ellenére szenved el sérelmet, hogy a békekövető, vagyis a közösség által elvárt stratégiát választja. A fia kezének levágása nemcsak fizikai sértés volt, de egyben súlyos megaláztatás is, hiszen a város legnagyobb családjának egyik tagját egy jászolban csonkították meg, amihez Machiavelli még azt is hozzátette, hogy mindezt a szolgálók hajtották végre. A békére való hajlandóság tehát olyan sérelemhez vezetett el a fehérek részéről, amelyet egy agresszívabb, vagy legalábbis semleges magatartással elkerülhettek volna. A késő középkori szerzőnél Bertracca még azt is hozzá teszi, hogy a „*sebeket vassal és nem szavakkal szokás gyógyítani*”.³⁴² Machiavelli tehát rámutatott a vendetta alapvető logikájára, amely a bosszúállás egyik elemi társadalmi problémáját jelenthette. Az elszenvedett sértés vélt mértéke ugyanis a történet alapján nem tette lehetővé a fekete Cancellieri családfő számára a megbocsátást. Mint korábban említettük, a vendetta, vagyis a visszavágás játékelméleti szempontból akkor lehetett hatékony eszköz, ha az vélt következményként visszatartotta a potenciális héjákat a kezdeti sértések elkövetésétől. Viszont, amikor a sértés mégis megtörtént, az evolúciós pszichológia már ismertetett felismerése alapján a válaszreakció eltúlzott lehetett, főleg egy olyan társadalomban, ahol a vendetta egyébként is jelen volt.³⁴³ Ezeket a tényezőket figyelembe véve a történet Villani, Stefani és Machiavelli által leírt előzményei szerint megfogalmazható az a kérdésfeltevés, amely a következőképp hangozhat: megérhette e békekövető/galamb magatartást folytatni egy olyan mikroközösségben, ahol mások inkább agresszív stratégiát folytattak? Az, hogy a kérdésfeltevéshez vezető előzmény bekerült a történet leírásaiba, annak ellenére, hogy a kor fő gondolatköre a békekövető magatartás melletti kiállás volt, véleményem szerint joggal tekinthető egyfajta tanmese paradoxonnak. Az alábbiakban elsősorban arra keresem a választ, hogy mi lehetett a témakör

---

³⁴² MACHIAVELLI FORD. 77-78 (2/16.)

³⁴³ Lásd a korábbi fejezetet: „*A vendetta játékelméleti megközelítése*”.

megjelenésének történeti/politikai háttere. A kontextus vizsgálatához először érdemes összevetni a firenzei források sorait a pistoiai krónikában olvasható leírással.

5.4. A Cancellieri-vendetta pistoiai leírása

5.4.1. A konfliktus felvezetése

A szerző az *Istorie pistolesi* első könyvét a korban megszokottnak számító módon az írása célkitűzéseivel kezdi, amely azonban korántsem hétköznapi: azoknak a borzalmaknak a lejegyzése és bemutatása, amelyek nem csak Pistoia városát, hanem a körülötte lévő vidéki területeket, a *contadót*, is romlásba döntötték.³⁴⁴ A leírás szerint a megosztottság és az ellenségeskedés egymás ellen fordított mindenkit: a városiak a városiak ellen fordultak, sőt testvér a testvérrel is szembe került.³⁴⁵ Vagyis egy olyan konfliktusról volt szó, amely a rokonsági kapcsolatok szintjén is nézeteltéréshez vezetett. Ez egyrészt egy a pártharcokra vonatkozó általános toposznak tekinthető (lásd ezzel kapcsolatban a Giovanni Sercambival foglalkozó fejezetet), másrészt pedig utalhat a Cancellieri-vendetta családon belüli leszámolásaira is. Végül a Pistoiai Névtelen – nyilvánvalóan az eseménysor súlyosságát fokozva – azt is leírja, hogy nem csak a férfiak, hanem a nők, a nagyobbak és a kisebbek is, sőt az ismert módon még a firenzeiek is érintettek lettek.³⁴⁶ A leírt gondolatok között megjelenő nagyobbak-kisebkek pár vélhetően a társadalmi csoportok szélsőséges eseteire utal, míg a szomszéd város emlegetése az ismert történelmi tényeken alapul. A pártharc súlyának felvezetését azzal zárja, hogy az huszonnyolc évig tartott.³⁴⁷ Bár, a megnevezett időtartam más források szerint kétségbe vonható, feltételezhető, hogy a szerző a 14. század első felének összes belpolitikai küzdelmét számításba vehette.

---

³⁴⁴ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁴⁵ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁴⁶ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁴⁷ ISTORIE PISTOLESI 368.

Az *Istorie pistolesi* szerint a Cancellieri család a pistoiai előkelők közül kiemelkedett befolyásban és nemességben is.³⁴⁸ Az utóbbi tulajdonság kiemelése a család nem túl régi múltjának ismeretében inkább történetírói túlzásnak tekinthető. A bemutatásban továbbá azt is olvashatjuk, hogy tizennyolc lovagot tudtak kiállítani.³⁴⁹ A leírt szám a korban megszokott katonasághoz és a Villani által leírtakhoz képest alacsonynak tűnik, azonban vélhetően nem az elérhető hívek számára, hanem a családba tartozó lovagi fegyverzettel rendelkező férfiakra utal, akik viszont külön-külön további kísérettel rendelkezettek.³⁵⁰ A krónikás vélekedése szerint a család nagysága, gazdagsága és hatalma gögössé és beképzeltté tette őket, aminek az lett az eredménye, hogy mind a városban, mind pedig vidéken gyakran követtek el erőszakos tetteket szinte mindenki ellen. Ezekről a következőket olvashatjuk: „*molto villaneggiarono ogni persona, e molte fosse, e rigide cose facerono e molti ne facerono uccidere, e fedire, per terra di loro nessuno ardia á lamentarsi.*”³⁵¹ Vagyis a számos tettük között a gyilkosságok és a különböző sebesítések is megtalálhatók voltak, amelyeken ugyanakkor senki sem gondolkodott el. A Cancellieri klán tagjai a krónikás szerint végső soron gazdag, semmitől sem visszariadó hatalmaskodók voltak. Ez a nézőpont lényegében azokat a kortárs gondolatokat tükrözi, amelyekkel a *grandikat* és a mágnásokat illették a *popolo* ideológiájával szimpatizáló történetírók.³⁵²

5.4.2. A vendetta

A pártharc kiindulópontját jelentő kezdeti inzultus és az után formálódó vendetta az *Istorie pitolesi*ben a főbb hangsúlyait tekintve hasonlóságot mutat a firenzei történeti hagyománnyal, de részleteit tekintve mégis jelentősen eltér tőle. Az alábbiakban ugyanis egyedi előzményeket olvashatunk:

„*essendo à una cella, dove si vendea vino, e havendo bevuto di soperchio, nacque scandolo in tra loro giocando; Onde vennero a parole, e percossonsi insieme, si che quello della parte Bianca sopraseo à quello della parte Nera: lo quale havea nome Dore di M. Guiglielmo, uno e maggiori di Casa sua, Cioè della parte Nera. Quello della parte Bianca, chel'havea battuto havea nome Carlino di M. Gualfredi pure de' maggiori della Casa della parte Bianca. Onde vedendosi Dore*

---

³⁴⁸ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁴⁹ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁵⁰ A klánok felépítéséről lásd a bevezető fejezetet: „*A comune és a consorteria*”.

³⁵¹ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁵² Lásd a populóval foglalkozó bevezető fejezetet: „*A popolo megjelenése*”.

*essere battuto, e oltraggiato, e vitoperato dal consorto suo, e non potendosi quivi vendicare, peroch'erano più fratelli à darli: partissi, e propuosesi di volersi vendicare*³⁵³

A pistoiai szerző szerint tehát nem két gyermek játszott egymással, hanem egy több fiatalból álló csoport egy italkimérésben – tulajdonképpen egy kocsmában – mulatta az időt. Természetesen a jelenlévők egy része a fehér, míg másik felük a fekete Cancellierik közé tartozott. A bor fogyasztása közben valamiféle játékkal szórakoztak, ami aztán konfliktushoz vezetett. Ekkor a feketéktől Dore di Guiglielmo összecsapott a fehérek közül Carlino di Gualfredivel, aki nem csak legyőzte őt, de meg is alázta. A vele lévőek a leírás szerint már ekkor bosszút szerettek volna állni, de mivel Carlinónak is sok társa volt, ezért inkább visszavonultak az összeszólalkozás helyszínéről.³⁵⁴ A Cancellieri vendetta firenzei változatához képest ugyanakkor hasonlóság, hogy az *Istorie pistolesi*ben is egy játék a sértés alapja. Ugyanakkor konkrétan leírt fizikai sérülésre ekkor nem került sor – az elszenvedett sértés inkább Dore becsületét érinthette. A pistoiai változatban nem gyermekek közötti véltlen sérülés, hanem fiatal férfiak közötti összezördülés olvasható, akik vélhetően ittasak voltak. Az ifjak szerepeltetése a konfliktus kiobbantóiként a Buondelmonte-vendettánál megfogalmazott szempontok szerint nem tekinthető meglepőnek, hiszen a konfliktusleírások egyik legelterjedtebb toposzának ismételt leírása. A nézeteltérések azután mélyültek el, hogy a Cancellieri család tagjai távoztak a helyszínről. Ezt az alábbiak szerint olvashatjuk:

„fratelli del detto Carlino, ch'havea offeso lui, ch'havea nome M. Vanni di M. Gualfredi, e era giudice, passando a cavallo in quel luogo, dove Dore stava in posta, Dore lo chiamo, e egli non sapendo quello, ch'el fratello gl'havea fatto ando à lui, e volendoli Dore dare d'una spada in su la testa a M. Vanni per riparare lo colpo, paro la mano; onde Dore menando gli taglio il volto, e la mano per modo, che non ve li si partio, (...) e M. Vanni andonne a casa sua _e quando 'lo padre, e fratelli, e gl'altri consorti lo videro cosi fedito, n'ebbero grande dolore.”³⁵⁵

Vagyis a Dorét megsértő Carlino testvére, Vanni, aki bíró volt a lovával elhaladt azon a helyen, ahol Dore lesben állt. Az utóbbi megszólította és mivel semmit sem tudott a testvére tettéről, odament Doréhoz. Ekkor Ő kardot rántott és megpróbálta megsebesíteni, de Vannit a testét védve végül a kezén érte súlyos sérülés. Ezt követően hazament a házába, ahol az apja, a testvérei és más követők nagy haragra gerjedtek a sérülést látva. Így az eset nem maradt folytatás nélkül:

---

³⁵³ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁵⁴ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁵⁵ ISTORIE PISTOLESI 368.

„Lo padre di M. Vanni, e fratelli pensarono per vendetta uccidere Dore, e consorti dl quello lato: e il padre, e fratelli, ellino erano molto grandi, e molto imparentati, e coloro gli temeano alfai, e tanta paura ha: veanoî'di loro, che per temenza non usciano di casa. Onde vedendo il padre e'fratelli, e con forti di Dore, chcli convenia cosi stare in casa credendo ulcire della bri a , deliberarono di mettere Dore nelle mani el padre, c de' fratelli di M. Vanni; che znefacell'onoloro' place...re; credendo che con discrezione lo trattassono, come fratello , dopo questa deliberazione ordinarono tanto, che feciono pigliare Dore, e cosi preso lo mandarono 'a casa di M. Gualfredi, e de' fratelli di M. Vanni, e miserlo loro m mano: Costoro come f ietati, e crudeli non riguardando alla benignita di coloro, che gli li haveano mandato, lo misono in una stalla di cavalli, e quivi uno de' fratelli di M. Vanni taglio quella mano, con la uale egli havea tagliato quella di M. Vanni”³⁵⁶

Vanni apja és testvérei a bosszú megvalósításán gondolkodtak. Dore rokonai mivel először féltek a másik fél visszavágástól, ki se mertek menni a házukból az utcára, de végül úgy döntöttek, hogy kibékülnek a család másik ágával. Ekkor Dorét a bátyjai magukkal vitték Gualfredo házához, hogy elrendezzék a konfliktust. Vanni testvérei, akik viszont igen kegyetlenek voltak, a házukból egy csapat lovassal kimentek és levágták Dorénak azt a kezét, amellyel Vanni hasonló sérülését okozta. Ezt követően, a történet firenzei változatához hasonlóan, hazaküldték Dorét az apjához. Utóbbi a rokonaival nagy haragra gerjedt. Mint a krónikás írja, ebben az is hangsúlyos szerepet játszott, hogy a kegyetlen tettet akkor kellett elszenvedni, amikor megbocsátásért indultak.³⁵⁷ A vendetta végkifejlettje a Pistoiai Névtelen munkájában nem a szembenálló családok Firenzébe költözése. Sőt, mint még egy későbbi fejezetben be fogom mutatni, az esetet további összecsapások és vendetták követték, amelyet a firenzei források nem említenek. Mielőtt azonban ezekre rátérnék, érdemes megvizsgálni a történetek különböző változatai között tapasztalt eltéréseket.

---

³⁵⁶ ISTORIE PISTOLESI 368.

³⁵⁷ ISTORIE PISTOLESI 368.

5.4.3. A firenzei és pistoiai leírások különbségei

Megállapítható, hogy a vendettát leíró firenzei források a pistoiai változathoz képest egy lényegesen eltérő történetet mutattak be. Az alábbiakban összefoglaltam a fő szerkezeti elemek közötti különbségeket és hasonlóságokat.

Történeti elem	Istorie pitolesi	Nuova cronica	Stefani (Machiavelli)
<i>Kezdeti konfliktus</i>	Dore és Carlino játéka egy borkimérésen. Dore lesből megtámadja Vannit és levágja az ujjait.	Két fiú játszik, az egyik sérülést okoz	Lore játék közben sérülést okoz Gerinek.
<i>A megbocsátás lehetősége</i>	Dorét a testvérei elkísérik M. Gualfredo házához, hogy rendezzék a konfliktust.	A fehér családfő elküldi fiát megbocsátásért	Lorét az apja elküldi Bertraccához, hogy bocsánatot kérjen.
<i>A vendetta</i>	Vanni testvérei lóháton kirohannak és levágják Dore sérülést okozó kezét.	Kézlevágás egy jászolban	Bertracca egy jászolban levágatja Lore kezét.
<i>Kulcsmondat</i>	-	-	Kísérő mondat megjelenése, amely a szereplő szájából hangzik el.
<i>A sértett családfő reakciója</i>	Dorét hazaküldték apjához, aki haragra gerjedt, hiszen pont megbékélni akart.	A fiút hazaküldik apjához, aki haragra gerjed	Lorét hazaküldték apjához, aki haragra gerjedt.
<i>Végkifejlett</i>	További vendetták	Pártharc után Firenzébe költözés	Pártharc után Firenzébe költözés

A cselekményben található eltérések egyrészt érintik a kezdeti sértésnek tekinthető konfliktust. Az italozás, a verekedés, Carlino szerepe és Vanni ujjainak levágása a firenzei változatokban csupán játék közben esett sérülésként olvasható. Az *Istorie pitolesi* szerzője azt is lejegyezte, hogy Dore családja kifejezetten tartott az esetleges bosszútól, de végül elküldték a sértést elkövető ifjút bocsánatot kérni. Ekkor azonban nem a másik fél családfője vágta le (vagy vágatta le) a kezét, hanem Vanni testvérei. Még hozzá nem jászolban, hanem vélhetően a házuk előtt. A Pistoiai Névtelen, bár a szereplők reakcióit részletesen mutatja be, nem adott szavakat a szereplők szájába. Végül, de nem utolsó sorban az ő változatának a végén nem költöztek át a családok tagjai Firenzébe, sőt mint később bemutatom a küzdelmek

folytatódtak. Általános különbségként az is megfogalmazható, hogy az egyes krónikák a legkevésbé sem következetesek a szereplők neveit tekintve. Dore a firenzei történeti hagyomány egyes szerzőinél Lore, míg csupán a jóval később alkotó – és ezért fenntartásokkal kezelendő - Machiavelli említi a másik gyermek nevét, aki azonban nem Vanni vagy Carlino, hanem Geri. A firenzei krónikások munkáiban állandóan szereplő Bertracca a pistoiai változatban említésre sem került.

Nem tudni, hogy a firenzei források szerzői ismerték a másik változatot, de megállapítható, hogy a két fél közötti nézeteltérés egyes részletei a firenzei történeti hagyományban marginálisak. Ennek az oka lehetett egy általános rövidítési, egyszerűsítési szándék, másrészt esetleges eltérő tanulságok kihangsúlyozása is. Az italozás, a verekedés, Carlino szerepe és Vanni ujjainak levágása valós eseménytörténeti háttér lehetett, míg a firenzei változatok csupán játék közben esett sérülésként utalnak az esetre. A konkrét információ hiánya csökkenthette a kezdeti sértés súlyát, amelynek tükrében a családfő által elkövetett csonkítás különösen erőszakos reakciónak tűnhetett. A helyszín tekintetében a pistoiai krónika arra utal, hogy az eset a fehér Cancellieri házában történt, míg a firenzei változatban a jászol egy olyan elem, amely a vendetta megalázó voltát emelheti ki. Újfént egyedi firenzei elem a szemben álló családok beköltözése, amelyet a pistoiai krónika egyáltalán nem erősít meg.

A firenzei szerzők tehát megegyeznek abban, hogy a fekete Cancellieri családfő hajthatatlansága a megalázó módon végrehajtott csonkításban csúcsosodott ki. Machiavellinél egyébként az esetnek egy újabb dehonesztáló részlete jelent meg, hiszen nála Lorét Bertracca a szolgálóival fogatta le. Villanitól Machiavelliig megállapítható, hogy Bertracca szavai a történet fordulópontját jelentik. Ezt megelőzően ugyanis Giulielmo szándéka szerint kimondottan felmerült a konfliktus békés rendezésének lehetősége. A másik családfő reakciója után erre már volt esély. Bertracca mondatai nem csak a személyes motivációira, hanem a vendetta logikájára is felhívják a figyelmet.³⁵⁸ Ilyen szempontból hasonló tartalmat figyelhetünk meg, mint Mosca Lamberti legendás gondolatai esetében. Ez, és a szereplő szájába adott kijelentés szerkezeti helyzete a történeten belül további párhuzamot jelent. Így véleményem szerint megfogalmazható, hogy a Buondelmonte vendetta leírásai mintaként szolgálhattak a Cancellieri-vendettát lejegyző firenzei szerzők számára. A párhuzamba állításnak több oka is lehetett. Egyrészt a fekete és a fehér guelf párt küzdelmének mélységét úgy érzékeltették, hogy a nagy hatású guelf-ghibellin pártharcra vontak párhuzamot.

---

³⁵⁸ A különböző szereplők történetbeli választásai a békés megoldás és az agresszív stratégia között döntéseméleti szempontból is elemezhetők. SZOLNOKI 2015, 543-553.

Másrészt fontos szempont lehetett a 13. század elején történt esemény leírásának eredeti tanulsága is: az egyéni és a közösségi érdek, a meggondolatlanság és a megfontolt magtartás szembeállítása. Mint már említettem, a *popolo* mozgalom békére törekvő magtartása, vagy legalábbis az ezzel kapcsolatos ideológia, a 13. század végét követően sem vesztett az erejéből. Bár maga Giovanni Villani egyébként nem említette meg Bertracca szavait, ő is párhuzamba állította a feketék és a fehérek pártharcát guelf-ghibellin ellentéttel. A *Nuova cronicában* úgy fogalmaz, hogy a firenzeiek ugyanolyan módon oszlottak fehérekre és feketékre, mint annak idején guelfekre és ghibellinekre.³⁵⁹ Gordon a Buondelmonte-Amidei vendettáról írt tanulmányában felveti annak a lehetőségét, hogy a firenzei fekete-, fehér guelf pártharc eseményei bizonyos szempontból különös hasonlóságot mutatnak az 1215-ös vendetta egyes elemeivel. Ennek ellenére a pártharchoz fűződő Cancellieri-vendettát Gordon nem említi, következtetése során csupán az 1300-as Calendimaggio eseményeit veszi számításba. Módszertani szempontból helytelennek vélem, hogy Gordon két tartalmilag teljesen eltérő jellegű részletet, azaz egy vendetta elbeszélést és egy pártharcos eseményt hasonlít össze úgy, hogy egyébként figyelmen kívül hagyja magát a Cancellieri-vendettát.³⁶⁰ Ugyanakkor a fentiek alapján azt a felvetését, mi szerint a Buondelmonte-Amidei vendetta elbeszélései mintaként szolgálhattak a későbbiekben, teljes mértékben alátámaszthatónak tartom és én is ezen a véleményen vagyok.

A Cancellieri-vendetta firenzei leírásaiban kulcsszerepet játszik a nézeteltérés áttevődése Firenze területére. Ennek mikéntjéről a krónikákban kisebb eltérések figyelhetők meg abban,³⁶¹ de általánosságban megállapítható, hogy ezt nem politikai kapcsolatokkal, hanem a pistoiai pártvezetők átköltözésével magyarázták. A száműzés lehetősége a korabeli politika része volt.³⁶² Ugyanakkor Leonardo Bruni már arról írt, hogy a firenzeiek nem tudták tétlenül nézni a pistoiai eseményeket, és inkább városukba költöztették a pártok vezetőit.³⁶³ Ez a

---

³⁵⁹ VILLANI 245-246 (9/38.)

³⁶⁰ GORDON 2006, 459-477.

³⁶¹ A különböző források közötti különbségek tárgyalásakor érdemes kitérni rá, hogy a vérboszúban szereplő gyermekek neve egyes munkákban eltér. Tolomeo da Luccánál az egyik gyermek neve Dore, a másiké pedig Vanni. Ezzel szemben a firenzei munkákban a Lore és a Geri név szerepel. TOLOMEO DA LUCCA 94., VILLANI 245-246 (9/38.); STEFANI 79 (r.216.); MACHIAVELLI 77-78 (2/16). Leonardo Bruni ugyanakkor nem említi neveket. BRUNI 192.

³⁶² Például a firenzei guelfek 1267-es visszatérésükkor száműzték a volt ghibellinét. 1295-ben a *popolo* vezetőjét Giano della Bellát küldték el Firenzéből. 1300-ban a fehér guelfek a feketéket száműzték, 1301 végén a visszatérő feketé guelfek a fehéreket. NAJEMY 2006, 75, 89, 91. Lauro Martines szerint a hatalom megszerzésének csak legvégső eszköze volt a riválisok száműzése. MARTINES 1972, 349

³⁶³ „E crescendo continuamente la contesa, venne la città di Pistoia in sì estremo pericolo, che i Fiorentini si mossero a pigliare la cura di questo male; e innanzi a ogni altra cosa giudicarono essere utile, per mitigare gli animi de cittadini, rimuovere di quivi i capi delle parti: e pertanto ordinarono, che venissero a Firenze.” BRUNI 193.

változata már erőteljesebb firenzei befolyásról árulkodik, ami Brunni korának meg is feleltethető. Firenze ugyanis 1328-ban megszerezte Pistoíát, de ki kell emelni, hogy a pártharc kezdetén, az Arnó partján fekvő város még nem rendelkezett ilyen közvetlen politikai eszközökkel.³⁶⁴ A 13. század végén a két város viszonyára inkább a *podestà* küldések útján történő befolyásolás volt jellemző.³⁶⁵ A középkor végére a történet e része jelentősen átalakult, hiszen Machiavelli szerint a Cancellieriket nem mások küldték Firenzébe, hanem belefáradva a küzdelmekbe, önszántukból költöztek oda. A feketék a Donatik, míg a fehérek a Cerchik pártfogottai lettek.³⁶⁶ Villani szerint ezek a „pártfogók” a fehér Cancellierik részéről a Cerchik voltak, akik a város Garbo negyedében laktak, míg a fekete Cancellierik az Arnón túli városrészben³⁶⁷ lakó Frescobaldiknál találtak támogatóra.³⁶⁸ Stefani a fehérekkel kapcsolatban megegyezik ezekkel a sorokkal, viszont a *Nuova cronicához* képest kisebb eltérés, hogy a feketéket a Fondaccio negyedben lakó Frescobaldikhoz kötötte. A fehérek helyzete Brunni munkájában is hasonló, de firenzei történeti hagyományban elsőként írt arról, hogy a feketék rögtön a Donatik pártfogását keresték.³⁶⁹ Ezen a ponton a források kisebb ellentmondásba kerülnek egymással. Ugyanis, bár a Bruninál és a Machiavellinél megnevezett Donatik valóban a firenzei feketék vezetői voltak, a Frescobaldik az ellenpártba tartoztak, így nem lehettek egy oldalon velük. Villani és Stefani sem adott magyarázatot erre az ellentmondásra, de a pártharc leírásában már nem találkozhatunk hasonlóval.³⁷⁰ A Cancellierik beköltözése bajt hozott Firenzére, hiszen a firenzei történetírók többsége szerint az ő ellentéteik miatt fordultak egymás ellen a pártfogók is. A leírások szerint a firenzei fehér-, és a fekete guelf párt a fehér-, illetve a fekete Cancellierikhez való viszonyuk miatt kapta az elnevezését.³⁷¹ Olyan levéltári dokumentum, amely valóban említi egy Cancellieri beköltözését Firenzébe, 1290-ből ismert. Arról nincs információnk, hogy az illető fehér vagy fekete Cancellieri volt, de arról igen, hogy a befogadó firenzei rokonai a Medicik voltak, akiket a krónikák ekkor egyáltalán nem említenek.³⁷² Bár az eljárás logikája párhuzamba állítható a narratív forrásokban olvashatókkal, más összefüggés nem állapítható meg. Így fontosnak tartom

---

³⁶⁴ CHERUBINI 1998, 65-87; HERLIHY 1967, 227.

³⁶⁵ DE ANGELIS 2008, 149-160.

³⁶⁶ MACHIAVELLI 77-78 (2/16).

³⁶⁷ Az Arnón túl fekvő városrész elnevezése Oltrarno volt, a Frescobaldik ezen negyedben politizáltak. NAJEMY 2006, 86.

³⁶⁸ Agnolo di Tura ezúttal is a Giovanni Villani által leírtakat ismerteti, hiszen ő is az Oltrarno negyedben lakó Frascobaldikról és a Garbo-beli Cerchikről ír. CRONACA SENESE 256.

³⁶⁹ BRUNI 193.

³⁷⁰ NAJEMY 2006, 27.

³⁷¹ VILLANI 245-246 (9/38.); STEFANI 79 (r.216); BRUNI 184.; MACHIAVELLI 77-78 (2/16)

³⁷² DAVIDSOHN 1957, 708.

megvizsgálni, hogy a konkrét beköltözésen túl, a leírtaknak milyen további politikai tartalma lehet. A következő fejezetben a firenzei-pistoiai kapcsolatokat fogom megvizsgálni.

5.4.4. A firenzei feketék és fehérek pártharca, Firenze regionális expanziója

Firenze 1289-es campaldinói győzelme Arezzóval és Pisával szemben nem csak katonai szempontból volt jelentős, hanem a firenzei befolyás egy új korszakának kezdetét is jelezte. A régi rivális Siena immár a város szövetségese volt, csakúgy, mint Lucca és Pistoia is. Firenze ezzel megerősítette vezető pozícióját Toszkánában,³⁷³ így különösen meglepő, hogy 1306-ban a firenzei és a luccai sereg megtámadta és hosszan tartó ostrom után elfoglalta Pistoiaát. Az eset azt mutatja, hogy az expanzív törekvések ellenére a szomszédos területek feletti tényleges befolyás még korántsem volt teljes.³⁷⁴ A politikai fordulatok ekkor még sok esetben az éppen hatalmon lévő városi pártok küzdelmeitől és kapcsolataiktól függtek.³⁷⁵ Ez különösen igaz volt a Donati és a Cerchi családok által vezetett firenzei pártok rivalizálásának időszakára. Mindkét félnek az volt a célja, hogy a környékbeli városokban minél több szövetségest és támogatót szerezzen, amely a pártpolitika és a városi külpolitika összefonódásához vezetett. A fekete és a fehér guelf párt közötti politikai konfliktusok 1296 körül éleződtek ki, majd ezt követően 1300 Calendimaggióján egy utcai verekedés véres összecsapásba torkollott.³⁷⁶ Egy, a Donatikkal szövetséges családba tartozó ifjú – mint Compagni beszámol róla - levágta Ricoverino de Cerchi orrát. A krónikás a következményekkel kapcsolatban a következőt írja: „*I Cerchi non palesoron mai chi si fusse, aspettando farne gran vendetta.*”³⁷⁷ A Cerchiek tehát a leírás szerint sosem leplezték le, hogy ki tette, mert nagy vendettára számítottak.³⁷⁸ Ezt az epizódot Andrea Zorzi kulcspontnak írja le, már ami a Donati - Cerchi küzdelem elmélyülését illeti. Az eseményt tulajdonképpen egy vendetta kezdő eseménynek tartja.³⁷⁹ Érdemes ugyanakkor megjegyezni, hogy a Compagni-féle krónikában – és a firenzei történeti hagyomány más munkáiban - a Ricoverinót ért sérelmet nem követte azonnali erőszakos megtorlás vagy vérbosszú.³⁸⁰ Az összecsapás sokkal inkább egy lélektani határ lehetett, ahonnan a rivális felek számára már nem volt visszaút. A firenzei források, de főképp Compagni szerint, az ellentétek kiéleződéséhez több lépcsőfok vezetett el. Egyrészt nem csak

---

³⁷³ GRILLO 2018, 92-97.

³⁷⁴ NAJEMY 2006, 80, HERLIHY 1967, 226.

³⁷⁵ JONES 1997, 347-348.

³⁷⁶ NAJEMY 2006, 91.

³⁷⁷ COMPAGNI 16 (1/22.)

³⁷⁸ COMPAGNI FORD. 94-96 (1/22).

³⁷⁹ ZORZI 2008, 109.

³⁸⁰ COMPAGNI FORD. 94-96 (1/22).

a pártokat vezető családok álltak egymással ellenséges viszonyban, hanem a befolyásos klienseik is. Andrea Zorzi szerint a két nagy klánhoz kapcsolódó Manieri és Gherardini család között olyan nézeteltérés lehetett, amely nagyban közrejátszott a pártharc kirobbanásában.³⁸¹ Az olasz kutató tulajdonképpen a nézeteltérések alulról felfelé haladó eszkalálódását tartja valószínűnek. Az eredményei és más analógiák alapján okkal feltételezhető, hogy a kevésbé jelentős családok között is számos törésvonal alakult ki, ami szintén fontos tényező lehetett. Az sem javított a helyzeten, hogy pénzügyi jellegű konfliktus húzódott a Cerchi bankház és a fekete pártba tartozó Spini família érdekeltségei között.³⁸² A feketék oldalán Corso Donati mellett nagy befolyással bírt Rosso della Tosa, Pazzino Pazzi, illetve Geri Spini is. A fehér guelfek pártjában Vieri de Cerchi mellett, aki egyébként „új embernek” számított, olyan nagy múltú firenzei családok is fontos szerepet tölthettek be, mint a Cavalcantik vagy az Adimarik.³⁸³ A fehérek a pártharc első szakaszában jelentős sikereket tudtak elérni, mivel a firenzei *popolo* jelentős részének támogatását is élvezték. 1300 végén el tudták érni a Donati párt neves vezetőinek száműzését, de a következő évben fordult a kocka: Firenzébe érkezett a békéltető missziót végző pápai megbízott, Acquasparta bíboros. Az ő közbenjárásra a pápa kegyeltjeinek számító feketéket visszahívták a városba. A Donati párt erejét növelte, hogy mindeközben a VIII. Bonifác támogattja, Valois Károly is bevonult csapataival. Az aktív pápai beavatkozás oka részben az volt, hogy a Spinik szoros kapcsolatokat ápoltak a pápai pénzügyek intézőivel. Compagni szerint a Colonnák és a pápa egyik rokona is közbenjárt az érdekükben.³⁸⁴ Ürügyként pedig a fehér guelfek és a száműzött ghibellinek vélt összejárása szolgált.³⁸⁵ Zorzi úgy látja, hogy a fehérek ballépése a fekete guelfek római kapcsolatainak alábecslése volt. A Cerchi párt a nagypolitikai kapcsolatok helyett a regionális térnyeréssel volt elfoglalva, míg a városon belül a *popolóra* támaszkodtak. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a feketéknek ne lettek volna helyi támogatóik. Corso Donati például 1289-ben volt pistoiai *podestà*, amely tisztség révén fontos szövetségesekre is szert tehetett a szomszédos városban.³⁸⁶ A később ismertető források is arról tanúskodnak, hogy a fehérek és feketék egyaránt rendelkeztek pistoiai támogatókkal.³⁸⁷

A fehérek 1301-ben Valois Károly jelenléte miatt nem mertek – és nem is tudtak - a Corso

---

³⁸¹ ZORZI 2008, 104.

³⁸² Szemléletes ezzel kapcsolatban Compagni fentebb említett leírása a szemben álló kliensek vagy párt szimpatizánsok milyen motiváció alapján döntöttek egyik vagy másik párt mellett. COMPAGNI FORD. 95-96 (1/22).

³⁸³ Compagni felsorolása: COMPAGNI 95-96 (1/22), NAJEMY 2006, 90.

³⁸⁴ COMPAGNI FORD. 94-96 (1/22).

³⁸⁵ ZORZI 2008, 113. NAJEMY 2006, 88-95.

³⁸⁶ DE ANGELIS 2008, 164.

³⁸⁷ ZORZI 2008, 115-118.

Donati által vezetett párttal szembeszegülni és fegyveres ellenállás nélkül elhagyták Firenzét, beismerve vereségüket. Az ezt követő években, amely a pártharc második szakaszának tekinthető, a fekete guelfek belharca vált jellemzővé. Rosso della Tosa 1303-ban szembefordult Corso Donatival, amelyben a Pazzik, a Frescobaldik, és a Spinik is támogatták. Sőt, a források kiemelik, hogy még a *popolo minuto* egy részét is maga mellé tudta állítani.³⁸⁸ Az összeesküvők önkényesen új *priorokat* választottak a soraikból, majd fegyveres küzdelemre szólították fel híveiket. Rosso della Tosa azonban rövidesen támogatók nélkül maradt, mivel egy pápai megbízott kibékítette a két csoport szemben álló családrait. A békéltetés ezúttal kollektív jelleget öltött, ami adott esetben a száműzött fehér guelfek visszatérését is jelentette. Ez a fordulat természetesen jelentős politikai feszültséget okozott. A Cavalcantik és a feketék már 1304-ben összezsúfolódtak egymással, amelynek következménye egy óriási és pusztító tűzvész lett. Végül a fehérek vezetői ismét elhagyták Firenzét és visszavonultak a vidéki birtokaikra.³⁸⁹ Annak ellenére, hogy Firenzében a feketék befolyása érvényesült, Pistoiaiban továbbra is a fehér guelfekhez hű városvezetés kormányzott. Így részben pártpolitikai szempontok is közrejátszottak abban, hogy 1306-ban a közös firenzei és luccai haderő Pistoia ellen vonult.³⁹⁰ Giovanni Villani kihangsúlyozta a katonai akció kegyetlenségét. Az ostromlók ugyanis a körbezárt városból menekülő férfiakat megcsonkították, sok nőt pedig az orruk levágásával büntettek.³⁹¹ Compagni is gyászos, sötét eseményorként ír minderről, amely a helyi lakosok számára igazi sorscsapást jelentett.³⁹² Giampaolo Francesconi kutatásokat végzett az ostrommal kapcsolatban, amely során azt is vizsgálta, hogy az 1306-os események milyen hatással voltak a pistoiaiakra. Megállapította, hogy a korabeli források szűkszavú beszámolóit az ostrom brutalitásáról egyáltalán nem túloznak, hiszen a támadás kimutatható hatással volt a helyi történelemfelfogásra.³⁹³ A sokáig húzódo fekete-fehér ellentétből kiinduló erőszakos cselekmények csak 1308-ban értek véget, Corso Donati meggyilkolásával, amelyre még a későbbiekben kitérek.³⁹⁴

A belpolitikai küzdelemmel párhuzamosan változatlanul érvényesült Firenze aktív külpolitikája. Geopolitikai szempontból kulcsfontosságú volt számukra a környező toszkán települések megszerzése, elsősorban a Valdelsa és a Valdarno folyóvölgyek mentén. A

³⁸⁸ NAJEMY 2006, 93.; COMPAGNI 159-160 (3/2-3.).

³⁸⁹ COMPAGNI FORD. 105, 111-112, 113-116 (3/2, 3/7, 3/8, 3/9).

³⁹⁰ Az ostrom 1305 májusában kezdődött. A firenzei feketék számára nem megfelelően politizáló, de a várost irányító pistoiai fehéreket luccai segítséggel támadták meg, és végül kiéheztetéssel megadásra kényszerítették. HERLIHY 1967, 226., CHERUBINI 1998, 65-66.

³⁹¹ VILLANI 280 (9/82.).

³⁹² COMPAGNI 180 (3/14.).

³⁹³ FRANCESCONI 2007, 1-27.

³⁹⁴ NAJEMY 2006, 89-90.

törekvésnek fontos része volt, hogy próbáltak firenzei tisztségviselőket helyezni a stratégiai szempontból fontosnak számító településekbe, városokba. Ezt az elgondolást követve 1300 körül baráti városvezetőket helyeztek Fucecchio élére, a 14. század első harmadában pedig más városok következtek: Prato, San Gimignano, Colle és San Miniato. A Firenzéhez hű tisztségviselők elsősorban a *podestà*k voltak, de lehetőség szerint delegáltak *capitanót* vagy *gonfalonierét* is.³⁹⁵ A politikai befolyási övezet kiterjesztése során kiemelkedő figyelmet fordítottak a kereskedelmi utak mentén elhelyezkedő vagy nagyobb lakosságszámú településekre. A fentebb említettek mellett ebbe a kategóriába esett Pistoia is.³⁹⁶ Campaldino után az ottani firenzei befolyás még jelentősebbé vált. Ebben szerepet játszhatott, hogy Pistoia északi irányban fontos hegyvidéki utakat ellenőrzött, amelyeket többek között a rivális Bologna is meg akart szerezni.³⁹⁷ A fennhatóság megszerzése az olyan fontos nyersanyagokhoz való hozzáférést jelenthette, mint például a romagnai gabona. Firenze számára ezért súlyos következményekkel járt volna Pistoia elvesztése. Az ellenőrzés erősítésének fontos és hagyományos eszköze természetesen a *podestà* küldés lehetősége volt, amelyet Firenze az 1280-as évek közepétől jóformán kisajátított magának. David Herlihy és Laura De Angelis is megállapította, hogy a firenzeiek az 1300-as évek közepéig legalább tizenkét-tizenhárom perióduson keresztül küldtek ilyen tisztségviselőket Pistoiaiba. Jellemző módon ezek olyan évekre estek, amikor a szomszéd városban gazdasági problémák vagy éppen belharcok ütötték fel a fejüket. Ezek egyrészt lehetővé tették a beavatkozást, másrészt a stabilitás érdekében meg is követelték azt. Így megállapítható, hogy a cél egyértelműen a politikai helyzet kedvező alakítása volt.³⁹⁸ A firenzei fekete-fehér guelf konfliktus idejére ez különösen igaz lehetett, hiszen De Angelis archantológiai kutatásai szerint³⁹⁹ az 1296 és 1306 közötti időszakban, az 1302-es év kivételével, kizárólag firenzeiek viselték a *podestà* címet Pistoiaiban.⁴⁰⁰ Ez erőteljes politikai befolyásról, vagy legalábbis annak lehetőségéről

---

³⁹⁵ GUALTIERI 2013, 221-222.

³⁹⁶ UO., 209., Firenze és Pistoia viszonya már a 13. század közepén szorosabbá vált, hiszen a pistoiái popolo és a helyi városi elit összetűzése lehetővé tették a firenzei beavatkozásokat. MAZZONI 2008, 228-229.

³⁹⁷ ZAGNONI 1997, 139-141.; HERLIHY 1967, 19-22.

³⁹⁸ HERLIHY 1967, 225-227.

³⁹⁹ DE ANGELIS 2008, 149-168.

⁴⁰⁰ Ugolino da Corragio, Lapo de Bardi (1296), Gherardo de Tornaquinci, Iacopo de' Rossi, Nepi della Tosa (1297), Guido Accolti dei Bardi, Bindello Adimari (1298), Bindello Adimari, Ugolino da Tornaquinci, Nepi della Tosa (1299), Nicoló de' Giandonati, Oddolo della Tosa (1300), Gherardo Bostici (1301), Paolo della Cornia, Giudotto, Rodolfo di Panico (1302), Dinadam Simonpizoli, Tolosato degli Uberti (1303), Galasso di Mangona, Geri Spini (1304), Baldinaccio Adimari, Pazzino de'Pazzi (1305). DE ANGELIS 164. Kutatásaim során a firenzei tanácsülési jegyzőkönyvek között találtam egy 1301 október 11.-ei feljegyzést, amely szerint a Százak Tanácsa Nicola de Cerchit választotta pistoiái *podestának*: „*si videtur dicto consilio providere et firmare et licentiam dare et concedere d. Nichola de Cerchiis electo potestas civitatis Pistorii pro sex mensibus venturis, initiandis in kal. mensis ianuarii proxime venturi*”. CRF 32. XXXIX.

árulkodik. A firenzei történeti hagyomány eddig bemutatott szerzői ennek ellenére hallgatnak ezekről a manőverekről. A kortárs Dino Compagni krónikája ugyanakkor további fontos részletekbe is bepillantást enged. A következő részben azt fogom vizsgálni, hogy a Compagni, hogyan mutatja be a felvázolt firenzei - pistoiai kapcsolatokat.

5.4.5. A pártharc okai és a pistoiai kapcsolatok Compagninál

Annak ellenére, hogy Giovanni Villani számára a Donati - Cerchi küzdelem kortárs esemény lehetett, csupán egy szűkszavú beszámolóra szorítkozik ezzel kapcsolatban. Vele ellentétben a szintén korabeli szerző, Dino Compagni sokkal személyesebben ír erről a témáról. Krónikája nem csak a *Nuova cronicához* képest ad sokkal bővebb és részletesebb beszámolót, de a pártharcra kapcsolatban lényegében minden más itáliai narratív forrásnál hasznosabb. Compagni munkája azért szolgálhat kiemelkedő információkkal a kor városi viszonyairól, mert a szerző egyrészt személyesen is részt vett a firenzei közéletben, másrészt kifejezett célkitűzése volt személyes tapasztalatainak lejegyzése.⁴⁰¹ Egy teljes politikai cikluson keresztül a várost vezető négy *prior* egyike volt, a különböző tanácsokban való aktív részvétele pedig jól nyomon követhető a firenzei tanácsülési jegyzőkönyvekben is.⁴⁰² Miután 1301-ben a fekete guelfek politikai tisztogatásba kezdtek, a fehér guelfekkel szimpatizáló személyekkel együtt száműzték Firenzéből. Krónikája, amely 1280 és 1312 között dolgozza fel Firenze belpolitikai eseményeit nem csak egyszerűen kortárs munka, hanem szemtanú jellegű visszaemlékezés is.⁴⁰³

A Cancellierik családi konfliktusát tehát csupán megemlíti, de mélyebben nem tárgyalja. Amíg a korábban bemutatott forrásokban a firenzei fekete-fehér pártharcnak szinte elsődleges okaként jelenik meg a Cancellieri-*vendetta*, addig Dino Compagni teljesen máshogy közelíti meg a konfliktust. Krónikája lehetővé teszi annak rekonstrukcióját, hogy a két meghatározó család között feszülő ellentétek milyen lépcsőfokokon keresztül jutottak el a Calendimaggio

---

Ugyanakkor ennek De Angelis listáján nincs nyoma. Véleményem szerint azért, mert a fehéreket a következő év elején száműzték. Így valóban nem lehetett lehetősége a tisztség 1302 januárjától való betöltésére. Ugyanakkor az említett Niccola de Cerchi már 1301 júliusában is feltűnik *podestà*ként: „dicto consilio concedere licentiam d. Nichola de Cerchiis, electo potestas civitatis Pistorii usque ad kal. ianuarii”. CRF 20. XXIV.

De Angelis adatait így fenntartásokkal kell kezelni. Feltűnő, hogy a listáján 1301-nél, amikor Niccola Cerchinek is szerepelnie kéne, Bostici egyedüli *podestà*ként szerepel, ami a korábbi és azt követő évek gyakorlatától is eltér, hiszen minden évben legalább két *podestà* volt. A firenzei tanácsülési jegyzőkönyvek alapján a fehérek még a száműzésük előtti utolsó időszakban is a szomszédos városban befolyásszerzésre törekedtek.

⁴⁰¹ Compagni életrajzi adatairól lásd a korábbi fejezetet: „A *vendetta Malespini/Villani-féle leírása és előzménye*”.

⁴⁰² CRF. 34. XLV.

⁴⁰³ Compagni krónikájáról lásd a korábbi fejezetet: „A *vendetta Malespini/Villani-féle leírása és előzménye*”.

összecsapásán keresztül a pártharcig. Először is alapvető ellentét feszült a *grandik* közé tartozó Donatik és a popolo kegyét kereső Cerchik között.⁴⁰⁴ Ezt követően a Cerchik egy palotavásárlás révén a Donatik szomszédságában terjeszkedtek, kiterjesztve ezzel befolyásukat a rivális család rovására. Ezután rövidesen pedig egy hagyatéki kérdésben a Donatik kerültek előnyös helyzetbe. Corso Donati feleségül vette egy nemes úr özvegyét, aki egyben családja egyetlen örököse volt.⁴⁰⁵ Ez azért terhelte a Cerchi és a Donati klán kapcsolatát, mert az előbbi család egyébként az özvegy rokonságába tartozott, így a házasság megkötéséig joggal számíthattak arra, hogy megszerzik az örökségét. Természetesen a pusztán tényen kívül különösen érzékenyen érinthette őket az is, hogy a rivális család följük tudott kerekedni. A folyamatosan jelen lévő feszültséget véletlennek tűnő félreértések sora is növelte. Egy temetésen, ahová mind a Donatiak, mind a Cerchik meg voltak hívva, majdnem fegyveres összecsapás alakult ki. Ugyanis az egymással szemben ülő családok közül valaki hirtelen felugrott, amire a rivális család tagjai a kardjukhoz nyúltak, ami természetesen hasonló reakciót váltott ki a másik félből is.⁴⁰⁶ Bár ekkor még elmaradt a nyílt összetűzés, 1300 Calendimaggióján megtörtént a már fentebb bemutatott komoly atrocitás.⁴⁰⁷

Dino Compagni nem csak a firenzei fehér-, és fekete guelf párt kapcsolatát világítja meg jobban, hanem a korábbiakhoz képest részletesebben írja le a firenzei és a pistoiai pártok kapcsolatát is. Krónikája alapján megállapítható, hogy – amint azt Andrea Zorzi is taglalja - a Cerchi párt hamarabb próbálkozott a szomszéd város politikájának tudatos befolyásolásával. Compagni ugyanis a következőt írja:

*„I Cerchi procuravano avere i Pistolesi dalla loro parte; i quali aveano data giuridizione a' Fiorentini vi mandassono podestà e capitano.”*⁴⁰⁸⁴⁰⁹

Tehát a Cerchi párt abból a célból járt közben, hogy Pistoia - akik a jogot a firenzeieknek adták, hogy küldjenek *podestàt* és *capitanót* - az ő pártjukon álljon. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni Corso Donati korábbi campaldinói szerepvállalásáról a pistoiaiak oldalán, másrészt a Laura De Angelis által megállapított vonatkozó tisztségviselő névsorról sem. Az

⁴⁰⁴ A Cerchi család lovagi életmódot folytató, de régi hagyományokkal nem rendelkező, ugyanakkor népszerű családként jellemezhető, akik a Montaperti és a Campaldino melletti csatákban is részt vettek. ZORZI 2008,100.

⁴⁰⁵ Tessa degli Ubertini, aki Messer Corso második felesége volt. Az első felesége ráadásul Cerchi volt, akit 1280 körül eltaszított magától. Az elszegényedéssel küzdő Donatik az Ubertini házassággal jelentős pénzhez jutottak. ZORZI 2008, 100-103.

⁴⁰⁶ COMPAGNI FORD. 90 (1/20.).

⁴⁰⁷ COMPAGNI 90-96 (1/20, 1/22). A *Calendimaggio* tavasz köszöntő ünnep volt, minden év május 1.-én tartották. Bár az első fegyveres konfliktusként van feltüntetve a forrásokban, a pártharcban csak szimbolikus jelentősége volt. ZORZI 2008, 109.

⁴⁰⁸ COMPAGNI 18 (1/25)

⁴⁰⁹ COMPAGNI FORD. 99-101 (1/25.).

utóbbi tanulmányozva megállapítható ugyanis, hogy a tárgyalt időszakban a Pistoiaiba küldött firenzei *podestà*k egyenlő számban kerültek ki a fekete-, illetve a fehér guelfek táborából. De Angelis szerint a firenzei városvezetés különösen figyelt arra, hogy két egymást követő szemeszterben ne kerülhessen ki ugyanabból a pártból a kiküldött *podestà*. Az 1290-es évek közepétől ez a következőképpen alakult: 1296-ban a fehérek, 1297-ben a feketék, 1298-ban megint a fehérek, 1299-ben a feketék és a fehérek vegyesen, 1300-ban újfent a feketék majd végül 1301-ben fehérek voltak a város előljárói.⁴¹⁰ Ez a „rendszer” tulajdonképpen a fehérek 1301-es firenzei vereségéig érvényben volt. Megállapítható tehát, hogy Firenze – nyilván a pozícióból adódó lehetőségek ismeretében – kifejezetten arra törekedett, hogy a külkapcsolatokban megakadályozza a pártok túlzott hatalomkoncentrációját. Ennek ellenére Compagninál is arról olvashatunk, hogy mindkét fél megpróbálta a saját érdekeinek megfelelően kihasználni a *podestà* tisztséggel járó lehetőségeket. A Cerchi klán a pártharcot megelőző rövid időszakban már olyan pozícióban volt, hogy amikor a pistoiaiak az ottani pártharc elmérgesedése miatt 1296-ban *podestà*t kértek Firenzétől, akkor a fehér párt támogatói közé tartozó Cantino Cavalcanti-t küldték oda.⁴¹¹ A kiküldött tisztségviselő, aki a krónika szerint Amadore Cavalcanti fia, Cantinó volt, azonban feltűnően kedvezett a pistoiai fehér pártnak felborítva a helyi feketék és fehérek közötti politikai paktumot.⁴¹² A Cavalcanti-féle epizód után további kétes ügyekről olvashatunk. Dino Compagni a XXV. fejezetben megemlíti Ugo Tornaquincit, aki nem csak befolyáshoz, de bizonyára korrupt módon pénzhez is jutott pistoiai *podestà*ként, ami ugyanakkor nem volt egyedi eset.⁴¹³ Ezen túlmenően a krónikás kiemeli annak az Andrea Gherardininek a tisztségviselését, akinek a családja Zorzi szerint kulcsfontosságú volt az ellentétek elmérgesedésében.⁴¹⁴ Őt a korábbiakhoz hasonlóan szintén megvesztegették, de ezúttal nem a pártok, hanem a szóbeszéd szerint Firenze városa:

*„il detto messer Andrea confinò molti cittadini (...) n'avea avuti fiorini IIIIm, e alcuni dissono gli furono dati dal Comune di Firenze”.*⁴¹⁵

Vagyis az említett Andrea sok polgárt száműzött, amiért egyesek szerint négyezer forintot kapott

---

⁴¹⁰ DE ANGELIS 2008, 155, 164.

⁴¹¹ Ezzel kapcsolatban visszautalnék a korábbi eszmefuttatásra a Cancellieri-vendetta datálásval kapcsolatban. A dino Compagni által leírtak, vagyis a pistoiai párharc elmélyülése 1296-ban, alátámasztják azt az elgondolást mi szerint ez nem 1286-ban történt, hanem inkább az 1300-at megelőző években.

⁴¹² COMPAGNI FORD. 99-101 (1/25.). Bár a témához szorosan nem kapcsolódik, de érdemes megemlíteni, hogy maga Giano della Bella is betöltötte a szomszéd városban a *capitano* hivatalát. Compagni szerint őt korábban azért nem kedvelték a helyiek, mert becsületes volt, és túl sok embert ítelt el. COMPAGNI FORD. 99-101 (1/25.).

⁴¹³ COMPAGNI FORD. 99-101 (1/25.).

⁴¹⁴ ZORZI 2008, 104.

⁴¹⁵ COMPAGNI 18 (1/25.)

Firenze városától⁴¹⁶ A firenzei krónikás beszámolója ezen a ponton egyértelműen összecseng az *Istorie pistolesiben* olvasható híradással, amelyet még később bemutatok.⁴¹⁷ Compagni krónikájában nem csak a *podestà* - küldésekről olvashatunk, hanem a firenzei pártok befolyásának Pistoiaiban történő érvényesítéséről is. Ennek a törekvésnek a tisztségviselőkön keresztül történő manipulálás csak egy része volt. Olyan ottani politikusokról vagy kétes hírű egyénekről is beszámol a szerző, akik a Donati vagy a Cerchi család szövetségesének számítottak:

*„In Pistoia era uno pericoloso cavaliere della parte de' Cancellieri neri, che avea nome messer Simone da Pantano, uomo di meza statura, magro e bruno, spiatato e crudele, rubatore e fattore d'ogni male; e era con la parte di messer Corso Donati: e con la parte adversa era uno altro chiamato messer Schiatta Amati, uomo più vile che savio, e meno crudele; il quale era parente de' Cerchi bianchi.”*⁴¹⁸

Pistoiaiban tehát, a feketék pártjából volt egy veszélyes lovag, Simone de Panzano, aki közepes termetű, sövény és barna volt. Könnyörtelen, rabló és minden rossz résztvevője. Ő Corso Donati pártján állt, a másik oldalon pedig Schiatta Amati, aki gyávább volt, mint bölcs és kevésbé kegyetlen – ő a Carchiek rokona volt.”⁴¹⁹ Compagni tehát ismerteti, hogy egyes pistoiaiak melyik firenzei pártot támogatták. Krónikájában jellemző módon csak olyan politikai vagy kapcsolati tényezőket jegyzett le, amelyek ténylegesen fontos szerepet játszhattak abban az időben. A *podestà* - küldésekről vagy a *capitanókról* sem írt általánosságban, hanem csak azokról az egyes esetekről, amelyek segítségével a befolyásolást és a korrupciót be tudta mutatni. Jellemrajzai természetesen szubjektívek, hiszen munkájában végig Giano della Bellát magasztalta, aki tulajdonképpen politikai példaképe volt. Ugyanígy valószínűleg túlzó az a megállapítása, hogy a feketékkel veszélyes lovag, míg a fehérekkel egy gyáva tartott. Ettől függetlenül elmondhatjuk, hogy az olvasók elé tárta a pistoiai belpolitika firenzei befolyásolásának bevett módszereit.

5.4.6. A firenzei források tanulságai a Cancellieri vendettáról és a pistoiai pártharcról

A Cancellieri-vendettával és a fekete-fehér guelf pártharc eredetével foglalkozó firenzei történeti munkák témakezelésük alapján két nagy csoportra oszthatók. Az elsőbe sorolhatók azok a firenzei források, amelyek a Cancellieri-vendettát bemutatják, de a politikai intrikákat felületesen vagy egyáltalán nem tárgyalják. Ezek Villani, Stefani, Bruni és Machiavelli

⁴¹⁶ COMPAGNI FORD. 99-101 (1/25.).

⁴¹⁷ ISTORIE PISTOLESI 375.

⁴¹⁸ COMPAGNI 18 (1/25.)

⁴¹⁹ COMPAGNI FORD. 99-101 (1/25.).

munkái. A másik csoportba pedig Dino Compagni krónikája tartozik, amely a fekete-fehér guelf konfliktus politikai hátterét és azon belül is elsősorban a városközi kapcsolatokat részletesen ismerteti.

Az első csoportba tartozó források egyik sajátossága, hogy a Cancellieri-vendettának kulcsszerepet tulajdonítanak. A történeten belül Stefaninál és Machiavellinél van fontos szerepe a bosszúálló apa mondatának, amely párhuzamot mutat a 1215-ös Buondelmonte-Amidei vendetta leírásaiban megfigyelhető kulcsmondattal. Egyrészt ez kifejezheti a tett súlyosságát, másrészt utalhat a legendás 1215-os gyilkosság, már a középkorban is minden bizonnyal közismert részére. A két konfliktus összevetése, bár eltérő formában, de Villaninál is megjelenik. A párhuzamba állítás célja véleményem szerint a fekete-fehér pártharc méretének és jelentőségének szemléltetése lehetett. Az első csoportba tartozó munkákban fontos részletek továbbá a Cancellierik Firenzébe való beköltözését leíró sorok. Azokban a munkákban, amelyek ezt megemlítik, ez az egyetlen olyan rész, amely valamilyen szinten a két város kapcsolatát hivatott megmagyarázni. Így Villaninál, Stefaninál, Bruninál és Machiavellinél a Cancellieri-vendettával foglalkozó sorok kizárólagos magyarázó funkciót töltenek be. Megállapítható, hogy ezek a valós politikai intrikák helyettesítésére szolgálhattak, a pártharcok bevett retorikájának megfelelő formában.

Compagni krónikájában sem a beköltözés, sem a Cancellieri-vendetta részletes leírása sem jelenik meg. Úgy vélem, hogy amennyiben a források első csoportja által jegyzett módon érkeztek volna Cancellieri családtagok Firenzébe, Compagni minden bizonnyal beszámolt volna erről. Felmerülhet, hogy Simone Pantano vagy Schiatta Amati megfeleltethető ezeknek, de nem ismert, hogy ők a Cancellierik vezetői vagy közeli rokonai lettek volna. Ezen felül az is megállapítható, hogy Compagninál a megjelenésük már jóval a pártharc kirobbanása utánra tehető, tehát szerepük semmiképpen sem tekinthető a konfliktus okának.

Véleményem szerint a beköltözésről szóló részletekkel kapcsolatban felvetődhet, hogy szimbolikus jelentőségük van és pusztán az erőszak Firenzébe „költözését” jelképezik. Az sem zárható ki, hogy a firenzei történeti hagyomány jelentős részében azért magyarázzák a Cancellieri-vendettával a Donati-Cerchi konfliktust, hogy a pistoiaiak számára tragikus végkimenetelű 1305/1306-os ostrom politikai előzményeit az ottani pártok küzdelmével indokolják, valamiféleképpen a pistoiaiakat hibáztatva az eseménysorért. Ehhez kapcsolódhat az is, hogy számos firenzei krónikában olvasható az a toposz, amely szerint az ott élő emberek

különösen agresszívek és hajlamosak a háborúskodásra.⁴²⁰ Összességében megállapítható, hogy a Cancellieri-vendetta több egy egyszerű vendetta- leírásnál. Több szempont szerint vizsgálva is szembetűnő, hogy fontos magyarázó szereppel bír, amely elemzése hozzásegít a korabeli városok közötti kapcsolatok, illetve az ezzel kapcsolatos történetírói vélekedés felderítéséhez. Amíg a Cancellieri család ellentéte a firenzei történeti hagyományban a bemutatott eseményre korlátozódik, addig az *Istorie pistolesi* lapjain egy jóval kiterjedtebb pártharcokkal és vendettákkal jellemezhető időszakról olvashatunk. A következő fejezetben a fekete és a fehér Cancellierikhez köthető pártharcok első szakaszát fogom bemutatni és elemezni.

---

⁴²⁰ VILLANI 19 (1/32.)

„Azért mert a pistoiaiak természetüknél fogva viszálykodó, kegyetlen és vad emberek.” COMPAGNI FORD. 99-100 (1/25.). Az ilyen megállapítások alapja a szakirodalom szerint elsősorban az lehetett, hogy Pistoianak szinte folyamatosan ügyelnie kellett földrajzilag egyedülállóan változékony területeinek és kereskedelmi útjainak biztosítására. A város vonzáskörzete ugyanis hegységből, domságból és sík területből állt, megnehezítve az igazgatást, elősegítve a helyi szerveződéseket. HERLIHY 1967, 34-53. A helytörténeti szakirodalomban is elterjedt megállapítás volt, hogy Pistoianban kifejezetten harcos lelkületű emberek élnek. CANCELLIERI 1965, 125-126.

5.5. A pistoiai vendetták és pártharcok

Az alább bemutatandó események a pistoiai krónikában mindössze egy naptári éven belül történtek, még hozzá 1300 és 1301 között. A krónika a Cancellieri-vendetta kezdetét jelző konfliktust ugyanakkor az időben meghatározható első összecsapás elé, vagyis az 1300-at megelőző időszakba helyezi el. Az 1301-es évszám pedig a pártharc lezárását és a firenzei térnyerés kezdődátumát jelöli.⁴²¹ A pistoiai krónika felépítését vizsgálva, ugyanakkor megállapítható, hogy bár a Cancellieri család pártharca ténylegesen egy rövidebb időszakot ölelt fel, a város történiáját feldolgozó történelmi munka az 1348-ig terjedő negyvennyolc éves időszakot változatos konfliktusok és háborúk láncolataként mutatja be. Figyelembe véve az egyes eseménysorok felépítését és történelmi háttérét, azok több szakaszra bonthatók. A 1300 és 1301 közötti időszak a konfliktusok „városi” szakaszának tekinthető, amikor a vizsgált források tanulsága szerint nem történt külső behatás. Ezt követi az 1301 és 1302 közötti időszak, ami tulajdonképpen az első firenzei szakasznak tekinthető, hiszen ekkor a szomszéd városból küldött *podestà*k kaptak nagyobb szerepet, ami a firenzei fehér guelfek térnyerését jelezte. 1302 és 1309 között hét évet, pedig egyfajta regionális vagy háborús időszaknak tarthatjuk, amikor a korábbi domináns pártok oldalán új családok is feltűntek. A belpolitikai hatalomszerzés és az ellenfeleknek való visszavágás ebben az időszakban összefonódott a regionális háborúkkal. A firenzei fehérek ugyanis egészen 1306-ig ellenőrzésük alatt tartották Pistoiaát, de Firenzével szembefordulva. 1309-ben, a firenzei ostrom után három évvel, szemmel láthatóan egy új belpolitikai időszak kezdődött, amikor a hangsúly ismét a helyi klánok városon belüli küzdelmére esett.

5.6. További vendetták a pistoiai krónikában

Az *Istorie pistolesi* szerint nem csak a városban és a *contadò*ban alakultak ki összecsapások, hanem a hegyekben is. Lizzano hegyvidékén két szemben álló párt alakult ki: egy bizonyos Ser Guido a fehérekkel, míg ellenfele Ser Fiumalbo a feketékkel szimpatizált.⁴²² Bár a krónikás a történelmi munka lapjain a konfliktusnak ezt a színterét nem fejt ki bővebben, vélhetően arra utalhat, hogy a fekete és a fehér párt harca igen kiterjedt lehetett. A hegyvidéki területek részvétele a pistoiai *contado* bemutatott adottságai miatt nem számít meglepőnek. Az alábbiakban az egyéves időtartamot felölelő küzdelem egyes állomásait mutatom be, amelyek, mint majd látni fogjuk, minden esetben vendetták. A vonatkozó leírások ismertetése

⁴²¹ ISTORIE PISTOLESI 368-370.

⁴²² ISTORIE PISTOLESI 369-370.

után rátérek a leírtak elemzésére. Mivel maga a pártharc a *Istorie pistolesi* lapjain bosszúállások egymást követő és folyamatosan mélyülő láncolatoként van leírva, ezért az elemzés átláthatósága végett a történetet fázisokra bontva mutatom be. Minden egyes fázis egy-egy vendetta jól elkülöníthető egységét tartalmazza.

5.6.1. A pártharc első fázisa

A Pistoiai Névtelen szerint a korábban bemutatott Cancellieri-vendettát követően egy komolyabb utcai összecsapás alakult ki. Ezt az alábbiak szerint olvashatjuk:

„Le parti dentro della Città spesso combatteano insieme, e fra l'altre volte uno di si cominciò uno duro stormo nella Contrada di Porta Guidi, dove vigorosamente trasse M. Detto di M. Sinibaldo de Canceglieri Neri uno de' maggiori, e de' più favi, e de' più ricchi della casa. in fu uno grande desriero, e bene armato, e combattendo, uno della parte Bianca da una finestra li gettò una pietra, e con essa li per cosse fu la tesa si grande il colpo, che tutto il fece sbigottire, e stette per grande spazio chinato sul collo del Cavallo, per modo che non si sentia, se non come persona morta, e come sue risentito si partio, e subito ciasscuna delle parti si tornò à casa sua. Tornato M. Detto a casa pensò vendicarsi sopra uno di quelli; di cui era la' casa, onde era stata gittata la pietra, che lo havea percosso in sul ca'po: e con consiglio de' fratelli, e consorti suoi ordinoe vendicarsi sopra lo migliore, che sulle de' consorti della detta casa. M. Detto havea un ni ote Cavalieri, ch' havea nome M. Simone, il quale era giovane, e prode della persona, spietaro oltra modo, e con lui ordinò che facesse, quella vendetta: elli promise farla, co me persona, che più attendea a fare cosi fatte cose ch' ad altro.”⁴²³

A krónikás kiemelte, hogy az ütközetben Detto di Sinibaldo is részt vett a feketék pártjából. A leírás szerint őt tartották a családjából a leggazdagabb és legbefolyásosabb személynek, aki nagyon jól felfegyverkezve vonult harcba. Azonban valaki egy, a fehérek pártjához tartozó házból egy követ hajított felé, ami komolyan megsebesítette. Az *Istorie pistolesi* szerint nagy riadalmat keltett, hogy Detto ájultan bukott rá lova nyakára. Az emberei ezt látva kimenekítették és a saját házába vitték, ahol rövidesen magához tért. Szinte azonnal elhatározta, hogy a sérelem miatt bosszút kell állni a fehéreken. A krónika arra utal, hogy nem lehetett pontosan meghatározni a támadó kilétét, csak a házat ismerték, így amikor Detto a klienseivel és rokonaival tanácskozva parancsba adta, hogy a vendettát végre kell hajtani, akkor a bosszú a megnevezett ház *consorteriája* ellen fogalmazódott meg. A család feje a

---

⁴²³ ISTORIE PISTOLESI 370.

feladatra az unokaöccsét Simonét jelölte ki, akiről csak azt tudjuk meg, hogy fiatal és büszke volt.⁴²⁴

5.6.2. A második fázis

Simone összeállított egy csapatot, hogy végrehajtsa Detto utasítását:

„Essendo dato l'ordine, Come detto è, Simone si fornio di molti fanti gagliardi, e atti al fatto, e siando uno di uno Giudice, chi havea nome M. Pero ' della famiglia de Pecoroni, onde la pietra era lata gittata, vegnendo da casa sua al palagio del podesta di Pistoia, ed essendo dinanzi dal Giudice del podesta alla standa, M. Simone con gran brigata di fanti, andò nel detto palagio, e presente il Giudice l'uccise, non potendo il detto M. Pero ell'ere diseso dalla famiglia del podesta per la buona brigata, ch'era col detto M. Simone; el quale con la detta sua compagnia di fanti tornò a casa sua non trovando persona, che lo contrateste di niente. Della morte di M. Pero sue tenuto grande danno, perche a nessuno pareo che haveffe meritato quella morte. Lo podesta fece lo processo contro a M. Simone, e condannollo, e pagò la condannagione, andò a confini, e esse cinque anni, che non porco tornare a Pistoia.”⁴²⁵

A fehérek említett házától - ahonnan a követ dobták - egy Pero nevű bíró a Pecoroni családból elindult a *podestà* palotája felé. Simone a csapatával szintén a mondott helyre ment és rögtön végzett Peróval, mikor az feltűnt a téren. Viszont, mint a szövegből kiderül, nem tudták, hogy az áldozat a *podestà* embereinek védelme alatt áll, így amikor ezek megjelentek, a feketék csapata Simone házába vonult vissza. A krónikás szerint az eset nagy felzúdulást keltett, mivel Pero semmi rosszat nem tett, így nem érdemelt ilyen halált. A *podestà* rögtön elindította az eljárást az elkövető ellen és Simonét száműzték a városból, ahová sosem tudott visszatérni.⁴²⁶

5.6.3. A pártharc harmadik fázisa

A krónikás folytatólagosan ír a következő eseménysorról, amely viszont korábbi, le nem jegyzett eseményekre is utal, hiszen arról olvashatunk, hogy a fehérek között volt egy ifjú, aki vélhetően több gyilkosságban is részt vett. Így feltételezhetjük, hogy M. Pero meggyilkolásához képest az alábbiak később történhettek.

„In quello tempo era nella Casa de Cancellieri della parte Bianca uno giovane ch' havea nome Focaccia, figliuolo di M. Bertacca di M. Rinieri, il quale era prode, e gagliardo molto di sua

---

⁴²⁴ ISTORIE PISTOLESI 370.

⁴²⁵ ISTORIE PISTOLESI 370.

⁴²⁶ ISTORIE PISTOLESI 370.

persona, del quale forte temeano quelli della parte Nera per la sua perversità perche non attendea ad altro, di 'a uccisioni, e ferite. (...) dato l'ordine subito Dettorino di M. Re de Rossi nipote di M. Simone de Cancellieri, Vanni Fucci 'de' Lazzari: e'l Zazzara di M. Sozzofante de' Tebertelli, huomini giovani, e gagliardi accompagnati di buona brigata di fanti andarono spesio."⁴²⁷

A fehérek között volt egy Focaccia nevű ifjú,⁴²⁸ Bertracca Rinieri fia, akitől a feketék a leírás szerint különösen félték, mivel nem riadt vissza a gyilkosságoktól és mások megsebesítésétől sem. Ezért a parancsba adták, hogy egy csapat végezzen vele. Erre a célra három ifjút jelöltek ki: Dettorino di Re di Rossit (Simone unokaöccsét), Vanni Fucci de Lazzarit⁴²⁹ és Zazzara di Sozzofante de'Terbeltellit. A forrás mindhármukat fiatalnak és daliásnak írja le, akik egy vitéz csapatot állítottak össze. Ennek ellenére a krónika további soraiból,- amelyet most nem idézek – kiderül, hogy a küldetést nem tudták teljesíteni..⁴³⁰

5.6.4. A pártharc negyedik fázisa⁴³¹

Az előző eset sikertelensége miatt a fentebb említett három ifjú, azaz Dettorino, Vanni Fucci és Zazzara elhatározták, hogy a fehérek vezetői közül meg szeretnének valakit gyilkolni:

„Quelli tre giovani della parte Nera pensaro d' uccidere uno de maggiori Caporali della parte Bianca: e per trattato per loro fatto con M. Simone Cancellieri, e con altri della parte Nera con buona brigata di fanti una sera al tardi andarono a casa de' Vergolesi, Il qual' erano grandi Caporali della parte Bianca. El Focaccia havea per moglie la figliuola dl M. Lippo, entrarono nel cortile delle cafe a quivi trovarono uno cavaliere, ch' avea nome M. Bettino, el quale era il più nobile, Più cortese Cavaliere, ch' a quel tempo avesse Pistoia; e subito l'uccisono, e partironsi della città; e della morte di cosui sue tenuto gran de danno, però ch' era di quelli, à cui dispietano li mali, che si faceano li processi scontro à coloro, che l'uccisono, e contro M. Simone Lapo traditori e con sentitori di quella morte."⁴³²

⁴²⁷ ISTORIE PISTOLESI 370.

⁴²⁸ A Focaccia ragadványnév lehetett. A kutatás Vanni vagy Bertacchino néven azonosította. A korban közismert személyiség volt, ugyanis Dante is írt róla. A *Pokolban* Bocca degli Abati, a legendás firenzei áruló mellett tűnik fel. DANTE Pokol XXXII. 61-3.; PIATTOLI 1934, 101. Ahern szerint a szereplő neve ragadványnévként utalhatott egy külső ismertetőjegyre (pl. fejforma) vagy egyéb fogyatékoságra, sérülésre, hiszen a focaccia egy félig átsütött kenyér típus volt. A kutató azt is felveti, hogy az ételre utaló neve miatt kerülhetett Bocca mellé, akinek a neve viszont száját jelent. Elképzelhető, hogy Dante közelebbi információval is rendelkezett róla, hiszen ismerte Cino di Pistoia, akinek Vanni felesége volt a múzsája. AHERN 1982, 182-184.

⁴²⁹ Vanni Fucci de Lazzari 1286-ban Pistoia küldötteként szerepelt Pratóban. A neve azért került feljegyzésre, mert itt társaival gyilkossági ügybe keveredett, ugyanis megölték egy Marcovaldino nevű férfit. A következő évben ugyanitt egy papot sebesített meg egy Chello di Lanfranco nevű férfi társaságában. Utóbbit fővesztésre ítélték. PIATTOLI 1934, 93-100.

⁴³⁰ ISTORIE PISTOLESI 370.

⁴³¹ Piattoli alapján a leírt esemény 1293 áprilisa előtt történhetett. PIATTOLI 1934, 102.

⁴³² ISTORIE PISTOLESI 370-371.

A fentebb idézett részből kiderül, hogy az elgondolást Simone is támogatta, így ismét erős csapatot állítottak össze, amellyel a Vergolesi házhoz mentek. Ez azért lehetett fontos lépés, mert a krónikás szerint a korábbiakban üldözött Focaccia felesége egy Vergolesi lány volt. A feketék csapata a ház udvarán egyetlen férfit találtak, akit Bertinónak hívtak, és a krónikás szerint város-szerte ismert lovag volt, méghozzá a kor legnemesebbje és szívélyesebbje. A támadók rögtön meggyilkolták majd a városba távoztak. Az eset ismét nagy felzúdulást keltett Pistoiaiban és a tettet szörnyűségnek tartották, így a rögtön eljárást indítottak az elkövetők ellen.⁴³³ A folytatásban – amelyet ezúttal részletesen nem idézek – arról olvashatunk, hogy mivel Dettorinóék időközben elmenekültek, a gyilkosságot támogató és az arra felbujtó személyeket büntették meg: Simonét, Lapo di Rét és Lapo di Sozzonfantét. Bár nagy pénzbírságot vetettek ki rájuk és árulónak nyilvánították őket, a fejenként kirótt 8000 libra pénzbírságot befizették, majd a gyilkossággal vádolt fiatalok visszatérhettek a városba. A krónikás szerint Bertino halála nagy zavargásokat eredményezett a városban, de mint kihangsúlyozza, végül senki, se mert a bíróságra menni, hogy a feketéket megvádolja: „*che quafi non si trovava nessuno , che per loro volesse andare à Corte in contro à quelli della parte Nera*”..⁴³⁴

5.6.5. Az ötödik fázis

A fehérek a feketék befolyásának növekedését észlelve a visszavágás mellett döntöttek. Rinieri fiai úgy gondolták, hogy Bertino megbosszulásának legjobb módja egy fekete vezető meggyilkolása lenne. Ezért utasítást adtak Focacciának és Freduccio di Lippónak, hogy toborozzanak embereket a tett végrehajtásához. Freduccio egyébként Bertino unokaöccse volt. A terv részeként őrt állítottak a Piazza Lazzarira, hogy megfigyeljék a feketék vezetőjét, Detto di Sinibaldót. Detto az egyik napon testőrök nélkül jelent meg itt, mivel nem hitte, hogy bárki is bosszút állna rajta. Amikor belépett egy selyemkereskedő üzletébe, hogy ruhadarabot csináltasson magának, a fehérek utána mentek. A helyszín érdekessége, hogy a leírás szerint ez Rinieri fiainak háza mellett volt, ami arra utal, hogy Detto valóban nem lehetett elővigyázatos. Az üzletben Focaccia és Freduccio rátámadtak és meggyilkolták. A Pistoiai Névtelen szerint az esetből nagy zavargások lettek, mivel Detto a legbölcsebb és legvitézebb

---

⁴³³ ISTORIE PISTOLESI 370-371.

ember volt a fekete Cancellierik közül.⁴³⁵ A Pistoiai Névtelen vonatkozó sorait az alábbiakban olvashatjuk:

„Veggendo gli figliuoli M. Rinieri Cancellieri, e gl'altri bianchi di Pistoia, che la parte nera alia, e la loro ascendea, pensarono di voler vendicare la morte di M. Bertino, e uccidere uno de' maggiori Caporali della casa de Cancellieri della parte nera, e ordinarono col Focaccia, e con Freduccio di M. Lippo, ch'era nipote di M. Bettino, che lo dovessero fare, e quando hebbono ciò ordinato, hebbono loro fanti, e stavano in poa, che M. Detto di M. Sinibaldo de Canciglieri Neri venisse alla Piazza de' Lazzari, e peroche alcuna volta si volea venire non guardandosi da consorti suoi, che non credea, ch'eglino volessono fare le vendette altrui nel sangue loro medesimo. On de uno di venendo M. Detto alla detta Piazza, e entrando in una bottega d'uno, che li faceva un farletto di zendado presso à casa de' figliuoli di M. Rinieri: lo Focaccia, e Freduccio con certa quantità di fanti, entrarono nella detta bottega, e quivi l'uccisono, e partironsi.”⁴³⁶

5.6.6. A hatodik fázis

A pártharc következő lépcsőfokaként a feketék vágtak vissza a fehéreknek. Dettónak volt egy Fredi nevű törvénytelen fia, akit Pistoiaiban senki sem ismert, így a nélkül tudott bemenni a városkapun, hogy bárki is észrevette volna:

„M. Bertacca padre del Focaccia perchè era Cavalieri Gaudente vestito à modo di frate; E stando à confini l'una parte, c l'altra. uno giorno si partì uno figliuolo, che sue di Messer Detto, il quale non era legittimo, e sconosciuto entrò in Pistoia, apposò quando M. Bertacca era nella contrada; elli non predea guardia, perch' erano à confini l'una parte, e l'altra: e non credea che quella vendetta si sopra di lui. E una sera sandosi nella contrada, e Fredi di M. Detto, el quale stava in posta, quando vide il tempo uscio fuori. con alquanti fanti, ucciserlo e partironsi della città: e per quella morte settono poco tempo che l'una parte, e l'altra si partirono a' confini, e tornarono à Pistoia.”⁴³⁷

A fehérek egyik vezetője Bertracca, a többször említett Focaccia apja, a krónikás szerint igen nemes lovag volt, aki testvér módjára öltözködött. Nem gondolt rá, hogy bárki is megtámadná és éjszaka a contradében tartózkodott. Fredi pár emberrel együtt lesben állva várt, és amikor elérkezett az idő megtámadták és meggyilkolták Bertraccát. A tett után pedig elhagyták a várost.⁴³⁸

---

⁴³⁵ ISTORIE PISTOLESI 371.

⁴³⁶ ISTORIE PISTOLESI 371.

⁴³⁷ ISTORIE PISTOLESI 371.

⁴³⁸ ISTORIE PISTOLESI 371.

5.6.7. A hetedik fázis

A következő jelentős esemény a Pistoiai Névtelennél egy utcai összecsapás leírása, amely a következőképp zajlott:

„Uno di di Santo Bartolomeo s'avvisarono insieme presso à casa de Cancellieri bianchi e feciono gran battaglia insieme di lance, di balestra, e pietre. Le torri, e le fortezze erano armate, e molti ne furono fediti, e morti dall' una Parte, e dall' altra: li Neri haveano armata la torre de' figliuoli Ser Jacopi, che facea grande danno figliuoli di M. Rinieri; Et i Bianch havevano armata la casa di M. Zarino de' Lazzari, la quale havea lasciate à quelli di casa sua, e tenea con li nemici loro: quella casa facea grande danno alla Parte Nera con le balestra, e con le pietre, e non li lasciava istare nella via à combattere. Vedendi li Neri cosi essere combattuti da'fanti, ch'erano in quella casa, all'hora Vanni Fucci con certi suoi compagni anadarono indietro a quella casa, e francamente con le balestra la combatterono, e fuoco la visono e messo lo fuoco dall'uno lato entrarono dentro dall'altro. La gente che v'erano dentro comincarono à fuggire, e costoro à segurili ferendoli e uccidendoli, e la casa rubarono. Et Vanni Fucci hebbe lo cavallo di M. Zarino, che erano fellato, e coverato, come M. Zarino lo credeva havere alla battaglia. (...) l'honore rimase quel dì alla parte Nera.”⁴³⁹

A szöveg tanulsága szerint tehát a fehérek és a feketék az egyik fehérek által lakott háznál csatáztak. Az összecsapás során lándzsát, számszerijakat és köveket használtak. A tornyaikat megerősítették és felfegyverezték. A krónikából az is kiderül, hogy a feketék egy bizonyos Ser Jacopi fiainak tornyát erősítették meg, míg a fehérek Zarino de'Lazzari házát. Az utóbbiak kirontottak az erődítményükből és az utcán ütköztek meg a feketékkel, ezért az ellenfeleik – vélhetően kihasználva az adódó helyzetet – a kevésbé védett házat nagyobb erővel támadták. Vanni Fucci a ház elé vonult és az utcán számszerijakkal vívott nyílt ütközet bontakozott ki. Ekkor szimbolikus fordulópontról olvashatunk, hiszen Vanni Fucci megszerezte Zarino csataménjét, amely bizonyára a kibontakozó összecsapás miatt fel volt vértézve és elő volt készítve. A ház urának sorsa az ütközetben rosszra fordult és a Pistoiai Névtelen szerint a becsület a feketék oldalán maradt.⁴⁴⁰

5.6.8. A pártharc nyolcadik fázisa

„Hora stanno ciascuna parte à guardia, e l'uno si guardava dell'altro; e piú volte l'uno casato de'pistoiesi in tale maniera; e uno giorno avvenne, che certi della parte nera, cioè Ser Fredi di M.

---

⁴³⁹ ISTORIE PISTOLESI 372.

⁴⁴⁰ ISTORIE PISTOLESI 372.

Sozzofante, e Bertino Nicolai con altri loro comagni stando presso alle case di M. Gherardo Fortebracci, e de'consorti, M. Gherardo li volse offendere però che egli nipote di M. Bertino e lo Zazzara fratello de detto S. Fredi ch' era stato à uccidere M. Bertino incominciò ad havere parole con S. Fredi e delle parole misono mano alle spade à colpire l'uno l'altro fortemente sopra l'arme, che ciascuno di loro era bene armato."⁴⁴¹

Vagyis a sokáig tartó utcai harcok után két fekete Cancellieri, Bertino Nicolai és Ser Fredi di Sozzofante, társaikkal Gherardo Fortebracci háza közelében tartózkodott. Gherardo a korábban meggyilkolt Bertino unokaöccse volt, míg Ser Fredi annak a Zazzarának a bátyja, aki Bertinót megölte. A ház ura szóváltásba keveredett a felbukkanó Fredivel, és a kardjával felsértette a fekete Cancellieri páncélját, amivel komolyabb sérülést okozott.⁴⁴² Az estnek természetesen azonnali hatása lett:

„Lo romore si levò grande per la torra, e tutta suo sopr' arme, alla parte trasse tutta dall' uno lato e dall' altro ser Fredi, e compagni s'accostrano presso a casa d' Siniboldi combattendo sempre con M. Gherardo, e con quelli di casa sua. I Siniboldi come quelli, ch' erano gagliardi e prodi delle loro persone, vennero alla battaglia; M. Loste francamente percosse adosso à M. Gherardo, e à suoi, e con uno spiedo molto grande percosse nel fianco à Braccino di M. Gherardo si grandi il colpo ch'el fece cadere in terra e per morto stesse in terra grande pezzo. M. Gherardo vedendo lo figliuolo in terra per morto, lo fece mettere in su uno paveso, e portanelo à casa (...) Braccino visse di quella fedita due di e il terzo dí morio, grande danno sue tenuto di lui però ch' egl' era giovane assai da bene, e non havea meritato di fare si fatta morte."⁴⁴³

A krónikás szerint tehát nagy zúgolódás támadt, ami miatt minden jelenlévő fegyvert rántott és Frediék a küzdelem közben közel kerültek a Sinibaldo házhoz. Ők olyan család voltak, akik mindig is Gherardo ellen harcoltak – vagyis az ellenségei lehettek. A Sinibaldik, akik daliásak és büszkék voltak rögtön csatába szálltak ellenük. Loste, aki nyilvánvalóan a Sinibaldik közé tartozott, erősen Gherardo felé sújtott, de nem őt, hanem a mellette álló fiát Braccinót találta el. Az ifjú összeesett, mintha halott lett volna, Gherardo pedig egy *pavesére* fektette és a házukba vitette. Braccino a rettenetes sebtől két napig szenvedett mire elhunyt. A Pistoiai Névtelen szerint pedig nem érdemelt ilyen halált. A küzdelem ezek után természetesen újra fellángolt.⁴⁴⁴

---

⁴⁴¹ ISTORIE PISTOLESI 372.

⁴⁴² ISTORIE PISTOLESI 372.

⁴⁴³ ISTORIE PISTOLESI 372.

⁴⁴⁴ ISTORIE PISTOLESI 372.

5.6.9. A kilencedik fázis

Az *Istorie pistolesi*ben azt olvashatjuk, hogy Chello Cancellieri⁴⁴⁵ a Lazzari loggiában tartózkodott másokkal együtt, akik között sok olyan fegyveres volt, akiket korábban száműztek a városból. Éppen valamiféle játékkal mulatták az időt, amikor arra jártak a *podestà* emberei, erőteljesen felfegyverkezve. Az egyikük belépett a loggiába mivel el akarta kapni az egyik száműzöttet. Ezt Chello és társai nem akarták hagyni, mire a katona a fegyveréhez nyúlt, ami természetesen azt eredményezte, hogy a szembenállók is így tettek. Az egyik katona ekkor megütötte Chellót, mire a társai támadásba lendültek. Ez városszerte nagy felzúdulást keltett. Vanni Fucci és emberei megütköztek a *podestà* fegyvereseivel és meggyilkolták az egyik legjobb lovagját. A *podestà* megállapította, hogy nem tudja tovább végezni a rá bízott munkát a másik fél hatalma miatt, akik halált és megalázást hoztak rájuk. Végül visszaadta a megbízatását és hazatért a saját házába, Bergamóba. Így Pistoia városa *podestà* nélkül maradt.⁴⁴⁶

5.6.10. A pártharc befejezése, a tízedik fázis⁴⁴⁷

Ezután a fehér Cancellierik közül Focaccia utasítást adott egyes fekete Cancellierik meggyilkolására. A célpontjuk Dettorino di Re di Rossi, Zazzara és társaik voltak, akik meggyilkolták Bertinót. A krónika szerint Dettorino ekkor egy vidéki palotájában lakott, Montemurlóban, mivel száműzetésben volt Bertino és egy meg nem nevezett személy meggyilkolásáért a Mazzettik közül.⁴⁴⁸ Focaccia⁴⁴⁹ az embereivel lesben állt egy éjszaka abban a montemurlói contradében, ahol a célpontjuk által használt ház állt. Amikor Dettorino a palotájából abba a házba tartott, betért egy kocsmába, hogy az embereivel igyon. Ekkor Focaccia utána ment a társaival, amire az ellenfelei is fegyvert rántottak. A leírás szerint, mivel nagyon jól fel voltak fegyverkezve, nem volt mozgásterük és számos sérülést okoztak egymásnak. Dettorino emberei védekeztek, de Focaccia további emberei is megjelentek. Amikor ezt Dettorino meglátta, menekülni kezdett, de a fehérek körbe vették őt, ami miatt a földre esett és a támadói végeztek vele.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁵ Nem lehet megállapítani, hogy az illető azonos-e a pratói dokumentumokban szereplő Chello di Lanfrancóval. PIATTOLI 1934, 93-100.

⁴⁴⁶ ISTORIE PISTOLESI 372.

⁴⁴⁷ Az esemény 1293 áprilisában történt. PIATTOLI 1934, 110.

⁴⁴⁸ ISTORIE PISTOLESI 372.

⁴⁴⁹ Focaccia, Renato Piattoli okfejtése alapján, az általa elkövetett ügyek miatt száműzetésre kényszerült és Pratóban talált menedéket. Vélhetően innen indulva állhatott bosszút Montemurlóban. PIATTOLI 1934, 101-103.

⁴⁵⁰ ISTORIE PISTOLESI 372.

5.7. A fejezet tanulságai

5.7.1. A támadások jellege és a városi hatóság mozgástere

Az *Istorie pisolesi*ben olvasható küzdelmek vizsgálata több fontos következtetés levonását is lehetővé teszi. A pártharc egyes fázisainak leírása a krónikában egyértelműen azokat a kulcsmomentumokat emeli ki, amelyek a konfliktus alakulásában fontos szerepet játszottak. A nézeteltérések fokozatosan mélyültek el, amely során a két család közötti személyes sértésektől, a vendetták révén eljutunk az összecsapásokig. Végül a fokozódó utcai erőszak és a pártok hatalomkoncentrációja révén a városi hatóság gyakorlatilag tehetetlenné vált.

A pártharc második fázisában a *podestà* hivatalának működése még tetten érhető volt. Simonét a tette súlyosságának megfelelően még száműzni tudták a városból. Ebben az esetben tehát, mind a bíraskodási, mint pedig az ítéletek végrehajtásához szükséges kényszerítő eszközök a város rendelkezésére álltak a büntetés foganatosításához.

A negyedik fázisban ehhez hasonló, de már érezhetően gyengébb hatású ítélettel találkozhatunk. Egyrészt fontos részlet, hogy a gyilkosság tényleges elkövetői még az előtt távozni tudtak Pistoiaából, hogy a városi hatóság léphetett volna, másrészt a felbujtónak tekintett családfőket csak pénzbüntetéssel tudták súlytani. A krónikás által leírt nyolcezer libréből arra tudunk következtetni, hogy a szankció jelentős volt. Azt is figyelembe kell venni, hogy a Pistoiai Névtelen beszámolója alapján a pénzbüntetés mellett egy súlyos erkölcsi megrovásról is értesülünk: a megnevezett személyeket árulónak nyilvánították. Ennek tükrében meglepő, hogy fizikai elrettentésről nem olvashatunk. Nem került sor sem a házaik lerombolására, sem pedig a család tagjainak száműzésére. A korabeli városi eljárások a vendettákat követő békéltetések elmulasztása esetén lehetővé tették a meg nem jelenő fél száműzését, annak távollétében is. Bár itt a békéltetési eljárásról szó sincs, elméletileg a városból távozó gyilkosokat az igazságszolgáltatás megkerülése miatt száműzötté lehetett volna nyilvánítani.⁴⁵¹ Az, hogy ezen megszokott lépések egyikére sem került sor, az arról árulkodik, hogy a fekete Cancellieri párt már ekkor olyan befolyásra tehetett szert, ami miatt ezeknek a végrehajtását nem lehetett biztosítani. Erre utal az is, hogy az egyébként jelentős pénzbüntetést ki tudták fizetni, illetve a vonatkozó rész záró sorai is erről árulkodnak: annyira nagy befolyással bírtak, hogy senki sem merte őket a bíróságon megvádolni. A második és a negyedik fázis között tehát jelentős különbségek fedezhetők fel. Ezek véleményem szerint annak köszönhetőek, hogy a két eset között eltelt időben, a pártharcban résztvevő személyek és

---

⁴⁵¹ Erről lásd a bevezető fejezetet: „*Az itáliai vendetta fogalma*”.

családok köre kiszélesedett. Az első két fázis leírása ugyanis csak a Detto ellen elkövetett merényletet és a vélt támadón való bosszúállást taglalta. Ezekben tulajdonképpen még csak a két Cancellieri család tagjai vettek részt. A harmadik és a negyedik fázis viszont a konfliktus kiszélesítéséről árulkodik. A Focaccia utána hajsza oka még lehetett egy korábbi, meg nem nevezett sértés, hiszen őt a krónikás gyilkosságokat kedvelő személyként írja le. A sikertelenséget követően azonban a megnevezett három fekete Cancellieri már kifejezetten csak egy erődemonstráció jellegű támadásra törekedett: meggyilkolni a fehérek valamelyik vezetőjét. Ezért vállhatott optimális célpont a Focacciával rokonságban álló Vergolesi házból, ahol viszont nem egy konkrét személy megtámadását hajtották végre, hanem Bertinóét, aki a Pistoiai Névtelen szerint köztiszteletben álló személy volt és vélhetően nem vett részt a pártharcban. Az áldozat népszerűsége végeredményben elérhette a kitűzött célt: a figyelemfelhívást és az erőfitogtatást. Ennek hatását csak tovább fokozhatta a városi hatóság tehetetlensége. A magánszemélyek közötti konfliktusok kiszélesedésének elkerülése a korabeli városok egyik elsődleges célkitűzése volt,⁴⁵² így megállapítható, hogy a komolyabb szankciók hiánya fordulópontot jelenthetett a pártharc történetében.

Az ötödik és a hatodik fázisok ismét adott személyekkel szembeni rajtaütéseket írnak le: Bertracca és Detto a két Cancellieri párt vezetői is a támadások áldozatává válnak. Bár Detto meggyilkolása a Bertino halála miatti válaszlépés, Bertracca megtámadása pedig az előző lépésre adott vendetta, megállapítható, hogy a konfliktus a negyedik fázist követően valóban új mederbe lépett: a cél már nem csak a vérbosszú, hanem a másik párt célzott gyengítése. Fontos, hogy ettől kezdve a vendetták sorával szemben a podestà már semmilyen fellépést nem tanúsít, a kilencedik fázisig fel sem tűnik a leírásban. A hetedik és a nyolcadik fázisok azt mutatják, hogy a fokozatosan eszkalálódó konfliktus már egy olyan ponthoz ért, ahol a szemben álló felek stratégiája már nem a lesből történő rajtaütés, hanem a nyílt utcai támadások megvalósítása volt. Először Zarino házát veszik ostrom alá, ahol vélhetően sokan meghalnak, majd egy véletlenül kirobbanó összecsapásról olvashatunk, ami azonban hamar heves csatát eredményezett a feketék, Gherardo és a Sinibaldik között. A leírásokban említett fegyverzet is egyre komolyabbá, professzionálisabbá vált: először csak kardokról és kövekről olvashatunk, majd a felfegyverzett csatamén, a számszeríjak és a lángcsóvák is előkerülnek. Braccinót sebesülése után pedig egy pavesére, vagyis ember nagyságú gyalogsági pajzsra fektették, ami szintén a katonai eszközök felhasználásáról árulkodik.

---

⁴⁵² WALEY 1991, 66-67.

A *podestà* csapatai a kilencedik fázisban csupán egy véletlen szituációnak köszönhetően tűntek fel. Az egyik fegyveres egy ismert számúzóttal szemben próbált fellépni. Már a helyzet kialakulása is azt mutatja, hogy a városi hatóságnak már semmilyen szerepe nem volt, hiszen a számúzóttak gondtalanul és kvázi nyilvánosan mutatkoztak a város falain belül. Bár a fegyveres próbált a törvénynek megfelelően eljárni, Chello és kísérete gondolkodás nélkül szembeszegült vele, ami további nézeteltérést generált. Bár Chello megsebesült, Vanni Fucci megtámadta a hatóság embereit, ami az előbbieik sikerével járt. A bergamói illetőségű hivatalviselő ekkor úgy döntött, hogy nem kíván többet Pistoiaiban tartózkodni. A Pistoiai Névtelen egyértelműen fogalmaz, amikor arról ír, hogy a másik fél egyértelmű túlerővel rendelkezett, vagyis nem volt lehetőség a városi státútumokban foglaltak fizikai betartására. A városi hatóság tehetetlensége mellett a másik következménye az lett a küzdelmeknek, hogy a fekete és fehér Cancellieri párt közül egyértelműen az előbbiek kerültek fölénybe a városban.

5.7.2. A fekete Cancellierik szerepe a Pistoiai Névtelen szerint

A fekete Cancellierikkel kapcsolatban a krónikás rendre kritikusan fogalmaz, mint a fehéreket illetően. Már a Cancellieri vendetta pistoiái mítoszában is arról olvashatunk, hogy az összeszólalkozás után kirobbanó konfliktusban alulmaradó, a fekete Cancellierik közé tartozó Dore az, aki nem nyugszik bele a vereségébe. Bár a kocsmában vélhetően megverték és megalázták, nem szenvedhetett súlyos sérülést, hiszen még ugyanazon az éjszakán lesben tudott állni és meg is támadta Carlino testvérét. A korabeli meghatározás szerint ez másodlagos vendettának számíthatott. A sértésre adott erőszakos válaszreakcióval ugyanis nem csak bosszút állt, hanem a konfliktust is kiterjesztette, igaz, ekkor még csak egy mikroközösségen belül. A legtöbb itáliai város státútumai arról árulkodnak, hogy a másodlagos vendettát mindenképp büntették - még akkor is, hogyha az elsődleges bosszúra vonatkozó szankciók kérdésesnek tekinthetők.⁴⁵³ Dore az őt ért, vélhetően csupán erkölcsi vagy morális kárt, a fehér Cancellierik közé tartozó férfi erőteljes megtámadásával torolta meg. Bár a vonatkozó szövegrészletben arról olvashatunk, hogy kétszer rácsapott erőteljesen Vanni kezére, a későbbi forrásrészlet már azt is egyértelműnek teszi, hogy ellenfele ujjait Dore levágta vagy súlyosan roncsolta. Ezt onnan tudhatjuk, hogy Vanni testvérei később levágják Dore azon karját, amivel levágta a testvérükét. Amíg tehát az eredeti kocsmái inzultust nem ismerjük, addig a rá adott válaszreakció, a tulajdonképpeni vendetta, erőteljes és

---

⁴⁵³ Erről lásd a bevezető fejezet vonatkozó részét: „Az itáliai vendetta fogalma”.

erőszakos, ami semmiképpen sem felel meg az önvédelem kritériumainak. A különböző jogi kommentárok és egyes státutum pontok alapján ugyanis ha Dore még a kocsmában visszavágott volna Carlinónak, akár még a jogos önvédelemnek is tekinthették volna.⁴⁵⁴

A feketék a következő támadásuk alkalmával szintén hasonló logikát alkalmaznak: a fehér Cancellierik klánjához tartozó Bertino meggyilkolásával a konfliktust a már említett módon ismét egy másodlagos vendettával mélyítik el, de ez már nem csak kisebb csoportokra, hanem az egész városra hatással van. Az eset óriási felháborodást keltett. Ezt nem csak a krónikás hozzáfűzött megjegyzése mutatja, hanem az is, hogy a fehérek két alkalommal is Bertino halála miatt érzett fájdalmukban kerülnek összetűzésbe: először az ötödik, majd később a nyolcadik fázisban is. Ha csak a krónikás által leírt hatásokat vesszük figyelembe, nem csak Vanni és Bertino megtámadása, hanem Pero és Bertracca meggyilkolása is morálisan megkérdőjelezhetőnek tekinthető. Az első esetben, amely a második fázisban történik, arról olvashatunk, hogy az áldozat egyáltalán nem érdemelt ilyen halált, mivel semmi rosszat nem tett. Ebből arra lehet következtetni, hogy vélhetően nem Pero hajíthatta a követ Detto felé, csupán az ő házából valaki. Bertracca, akit a fekete Cancellierik éjszaka támadnak meg, gyanútlanul viselkedik, nem feltételezi, hogy meg akarnák ölni, hiszen az végső soron nem is indokolható. Ezt hangsúlyozhatja az is, hogy a krónikás szerint nemes lovag volt, aki barát módjára öltözködött, tehát nem volt különösebben hivalkodó vagy beképzelt. Véleményem szerint ez a történeti elem is azt mutatja, hogy a szerző kis mértékben, de a fehér Cancellierikkel szimpatizált. Azt is figyelembe kell venni, hogy Vanni, a Cancellieri vendetta pistoiai mítoszában bíróként/jogászként kerül megnevezésre, ugyanúgy ahogy Pero is. Az előbbi megcsonkítása illetve az utóbbi halála már előrevetíti azt a szempontot, ami a pártharc során folyamatosan tetten érhető: a fekete Cancellieri párt nem csak hogy nem tart a városi hatóságtól, de nyíltan bántalmazza is az igazságszolgáltatásban résztvevő személyeket. Ezt mutatja az is, hogy Perót kifejezetten azon palota előtt gyilkolják meg a feketék, amelyben a *podestà* bírósága is található. Ebben az esetben a helyszín akár szimbolikusnak is tekinthető. Ezek az elemek újfent a szerző hozzáállását tükrözhetik. Az ötödik fázisban a fehérek Bertino halálára adott vendettaként gyilkolják meg Dettót. A stratégiájuk láthatóan a feketékéhez hasonló: őrt állítanak a város egy pontjára és Detto elővigyázatlanságát kihasználva megtámadják. Bár az eset hasonló Bertracca meggyilkolásához, mégsem teljesen ugyanolyan.

---

⁴⁵⁴ A jogos önvédelem és a vendetta összefüggéseit, valamint különbségeit Trevor Dean vizsgálta. Megállapította, hogy a jogos önvédelem kereteibe a fegyveres támadás során adott azonnali visszavágás tartozhatott. Felvetette annak a lehetőségét is, hogy az elsődleges vendettát bizonyos esetekben összemoshatták a korabeli források. DEAN 2007, 125-131.

Fontos előzmény, hogy amíg a fehér Cancellieri Bertracca korábban egyáltalán nem szerepelt a leírásban, addig Detto igen: ő adott ugyanis utasítást az Pero halálával végződő akcióra. Ő is híres és nemes lovag, ugyanakkor egy szemléletes különbség Bertraccához képest, hogy Detto egy selyemkereskedőnél varrat magának ruhadarabot, amikor megtámadják, míg a fehér Cancellieri családfő szerényen, egyszerűen öltözködik. A pártharc nyolcadik fázisában a fehérekkel szimpatizáló Gherardo fiát, Braccinót, aki három napig szenvedett, szintén olyan áldozatként írja le a krónikás, mint aki nem ilyen sorsot érdemelt. Teszi ezt annak ellenére, hogy Gherardo fia nyilvánvalóan aktívan részt vett a harcban, hiszen az apjának szánt csapás találta el. Természetesen a Pistoiai Névtelen a vendetták leírásaiban csak viszonylagos szimpátiát fogalmazhatott meg a fehér Cancellierik irányába, hiszen, mint a krónika bevezetőjében írja, a pártharcot sok romlásért és szörnyűségért tartja felelősnek.

5.7.3. További egyedi vonások

Más vendetta elbeszélésekhez képest sajátosságnak tekinthető, hogy a gyilkosságok helyszínével és időpontjával kapcsolatban nem olvashatunk szakrális utalásokat. A *Istorie pistolesi*ben a pártharcokkal kapcsolatban egyébként is hiányoznak a pontos dátumok, csak az eseménysor naptári évére tudunk következtetni. Az ellenfelek megcsonkítása a Cancellieri vendetta pistoiai „mítoszában” megjelenik, de más esetben nem olvashatunk a legyőzöttek dehumanizálásáról vagy a más leírásokban helyenként megjelenő halottgyalázásokról. Egyedi vonásnak tekinthető a leírásokban szereplő vendetták végrehajtásának folyamata. Más városok esetében ugyanis hirtelen felindulásból vagy egyéni döntésekből fakadó válaszütemről olvashatunk. Ez érhető tetten a Buondelmonte-Amidei vendetta esetében vagy a Cancellieri vendetta firenzei változataiban is. Az *Istorie pistolesi*s az utóbbi mítosza az egyetlen, amelyben hirtelen elhatározásból cselekedett bosszú található: mikor Dore megtámadja Vannit. A későbbiekben ettől lényegesen eltérő „módszerről” olvashatunk: rendszerint az adott ház feje vagy befolyásos személye utasít a vendetta végrehajtására. A második fázisban Detto utasítja Simonét, hogy állítson össze csapatot, mire unokaöccse ígéretet tesz annak személyes végrehajtására. A harmadik fázisban a fekete Cancellierik szintén parancsot adnak és kijelölik a Focaccia utáni hajsza embereit. A hatodik fázisban Fredi, a tizedik, befejező fázisban Focaccia az, aki tudatosan gyűjt csapatot. A családok élén álló személyek tehát a klán vagy a párt egyes tagjai számára utasítást adhattak a vendetták végrehajtására, amelyeknek komoly mikro politikai szerepe lehetett. Az *Istorie pistolesi*ben a bosszúállás tehát sokkal inkább egy tudatosan végrehajtott és a forrásban mérlegeltnek tűnő válaszlépés, mint meggondolatlan egyének hirtelen felindulásból cselekedett inzultusa. A

személyes jellegű sértésekre adott válaszreakció a városra kiterjedt pártharc révén közösségi „élménnyé” vált és a kiszélesedése révén nagy károkat okozott a városnak.

5.8. Vendetták, mint a firenzei fekete és fehér guelf konfliktus lezárásai

5.8.1. Dino Compagni a vendettáról

A korábbi fejezetekben láthattuk, hogy Compagni krónikájában a firenzei történeti hagyományban toposz-szerűen megjelenő Buondelmonte - Amidei-vendettát csak röviden említi, a Cancellieri-vendetta ismertetése helyett pedig az utcai harcok eseménytörténetét és a két város közötti politikai kapcsolatokat emeli ki. Krónikájában tehát a firenzei várostörténeti irodalom „hagyományos” vendettái nem kapnak szerepet, de ez nem jelenti azt, hogy a bosszúállás kérdésköre nem jelenik meg nála. Egyrészt a pártharc kapcsán részletesen beszámolt a *Calendimaggio* idején elmaradt bosszúállásról illetve számos olyan utcai összecsapásról is, amelyek egyes részletei tartalmaznak személyes bosszúra utaló megjegyzéseket. Másrészt a krónikája második felében olyan konkrét bosszúállásokról is ír, amelyeket a szakirodalom kevésbé vizsgált.⁴⁵⁵ Ilyen az Adimari – Bordoni, a Cavalcanti - Pazzi és a Brunelleschi - Donati vendetta is. Ezekon kívül, bár a személyes sérelmek sorába nem illeszkedik, azt is érdemes megemlíteni, hogy a Krónikában rendszeresen visszatérő elem a szerző által különösen erőszakosnak és agresszívnek tartott polgárok csúfos bukásának lejegyzése. Bár ez önmagában véve nem tarthatna számot érdeklődésre, Compagninál az egyes esetek túlmennek az egyes szereplők halálának leírásán. Az egykor a *popolo* soraiban politizáló szerző vélhetően saját nézőpontját fogalmazhatta meg, az egyes történelmi személyekkel kapcsolatban. Bár ez inkább retorikai módszernek tekinthető, mégis érdemes a vonatkozó részeket röviden áttekinteni, hiszen – mint majd a későbbiekben bemutatom - ez az a kontextus, amelyben a krónikás a fentebb említett vendetták egy részét is elhelyezi.

A krónika első könyvének, első fejezetében Firenze leírásáról olvashatunk, amelyből kiderül, hogy a város lakói „*bene costumati, e le donne molto belle e adorne; i casamenti bellissimi, pieni di molte bisognevoli arti, oltre all'altre città d'Italia.*”⁴⁵⁶ - „*tisztességtudók, a nők igen szépek és ékesek, a házak gyönyörűek, és más itáliai városoknál inkább telve sok hasznos mesterségek műhelyeivel.*”⁴⁵⁷ Ugyanakkor, mint a következő fejezetből is kiderül ez korántsem tartott sokáig: „*suoi cittadini (...) per loro superbia e per loro malizia e per gara d'uffici, anno così nobile città disfatta, e vituperate le leggi, e barattati gli onori in picciol tempo*” Polgáraik a megképzeltségükkel és a rosszindulattal, amellyel a hivatalok

---

⁴⁵⁵ Meg kell említeni Girolamo Arnaldi vonatkozó írását, aki Compagni stílusjegyei kapcsán írt a Pazzi, Brunelleschi vendettákat taglaló részlekről. ARNALDI 2016, 563-565.

⁴⁵⁶ COMPAGNI 3. (1/1.)

⁴⁵⁷ COMPAGNI 57-58 FORD. (1/1.).

megszerzésére törekedtek megszenstelenítették a törvényeket, megrontották a becsületüket igencsak rövid idő elteltével.⁴⁵⁸ Bár ez utóbbi gondolat a guelf - ghibellin konfliktus elé van elhelyezve, feltételezhető, hogy a krónikás részben saját korának tapasztalataiból, azaz a fekete-, és a fehér guelf pártok harcából kiindulva fogalmazta meg. Compagni a későbbi fejezetekben a konfliktusokért és a város „megrontásáért” számos előkelő polgárt tesz felelőssé. Közülük az egyik a vendetta kapcsán még később említendő Pazzino Pazzi volt. Bár egy esetben egy Pazzi családból származó püspököt büszke és merész emberként jellemez,⁴⁵⁹ a későbbiek folyamán leírja, hogy a Pazzi klánnak is lehetett szerepe a 1304-es nagy firenzei tűzvész előidézésében. A Corso Donati által vezetett fekete guelfek ugyanis a Cavalcanti család ellen fellépve több palotát is felgyújtattak, ami továbbterjedve nagy pusztítást okozott. A krónikás arról számol be, hogy a feketék vezetői erre a célra külön gyűjtőkeveréket készítettek. A szándékos gyűjtogatás a lakosság körében fokozódó pánikhoz vezetett, ráadásul a Cavalcanti klán ellentámadást indított, ami azt eredményezte, hogy a tűz kontrollálhatatlanná vált.⁴⁶⁰ A helyzet súlyosságát az is jelzi, hogy a feketék vezetői a vélt következményektől tartva Perugiába menekültek. Compagni név szerint említi Corso Donatit, Rosso della Tosát, Pazzino Pazzit, Geri Spinit és Betto Brunelleschit is.⁴⁶¹ John Najemy véleménye szerint ez a tűzvész volt a firenzei pártharcok történetének legsúlyosabb következménye.⁴⁶² Az időközben visszatérő és teljes győzelmet arató feketék, 1307-ben sok csatározás és politikai intrika után a város és a fekete párt egykori első embere, Corso Donati ellen fordultak. A belső harcokkal kapcsolatban Compagni a következőképpen fogalmaz: *„Sì come nasce il vermine nel saldo pome, così tutte le cose che sono create a alcun fine, conviene che cagione sia in esse che al loro fine termini.”*⁴⁶³ - *„Ahogyan az ép gyümölcsben megterem a féreg, éppen úgy minden bizonyos célt szolgáló dolog magában kell, hogy hordja elenyészésének okait.”*⁴⁶⁴ A hatalomba való visszakerülést követően ugyanis a fekete párt vezetői, Rosso della Tosa Pazzino Pazzi, Betto Brunelleschi Geri Spini kifejezetten arra törekedett, hogy a pozíciókból és előnyökből minél inkább kiszorítsák Corso Donatit.⁴⁶⁵ Corso ezért neheztelt az egykori híveire és összeesküvést szervezett a hatalom megszerzésére. Az akciója sikertelenül zárult és végül maga Corso Donati is elhunyt. Compagni meggyőződéssel írja le, hogy a saját „kutatásai” is alátámasztják azt a szóbeszédet miszerint

⁴⁵⁸ COMPAGNI FORD. 58-60 (1/2.).

⁴⁵⁹ COMPAGNI FORD. 64-65 (1/6.).

⁴⁶⁰ COMPAGNI FORD. 168-171 (3/8.).

⁴⁶¹ COMPAGNI FORD. 172 (3/9.).

⁴⁶² NAJEMY 2006, 94.

⁴⁶³ COMPAGNI 52 (3/19.).

⁴⁶⁴ COMPAGNI FORD. 189 (3/19.).

⁴⁶⁵ COMPAGNI FORD. 189-192 (3/19.).

az egykori pártvezetőt Rosso della Tosa és Pazzino Pazzi ölette meg.⁴⁶⁶ A Krónikában a harmadik könyv 37. fejezete az említett pártvezetők sorsának további alakulását vezeti fel. Itt a krónikás azt taglalja, hogy Isten sosem feledkezik meg semmiről: „*La giustizia di Dio quanto fa laudare la sua maestà, quando per nuovi miracoli dimostra a' minuti popoli, che Iddio le loro ingiurie non dimentica!*”⁴⁶⁷ - „*Nagyon megnyugtatója a hatalmasoktól bántalmakat elszenvédettek szívét, amikor azt látják, hogy Isten megemlékezik róluk.*”⁴⁶⁸ Tehát Compagni egyfajta sorsszerűségként tekint a város romlását okozó polgárok bukására.

5.8.2. Az Adimari-Bordoni vendetta

Mint említettem, 1307-ben Firenzében jelentős összecsapások kezdődtek, amelyek Corso Donati halálához vezettek. A kiterjedt utcai harcok során Messer Donati hívei, a Bordoni család tagjai is felfegyverkezve vettek részt. Compagni szerint utóbbiak jelentős és viszonylag szervezett csapatot alkottak, hiszen a saját címereikkel díszített zászlók alatt vonultak fel. A Donati-párt hívei azonban elszámították magukat, hiszen a harcokban gyorsan alulmaradtak. A menekülő összeesküvőket az ellenpárt erői lóháton vették üldözőbe. Ekkor történt, hogy ellenfelei utolérték Gherardo Bordonit, aki családjának feje volt. A krónika szerint a támadás hatására földre került, az ellenfelei pedig a lovaikról leszállva megölték. Bár az eset kétségtelenül tragikus, a krónikában nem csak a családfő halálának ismertetése miatt került feljegyzésre. Ugyanis, mint Compagni leírja, Boccaccio Adimari egyik fia a lováról leszállva a már halott Messer Bordoni kezét levágta és hazavitte.⁴⁶⁹ Az eset még a háborús állapotok között is különösen nagy felzúdulást kelthetett, hiszen a krónikás kiemeli, hogy „*Némelyek megfedték ezért*”.⁴⁷⁰ Az eset már önmagában véve is hasznos adalékot jelent számunkra, hiszen a vendetta leírások szórványosan előforduló történeti eleme volt a meggyilkolt ellenfél testének meggyalázása, megcsonkítása. Ezért már az eset említése is felvethetné, hogy az Adimari és a Bordoni klán közötti vérbosszúról olvashatunk említést. Gherardo haláláról Giovanni Villani is hasonló módon számol be. Szerinte egy Boccaccio Cavicciuli nevű férfi az összecsapás után utolérte Gherardo Bordonit, aki meghalt és levágták a kezét: „*E per Boccaccio Cavicciuli fu giunto Gherardo Bordoni in sull'Africo, e morto, e tagliatagli la mano*”.⁴⁷¹ Közvetve Dino Compagni és Villani is magyarázattal szolgál, hiszen a holttest megcsonkítása egy ellenséges viszonyra volt visszavezethető. A *Krónika* szerint Boccaccio

⁴⁶⁶ COMPAGNI FORD 194-195 (3/21.).

⁴⁶⁷ COMPAGNI 63 (3/37.)

⁴⁶⁸ COMPAGNI FORD. 219-220 (3/37.).

⁴⁶⁹ COMPAGNI FORD 192-194 (3/20.).

⁴⁷⁰ COMPAGNI FORD 192-194 (3/20.).

⁴⁷¹ VILLANI 289 (9/96.).

Adimari fia, mikor szóvá tették neki a tettét, a következőt felelte: „*e disse lo facea, perché Gherardo avea operato contro a loro a petizione di messer Tedice Adimari, loro consorto e cognato del detto Gherardo*”⁴⁷² Tehát azt mondta, hogy azért tette, mert Gherardo Tedice Adimari kérésére tevékenykedett ellenük, aki Gherardo csoportjába tartozott és a rokona volt.⁴⁷³ A magyarázatban feltűnő elem, hogy Boccaccio Adimari fia a meggyilkolt Gherardo Bordoni Tedice Adimari szövetségeseként tünteti fel és azt is kiemeli, hogy Gherardo kifejezetten Tedice kérésére fordult szembe a másik Adimari ággal. A szakirodalom szerint a Villaninál szereplő Cavicciuli családnév az Adimari család fekete guelf ágát jelölte, míg az „Adimari” a fehér ág megnevezése volt.⁴⁷⁴ A *Nuova cronicában* leírtak tehát nem kerülnek ellentmondásba a másik forrásunkkal. A Dino Compagni által leírtakból két fontos tanulság vonható le. Egyrészt a szörnyű tett megnevezett motivációja nem a szemben álló városi pártok ellentéte volt, hiszen Boccaccio Adimari fia a kegyetlenségét nem ezzel indokolta. Másrészt fontos pont, hogy Messer Bordoni kifejezetten Tedice Adimari kérésére munkálkodott a másik Adimari ág ellen. Ebből arra következtethetünk, hogy az egyébként számottevő fegyveres erőt jelentő Bordoni család Tedice Adimari kliense volt a klánok által behálózott Firenzében. Így, bár a leírásban Corso Donati egyik utolsó szövetségeseként szerepelnek, felvetődik annak a lehetősége is, hogy a politikai irányultságukat inkább a Boccaccio Adimarival való szembefordulás határozta meg. Az ilyen jellegű motiváció a pártharcokban való részvételnél egyáltalán nem számított kirívó esetnek a korban. Ezt a gondolatot érdemes párhuzamba állítani Marco Gentile azon, a bevezetőben már említett megállapításával, mely szerint a pártok nem egy-egy vendetta miatt jöttek létre, hanem az erőszakos konfliktusok követték a párthovatartozást.⁴⁷⁵ Itt ugyanakkor, legalábbis Compagni bejegyzése arra utal, hogy bizonyos mértékben a fordított irányú „mozgás” is elképzelhető volt: a családok közötti nézeteltérés alakította a pártokban való részvételt. A vendetta nem ért véget Gherardo Bordoni kezének levágásával, hiszen Compagni szerint Boccaccio Adimari fia az ellensége levágott végtagját hazavitte.⁴⁷⁶ A történetet Giovanni Villani is megerősíti, de további információt is megoszt az olvasóval. A *Nuova cronicában* ugyanis az áll, hogy Boccaccio Cavicciuli a végtagot az Adimarik területére vitte, ahol kiszegelte azt Tedice Adimari ajtajára: „*tagliatagli la mano, e recata nel corso degli Adimari, e confitta a l'uscio di messer Tedici degli Adimari*

---

⁴⁷² COMPAGNI (3/20.).

⁴⁷³ COMPAGNI FORD. 194 (3/20.).

⁴⁷⁴ BRUNI 2003, 75.; NAJEMY 2006, 138, 161.

⁴⁷⁵ GENTILE 2012, 312.

⁴⁷⁶ COMPAGNI FORD. 194 (3/20.).

*suo consorto, per nimistade avuta tra-lloro.*⁴⁷⁷ A bosszúállás során legyőzött ellenfelek testének meggyalázásáról – mint már többször említettem - számos más forrásban is olvashatunk. A 15. századi Bolognában olyan eset is előfordult, hogy a rivális párt vezetőjének kivágott szívét a családja háza elé vitték egy lándzsára tűzve, mintegy így szimbolizálva, hogy az illető hazatért.⁴⁷⁸ Feltételezhető, hogy ebben az esetben a cél közvetve Tedice Adimari megalázása lehetett. A korban a „kéz”, számos szimbolikus tartalommal bírt. Egyrészt az igazságszolgáltatást és a hatalmat jelképezte, másrészt viszont a hűbéri eskü egyik eleme volt, hiszen a hűbéres a saját kezét jelképesen a hűbérúr kezébe helyezte. Ez az aktus azt mutatta, hogy az illető a szolgálataiért cserébe védelmet várt urától.⁴⁷⁹ A kéz levágása egyrészt lehetett a hirtelen felindulásból elkövetett dehumanizáló magatartás része, másrészt pedig jelképezhette Gherardo Bordoni megfosztását a hatalmától. Ugyanígy utalhatott a Tedice Adimarihoz fűződő kliensi viszonyára, nyilvánvalóvá téve, hogy a rivális család feje nem tudta szavatolni a hívei biztonságát. A ház ajtajára történő kiszegelés pedig üzenet lehetett a ház urának, ami a klán „központok” territoriális jellegét⁴⁸⁰ figyelembe véve már a „határok” megsértése miatt is megalázó lehetett.

5.8.3. A Donati – Brunelleschi vendetta

Pazzino de Pazzi és Rosso della Tosa mellett Betto Brunelleschi is annak a csoportnak volt a tagja, akik részt vettek Corso Donati megbuktatásában és meggyilkolásában.⁴⁸¹ Mind Compagni, mind pedig Giovanni Villani az egykori fekete guelf vezetővel szembekerülők egyik vezetőjeként említi.⁴⁸² Később a Donatik bosszút álltak rajta az elszenvedett sérelemért. Dino Compagni a vendettát a következőképp mutatja be:

„Questo cavaliere fu in gran parte cagione della morte di messer Corso Donati; e a tanto male s'era dato, che non curava né Dio né 'l mondo, trattando accordo co' Donati, scusando sé e accusando altri. Un giorno, giucando a scacchi, due giovani de' Donati con altri loro compagni vennono a lui da casa sua, e fedironlo di molte ferite per lo capo, per modo lo lasciarono per morto: ma un suo figliuolo fedì un figliuolo di Biccicocco, per modo che pochi dì ne visse. Messer Betto alquanti dì stette per modo che si credea campasse; ma dopo alquanti dì, arrabbiato, sanza

---

⁴⁷⁷ VILLANI 289 (9/96.).

⁴⁷⁸ Battista Canetoli 1445-ben meggyilkolta Annibale Bentivogliót, majd az utóbbi hívei bosszút álltak és Battista kivágott szívét Annibale háza elé vitték. CHERUBINO GHIRARDACCI 105.

⁴⁷⁹ PÁL-ÚJVÁRI 2001, „Kar/kéz”.

⁴⁸⁰ Ezzel kapcsolatban lásd a vezető fejezet vonatkozó részét: „A comune és a consorteria”.

⁴⁸¹ COMPAGNI Ford. 222 (3/39.).

⁴⁸² VILLANI 288 (9/96.).

*penitenzia o soddisfazione a Dio e al mondo, e con gran disgrazia di molti cittadini, miseramente morì: della cui morte molti se ne rallegrarono, perché fu pessimo cittadino.*⁴⁸³

Vagyis ez a lovag nagy részben okozója volt, annak, hogy Corso Donati elhunyt. Számos rossz dolog részese volt, nem törődött senkivel, még Istennel és a világgal sem. A Donatikkal tárgyalva magának kért bocsánatot, másokat pedig megvádolt. Egy napon, miközben sakkal játszott, két fiatal Donati a társaikkal a házába jött, és többször komolyan megsebesítették a fején, majd kis híján meghalt. De egy fia, úgy megsebesítette Biccicocco fiát, hogy olyat ritkán látni. Úgy tűnt, hogy megmenekül; de néhány nap múlva haragosan, Isten felé mutatott bűnbánat és megbocsátás nélkül meghalt. Sokan örvendeztek, mivel nagyon rossz polgár volt.⁴⁸⁴ Érdeemes megemlíteni, hogy a krónikás szerint Betto mellett egy Donati is halálos sebet kapott a támadásban, még hozzá a Brunelleschi családfő egyik fiától. Compagni leírásából egyértelműen kitűnik, hogy a szerző nem volt jó véleménnyel Bettóról. Tőle eltérően Giovanni Villani az eseményeket tényként kezelte, a támadásról részleteket nem közölt, de azt leírta, hogy ez 1310 februárjában történt.⁴⁸⁵ Compagnival ellentétben azt ugyanakkor megemlítette, hogy a gyilkosságot követően a Donati családtagok és barátaik összegyűltek a San Salvi kolostorban, ahol Corso volt eltemetve és ezzel egyértelművé tették, hogy megbosszulták a halálát.⁴⁸⁶ Ezt az alábbiak szerint olvashatjuk:

*„e poco appresso i detti Donati e' loro parenti e amici raunati a San Salvi disotterraro messer Corso Donati, e feciono gran lamento e l'uficio come allora fosse morto, mostrando che per la morte di messer Betto fosse fatta la vendetta, e ch'egli fosse stato consigliere della sua morte, onde tutta la città ne fu quasi ismossa a romore.”*⁴⁸⁷

A *Nuova cronicában* leírtak rámutatnak a vendetta szimbolikus kereteire, amelyet a krónikás fontosnak tartott lejegyezni. Ez egyértelművé teszi, hogy az eset személyes bosszú volt, másrészt pedig azzal, hogy a családtagok Corso sírjához járultak tulajdonképpen az egykori családfőn esett szégyent törölték le. A Compagni-féle leírás érdekes részlete, mely szerint a támadás áldozata éppen sakkozott, mikor az ellenségei a halálos sérülését okozták.⁴⁸⁸ Bár erre a körülményre a firenzei várostörténeti hagyomány más szerzői nem hívják fel a figyelmet, a kisebb krónikások közé sorolható Simone della Tosa mégis megemlíti. Nála a gyilkosságról csupán a következő gondolatokat olvashatjuk: *„fu morto a ghiado messer Betto de'*

⁴⁸³ COMPAGNI 64 (3/39.)

⁴⁸⁴ COMPAGNI FORD. 223 (3/39.).

⁴⁸⁵ VILLANI 301 (10/12.). A gyilkosság dátumát alátámasztja Simone della Tosa beszámolója, ahogyan azt is, hogy Betto Brunelleschi éppen sakkozott, mikor meggyilkolták. SIMONE DELLA TOSA 75 (201.).

⁴⁸⁶ VILLANI 301 (10/12.).

⁴⁸⁷ VILLANI 301 (10/12.).

⁴⁸⁸ COMPAGNI FORD. 223 (3/39.).

Brunelleschi, che giucava a scachi, e ucisolo Pazino figliuolo di Sinibaldo de' Donati”⁴⁸⁹

Vagyis az eset fontos információi nála a következők: Bettót meggyilkolták miközben sakkozott, gyilkosa pedig Pazino volt, Sinibaldo Donati fia.

Simone della Tosa 1300 körül született és 1380-ban hunyt el, történetírói és politikusi szempontból aktív időszaka az 1320-as évek közepétől az 1360-as évekig tarhatott.⁴⁹⁰ Silvia Cagnizi az általa feltehetően ismert, kortárs munkák közé csupán Giovanni Villanit sorolja,⁴⁹¹ ami azért fontos szempont, mert – mint láthattuk – a *Nuova cronica* szerzője a sakkozást, mint részletet egyáltalán nem említi. Ismert, hogy Dino Compagni krónikája a középkorban valószínűleg lappangó történeti munka volt, így azt is kizárhatjuk, hogy Simone della Tosa tőle vette volna át a vonatkozó információt. Így, Pazzino de Pazzi halálának Compagni-féle leírásához hasonlóan ismét megállapítható, hogy vagy volt egy olyan közvetítő forrás, ami már elveszett, vagy létezett egy olyan hagyomány, ami a korabeli városban ismert volt. Az utóbbi két változathoz akármelyiket is tartjuk valószínűbbnek, véleményem szerint megállapítható, hogy egyes vendettáknak léteztek rövid (egy-két generációt felölelő) „legendáik”, amelyekben egyes meghökkentő vagy megdöbbenést kiváltó részletek fennmaradtak. A sakk a középkorban a legnépszerűbb táblás játékok közé tartozott, amelyet az egyház is elismert és a korabeli elit is szívesen művelt. Sőt, egyes elbeszélések tanulsága szerint a lovagi kultúrának is felkapott eleme volt.⁴⁹² Számptalan szimbolikus jelentéstartammal bírt, de maga a játék a stratégiát és a háborút, de elsődlegesen a társadalmi rendet jelképezte.⁴⁹³ A játékosok a művelt, odafigyelő hadvezérek attribútumaival rendelkeztek.⁴⁹⁴ Kétségtelen, hogy a Betto Brunelleschi ellen elkövetett vendetta „legendájának” a sakkjáték közben elkövetett támadás egy fontos része lehetett, hiszen két egymástól függetlenül alkotó krónikás is fontosnak tartotta lejegyezni.

5.8.4. A Cavalcanti-Pazzi vendetta

---

⁴⁸⁹ SIMONE DELLA TOSA 75 (201)

⁴⁹⁰ CAGNIZI 2017, 7-8.

⁴⁹¹ UO. 5-6.

⁴⁹² ENDREI-ZOLNAY 1986, 64.

⁴⁹³ LEITCH 2015, 130-131.

⁴⁹⁴ Egyes angol-szász és francia elbeszélésekben a sakkjáték kimenetele az elkövetkező hadisikert vagy vereséget jövendölte meg. Lehetett két szembenálló fél közötti megegyezés eszköze, de azt is megemlíteni, hogy a sakknak romantikus szimbolikája is volt. Ugyanakkor egyértelmű, hogy a vizsgált forrásrészlettel kapcsolatban az utóbbi kevésbé releváns. LEITCH 2015, 130-135.; Iacopo de Cessole vélhetően valamikor a 13. század végén írta *Libellus de Moribus Hominum Et Officiis Nobilium Ac Popularium Super Ludo Scachorum* című munkáját, amelyben elsősorban a sakkot és a társadalmi rendet vetette össze. Ez is azt mutatja, hogy Compagni korában a sakk mind gyakorlati, mint politikai elméleti szempontból aktuális téma volt. IACOPO DE CESSOLE.

A firenzei fekete és fehér guelf konfliktus egyik utózóngéje volt a Corso Donati meggyilkolásában közvetve részt vevő Pazzino de Pazzi halála. Compagni leírása szerint a fekete guelfek egykori vezetőjét a Cavacantik gyilkolták meg, akik korábban befolyásosak voltak a fehér guelfek csoportjában. Az eset azért is érdemel figyelmet, mert az igen részletes Compagni-féle beszámoló mellett, a firenzei történeti hagyomány más szerzőinél is olvasható. Pazzino de Pazzi halálát Giovanni Villani és Marchionne di Coppo Stefani egyaránt leírta, de említés szintjén találkozhatunk vele a kortárs *Cronaca senese*-ben és a szintén korabeli *Istorie pistolesi*-ben is.⁴⁹⁵ A különböző leírások tényszerűsége lehetővé teszi egy 14. század elején esett városi rajtaütés viszonylag pontos rekonstrukcióját.

Dino Compagni krónikájában azt olvashatjuk, hogy Pazzino meggyilkolása egy korábbi sérelemért való bosszúállás volt. A Cavalcanti családba tartozó Masinót ugyanis nem sokkal korábban egy összetűzést követően a firenzei *comune* elítélte. Bár a büntetés hivatalosan a város ítélete volt, Compagni korábbi leírásából az is kiderül, hogy Pazzino de Pazzi, Rosso della Tosa, Betto Brunelleschi, Geri Spini, Tegghiaio Frescobaldi és Gherardo Ventraia valamilyen módon elérték, hogy a *podestà* elítélje és lefejeztesse Masinót.⁴⁹⁶ A krónikából nem derül ki a lejegyzett eset időpontja, ahogyan arról sem olvashatunk, hogy az ezt követő vendetta mikor történt, de Dino Compagni egy későbbi fejezetben a következőket írja:

*„Un giorno, sentendo il Paffiera Cavalcanti, giovane di grande animo, che messer Pazzino era ito sul greto d'Arno da Santa Croce con uno falcone e con un solo famiglio, montò a cavallo con alcuni compagni, e andorono a trovare. Il quale, come gli vide, cominciò a fuggire verso Arno; e seguitandolo, con una lancia li passò le reni, e caduto nell'acqua gli segorono le vene, e fuggirono verso Val di Sieve. E così miseramente morì.”*⁴⁹⁷

Compagni arról ír, hogy egy napon, Paffiera Cavalcanti, aki fiatal, és nagy lelkű volt meghallotta, hogy Pazzino az Arnó medrébe indult sólymászni a Santa Crocénél, mindösszesen egy kísérvővel. Erre lóra szállt számos társával és elindultak megkeresni őt. Ez, amikor meglátta ezt, az Arnó felé próbált menekülni, de követték és egy lándzsával leszúrták, a vízbe esett és felvágták a vénáját. Utána a Val di Sieve felé menekültek. Így halt meg dicstelenül.⁴⁹⁸ A krónikás szemléletes beszámolójából kiderül, hogy a Cavalcanti család befolyása a fehér guelfek korábbi veresége ellenére sem csökkent, legalábbis a fegyvereseik

---

⁴⁹⁵ COMPAGNI FORD 222-223 (3/40.); STEFANI 107 (r.287); VILLANI 306 (10/33.); ISTORIE PISTOLESI 36.; CRONACA SENESE 316.

⁴⁹⁶ COMPAGNI FORD. 220 (3/37.).

⁴⁹⁷ COMPAGNI 65 (3/40.)

⁴⁹⁸ COMPAGNI FORD 222-223 (3/40.).

száma erről árulkodik. A Pazzino de' Pazzival szembeni vendettát már jó ideje tervezhették és vélhetően csak az alkalomra vártak a megvalósításához. A rajtaütéshez szükség volt Pazzino gyanútlan viselkedésére, hiszen még öröket sem vitt, másrészt pedig az erre vonatkozó megfelelő információra. A támadást végső soron solymászat során tudták végrehajtani, ami arra is rávilágít, hogy a városfalon kívül történt vadászati események nem csak szimbolikus háttérként funkcionálhattak a hasonló vendetta leírásokban, hanem megfelelő alkalmat is jelenthettek. Az eseményről a főbb vonalait tekintve Giovanni Villani és Marchionne di Coppo Stefani is hasonlóan számol be. A *Nuova cronicában* a vendetta vélt dátumát is olvashatjuk, amely január 11.-re esett. Villani a támadást a következőképpen mutatja be:

*„andando a falcone in isola d'Arno cavallo senza guardia con suoi falconieri e famigliari, Paffiera de' Cavalcanti l'uccise, coll'aiuto de' Brunelleschi e d'altri masnadieri in sua compagnia a cavallo”*⁴⁹⁹

Pazzino Pazzi örök nélkül, de a házi embereivel és solymászaival kilovagolt az Arnó szigetére, ahol Paffiera de'Cavalcanti meggyilkolta a Brunelleschik és más, a társaságába tartozó lovasok és kísérettagok segítségével.⁵⁰⁰

Compagni munkájához képest jelentős eltérés a közvetlen előzmények hiánya és a Brunelleschi családnak a Cavalcantik társaiként való említése. A *Nuova cronica* szerint a vadászat helye nem csupán az Arnó-meder egy szakasza, hanem inkább egy szigete lehetett. A Villáninál leírtakból arra következtethetünk, hogy a Compagni által említett „házi ember” nem fegyveres, hanem valamilyen szolgáló volt. Érdeemes megjegyezni – mintegy kiegészítve a bevezetőben olvasható kliens megnevezéseket -, hogy Villani kapcsolatos fejezetében a fegyveres kíséret *masnaderiként* szerepel, míg Pazzino fegyvertelen kísérői *famigliariként* jelennek meg. A helyszín tekintetében a Marchionne di Coppo Stefani-féle krónika, szintén nem szigetről ír, hanem csupán az Arno egy szakaszáról. Annak ellenére, hogy Stefani nem ismerhette a Compagni-féle krónikát, felmerül még egy hasonlóság: nem számol be a Brunelleschi család részvételéről. A *Nuova cronicától* eltérően a vendetta időpontjaként nem a január 11.-ét, hanem január 6.-át jelöli meg.⁵⁰¹ Az tehát egyértelműen megállapítható, hogy Stefani nem vette át a Pazzi-gyilkosság részleteit Villanitól. Mivel Compagni munkáját nem ismerhette, ezért feltételezhetjük, hogy Compagni és Stefani vagy ugyanabból a – ma már ismeretlen- közös forrásból merített (ami a Compagni szemtanú jellegű munkája esetében

---

⁴⁹⁹ VILLANI 306 (10/33.).

⁵⁰⁰ VILLANI 306 (10/33.).

⁵⁰¹ STEFANI 107 (r.287).

nehezen képzelhető el) vagy Compagni információja egy ismeretlen közvetítő révén jutott el Stefanihoz. Az sem szabad elvetni, hogy Stefani forrása esetleg nem valamilyen leírás volt, hanem egyszerűen csak valamiféle városi hagyományból ismerte a pontos eseménysort. A firenzei források mellett, meg kell említeni, hogy Andrea Dei sienai krónikája szintén rövid feljegyzést közöl a Cavalcanti-Pazzi vendettáról. A *Cronaca senese* által lejegyzettek ugyanakkor szinte szó szerinti egyezést mutatnak a *Nuova cronica* soraival. A szemléltetés végett az alábbiakban egymás mellé helyeztem a firenzei és a sienai krónikás sorait:

Cronaca senese

Nuova cronica

“andando a falcone in isola d'Arno a cavallo senza guardia co' suoi falconieri e famegli, Paffiera de' Cavalcanti l'uccise coll'aiuto de' Brunelleschi e d'altri masnadieri in sua compagnia a cavallo, a tradimento, sicondo si disse: perochè misser Pazino non si guardava da loro.”⁵⁰²

„andando a falcone in isola d'Arno cavallo sanza guardia con suoi falconieri e famigliari, Paffiera de' Cavalcanti l'uccise, coll'aiuto de' Brunelleschi e d'altri masnadieri in sua compagnia a cavallo”⁵⁰³

Cronaca Senese átvett részlete nem árul el újdonságot az esetről, viszont a forrásértéke nem is ennek köszönhető, hanem az átvétel tényének. Ez ugyanis arra mutat rá, hogy a sienai krónikás számára Pazzino de'Pazzi halála olyan információ volt, amelynek a lejegyzését fontosnak ítélte. A firenzei vendetta Andrea Dei munkájában olyan regionális események közé került be, mint Ghiberto da Corregio sienai segítséggel történt parmai hatalomátvétele valamint a cremonai guelfek győzelme a helyi ghibellinek felett.⁵⁰⁴ A vendettát a sienai krónika mellett az *Istorie pistolesi* is röviden megemlíti. E szerint a firenzei feketék vezetői a fehérek vezetői közül négy főt kivégeztettek, akik közül az egyik egy neves lovag volt a Cavalcantik közül. Az utóbbi családtagjai pedig ezt megbosszulva megölték Pazzino-t.⁵⁰⁵ A Pistoiai Névtelen bejegyzésének egyik érdekes vonása, hogy a többi forrástól eltérően négy lefejezésről számolt be. Az eset megjelenése a közeli toszkán városok krónikában azt mutatják, hogy Pazzino de'Pazzi halála regionális szinten is történeti hírértékkel bírt.

Paffiera Cavalcanti és követőinek tettéről elmondható, hogy a motivációjuk egyértelműen személyes jellegű volt. A források más bejegyzésekben azt is kiemelik, hogy Pazzino de Pazzi

⁵⁰² CRONACA SENESE 316.

⁵⁰³ VILLANI 306 (10/33.).

⁵⁰⁴ CRONACA SENESE 316. Dino Compagni leírta, hogy a száműzött Cavalcantik egyike, Attaviano Cavalcanti Sienába menekült. COMPAGNI FORD. 224 (3/40.). Elképzelhető, hogy a sienai krónikás azért emelte ki a gyilkosságot, hogy megmagyarázza a neves firenzei család tagjának Sienába költözését.

⁵⁰⁵ „E pi co tempo stando per la grande gelosia, ch'era nata in Firenze, la parte Nera fece tagliare la testa a quattro de' maggiori della parte Bianca, infra' quali fue un grande Cavaliere de' Cavalcanti. E poco tempo stette che per vendetta di quel Cavaliere fue morto M. Pazzino de' Pazzi.” ISTORIE PISTOLESI 389.

a firenzei *popolo* által igen kedvelt személy volt, sőt a *popolo* kvázi vezetőjeként tartották számon.⁵⁰⁶ A gyilkosság híre után a firenzei *popolo* megtámadta a Cavalcanti házakat és a konfliktus lezárásaként a *gonfaloniere di iustitia*⁵⁰⁷ úgy határozott, hogy a családot végleg száműzik Firenzéből. Bár a *popolo* a házak megtámadása során elégtételt vehetett volna Pazzino meggyilkolásáért, az végül nem következett be. A vendettaért való büntetés tehát a Pazzik népszerűsége ellenére sem a gyilkos Cavalcantik és szimpatizánsaik fizikai megbüntetése volt. Az eljárás enyhe volta arról árulkodik, hogy a város vezetésének fontosabb lehetett a rend helyreállítása és a további konfliktusok megakadályozása, mint a populónak kedvező ítélet.

Mind a Cavalcanti mind pedig a Donati család tagjai által elkövetett vendetták olyan események voltak, ahol a családok pozíciójából adódóan felmerülhetne a cselekmények politikai motivációja is, amely illeszkedne a pártharcok logikájába, ugyanakkor a forrásaink egyértelművé teszik, hogy a személyes jelleg került előtérbe. Bár Pazzino de'Pazzi halála a kortárs toszkán szerzők számára fontos esemény volt, a későbbi firenzei történetírók, így Leonardo Bruni vagy Niccolò Machiavelli, már nem számoltak be róla.⁵⁰⁸ Ebből arra lehet következtetni, hogy ez a vendetta csak az időben közel álló krónikások számára bírt hírértékkel, míg a későbbi szerzők számára már nem. Véleményem szerint ez részben azzal magyarázható, hogy Pazzino meggyilkolása mögött inkább személyes, mint politikai motivációk húzódtak, így a későbbi történetírók szerint már nem kapcsolódott a nagy történelmi eseményekhez.

5.8.5. Dino Compagni a konfliktusok lezárásáról

A Cavalcanti család vendettájának 1311-re való datálását megkönnyíti, hogy Giovanni Villani, Marchionne di Coppo Stefani, a sienai Andrea Dei valamint a Pistoiai Névtelen is ezt az évet jelöli meg az esemény éveként. Feltűnő ugyanakkor, hogy a más hasonló eseményekkel kapcsolatban meglehetősen megbízható és részletes beszámolókat író Dino Compagni ezúttal nem ad támpontot. A krónikájában az egyetlen viszonyítási alap, hogy a Pazzino de' Pazzi halálának leírását megelőző, utolsó dátummal ellátott esemény az 1312-es évvel került lejegyzésre. Ez azt sugallja, hogy Compagni szerint a gyilkosság inkább később történhetett, ugyanakkor a fentebb említett egykorú analógiák alapján ez cáfolható. Ahhoz,

---

⁵⁰⁶ „*messer Pazzino era buono cavaliere e amato dal Popolo*” STEFANI 107 (r.287).

⁵⁰⁷ A Stefaninál közölt hivatalviselők névsora alapján a *gonfaloniere di iustitia* ekkor Loso di Lapo degli Strozzi volt. STEFANI 108 (r.289.).

⁵⁰⁸ Bruni 1310 és 1323 közötti bejegyzéseiben nem említi az esetet. BRUNI 218-251.; Machiavelli 1300 és 1325 között nem említi ezt a konfliktust. MACHIAVELLI Ford. 79-93 (2/17 - 2/28.).

hogy a tévedés okára fényt derítsünk, érdemes megvizsgálni a megelőző és a következő fejezetek tanulságait is. A krónikás Pazzino meggyilkolásának leírása előtt közvetlenül a másik, szintén bemutatott vendettáról, Betto Brunelleschi meggyilkolásáról ír. Ezt megelőzően pedig beszámol Rosso della Tosa elhunytáról is. Compagni nézőpontját jól jellemzik az erről beszámoló sorok:

„Messer Rosso dalla Tosa fu cavaliere di grande animo, principio della discordia de' Fiorentini, nimico del popolo, amico de' tiranni. (...) Costui, aspettato da Dio lungo tempo, però che avea più che anni LXXV, uno dì andando, uno cane li si attraversò tra' piè e fecelo cadere, per modo si ruppe il ginocchio: il quale infistelli; e martoriandolo i medici, di spasimo si morì: e con grande onore fu sepulto, come a gran cittadino si richiedeva.”⁵⁰⁹

Rosso della Tosa nagyon bátor lovag volt, a feje a firenzeiek megosztásának, a popolo ellensége, a zsarnokok barátja. Isten hosszú időt adott neki, hiszen több, mint hetvenöt volt. Egyszer mikor sétált, egy kutya elszaladt a lábai között és elesett, méghozzá úgy, hogy eltörte a térdét. A sérülése romlott és elhunyt. Nagy tisztességgel temettékék, mint ahogy egy nagy polgárt szoktak.⁵¹⁰ Bár a szerző elismeri Rosso della Tosa nagyságát, az inkább a befolyásának, mint erényeinek volt köszönhető. Az őt ért sérülés hangsúlyozása – ami egyébként csak Compagninál olvasható – banalitása miatt aszimmetriába kerül Rosso politikusi befolyásával. Az elhunythoz a krónikás olyan ellentmondásos jellemvonásokat társít, amelyek egyszerre sugallják azt, hogy Compagni felnézett rá tettei miatt, valamint azt is, hogy megvetette őt..

A fentebb bemutatott támadások között hasonlóság, hogy mindkettő kifejezetten a fekete-, és a fehér guelf konfliktus lezárásának tekinthető. Így véleményem szerint felmerül annak a lehetősége, hogy a szerző tudatosan bontotta meg a kronológiai rendet és a két vendettát inkább retorikai szempont szerint csoportosította és helyezte a krónikája végére. Ezt támasztja alá Girolamo Arnaldi megállapítása is, mi szerint a krónikás egyedi felfogását tükrözik azok a gondolatok, melyek szerint végsősoron a tettek kiegyenlítik egymást.⁵¹¹ Dino Compagni így érzékeltethette az olvasó számára, hogy ezekkel az eseményekkel a várost megosztó konfliktus végleg lezárult. Ezt a feltételezést erősíti, hogy a krónika lapjain ezeket a caputokat csupán két elmélkedő fejezet, a 41. és a 42. követi. A 42. egyik legfontosabb tanulsága, hogy az elvetemült polgárok viszálykodásaikkal megrontották Firenzét:

---

⁵⁰⁹ COMPAGNI 64 (3/38.)

⁵¹⁰ COMPAGNI FORD. 220-221 (3/38.).

⁵¹¹ ARNALDI 2016, 563-566.

*„Così sta la nostra città tribolata! (...) O iniqui cittadini, che tutto il mondo avete corrotto e viziato di mali costumi e falsi guadagni! Voi siete quelli che nel mondo avete messo ogni malo uso.”⁵¹² -
“Ilyen állapotban él a mi nyomorúságos városunk! (...) Ó! Elvetemült polgárok, akik az egész világot megrontottátok és megmértelyeztétok rossz erkölcsökkel és tisztességtelen nyereségekkel!”⁵¹³*

Ezt megelőzően pedig a 41. caputot olvashatjuk, ami szintén azt támasztja alá, hogy Pazzino halálának leírása nem a kronológiai rend, hanem a krónika lezárása végett kerülhetett a munka végére:

„In quanto poco spazio di terreno sono morti cinque crudeli cittadini, dove la giustizia si fa e puniscono i malifattori di mala morte! i quali furono messer Corso Donati, messer Nicola de' Cerchi, messer Pazzino de' Pazi, Gherardo Bordoni, e Simone di messer Corso Donati: e di mala morte, messer Rosso dalla Tosa e messer Betto Brunelleschi: e de' loro errori furono puniti.”⁵¹⁴

Ilyen kicsi földön hunyt el öt ilyen kegyetlen polgár, ahol igazság és büntetés jár a rossz halálokat okozó tettekért. Ők voltak Corso Donati, Nicola Cerchi, Pazzino Pazzi, Gherardo Bordoni és Simone, Corso Donati fia. Rosso della Tosa és Betto Brunelleschi megbűnhődtek a hibáikért.⁵¹⁵ A firenzei krónikás tehát ismét arról írt, hogy azok a kifejezetten erőszakosként jellemzett személyek, akik véleménye szerint a város romlásáért felelősek voltak, erőszakos halálukkal elnyerték méltó büntetésüket vétkeikért. Bár Dino Compagni büntetésről ír, érdemes kiemelni, hogy az vélt igazságot egyik esetben sem a firenzei comune szolgáltatta, hanem a korábbi sérelmek miatt felhergelt városi riválisok. Corso Donatit Pazzino Pazzi ölette meg, akit viszont a Cavalcantik gyilkoltak meg. A lentebb olvasható Brunelleschi-gyilkosság során Bettót az egyébként szintén fentebb “büntetett” Donati-ház ifjai ölték meg. A krónikás felfogása szerint tehát az elkövetett vétkekért valamiféle sorsszerű büntetés járt.⁵¹⁶ Ez a gondolat lehet egyszerű retorikai fogás, de annak az alapvető vendettákkal kapcsolatos gondolatnak a megnyilvánulása is mi szerint az agresszív magatartás agressziót szül, ami adott esetben nem feltétlenül olyan tett, amire az áldozat nem szolgált rá.

Pazzino és Berto halálának lezárásként való szerepeltetése azért is lehetett különösen fontos Dino Compagninak, mert közvetve nem csak Pazzino Pazzi, de Berto Brunelleschi neve is kifejezetten Corso Donati halálához illetve a Firenzét sújtó tragikus tűzvészhez kötődik. Ezt figyelembe véve úgy gondolom, hogy bár Compagni nem támasztja alá, mégis hitelt adhatunk

---

⁵¹² COMPAGNI 66 (3/42.).

⁵¹³ COMPAGNI FORD. 224-225 (3/42.).

⁵¹⁴ COMPAGNI 65 (3/41.).

⁵¹⁵ COMPAGNI FORD. 224 (3/41.).

⁵¹⁶ ARNALDI 2016, 563-566.

a Villaninál és más szerzőknél olvasható 1311-es évszámnak. A pontos kronológia hiánya azonban nem csökkenti a Compagni-féle krónika forrásértékét. Más tekintetben ugyanis kiemelkedően fontos részletekről számol be.

5.8.6. A fejezet tanulságai

Az alfejezetben három, a szakirodalomban kevésbé vizsgált vendetta leírásait olvashattuk. Megállapítható, hogy a vonatkozó leírások sajátos logikai rendje Dino Compagni krónikájában a szerző egyéni látásmódjának köszönhető. A firenzei szerző olyan részleteket osztott meg a krónika olvasóival, amelyek még a firenzei történeti hagyományon belül is egyedinek tekinthetők. A Compagni által lejegyzettek és más munkák vonatkozó caputjainak párhuzamba állítása lehetővé teszi az egyes motívumok fontosságának vizsgálatát. Véleményem szerint a jelentős vendettákról létezhetett egy erőteljes helyi emlékezeti hagyomány, ami hozzájárult ahhoz, hogy egymástól független narratív források egyes történeti elemeket hasonló módon lejegyezzenek. A vizsgált részletek, így a kézlevágás, a sakkozás és a solymászat alkalma, olyan információk lehetettek, amelyek az egyes események valós történelmi momentumai lehetettek. Idővel a történéseknek egyes elemei a kollektív és krónikai emlékezetben lemorzsolódtak vagy átalakultak. Az említett részletek viszont egy-két generáción keresztül bizonyos körökben fennmaradtak. Ugyanakkor, mint a firenzei várostörténeti hagyomány legtöbb szerzőjének hallgatásából is kitűnik, ezeknek az információknak a továbbadása terén korlátokkal is számolhatunk. Elképzelhető, hogy Marchionne di Coppo Stefani vagy Leonardo Bruni korára egyszerűen feledésbe merültek, de ugyanígy az is elgondolható, hogy továbbra is ismertek voltak, viszont a későbbi krónikások szemében már nem hordoztak olyan információt, amelyet a történeti munkába beilleszhetőnek tartottak volna. Mindkét eshetőség esetén megállapítható, hogy bár a Bordoni, a Brunelleschi és a Pazzi gyilkosságoknak voltak legendás részei, de azok hosszú távon nem tudhattak olyan szimbolikus szerepet betölteni, mint a Buondelmonte-Amidei-, vagy a Cancellieri-vendetta egyes részei. Véleményem szerint ez több tényezőnek köszönhető. Egyrészt, történelmi magyarázatként adódik, hogy az ebben a fejezetben vizsgált leírások nem egy kiterjedt konfliktus kezdetét, hanem csupán a lezárását jelentették. A vendetták következményei a város történetének szempontjából elhanyagolhatóak voltak. Bár a Cavalcanti-házakat megtámadta a popolo a Pazzi gyilkosság után, a zavargások nem mélyültek el annyira, hogy nagy hatású eseménnyé váljanak. A Compagni által részletesen lejegyzett esetek inkább a résztvevő családok személyes jellegű konfliktusai voltak, amelyek közösségi hatás nélkül nem voltak alkalmasak hosszútávon egy kollektív, nagy hatású

mögöttes mondanivaló megfogalmazására. Ez ugyanakkor, mint láthattuk, nem jelentette azt, hogy a bemutatott vendettáknak nem lett volna hatása. Úgy vélem, hogy a bemutatott történetek átmenetet képeznek az egyszerű eseménytörténeti beszámolók és a vendetták „nagy legendái” között, de úgy, hogy saját történetük miatt joggal tekinthetők a vendetta „kisebb legendáinak”. Lentebb ezeket a megfontolásokat kíséreltem meg ábrázolni.

A bosszúállás eseménytörténetének elemei	A vendetta „kisebb legendái”	A vendetta „nagyobb legendái”
1. Résztvevők	1-2 generációs emlékezet	Több generáción átívelő emlékezet.
2. Helyszín	Limitált hatás a krónikákban.	Meghatározó szerep a krónikákban.
3. Körülmények 4. Megdöbbentő részletek	Személyes jelleg, politikai következmény nélkül. Megdöbbentő részletek limitált megjelenése.	Kollektív, az egész közösséget érintő esemény. Számottevő politikai hatás. Megdöbbentő részletek teljes megőrzése. Szimbolikus tartalmak.
	Limitált információátadás.	Teljes információátadás, csatolt tanulságok.

6. A sienai vendették

6.1. Politikai berendezkedés és városi kormányzat a 13.-14. században

Siena a 13. század második feléig – legalábbis névlegesen - a császársággal szimpatizáló toszkán városok közé tartozott. Ennek ellenére a városban olyan párt, amelyet „ghibellin” megnevezéssel illettek volna, a század első felében még nem alakult ki. Sőt, Siena is egy másik viszonyrendszerben definiálta a külpolitikáját, méghozzá a Firenzéhez fűződő kapcsolata alapján. A liliomos várossal való rivalizálást a belső politikai csoportok is egységesen támogatták. Bár voltak súrlódások a sienai családok között, a vezető klánok a 13. század első felében még nem idomultak az Itália-szerte megjelenő guelf-ghibellin párt struktúrákhoz. Siena az 1250-es, 1260-as években került fel vezető ghibellin központként az itáliai politikai térképre, de ez továbbra sem ideológiai elkötelezettséget, hanem speciális külpolitikai irányultságot jelentett.⁵¹⁷ A század második feléig Siena mindenkori kormányzatának állandó célkitűzése volt, hogy a város ne csak a szűkebben vett vidéke felett alakítson ki befolyást, hanem egész Toszkána vezető állama legyen. Ez elkerülhetetlenül folyamatos rivalizáláshoz vezetett a hasonló célkitűzéseket dédelgető, de sokkal jobb adottságokkal rendelkező Firenzével. Az Arnó partján fekvő város előnyösebb geopolitikai és demográfiai helyzettel bírt, hiszen a termékeny völgyek nagyobb népességet és hatékonyabb mezőgazdaságot biztosítottak az erdős, mocsaras vidéket uraló Sienával szemben. A hadászati helyzet azonban sokáig kiegyenlített volt. Az első feljegyzett összecsapásra a két város között 1141-ben került sor. Ezt 1202/1203-ban, illetve 1222 és 1235 között újabb háborúk követték. Míg Firenze Luccát tudta megnyerni szövetségesnek, addig Siena a Luccával is versengő Pisához fordult segítségért.⁵¹⁸ A hosszantartó expanzív törekvésekben a lakosság támogatta a város vezetését, így a később kialakuló helyi „ghibellin” párt társadalmi összetétele is lényegesen eltért a többi toszkán városban tapasztaltaktól. Amíg ugyanis más helyeken, például Firenzében, a császárpártiak vezetői rendszerint a *contado* feudális elitjéből kerültek ki, addig Sienában a párt vertikálisan jóval heterogénebb volt. Így amikor más helyeken a *popolo* térnyerése az 1250-es években a ghibellinek ideiglenes térvesztésével és a guelfek előtörésével járt, addig Sienában ez a tendencia nem érvényesült. A város élén az 1260-as évek végéig olyan karizmatikus vezetők álltak, akik kvázi ghibellinek voltak, de egyúttal a *popolo* támogatását is élvezték. Az első ilyen személy Ildebrandino Cacciacconti volt, majd őt

---

⁵¹⁷ RAVEGGI 2008, 29-35.

⁵¹⁸ UO. 33.

követte Provenzano Salvani.⁵¹⁹ Utóbbi 1262-ben hivatalosan is hűséget esküdött Manfrédnak és felajánlotta számára városa szolgálatait.⁵²⁰ A városi kormányzat középső és alsóbb szintjein is olyan kereskedők/bankárok töltöttek be hivatalokat, akik hivatalosan nem kritizálták ezt a politikát, de közben a pápai udvarral való gazdasági és pénzügyi kapcsolatokat sem ellenezték, sőt gyakran személyesen és családi szinten is érdekeltek voltak ezekben. Az 1260-ban győztesen megvívott Montaperti melletti csata azonban középtávon fontos változásokat hozott, hiszen a ghibellin városok ezzel Toszkána-szerte lépéselőnybe kerültek, amit a pápai udvarnak kompenzálnia kellett. 1263-ban megjelentek a sienai guelfek, akiket IV. Orbán különleges támogatásáról biztosított: egyedi módon az egyetlen olyan városi párt jött létre ekkor, amelynek alapítását oklevélbe is foglalták.⁵²¹ A nagy városi frakciók működését jól illusztrálja, hogy ezzel párhuzamosan - mintegy riválisai antitéziseként - a sienai ghibellin párt is megjelent. A pápa által támogatott guelf dokumentum létrejöttének különlegessége, hogy így név szerint ismert annak a több mint száz főnek a neve, akik ettől kezdve hivatalosan is a hatalom átvételén munkálkodtak. Az egyházfő célja ugyanis egyértelmű volt: a Provenzano Salvani vezette Manfréd-párti kormányzat lecserélése.⁵²² A sienai guelfek összetétele is különleges volt, hiszen míg más városok esetében a ghibellinek között nagyobb volt a földbirtokos lovagok és a vidéki nemesek aránya, addig itt fordított tendencia érvényesült. A ghibellinek helyi vezetői a neves bankárcsaládok, köztük a Bonsignorik voltak, támogatóik pedig a *popolo* tagjai. A guelf családok közé tartoztak a nagy földbirtokokkal rendelkező klánok, így a Salimbeni, a Tolomei és a Malavolti is. A belpolitikai ellenfél hivatalos megjelenése természetesen felkavarta a sienai városi politika állóvizét.⁵²³ A sienai városvezetést jelentősen meggyengítette a guelf városok 1266-os beneventói győzelme, hiszen egyértelművé vált, hogy a több évtizedes külpolitika kudarcot vallott. Bár a város csapatai nem vettek részt a csatában, az 1267 május 13-án megkötött viterbói egyezmény Siena részéről is komoly engedményeket tartalmazott. Mi sem mutatja jobban a sienai ghibellin szimpatizáns *popolo* politikai szerepét, minthogy a leírtak szerint a pápai udvar kifejezetten követelte a sienai *capitano del popolo* pozíció és az irányítása alá tartozó fegyveres erők feloszlását. Megfogalmazták továbbá azt is, hogy a helyi *popolo* tagjai által betöltött hivatalokba új emberek, megfelelőbb *popolanók* – vagyis guelfek -

---

⁵¹⁹ RAVEGGI 2008, 35.

⁵²⁰ GRILLO 2018, 56.

⁵²¹ RAVEGGI 2008, 44.

⁵²² GRILLO 2018, 56.

⁵²³ BOWSKY 1981, 35-36.; WALEY 1991, 117-119.; RAVEGGI 2008, 35-37.

kerüljenek.⁵²⁴ A sienai kényszerpályán az 1268-as a tagliacozói csata sem változtatott. A végleges katonai vereség pedig 1269-ben következett be Siena számára a Colle Val d'Elsa mellett vívott ütközettel.⁵²⁵ Ekkor esett el a csatatéren Provenzano Salvani is, akit egy másik sienai, a guelfek közé tartozó Cavollino Tolomei gyilkolt meg. Andrea Dei krónikabejegyzése szerint az elhunyt városvezető fejét a Tolomeik megalázó módon egy lándzsára tűzve körbe is hordozták.⁵²⁶ Ezt követően a város irányítását a bel-, és a külpolitikában egyaránt a guelfek vették át. A legyőzött és hivatalosan száműzött ghibellinek természetesen próbálkoztak a város visszavételével, de 1271-ben újfent vereséget szenvedtek. A guelfek helyi térnyerését az is segítette, hogy a császárpárti városok szövetségi rendszerében való politizálás a továbbiakban már volt nem járható út Siena számára. A korábbi évek folyamatos és sikertelen háborúi ugyanis óriási terheket róttak a városra. A katonai és pénzügyi szempontból is sokat erősödő Firenzével erős külső segítség nélkül már semmiképp sem tudták felvenni a versenyt. A város élére 1271-ben egy harminchat főből álló tanács került. A külpolitikai változásokhoz idomuló új belpolitika és a guelf párt előretörése ugyanakkor nem jelentette automatikusan a Sienát kormányzó csoportok teljes lecserélődését. Kimutatható, hogy a városi elit és a *popolo* képviselői között is voltak olyan kulcsszerepet játszó családok, amelyek a városi pártok helyzetétől függetlenül évtizedeken át folyamatosan befolyással rendelkeztek.⁵²⁷ Ezt mutatja az is, hogy a guelfek győzelme után rövidesen kiadott mágnásellenes intézkedések egyformán érintették a guelfeket és azokat a ghibellineket, akik nem kerültek a száműzöttek közé vagy esetleg időközben visszatérhettek.⁵²⁸

6.2. A sienai popolo-kormányzat

Az 1277-ben kialakult új városi kormányzat, amelynek élén a Tizenötök Tanácsa (*Quindici*) állt, elméletben kiegyensúlyozott volt, de valójában guelf többséggel rendelkezett. A sienai *popolo* mozgalom, amelynek a vezetői ugyanakkor inkább a ghibellinokkal szimpatizáltak, a mágnások listáját részben azért állította össze, hogy nyomást tudjanak gyakorolni a város vezetésére. Bár a korabeli itáliai trendek alapján a szakirodalom a „mágnás” megnevezést részesíti előnyben, Sienában a megnevezett családokra inkább a *casati* kifejezést használták. Ezek azok a nagy befolyással rendelkező famíliák voltak, amelyeket a városi politikából hivatalosan száműztek, vagyis elméletben nem szólhattak bele a város irányításába. A lista

---

⁵²⁴ BALESTRACCI 2017, 181-182.

⁵²⁵ CANACCINI 2009, 139-140.; GRILLO 2018, 71.

⁵²⁶ CRONACA SENESE 36.

⁵²⁷ WALEY 1991, 122.; RAVEGGI 2008, 49.

⁵²⁸ WALEY 1991, 103.

ötvenhárom család nevét tartalmazta, amelyek között megtalálhatók voltak a sienai történelem legnagyobb befolyású klánjai is: a Forteguerra, a Salimbeni, a Malavolti, a Piccolomini, a Tolomei, a Scotti és a Saraceni családok is.⁵²⁹ Egyedülálló módon egy család akkor is rákerülhetett a listára, ha köztudomású volt róla, hogy vendettában vett részt.⁵³⁰ 1280-ban, a firenzei Latino bíboros-féle békéltetéssel párhuzamosan Sienában is megegyezett egymással a guelf és a ghibellin párt. Az utóbbiak hivatalosan is visszatérhettek a városba, de a nyugalom természetesen nem tartott sokáig, mivel a Bonsignori család vezette ghibellinek már következő évben megpróbálták fegyveresen megszerezni a város fölötti uralmat, de végül vereséget szenvedtek és ismét száműzetésbe kényszerültek. 1287-ben újabb kormányzati reformok következtek, amely során a Tizenötök Tanácsának létszámát kilenc főre csökkentették, kialakítva ezzel a Kilencek (*Nove*) kormányzatát, amely végül 1355-ig megmaradt változatlan formában.⁵³¹ Ennek tükrében különösnek tekinthető, hogy a sienai történeti munkák közül sem a Sienai Névtelen, sem pedig a jóval később élt Paolo di Tomasso Montauri nem számol be a rendszer kialakításának pillanatáról. Agnolo di Tura pedig csak 1300-tól kezdte el feljegyezni a korabeli eseményeket.⁵³² A Kilencek elnevezéssel a város élén álló kilenc legfőbb tisztségviselőt a *Gubernatores et Defensores Comunis et Populi Senensis* címmel illették. William Bowsky véleménye szerint a város vezetése ezzel a sienai társadalom gazdasági elitjének azon tagjainak kezébe került, akik ugyanakkor a mágnásokkal szemben definiálták magukat.⁵³³ Erről az újabb szakirodalom egy része árnyaltabban fogalmaz: Tanzini úgy véli, hogy a városvezetők inkább a kereskedő középréteg vagyonos képviselőiből tevődtek össze, akiket összegfoglalóan *mezzana gente*-ként jellemez.⁵³⁴ Hyde is hangsúlyozza a vezető csoport összetettségét, hiszen kiemeli, hogy tagjaik között megtalálhatók voltak a társadalom középső rétegei, de gazdag bankárok és a fűszerkereskedők is voltak a soraikban. Kizárták viszont a politikából a *casatit*, valamint egyedülálló módon a jegyzőket és a jogászokat is.⁵³⁵ A látszólag kirekesztett családok ugyanakkor nem kerültek a politika perifériájára, ezt mutatja az is, hogy a város új vezetői szívesen létesítettek velük házassági kapcsolatot. A *casatiba* tartozó famíliák így ki tudták fejezni a közeledésüket a kormányzó „elithez”, stabilizálva ezzel a politikai helyzetüket.⁵³⁶ Daniel Waley eredményei

---

⁵²⁹ WALEY 1991, 77-78.

⁵³⁰ BOWSKY 1981, 127.

⁵³¹ A város vezetőinek száma 1290 és 1292 között a létszám kétszer is megváltozott: először tizennyolcra emelték, majd hatra csökkentették. Végül a hatékonyságra hivatkozva visszatértek a kilenchez. WALEY 1991, 95.

⁵³² CRONACA SENESE 255.; CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN” 74-77.; MONTAURI 227.

⁵³³ BOWSKY 1981, 80-84.

⁵³⁴ TANZINI 2012, 104.

⁵³⁵ HYDE 1973, 169.

⁵³⁶ BOWSKY 1981, 83-84.

azt mutatják, hogy a korábban mágnásnak nyilvánított családok mozgástere csak elméletileg lett szűkebb. Véleménye szerint a következő évtizedben stagnálás helyett inkább felfelé ívelt a befolyásuk, de már a Kilencek kialakításától kezdve is komoly kormányzati befolyással rendelkeztek. Waley kutatásai szerint a legaktívabb *casati* családok az 1310-ig terjedő időszakban a Tolomei, a Piccolomini és a Malavolti voltak. Térnyerésük – legalábbis részben - a városi költségvetés anyagi problémáinak volt köszönhető, amelyeket a firenzei bankházak fokozatos előretörése is súlyosbíthatott.⁵³⁷ Így a politikai számkivetettség ellenére a Kilencek rászorultak a mágnásokra, vagy legalábbis az általuk befizetett adóra, amit a politikai rehabilitációjukkal viszonztak.⁵³⁸ A városi politikából való kirekesztettségüket további társadalmi és gazdasági funkciókkal pótolták: a pénzügyekben való jártasságukkal és az egyházi életben való térnyeréssel.⁵³⁹ A Kilencek rendszere a belpolitikában biztosította a társadalmi szélsőségek közötti egyensúlyt, ami azt jelentette, hogy a *popolo minuto* és a *grandik* túlzott politikai előretörését egyaránt megakadályozta. A külpolitikában pedig továbbra is tartózkodtak költséges háborúktól.⁵⁴⁰ Sienában ezzel olyan időszak vette kezdetét, amelyet a város történetében a stabilitás és a béke időszakaként tartottak számon. Ezt szimbolizálták a nagyszabású építkezések is, hiszen ekkor alakították ki a Campo del Mercato ma ismert formáját illetve a Palazzót kiegészítették a Torre di Mangiával. A polgárok számára megfogalmazott üzenet egyértelmű volt: a városi kormányzat uralta köztereket, épületeik a családi tornyok fölé magasodtak, a városi gazdaság pedig virágzott. Bár a disszertáció témája nem terjed ki a műalkotások vizsgálatára, a politikai mondanivaló miatt érdemes pár szót ejteni Ambrogio Lorenzetti híres falfestményeiről. A *Buon Governo* és ellentétpárja a rossz kormányzat allegóriája, a *Cattivo Governo* is a Kilencek megrendelésére készült, valamikor 1338 és 1340 között.⁵⁴¹ A jó kormányzat ábrázolása a városi békét és prosperitást helyezte előtérbe, amely a városvezetés szándéka szerint a korabeli sienai célkitűzések megfogalmazása volt. A legfőbb mondanivaló az ideális állapot elérésének módjára vonatkozott, amelyet úgy lehet megvalósítani, ha a város lakói a kormányzat biztosított jogrend szerint élnek.⁵⁴² A *casati* és a Kilencek hallgatólagos együttműködése a politikai tartalmú művészeti alkotások patronálásában is tetten érhető volt. Ambrogio Lorenzetti

---

⁵³⁷ HYDE 1973, 157.

⁵³⁸ Waley azt az elképzelést osztja, amely szerint a korábbi mágnás ellenes rendelkezések valójában nem kerültek érdemben végrehajtásra és csupán szimbolikus jelentőségük volt. Ezt támaszthatja alá az észrevétel is, amely szerint a korábban mágnásnak nyilvánított családok aktívan részt vettek a város külpolitikájában. WALEY 1991, 95.

⁵³⁹ FRANCO 2014, 305-307.

⁵⁴⁰ TANZINI 2012, 104, 107-109.

⁵⁴¹ Egyes vélemények szerint 1337-ben. TANZINI 2012, 104.

⁵⁴² TANZINI 2012, 104.

tevékenységét például Dusanadeo Malavolti is támogatta, aki ekkor a város püspöke volt.⁵⁴³ 1339-ben adták ki Sienában az első olyan városi statútumot, amely nem latinul, hanem olasz nyelven íródott. Ez a lépés a kormányzat szándéka szerint megfelelt annak az ideológiai elgondolásnak, amely szerint – legalábbis elméletben – a hivatalok mindenki előtt nyitva álltak, csakúgy, mint a törvények. Mint Mario Ascheri rámutatott, a statútumban rendre megjelenik az „örökké tartó béke” (*pace perpetua*) és a minden ember számára biztosított igazságosság gondolatköre, amelyet az isteni sugallatra való utalások tettek teljessé.⁵⁴⁴ Bár a kormányzat ideológiájában a *pax urbana* kiemelkedő szerepet töltött be, érdemes megvizsgálni, hogy a sienai történelem egyes időszakában a vendetták és ezzel összefüggésben a pártharcok milyen szerepet játszottak. Az alábbi fejezetben kitérek a bosszúállás szabályozásának 13. század előzményeire, majd részletes megvizsgálom, hogy a 14. század első feléről milyen képet mutatnak a krónikások a belpolitikai erőszak szempontjából.

---

⁵⁴³ FRANCO 2014, 312.

⁵⁴⁴ ASCHERI 2009, 103-104.

6.3. Az erőszak a sienai krónikairódalomban

A *Cronica senese* a város történetének 1186 és 1384 közötti időszakát dolgozza fel. A krónika anyagát Uberto Benvoglianti azonosította egy 16. századi kódexben. Már a korabeli irodalmárok számára is egyértelmű volt, hogy a sienai történeti munka valószínűleg nem egy szerző írása, hanem inkább egy több részből álló krónikakompozíció.⁵⁴⁵ A szakirodalom az eseményeket 1352-ig leíró részeket egy egységként kezeli, amit az is mutat, hogy erre a részre használják a *Cronica senese* megnevezést, elkülönítve ezt a Donato di Neri által írt résztől, ami ezt követően kezdődik.⁵⁴⁶ A mai napig is kérdéses ugyanakkor az ezt megelőző részek szerzőségének pontos megállapítása. Az 1352-ig tartó fejezetek első fele minden bizonnyal egy Andrea Dei nevű személy munkája, akiről a nevét leszámítva semmit sem tudunk. A korábbi feltételezés szerint a Dei nem vezetéknev, hanem a Taddeo rövidítése,⁵⁴⁷ míg később úgy gondolták, hogy a névalak esetleg arra utalhat, hogy egy Deo nevű férfi fiáról van szó.⁵⁴⁸ Ez alapján felvetődött, hogy a krónikás egy 1383-as dokumentumban felbukkanó szerzetessel azonosítható, az elmélet meggyőző bizonyítására ugyanakkor nincs lehetőség.⁵⁴⁹ Lisini és Iacometti azt a filológiai vizsgálatokon alapuló elképzelést osztotta, amely szerint az eseményeket 1329-ig bemutató fejezetek Andrea Dei, míg az 1329 és 1351 közöttiek Agnolo di Tura di Grasso munkái. Biztos támpontot egyedül az jelent, hogy az 1340-es évekkel kapcsolatban Agnolo di Tura több eseményről is személyes élményként számolt be. Ezek közül kiemelkedik a pestisjárványról és a közvetlen hatásairól írt bejegyzése, amelyben saját magát is megnevezte. Ebből tudjuk, hogy az 1348/50-ban személyes tragédiák is érték, valamint a saját leírása nyomán a foglalkozása és a ragadványneve is ismert. Így tudjuk, hogy „Testesnek mondott Agnolo” városi adószedő és kézműves volt. Megállapítható tehát, hogy a *Cronica senese* szerzőségét tekintve a vitás részek azok a fejezetek, amelyek az 1330-as évek eseményeit írják le. Támpontot jelenthet a további vizsgálatokhoz Canaccini kutatása, amely során megvizsgálta azokat a részeket, amelyek egyértelműen Andrea Dei nevéhez fűződnek. A vonatkozó fejezetek politikai nézőpontját elemezve arra a következtetésre jutott, hogy Andrea Dei szimpátiát tanúsított a ghibellinek iránt.⁵⁵⁰ Agnolo di Tura di Grassóval kapcsolatban az említett személyes tapasztalatokon kívül az is megállapítható, hogy a Kilencek, vagyis a *Nove* városvezetésével rokonszenvezett, ami nyilvánvalóan abból is

⁵⁴⁵ BERTOLINI 1988, „Dei, Andrea”.

⁵⁴⁶ BAK-JURKOVIĆ 2013, 398.

⁵⁴⁷ MURATORI 1729, 4.

⁵⁴⁸ Méghozzá Deo Tolomei fiaként vélték azonosítani. DE ANGELIS 1824, 275.

⁵⁴⁹ CANACCINI 2009, 257-260.

⁵⁵⁰ CANACCINI 2009, 254.

következik, hogy a foglalkozása miatt érdekei a kormányzathoz fűzték (melynek szervezetére a továbbiakban még visszatérünk). Filológiai és történeti elemzések egyértelművé tették, hogy az 1351 és 1384 közötti időszakkal foglalkozó rész, bár a megelőző munka megszakítás nélküli folytatása, vélhetően a korábbiaktól eltérő krónikás munkája. Ezt Donato di Neri írásának tartjuk, és már Muratori *Rerum Italicarum Scriptores*-a is az ő neve alatt közli.⁵⁵¹ Az alábbi fejezetekben a *Cronica senese* 1351-ig húzódó részeire „Cronaca senese”-ként fogok hivatkozni, míg Donato di Neri által írt részeket „Cronaca senese, Neri di Donato”-ként fogom feltüntetni.

A 14. századi sienai történelemről további történeti munkák is beszámolnak. Ezek közül kettőnek egyáltalán nem ismert az alkotója. A rövidebb krónika a város történetének 1313 és 1330 közötti időszakát, míg a hosszabb az 1202 és 1362 közötti évek eseményeit mutatja be. Bár a szerzők ismeretlenek, ezek a munkák egyes eseményekkel kapcsolatban párhuzamba állíthatók a *Cronica senesével*. Amikor ezekre hivatkozom, azt a következő formában fogom tenni: „Sienai Névtelen, 1313-1330” illetve „Sienai Névtelen, 1202-1362”.⁵⁵² Mellettük meg kell említeni azt a krónika összeállítást, amelyet a történettudomány Paolo di Tommaso Montauri nevéhez köt. Ő a 1431-ig foglalta össze Siena történetét, úgy hogy vélhetően más, de máshonnan nem ismert szerzők munkáira is támaszkodott.⁵⁵³ A sienai városi krónikások késő 15. századi képviselője volt Tommaso Fecini, akinek a kilétéről számos információ ismert. 1441 októberében született és 1495-ben hunyt el. Krónikája lényegében a Montauri-féle történeti munka folytatása, hiszen 1431-től kezdődően egészen 1479-ig dolgozta fel Siena történetét.⁵⁵⁴ Családja a városi társadalom középső rétegeihez tartozhatott, ezt mutatja az is, hogy a Monte dei Nove tagjai voltak.⁵⁵⁵

---

⁵⁵¹ VITI 1992, „Donato di Neri”.

⁵⁵² CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN, 1313-1330”; CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”.

⁵⁵³ MONTAURI 468-835.

⁵⁵⁴ CRONACA SENESE DI TOMMASO FECINI 836-874.

⁵⁵⁵ ZARRILLI 1995, „Fecini, Tommasso”.

6.4. Pártharcok és vendetták 1300 és 1351 között

6.4.1. A korszak eseményeinek grafikus ábrázolása

A sienai krónikák vizsgálata egyértelművé teszi, hogy a különböző erőszakos események nagy számban fordultak elő a városban. A 14. század második feléig történt eseményekkel kapcsolatban megvizsgáltam a *Cronaca senese*t és a névtelen szerzők által írt munkákat. Az utóbbiak közül a hosszabb lélegzetvételű, 1202-től 1362-ig történeteket feldolgozó krónikát vettem különösen figyelembe. Természetesen a rövidebb munka, vagyis az 1313-1331 közötti időszakot leíró írás is tartalmaz fontos információkat, de mivel csak töredékes forrásnak tekinthető, inkább egy-egy adott eseménnyel kapcsolatban használható, átfogó elemzésre kevésbé alkalmas. A vizsgálat során arra kerestem a választ, hogy a különböző erőszakos események milyen gyakran és milyen szempontok mentén fordulnak elő a krónikák fejezeteiben és ezekhez viszonyítva a vendettának tekinthető eseteknek milyen az előfordulása és a kontextusa. Az alábbi alfejezetben két diagram segítségével mutatom be a *Cronaca senese* és a Sienai Névtelen által írt munka vonatkozó bejegyzéseinek előfordulását. A közelebbi vizsgálathoz az időhatárokat az 1300 és 1355 közötti évekre szűkítettem. Ennek az oka egyrészt elméleti, másrészt módszertani. A szakirodalmi álláspont szerint a 14. század első felére voltak leginkább jellemzők a pártharcok Sienában.⁵⁵⁶ Az ezt megelőző és ezt követő időszakok ilyen téren viszonylag adatszegénynek tekinthetők. Az is fontos szempont, hogy mindkét vizsgált munka a 14. században keletkezett, ezért a megadott időszak történéseinek kortársai lehettek. Szintén a szűkítés mellett szólt, hogy a krónikák összes információjának egy-egy ábrán történő részletes bemutatása technikailag nem lett volna lehetséges. Továbbá azt is meg kell említeni, hogy félrevezető lett volna az adatszegény időszakok együtt történő ábrázolása az információban gazdagabb évekkel.

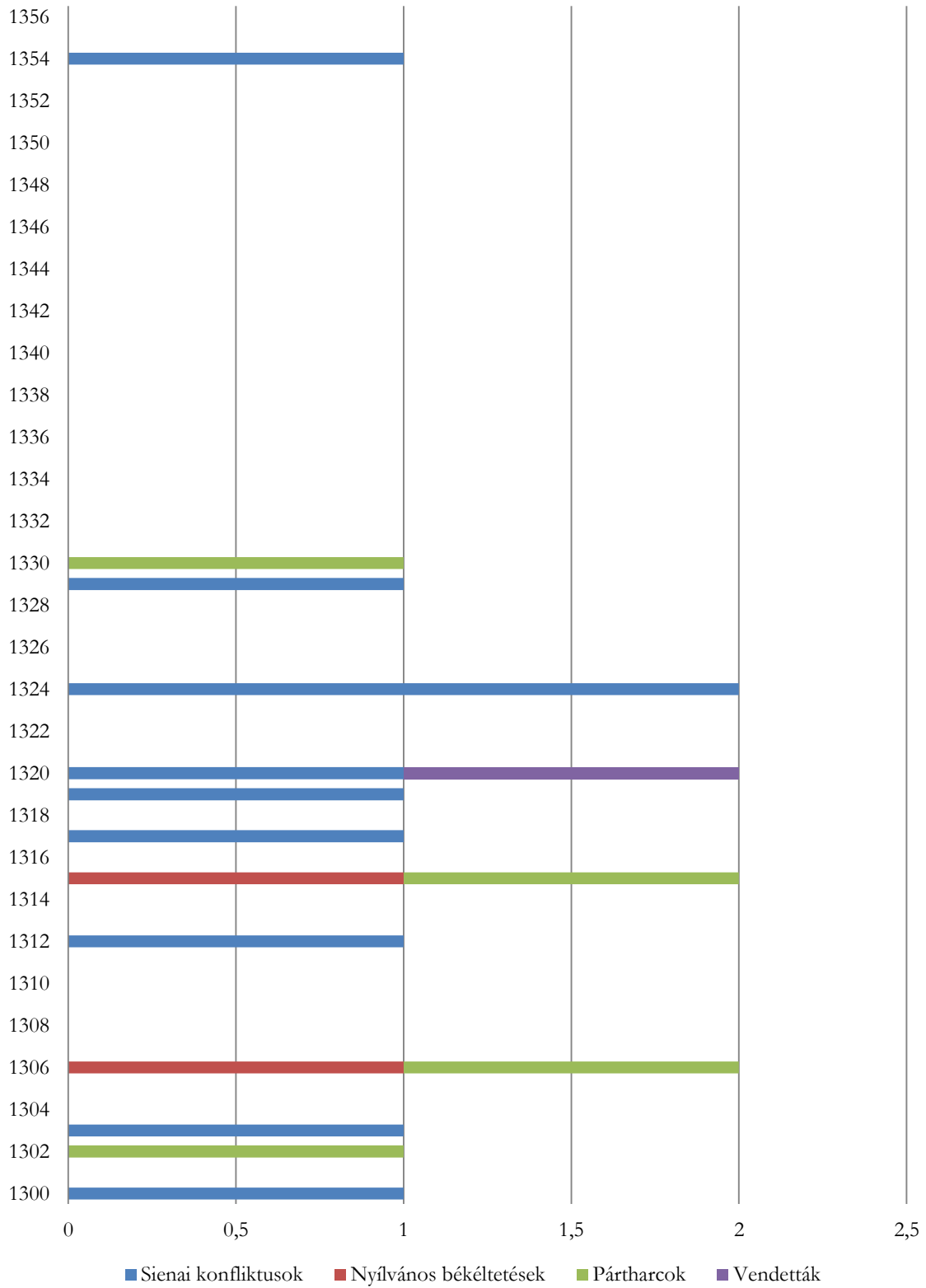
A korábbiak alapján négy kategóriát vetek össze: (1.) „Sienai konfliktusok”, (2.) „Nyilvános békéltetések”, (3.) „Pártharcok”, (4.) „Vendetták”. Az első csoportba azokat a városi összetűzéseket soroltam, amelyek összetűzéssé vagy legalábbis zavargássá fajultak, de nem pártharcos felhanggal. Szükségesnek tartottam a békéltetések külön történő ábrázolását, mivel előfordul, hogy a nézeteltérésről nem, de a békéltetésről van forrásunk. Ráadásul ezek az esetek a comune reakciójáról is árulkodnak. Pártharcnak vettem azokat a leírásokat, amikor vendetta nem történt, de a szembenálló felek a hagyományos klánok közül kerültek ki. Amennyiben egy adott pártharc és a hozzá fűződő békéltetés is ugyanabban az évben került

---

⁵⁵⁶ MUCCIARELLI 1995, 257-269.

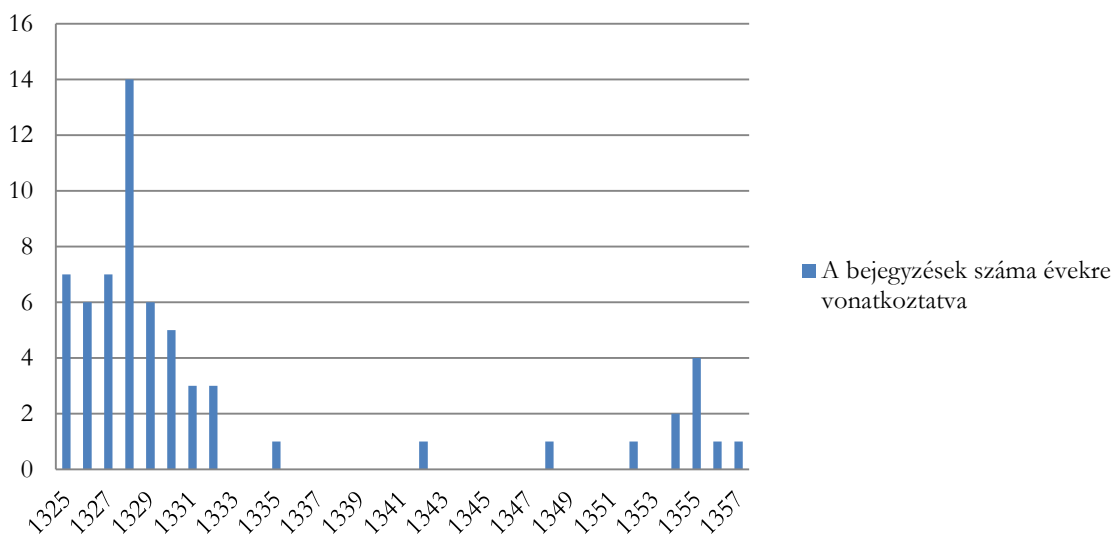
lejegyzése, akkor külön-külön mindkét kategóriában feltüntettem ezeket, hiszen bár ugyanarról az esetről árulkodnak, külön mondanivalójuk van.

Zavargások, pártharcok, vendetták és békéltetések a Sienai Névtelen krónikájában (1300-1356)

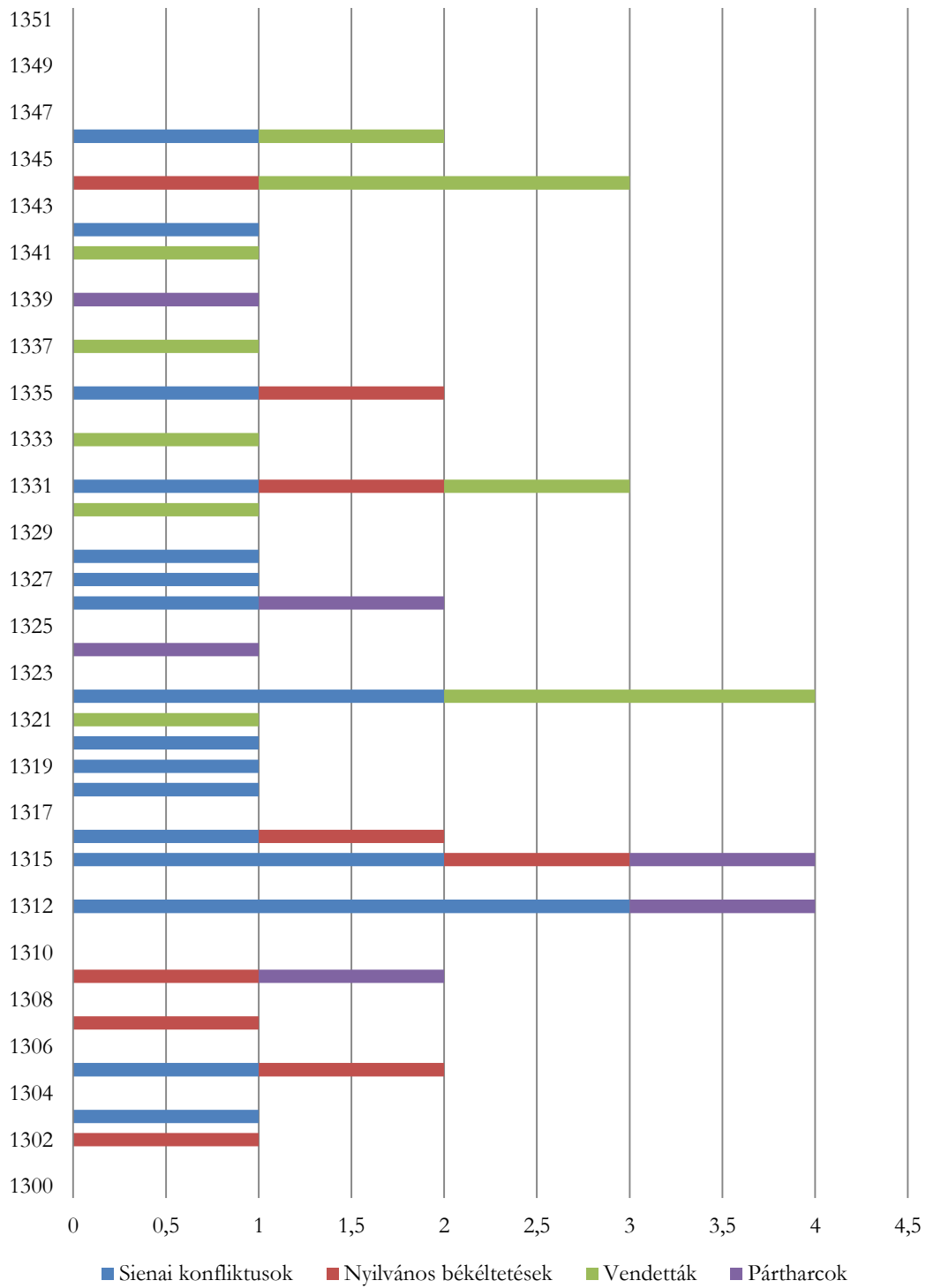
A diagramon ábrázolt adatok alapján megállapítható, hogy a Sienai Névtelen 1300 és 1330 között számos olyan erőszakos eseményt jegyzett le, amelyek a városon belül történtek. Különösen sok összecsapás következett be 1300 és 1303, valamint 1315 és 1320 között. Az összképet tekintve megállapítható, hogy ezek többnyire olyan városi zavargások voltak, amelyek nem a helyi pártok küzdelmeihez kötődtek. Az utóbbi csoportba csupán négy esetet sorolhatunk, illetve olvashatunk egy vendettáról is. Tévesztésnek tekinthető, hogy a krónikás 1317-hez illetve 1319-hez jegyezte fel az 1318-as lázongások eseményeit. 1330 és 1354 között a Sienai Névtelen nem számol be erőszakos történésekről, de ez nem egy szokatlanul hosszú békés időszaknak, hanem a szerző érdeklődésének, helyesebben mondva az érdeklődése hiányának tudható be. A történeti munka ugyanis erre az időszakra vonatkozóan általában véve is szűkszavú. Egyes évekről egyáltalán nem tesz említést. 1354/55-re vonatkoztatva is csak azért írt több bejegyzést, mert ekkor bukott meg a Kilencek rendszere.

A bejegyzések számának változásai a Sienai Névtelen krónikájában, 1325 és 1357 között

Megállapítható, hogy a Sienai Névtelen az 1300 és 1330 közötti időszakot, vagyis a Kilencek rendszerének első felét közel sem békés időszaknak írta le. Az is elmondható, hogy a konfliktusok összképet nézve a vendetták kisebb szerepet játszanak a munkájában. Pontosabb adatokért és a korszak teljesebb vizsgálatáért érdemes a *Croniche senese* elemzésével folytatnunk a vizsgálatot.

Zavargások, pártharcok, vendetták és békéltetések a Croniche Senesében (1300-1351)

6.4.2. A *Croniche senese* adatainak elemzése

A *Cronica senese* 1300 és 1351 közötti említéseit vizsgálva megállapítható, hogy a különböző erőszakos események a teljes vizsgált időszakra jellemzők voltak. A vonatkozó bejegyzéseket a fentebb látható diagramon ábrázoltam. Az adatok alapján megállapítható, hogy a személyes konfliktusok terén az 1320-as dátum tekinthető korszakhatárnak. Ezt megelőzően ugyanis a leírások az egyéb városi összecsapásokra és a vezető családok közötti békekötésekre koncentráltak. Számszerűleg többször került sor békéltetésre, míg pártharcról csupán elvétve olvashatunk: 1300 és 1320 között mindösszesen három ilyen történt. A vonatkozó időszakban lejegyzett hat békéltetési alkalomból kettő pedig az említett pártharcok lezárását jelentette, míg a korábbiakat viszont – legalábbis a krónikás sorai alapján - nem tudjuk konfliktushoz kötni. A húsz éves időszakban vendetta sem tűnik fel a krónikákban, ezért a személyes nézeteltérések szempontjából viszonylag nyugodt, de közel sem békés periódusról beszélhetünk.

A vizsgált fejezetekből – amelyet a következőkben elemzek – kiderül, hogy a pártharcok és vendetták nagyobb részéért a Tolomei és a Salimbeni családok voltak felelősek. Alessandra Carniani szerint a két család nézeteltérése körülbelül 1309-ben kezdődött és 1337-ben egy több házasságkötéssel megpecsételt békében zárult le.⁵⁵⁷ Ez a megállapítás párhuzamba állítható a diagram által mutatott információval, hiszen 1309-ig valóban nem olvashatunk pártharcról. Mucciarelli több tényező együttes hatásával magyarázza a konfliktusok ekkor történő elmélyülését. Amíg a 13. században a gazdasági fellendülés lehetőséget biztosított több családi bank működtetésére, addig a 14. század elejére a visszaesés volt jellemző. Ezzel párhuzamosan a sienai expanzió is lelassult, így új területeket sem lehetett szerezni. A *Kilencek* rendszere ugyanakkor limitálta a *casatik* számára elérhető pozíciókat. Ezek együttes hatása erősíthette a családok versengését, akik a mindennapokban is a militáris lovagi kultúrának próbáltak megfelelni.⁵⁵⁸ A Salimbeni és a Tolomei család küzdelmében az 1314-1316 körüli évek jelentették az első mélypontot, hiszen ekkor VII. Henrik halála után ingataggá vált a városi belpolitika. 1322-ben újra megnőtt a külpolitikai tényezők hatása, hiszen, mint majd látni fogjuk a Salimbenik és a Tolomeik is külső segítséghez folyamodtak.⁵⁵⁹ Közöttük 1321 és 1322 között három egymással szorosan összefüggő vendettáról is olvashatunk. A *Kilencek* ekkor Firenzéből hívtak segítséget a békéltetéshez, de

---

⁵⁵⁷ CARNIANI 1995, 191-192.

⁵⁵⁸ MUCCIARELLI 1995, 267-270.

⁵⁵⁹ CARNIANI 1995, 193-194.

1327-ig minden második évben kialakult egy-egy komolyabb fegyveres összecsapás. Szembeötlő, hogy a városvezetés ezeket, legalábbis a krónikák alapján, már nem próbálta nyilvános békéltetésekkel megoldani. Sienában ebben az időszakban nem csak az egymással versengő mágnás családok küzdelme jelenthetett problémát, hiszen 1317 és 1326 között összesen hét városi zavargásról olvashatunk, amelyekben közelebbről meg nem nevezett városiak vagy a *popolo* tagjai is részt vettek. A Tolomei és a Salimbeni család közötti küzdelmek 1330-ban újultak ki ismét, majd az említett 1337-es évig húzódtak, amikortól kezdve inkább más családok konfliktusairól voltak jellemzőek. A krónikaírók beszámolója szerint ezek az összecsapások többnyire rajtaütésszerű vendetták és nem egyszerűen pártharcos jellegű összecsapások voltak. Az alábbiakban bemutatom a vonatkozó időszak vendettákról szóló beszámolóit. Az időrendet követve először a Salimbeni és Tolomei, majd a többi *casati* család közötti eseteket elemzem.

6.5. A Salimbeni-Tolomei vendetták

A *Cronica senese* lapjain az első vendetta, amely a két család között történt, 1321-re esett. Erről a következőket olvashatjuk:

*„Francesco detto el frate, figliuolo di messer Vanni de' Salinbeni, andandosene a casa sua al palazzo Salinbeni, martedì sera a dì 29 di dicembre, essendo all'arco de' Rossi, fu assaltato da Balsino figliuolo di Francesco di misser Bindo Crozo da le Vergéne de' Talomei con cierti compagni, e ferillo Neri da le Vergéne; da le quali ferite il detto Francesco morì. Il detto Francesco non si guardava e non stimava, perochè era pace fra loro de le ingiurie passate: per la qual cosa il detto Balsino ebe il bando lui e Neri e gli altri che erano co' lui.”*⁵⁶⁰

Az idézett rész szerint a Salimbeni családba tartozó Francesco, aki Vanni Sinibaldi fia volt, és akit „barátnak” neveztek, december 29-én este hazafelé tartott, amikor Balsino di Francesco Tolomei egy csapattal megtámadta. Francesco belehalt az egyik ellenfele által okozott sérülésekbe. A leírás szerint a Salimbeni család tagja azért volt elővigyázatlan, mert a két család között éppen béke volt. Balsinót és társait a korábban megkötött béke megszegéséért száműzték a városból. A Salimbeni család az elszenvedett sértést az ellenfeleikre kirótt büntetés ellenére sem hagyta válasz nélkül.⁵⁶¹

*„Agnolino Bottone di misser Salinbene ' ordinò d'avere alquanti fanti da Firenze, li quali vennero segretamente, a due e a 3 entravano in Siena al serare de la porta, i quali fanti si disse gli avea mandato el Baschiera cittadino di Firenze, come amico de' Salinbeni. I quali fanti stavano nascosi nel palazzo Salinbeni. E martedì, a dì d'aprile, la sera a le 3 ore, 5 il detto Agnolino con parte de' suoi consorti e co' li detti fanti si posero su la piazza Talomei e presero tutte quelle boche, e lui con più altri andoro dietro al palazzo Ottorenghi de' Talomei, e posero le scale a le finestre verso la costa di Fontebranda e entrarono dentro e ruppero due uscia e uccisero Mino e Tondo e Prina fratelli e figliuoli che furo di misser Meo di misser Mino Melloni de' Talomei. Intanto e' romore si senti' e armossi la famiglia del podestà, e' signori sonaro la campana ad arme e molto popolo trasse in modo che se 'l detto Agnolino fusse stato più, lui e gli altri erano morti dal popolo. Unde il detto Agnolino co' suoi si partì di Siena e andonne a la Rocha. E questo fé' il detto Agnolino per vendetta di Francesco di misser Vanni Salinbeni consorto di detto Agnolino, e fulli guasto i suoi casamenti e facto ribello.”*⁵⁶²

---

⁵⁶⁰ CRONACA SENESE 389.

⁵⁶¹ CRONACA SENESE 389.

⁵⁶² CRONACA SENESE 391.

A forrás szerint 1322-ben Giovanni Bottone, a Salimbeni családfő fia, Firenzéből hozatott embereket a visszavágáshoz, még hozzá egy baráti kapcsolat segítségével. Célja kifejezetten a Francesco halála miatti bosszúállás, vagyis a vendetta volt. A katonák az éjjeli kapuzárás előtt, különböző utakon, kettes-hármas csoportokban szivárogtak be a városba, majd elrejtöztek a Salimbeni palotában. Mikor minden készen állt a rajtaütéshez, egy áprilisi napon – még hozzá kedden – Giovanni és saját fegyveresei a „Tolomei térre” mentek és a firenzeiek segítségével lezárták a térről kivezető utakat. Ennek két funkciója is lehetett: egyrészt megakadályozták, hogy a Tolomei család tagjai elmeneküljenek, másrészt, hogy az esetleges erősítésüket gátolják. Mikor minden készen állt, Giovanni és csapata létrákkal megrohanta a rivális család palotáját és az ablakokon beugrálva óriási pusztítást végeztek. Ezt jelzi, hogy elhunyt Meo Tolomei három fia is. Ekkor azonban a küzdelem hírére a *podestà* fegyveresei is elindultak a helyszínre, sőt a harangokat is megszólaltatták, amelyek hívására a popolo is fegyvert ragadott és megindult a Tolomei tér felé. A krónikás szerint a Salimbenik végül azért döntöttek a visszavonulás miatt, mert a popolo meglincselte volna őket, ha ott maradnak. Sőt, ezek után még a várost is el kellett hagyniuk, hogy legendás családi erődjükben a Roccában⁵⁶³ leljenek menedéket. Az eset nem maradt következmények nélkül, a városi hatóság Giovannit lázadónak bélyegezte és leromboltatták városi házait.⁵⁶⁴

A Sienai Névtelen, Andrea Deitől eltérően a konfliktust 1322. május 20-ra teszi. Szerinte, amikor az eset történt a városban béke honolt, ezért senki sem számított az összecsapásra, így külön őrköt sem állítottak:⁵⁶⁵ „*Esendo la città in pacifico istato, e senza alchuno sospetto, non si faceva per la città alchuna guardia.*” A Salimbenik firenzei kapcsolatáról egyébként a *Cronica senensé*hez hasonlóan számol be, sőt a behívott katonák beszivárgásának módját is megerősíti, de azt hozzá teszi, hogy a katonák azt mondták „*Baschiera küldte őket Firenzéből*”⁵⁶⁶. Eltérést jelen még a támadás egyes részleteinek említése, hiszen a leírás szerint a San Pellegrino és a Fontebanda felől támadták meg a Tolomei házat:

„*E chome furo rauhati ne' Salinbeni, sichondo che a loro piaque, la sera su le tre ore ordinoro d'andare a pigliare tutte le strade le quai venivano alla piazza Talomei; e chon grande provvedimento*

---

⁵⁶³ *Rocca a Tentenanno* a Val’Orcia völgy mentén helyezkedett el. A hozzá tartozó vidék a 13. század közepétől a Salimbenik birtoka volt. CARNIANI 1995, 70.

⁵⁶⁴ CRONACA SENESE 391.

⁵⁶⁵ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 122.

⁵⁶⁶ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 122.

steteno in aghuato; e l'altra parte della gente andoro da lato dietro del palazo Tolomei, e di verso Santo Pelegrino e verso la chosta a Fontebranda”⁵⁶⁷

Itt azonban Meo Tolomei fiai felébredtek és riadót fújtak. A sérüléseikről nincs tudomásunk, sőt a megtámadottak lényegesen aktívabb szerepet játszottak. Végül a *podestà* és a *popolo* a már ismertetett módon felvonult, a Salimbenik pedig félelmükben elmenekültek.⁵⁶⁸

Az összecsapások ezzel még közel sem értek véget. Andrea Dei szerint a Tolomei család 1322 szeptemberében fegyvereseket toborzott, hogy Meo fiainak halálán bosszút álljon:

„Talomei fero grandi raunate di gente in Siena a di settembre a pie e a cavallo. La cagione era che si voleano vendicare contra i Salinbeni per la morte di quelli che e' Salimbeni aveano morto. Li Salinbeni, per difendersi, ancora aveano fatto grande raunata di 15 gente a pie e cavallo; per la qual cosa la città fu tutta ad arme, in modo che li Talomei non poterò fare loro intendimento; unde el podestà di Siena fé' richiedere alquanti principali de' Talomei e così venero e furo sostenuti in Palazo; e poi furo richiesti e' principali de' Salinbeni. E venendo prima misser Benuccio con 3 altri acompagnati a cavallo e a pie per venire al Palazo a la richiesta, e quando furo sul Campo venne dietro a loro misser Francesco Renaldi de' Talomei e tigl[i]uoli e nipoti armati, con romore a cavallo, e così entraro nel Campo, credendo essere seguiti da' suoi e da altri; unde il popolo a romore se li voltò co' sassi, in modo che fu morto il cavallo sotto al detto misser Francesco, e apena canparo le loro persone e tornaronsi a casa loro. E per questo il podestà di Siena condannò il detto misser Francesco e figliuoli e nipoti in fiorini M per uno e molti altri in libre 500 per uno.”⁵⁶⁹

A leírás szerint számtalan lovast és gyalogost gyűjtöttek egybe a városban, ami a Salimbenik reakcióját is kiváltotta, akik hasonló módon kezdtek el felkészülni. Végül a közelgő összecsapás miatt már szinte az egész város fegyverkezni kezdett. Ekkor a *podestà* a Tolomei család tagjait, nyilvánvalóan azért, hogy számon kérje őket, magához hívatta. Mint kiderült, a család vezetői ezt cselvetésre használták fel. Ugyanis már vélhetően előre elhelyezkedtek a *podestà* palotája előtti téren. Így amikor a Salimbenik - akiket szintén odahívtattak - a térre értek, Francesco Tolomei támadást vezényelt a rokonainak. A Tolomeik – vélhetően lóháton – éppen hátba támadták volna a Salimbeniket, amikor azonban kiderült, hogy időközben a *popolo* fegyveresei is felsorakoztak. Amikor Francesco támadásba lendült, a csapatok őt is

---

⁵⁶⁷ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 122.

⁵⁶⁸ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 123.

⁵⁶⁹ CRONACA SENESE 397.

hátba támadták. Végül a Tolomei családtagok alig tudtak elmenekülni a térről. A *podestà* száműzte őket és pénzbüntetést is kaptak tettükért.⁵⁷⁰

A feljegyzések szerint 1224-ben, és 1226-ban is történtek összecsapások, de a következő részletes leírást – ami egyúttal egy vendetta is – 1330-nál olvashatjuk. Mind a *Cronica senese* szerzője, mind pedig a Sienai Névtelen krónikája megegyezik abban, hogy erre október 22.-én került sor, az előbbi még azt is hozzá teszi, hogy ez egy hétfői napra esett.⁵⁷¹

*„Misser Benuccio di misser Benuccio e misser Alessandro di misser Brettacone proposto del vescovado di Siena, amenduni de' Salinbeni da Siena, tornando di Valdorcìa, quando furono a la costa di Tribuli presso a San Quirico [e] presso a Toranieri, nella strada furono assaliti da misser Pietro di misser Mino Mellone e misser Tavenozo di Meo Cristofani e uno figliuolo di misser Francesco, tutti de' Talomei, e aveano in loro compagnia da a cavallo e da vinti a pie; morti che ebero i detti misser Benuccio e misser Lisandro, lassaro andare i loro famegli, e questo fu a dì 22 d'ottobre lunedì.”*⁵⁷²

Tehát a Salimbeni családba tartozó Benuccio és Alessandro Valdorciából⁵⁷³ tartott vissza a városba, amikor útközben találkoztak a Tolomei család tagjaival: Pietro di Mino Mellonéval, Tavenazzo di Meo Cristofanival és Francesco egyik fiával. Mint a szövegből kiderül az utóbbiakkal nagyobb kíséret is tartott. A Tolomei család tagjai megtámadták a Salimbeniket és végeztek velük, de a kísérőket elengedték. A támadás nagy visszhangot keltett, mivel a két család között ekkor béke volt. A krónikás szerint ez a tett „nagy árulás volt a békével szemben”. Leírása szerint Benuccio az egyik legismertebb lovag volt Toszkánában és nagyszerű ember. A szerző vélhetően a következő, 1331-es eseményekre utal, amikor arról ír, hogy a Salimbenik halálát minden idők legnagyobb vendettája követte a Tolomeik ellen. Mindenesre az 1330-as gyilkosságok miatt a *comune* száműzte Tavenazzót és Pietrót, a házaikat pedig lerombolták.⁵⁷⁴ A Sienai Névtelen hasonló leírást ad, de szerinte az egyik áldozatot nem Alessandrónak, hanem Propostónak hívták, ráadásul őt második említésre már nem Salimbeninek tartja, hanem Malavoltinak. Még azt is hozzáteszi, hogy a Salimbeniket, a Tolomeik darabokra vágták. Fontos különbség, hogy ő a tettesek megbüntetéséről egyáltalán nem ír.⁵⁷⁵

---

⁵⁷⁰ CRONACA SENESE 397.

⁵⁷¹ CRONACA SENESE 498.; CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 143.

⁵⁷² CRONACA SENESE 498.

⁵⁷³ Val'Orcia a Salimbeni birtokok egyik meghatározó területe volt. CARNIANI 1995, 70-72.

⁵⁷⁴ CRONACA SENESE 498.

⁵⁷⁵ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 143.

„Esendo miser Benuccio e miser lo Proposto de' Salinbeni andati per alchuna loro facenda in Valdorcchia e tornando di qua da Santo Quiricho, a la Chosta a Tribuli, che va a San Quiricho, ed è presso a Toranieri, miser Pietro di miser Mino Melone e miser Tavianozo de' Talomei asaltoro miser Benuccio e Proposto di Chasa Malavolti ed avevano xiiii uomini a chavallo cho' loro e da vinti fanti e' quali erano nimici mortali del detto miser Benucc[i]o e di miser Proposto e ine gli taglioro a pezzi, e loro famegli furo lasati andare, e venne le novelle a Siena chome el fatto di miser Benuccio e del Proposto era stato a dì xxii d'otobre MCCCXXX.”⁵⁷⁶

A konfliktus már a következő évben kiújult. A *Cronica senese* szerint a Salimbenik szerettek volna visszavágni az elszenvedett sérelem miatt, amelyet a megszegett béke, valamint Benuccio és Alessandro halála jelentett. Ez a részlet a következőképp olvasható:

„Salinbeni, nobili di Siena, avendo ricevuto la ingiuria e rotta la pace e morti i loro, cioè misser Benuccio e misser Alisandro, come indietro è detto, d'ottobre, e volendosi vendicare contra i Talomei, fero loro raunata in Siena a le loro case armati. E così i Talomei fero ancora loro raunata armati e andaro l'uno contra l'altra all'arco de' Rossi e a la piazza Talomei e fuvì grande battaglia i' modo che assai vi morì e molti feriti. I signori Nove mandoro a dire al capitano de la guera e al podestà che co' loro genti andassero a riparare e spartire, e così trassero e spartirò. Di poi i signori Nove, aquetato il romore, sepero come il principio de' romore furo i Salinbeni, de' quali ne furo condenati di casa Salinbeni in sei milia libre di denari sanesi e pagoro fra certo tempo, e fu il principale Benuccio di misser Sozo con 15 de' Salinbeni. De la casa de' Talomei, cioè Spinelloccio pagò libre 3m e gli altri che furo omini di casa Talomei pagoro fiorini e per uno; insomma tutti pagoro 15m libre di denari Sanesi fra certo tempo, se non erano ribelli. E questo fu di febraio.”⁵⁷⁷

Az idézett rész szerint a klánok felfegyverkezése után a szemben álló felek a Rossi árkádoknál és a Tolomei téren csaptak össze. A küzdelem jelentős áldozatokat hozott mindkét oldalon, amikor a várost vezető *Kilencek* utasították a *capitano de guerrát* és a *podestàt* is, hogy válasszák szét a feleket, amit meg is tudtak tenni. Miután tudomásukra jutott, hogy a Salimbenik kezdeményezték a konfliktust, hatezer líra pénzbüntetést kaptak. A Tolomeik közül egy Spinelluccio nevű férfinak háromezer, további családtagoknak pedig száz-száz lírát kellett fizetnie, ami összesen tizenötezer lírát tett ki.⁵⁷⁸ A Sienai Névtelen a *Cronaca senenséhez* képest jóval kevesebb részletről számolt be, ennek ellenére kitér a

---

⁵⁷⁶ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 143.

⁵⁷⁷ CRONACA SENESE 501.

⁵⁷⁸ CRONACA SENESE 501.

résztevők motivációjára. Az eset okát, a két család egymás iránt táplált gyűlöletében és nem a korábbiért való visszavágásban látta.⁵⁷⁹

*„Come e' Talomei e Salimbeni erano nimici, e avendo el cuore iniquo l'uno inverso de l'altro, e non potendo per nisuno modo rimetere Pangiuria l'una dell'altro, e non potevano alchuno di loro vivere in pace per la grande alterigia, che ogniuno voleva esare el maggiore.”*⁵⁸⁰

Az összetűzés helyszínét egyébként nem nevezte meg, de azt leírta, hogy február 20-án került rá sor. Bár a vendetta folyamatát tekintve nem tűnik lényeges információnak, de a város által kiszabott büntetések terén is eltérő adatot adott meg: szerinte a Salimbeniket, mint kezdeményezőket tizenkétezer, a Tolomei családot pedig hatezer líra pénzbüntetéssel sújtották.⁵⁸¹

Ezek után olvashatjuk a Salimbeni-Tolomei küzdelem utolsó leírt vendettáját.

*„Agnolino Bottone e Stricha di messer Giovanni e Meio di Cione, tutti de' Salimbeni, fero inguattare certi loro fanti in una cantina fuore di Lucignano ad Asso, la notte a dì per tradimento del prete de la Pieve, la quale era di messer Francesco, e la mattina poi seguente uscendo di Lucignano misser Francesco Tofo Talomei col suo figliuolo Carluccioe suoi nipoti e altri co' lui a spasso, e li detti fanti uscirò de la detta cantina e assalirò e uccisero a pezi il detto misser Francesco e ferirò Carluccio suo figliuolo e ferirò Buonaventura suo nipote e ferirò Petro figliuolo di Francesco Ughi de' Piccolomini, che era coletto misser Francesco, il quale morì in poca ora, il quale non fu conosciuto da quelli de' Salimbeni. E così in detto assalto sopravenero il detto Agnolino e Stricha e Meo con altra gente a cavallo e fero tagliare la testa al detto misser Francesco morto, e de' corpi fero molti stratii e ritornarsi a la rocha a Tentenano, dove s'erano partiti a dì di giugno.”*⁵⁸²

A Salimbeni klán három tagja, név szerint Agnolino Bottone, Stricha di Giovanni, valamint Meio di Cione, egy kocsmában töltötte az időt Lucignano di Asso településen. Kiderült, hogy a településen tartózkodik Francesco Toso Tolomei is, Carluccio nevű fiával, illetve az utóbbi unokatestvéreivel. Mikor a Tolomei család tagjai útra keltek, a megnevezett Salimbenik utánuk mentek, majd végeztek Francescóval, megsebesítették Carlucciót, egy Bonaventura nevű Tolomei unokatestvért, valamint Pietro di Francesco Ughi de' Piccolominit is, aki szintén velük tartott. Utóbbi nem élte túl a támadást és pár óra múlva belehalt a sérüléseibe. Mint a krónikából kiderül, Pietrót nem is ismerték a gyilkosai. Ezután a három támadó levágta

⁵⁷⁹ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 144.

⁵⁸⁰ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 144.

⁵⁸¹ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”, 144.

⁵⁸² CRONACA SENESE 505.

Francesco holttestének a fejét, a testét lecsupaszították/megnyúzták, majd visszatértek Tentenano erődjébe, ahonnan június 2-án távoztak.⁵⁸³

Mint a fejezet bevezetőjében is említettem a sienai pártharcok másik csoportját azok az összecsapások jelentik, amelyekben a Malavolti, a Piccolomini, a Saracini és a Scotti családok vettek részt. Az utolsó részletesen levezetett Salimbeni-Tolomei vendettából is kitűnik, hogy a Piccolominik a Tolomeik szövetségeseiként szerepeltek, míg fő ellenfeleik a Malavoltik, a Salmibenik szomszédságába tartoztak. Az alábbi leírások tehát nem csak arra mutatnak rá, hogy a két fő városi klán küzdelme mellett voltak további családok, amelyek megvívták a maguk pártharcait, hanem egyúttal azt a kérdést is felvetik, hogy az *amicizia-inimicizia* viszonyok közepette a támogatók ellentétei mennyire hathattak a pártvezető családok ellentéteire. Andrea Zorzi és Alberto Di Santo korábban már idézett munkái alapján az összefüggés egyértelműnek tűnik.⁵⁸⁴

---

⁵⁸³ CRONACA SENESE 505.

⁵⁸⁴ ZORZI 2008, 104.; DI SANTO 2016, 223-254.

6.6. A Picolomini – Malavolti és a Saraceni – Scotti vendették

A vezető sienai családok további összecsapásairól ad hírt a *Cronaca senese*:

*„Giovacchino, Amerigo, Turino e Riccio tutti e quattro de la casata de' Picolomini de' nobili di Siena, entrarono nel castellare de' Malavolti e uccisero Rigolo di misser Cione de' Malavolti de' nobili di Siena, il quale giocava a scachi. Credettervi trovare misser Guasta, e questo fero per vendetta quando fu ferito Naddo, e fu sabato a dì 19 di febraio. El comuno di Siena poi de' bando a' sopradetti e fé' guastare le case del detto Riccio e de' figliuoli di Neruccio Picolomini, di marzo.”*⁵⁸⁵

1333-ban a Picolomini család négy tagja - Giovacchino, Amerigo, Turino és Riccio – behatolt a Malavolti család egyik épületébe, ahol meggyilkolták Rigolo di Cionét. A leírásból megtudjuk, hogy az áldozat éppen sakkozott, mikor az eset történt. A támadók arra számították, hogy egy Guasta nevű illetőt fognak ott találni, akin azért akartak bosszút állni, mert megsebesített egy Naddo nevű férfit.⁵⁸⁶ A vendetta február 19-én történt. Siena városa a megnevezett elkövetőket száműzte, Riccio és Neruccio Picolomini fiainak házáat pedig még márciusban lerombolták. A vendettát kiváltó előzmény az lehetett, hogy 1332-ben Naddo di Benuccio de' Picolominit többen megtámadták és megsebesítették:

*„Naddo di Benuccio de' Picolomini fu ferito da Meo di Nicola e da Ranieri di Guccio de la contessa de' Malavolti e da Neri d'Agnolo di Neri Radolfini; fecello ferire e' Malavolti per denaro dovevano dare al detto Naddo e fratelli; fu ferito a petitione di misser Donusdeo de' Malavolti vescovo di Siena, e fu mezedima a dì 17 di marzo, di tre ferite su la Croce al Travaglio.”*⁵⁸⁷

A tettesek Meo di Nicola és Ranieri di Guccio voltak a Malavolti családból és velük tartott egy Neri d'Agnolo di Neri Radolfini nevű férfi is. Az általuk elkövetett fizikai inzultus oka a leírás szerint az volt, hogy a sienai püspök, Dusanadeo de' Malavolti, korábban valamiért büntetést rótt ki rájuk.⁵⁸⁸ A következő vendetta szintén az egyes családok egymáshoz való viszonyáról árulkodik.

„Misser Salinbene de li Scotti de' nobili di Siena, a dì 25 di dicembre, andando a mangiare con certi Talomei, e co' lui erano certi suoi consorti, furono assaliti da Vanuccio di Guiduccio de' Saracini da la costa a Fontebranda e rinpetto al palazzo di misser Sozo; e avea il detto Vanuccio xx

---

⁵⁸⁵ CRONACA SENESE 512.

⁵⁸⁶ CRONACA SENESE 512.

⁵⁸⁷ CRONACA SENESE 508.

⁵⁸⁸ CRONACA SENESE 508.

*fanti armati, e ferirò il detto misser Salinbene di più ferite, per vendetta di sé stesso; unde in pochi dì si morì.*⁵⁸⁹

Vagyis Salinbene a Scotti családból pár kísérőjével december 25-én a Tolomei család néhány tagjához tartott, hogy együtt étkezzenek. Ekkor Vanuccio di Guiduccio de' Saraceni megtámadta és megölte. A támadás nem egy véletlen összeakaszkodás lehetett, hiszen Vanuccioval fegyveresek is tartottak. Salinbenének több sérülést is okoztak és nem sokkal később belehalt a sérüléseibe. A krónika ez után közvetlenül egy látszólag független támadást ír le, amelyben már más családok nevei szerepelnek. E szerint január 17-én Deo di M Pierozzo, valamint Amerigo di Rigolo de' Malavolti megölte Nicolò di Salamone de' Piccolominit, méghozzá Valdorciában, Castelvecchio mellett. A *Cronaca senese* ezt követően rögtön rátér a korábban ismertetett Vanuccio-féle gyilkosság következményeire. Ugyanis a sienai városvezetés még szintén januárban megbüntetett számos Saracenit, valamint a házaikat is lerombolták, sőt sok holmijukat kihelyezték a Campóra.⁵⁹⁰ Az utóbbi eljárás egyébként meglehetősen szokatlan, más városi szankciók esetében nem is fordult elő. A cél vélhetően a Saracini család nyilvános megalázása lehetett. Az, hogy a Malavolti-Piccolomini összetűzést a krónikás két, a Saracini-Scotti konfliktussal kapcsolatos esemény közé helyezte el az időbeli közelségen kívül vélhetően annak is köszönhető, hogy a két rivalizálás között összefüggést látott. A korábbi megfontolások alapján (mi szerint a Salimbenik szövetségesei voltak a Malavoltik, a Piccolominik pedig a Tolomeik oldalán álltak), levonható az a következtetés, hogy a nyilvánvalóan Tolomei-barát Scottik ellenfelei, a Saracinek a Salimbeniket támogathatták. A két Tolomei barát család ellen irányuló támadás pedig összefüggethetett egymással. Ezt mutathatja az is, hogy a forrás szerzője nem hangsúlyozza ki, hogy az esetek egymástól függetlenül egy-egy korábbi atrocitást viszonzó vendetták lettek volna - holott ezt a korábbi alkalmakkor rendre megtette. Így például egy 1344-es vendettánál is leírja, hogy Nuccio di Guido a Saraceni családból, megsebesítette Francesco di Filippót a Scottik közül.

*„Nuccio di Guido de' Saracini ferì misser Francesco di misser Filippo de li Scotti per vendetta di sè medesimo, unde il capitano de la guerra misser Francesco da Montone condannò la casa de' Saracini in libre imm a pagare al comuno di Siena e questo fu a dì 7 di marzo.”*⁵⁹¹

---

⁵⁸⁹ CRONACA SENESE 530.

⁵⁹⁰ CRONACA SENESE 530.

⁵⁹¹ CRONACA SENESE 544.

A tett oka az volt, hogy a rokonán esett sérelemért akart bosszút állni. Ezért Francesco di Montone a város *capitano di guerrája* március 7-én négyezer líra megfizetésére kötelezte a Saraceni házat.⁵⁹²

---

⁵⁹² CRONACA SENESE 544.

6.7. A szembenálló családok szerepe a korabeli Sienában

A *Cronica senese* alapján a pártharcok és a vendetták rendszeres szereplői között nem csak a Salimbeni és a Tolomei családokról, hanem a Malavolti, a Piccolomini, a Saracini és a Scotti famíliákról is olvashatunk. Mint Waley korábban idézett gondolatai rámutatnak, a résztvevő családok a 14. század elején a városi pénzügyek megkerülhetetlen szereplői voltak.⁵⁹³ A Piccolomini a legnagyobb sienai bankárcsaládok közé tartozott. Jártasságukra és befolyásukra jellemző, hogy a korszakban éveken keresztül a pápai udvar bankárai voltak.⁵⁹⁴ A Tolomei családnak kiemelkedő méretű birtokállománya volt a *contadóban* és jelentős épületegyüttese a váron belül. Ezt jelzi az is, hogy a San Cristoforo templomot, amely a Camollia *terzo* központi helye volt, a köznyelv Tolomei-templomnak hívta, egyrészt a család patronálása, másrészt a körülötte lévő családi paloták miatt.⁵⁹⁵ Súrlódásokhoz vezetett, hogy a Salimbeni családnak szintén a Camollia negyedben voltak házai,⁵⁹⁶ csakúgy, mint a Malavoltiknak, akikkel a közös guelf múlt miatt baráti viszonyt ápoltak. Utóbbiak más szempontból is jelentős szerepet tölthettek be a város életében: 1282 és 1371 között nyolcvan éven át közülük kerültek ki a sienai püspökök. A központjuk pedig a Tolomei klánhoz hasonlóan egy egyházi épület volt.⁵⁹⁷ A Malavoltik már a kolduló rendek megjelenésekor birtokot adományoztak a domonkosoknak, amelyre később a kolostorukat építették. A városon belüli geopolitikai törekvéseket jól jellemzi, hogy a nekik juttatott földet csak a városfal választotta el a család sienai erődítményétől. A domonkosok állandó patrónusaként később számíthattak a befolyásos rend támogatására, ami hosszútávon a püspöki szék megszerzéséhez vezetett.⁵⁹⁸ A Tolomei és a Salimbeni család a bankügyletek mellett több jelentős funkciót is betöltött a városban. Bár a *casati* közé tartoztak és elméletben ki voltak zárva a tisztségekből, ez a gyakorlatban csak azokra a pozíciókra vonatkozott, amelyek közvetlenül a város vezetéséhez kapcsolódtak. Tehát bár a *Kilencek* és a szűkebben vett tanácsadók közé nem kerülhettek be, egyéb, szakértelmet és műveltséget igénylő feladatokat elláthattak a városon kívül. A 14. század első felében gyakran képviselték a várost külhoni diplomáciai küldetések során,

---

⁵⁹³ WALEY 1991, 101, 168-182.

⁵⁹⁴ FRANCO 2004, 306.

⁵⁹⁵ BOWSKY 1981, 18.

⁵⁹⁶ MUCCIARELLI 2017, „Salimbeni”. A középkori Siena három nagy egységre, vagyis *terzókra* volt felosztva. Ezek a következők voltak: Città, San Martino, Camollia. A Città volt az eredeti városmag, ahonnan kiindulva a földrajzi adottságoknak megfelelően dél-keleti illetve észak-nyugati irányban terjeszkedett a város. Az előbbi „nyúlvány” lett San Martino, az utóbbi Camollia. Ezen belül további harminchat kisebb területi egység, *contrade*, alakult ki a 14. század elejére, amelyeket 1348-ig további hatvan lírre bontottak. BOWSKY 1981, 11-14.

⁵⁹⁷ BOWSKY 1981, 11-14.

⁵⁹⁸ FRANCO 2014, 307-308.

számos alkalommal nevezték ki őket a *contad*óban található erődítmények parancsnokának, kisebb vidéki területeken *vicarius*ként funkcionálhattak illetve vezethették Siena csapatait, amikor hadban álltak valakivel.⁵⁹⁹ További lehetőség volt az olyan városi intézmények, például ispotályok vezetése, amelyek csak érintőlegesen kapcsolódtak a kormányzathoz. Tehát nem csak a Malavoltik keresték hatékonyan a politikai térnyerés alternatív módjait. Elmondható, hogy a „szupermágnásként” jellemezhető családok nem csak anyagilag, hanem a városi politika mindennapjai során is megkerülhetetlen tényezők voltak. A források alapján megállapítható, hogy a hasonló társadalmi és politikai helyzet nem jelentette azt, hogy ezek a családok egy platformra kerültek volna, sőt kiemelkedően véres összecsapásokat vívtak egymással. Mint a bemutatott vendetta leírásokban is olvashattuk, a legnagyobb ellentétek a Tolomei és a Salimbeni családok között húzódtak. Az utóbbiak 1285-ben Siena egyik legnagyobb adófizetői voltak.⁶⁰⁰ Számos európai szinten is meghatározó személyiségnek adtak kölcsönöket, például Anjou Károlynak is, de ennek ellenére sem tudtak a legfőbb vetélytársaik fölé nőni, akik szintén hozzájuk hasonló ügyfélkörrel és kapcsolatokkal rendelkeztek.⁶⁰¹ A Salimbenik gazdasági stratégiájára, a *casati* családok többségéhez hasonlóan jellemző volt, hogy több lábón álltak: a bankügyletek mellett a földbirtokaik is jelentősek voltak.⁶⁰² Az 1300-as évektől kezdve a legbefolyásosabb családok folyamatosan arra törekedtek, hogy a városi politikai színterén minél nagyobb befolyást szerezzenek. A Salimbenik és a Tolomeik közötti érdekellentétek 1314-ben fegyveres konfliktushoz vezettek, amelyet követően legalább harminc évre elmérgesedett a két család viszonya. A hosszan tartó konfliktus oka valószínűleg a 13. század végén kezdődött pénzügyi rivalizálásnak volt a része, amely a Salimbeni, a Tolomei és a Bonsignori klánok között zajlott.⁶⁰³ Az összecsapások sem a Salimbenik, sem a Tolomeik számára nem alakultak kedvezően, sőt, még a város regionális politikában betöltött helyzetére is káros hatással voltak, hiszen a Tolomei klán, azzal, hogy az arezzói Tarlati családtól kért segítséget, veszélyeztette Siena önállóságát is.⁶⁰⁴ A firenzei történetíró, Leonardo Bruni megemlíti, hogy amikor 1322-ben kiújultak a harcok a két család között, az további belső ellentétekhez vezetett. Ezeket kihasználva Lucca ura, Castruccio

---

⁵⁹⁹ A diplomáciai szerepet jól példázza az 1342-es kiküldetés, amikor Firenzébe küldték tárgyalni a Malavolti, a Salimbeni és a Saraceni család 1-1 tagját, további három lovaggal és három további városival együtt. CRONACA SENESE 534.

⁶⁰⁰ WALEY 1991, 24, 57.

⁶⁰¹ WALEY 1991, 56–57.; CARNIANI 1995, 8–11.

⁶⁰² A 13. században mindösszesen öt család birtokolta a Siena körüli földbirtokok jelentős részét. WALEY 1991, 79., 101.

⁶⁰³ Uo. 56–57.

⁶⁰⁴ CARNIANI 1995, 193–194.

Castracani Siena rovására tudott terjeszkedni.⁶⁰⁵ Noha a viszály, amely a forrásaink szerint 1337-ben ért nyugvópontra, nem hozott sikert egyik oldalnak sem, a Tolomeik és a Salimbenik továbbra is a politikai dominancia megszerzését tűzték ki célul.⁶⁰⁶ A másik jelentős ellenét a sienai mágnás családok közül a Malavolti és a Piccolomini klánok között feszült. Bár a krónikák csak a városon belüli összetűzéseikről számolnak be, a két *casati* küzdelmének „csúcspontja” vélhetően 1338-ban, a *contadóban* történt. Ekkor ugyanis Dunsadeo Malavolti, a város püspöke birtokokat vásárolt családjá számára az Ombrone folyó völgyében, amely terület viszont hagyományosan a Piccolominik érdekltségébe tartozott. A terjeszkedési szándék vége egy szabályos nyíltszíni ütközet lett, amely során mindkét oldalról több tucat lovag csapott össze.⁶⁰⁷ A *Kilencek* városvezetése alatt és a későbbi évtizedekben is megfigyelhető volt, hogy a szupermágnások fegyveres akciói nemcsak egymás ellen, hanem a sienai kormányzat megdöntésére is irányultak.⁶⁰⁸ Az egyes klánok és a várost irányító rezsim viszonyát a 14. század első felének legkiterjedtebb lázadásai világítják meg.

6.8. Lázadások és felkelések a Kilencek időszaka alatt

1318-ben a *Kilencek* városvezetése ellen felkelést indított a mészárosok/hús kereskedők céhe (*carnaioli*), a famunkások (*pizzicaoli*) és a jegyzők céhe.⁶⁰⁹ A Sienai Névtelen részletesen felsorolja a megmozdulás vezetőit. Szerinte a jegyzőké Pino d'Asciano és Antognio da Sciano voltak, a mészárosok részéről pedig Cione di Vitalucciót emeli ki. Elsődlegesen ugyanakkor nem őket, hanem a Tolomei és a Forteguerra klán segítségét hangsúlyozza, hozzátéve azt is, hogy Ghabrielo di Speranza de' Forteguerra, Deio di Ghuccio Ghuelfo de' Tolomei, és Sozo de Tolomei volt a részt vevő lovagok vezetője.⁶¹⁰ A felkelők a Campón megütköztek a Kilencek által felsorakoztatott katonákkal, de a sok áldozatot hozó összecsapásban alulmaradtak. A beszámoló szerint a jegyzők és mészárosok negyede a *podestà* fogságába esett. A krónikás azt is hozzá teszi, hogy a Tolomei klán fegyveresei végül nem vettek részt az ütközetben, mivel Deio Tolomei tanácsára nem hagyták el a Santo Cristofano teret, ami a családjuk házai miatt biztonságot jelentett számukra. Mikor a vereség egyértelművé vált,

⁶⁰⁵ BRUNI 242.

⁶⁰⁶ CARNIANI 1995, 195.

⁶⁰⁷ FRANCO 2004, 310.

⁶⁰⁸ Ez a politikai berendezkedés a Kilencek városvezetése után kapta a nevét. 1287-től 1355-ig, kisebb megszakításokkal, ugyanis kilenc, kéthavonta újraválasztott vezető irányította a várost, akik hivatalosan a város kormányzója és védelmezője címet viselte. Bowsky klasszikus koncepciója szerint, a rendszer oligarchiaként jellemezhető, hiszen legtöbbször a legbefolyásosabb mágnás családok szereztek meg a pozíciókat. BOWSKY 1962, 368–381. Waley újabb kutatásai szerint a legnagyobb családok mellett a kisebb kereskedők is jelentős befolyással bírtak a város irányításában, de ez nem csökkentette a mágnások befolyását WALEY 1991, 77–98.

⁶⁰⁹ BOWSKY 1972, 229-272.

⁶¹⁰ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 114.

mind Deio, mind pedig Sozo Tolomei és kíséretük is elhagyta a várost. A távollétükben lázadónak nyilvánították őket, vérdíjat tűztek ki a fejükre és elkobozták/lerombolták városi ingatlanjaikat.⁶¹¹ Andrea Dei a résztvevő *casati* szerepét két információval is kiegészíti: egyrészt a Forteguerra család is Deio Tolomei tanácsára maradt távol a harcoktól, másrészt megfogalmazta azt a vélekedést mi szerint a lázadás kifejezetten az előkelők távolmaradása miatt bukott el.⁶¹² A *Cronaca senese* alapján a felkelők már előre eltervezték, hogy a hatalom birtokában hogyan osztják fel a pozíciókat. E szerint pedig Sozo Tolomei lett volna a város új *podestà*-ja, ami arra utal, hogy a neves család nem csak egyszerűen részt vett a szervezkedésben, de kifejezetten a szervezői között lehetett. Abból, hogy a pozíció betöltése számukra felvetődött, más itáliai párhuzamok alapján arra is lehet következtetni, hogy a Tolomei család vezetésével esetleg egy signoria kialakítása is felmerülhetett.⁶¹³ Az 1318-as események után a *podestà* több embert kivégeztetett, a résztvevő mesterségeket pedig a szakmájuk végezésének korlátozásával kollektíven is büntették. A mészárosok nem árusíthattak többet a város népszerű helyein, a jegyzők pedig nem lehettek procuratorok, nem adhattak jogi tanácsot és szerződésnél sem asszisztálhattak.⁶¹⁴ Egyértelmű, hogy a Kilencek célja a résztvevők teljes ellehetetlenítése volt. Ezzel szemben a Tolomei család megnevezett tagjaira kiszabott fővesztést 1321-re száműzetésre módosították. A család szerepével kapcsolatban William Bowsky arra hívta fel a figyelmet, hogy a lázadást követően a városvezetés, a kiszabott vérdíj ellenére, próbálta csökkenteni a Tolomei klán részvételének jelentőségét. Erről az is árulkodik, hogy október 30-án - tehát csupán négy nappal az események után - a Kilencek levelet írtak Volterrába, amelyben hosszasan ecsetelték, hogy a felkelést, amelyet a *popolo minuto* robbantott ki, könnyedén leverték. Bár ebben az egyik Forteguerrát, mint résztvevőt megemlítték, a Tolomei család szerepét teljesen kihagyták. Bowsky továbbá megvizsgálta a szankciókkal kapcsolatos tanácsulések jegyzőkönyveit is, amiből az derült ki, hogy a Tolomei családdal kapcsolatos retorziókat nem egyhangú szavazással fogadták el, következtetésként megállapíthatónak tartja, hogy bár ők maguk nem vehették részt a kormányzásban, a város vezetésében számos hívük volt.⁶¹⁵ A száműzés sem maradhatott sokáig érvényben, ugyanis Deio Tolomei 1323-ban már újra a *comune* szolgálatába állhatott. Sőt, amikor szintén ebben az évben Siena fegyvereseket indított el a luccai Castruccio Castracani ellen, a Tolomei család harmincnégy lovassal vett részt, a

---

⁶¹¹ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 114-115.

⁶¹² CRONACA SENESE 372-374.

⁶¹³ BOWSKY 1972, 256.

⁶¹⁴ BOWSKY 1972, 248.

⁶¹⁵ BOWSKY 1972, 254-255.

Forteguerrák pedig hússzal.⁶¹⁶ A *casati* klánok tehát bizonyos szempontból nélkülözhetetlen részét képezték a korabeli városi politikának. A Kilenceknek nem lehetett célja a sienai elit egyes családjainak megsemmisítése, még akkor sem, ha közismert módon részt vettek a kormányzat megdöntését célzó megmozdulásokban. A Tolomei család hasonlóan viszonyulhatott a városhoz, hiszen a fennálló rendbe integrálódva hozzá tudtak jutni a vidéki és a katonai pozíciókhoz. A lázadásban való részvételük is ezt a kettősséget tükrözhetette. Stratégiájuk a kivárára épült, hiszen ha tevékenyen részvétel mellett szenvedtek volna vereséget, annak súlyosabb következményei lehettek volna. Ugyanakkor a Kilencek nyilvánvalóan fenyegetésként tekinthettek az elit családokra. Két jelentőségteljesnek tekinthető eset is azt mutatja, hogy a Tolomei család tagjai a felkelést követő években továbbra is arra törekedtek, hogy a jelentős városi „eseményeken” részt vegyenek. 1321-ben miután a fővesztését száműzetésre módosították, Deio Tolomei egy csapat firenzei száműzöttel megjelent egy sienai katonai táborban.⁶¹⁷ Egy évvel később pedig azzal hívták fel magukra a figyelmet, hogy olcsóbban adják a gabonát, mint a Salimbenik.⁶¹⁸ Ezek olyan szimbolikus akciók lehettek, amivel a család tagjai emlékeztették a kormányzatot a városban betöltött szerepükre. Nem ez volt ugyanakkor az egyetlen felkelés, amiben részt vettek. 1346-ban szintén a Tolomei család egyes tagjainak részvételével szerveztek összeesküvést a város vezetésének megdöntésére. A résztvevők a *popolo minuto*-ból tevődtek össze, de a megmozdulás feje Spinelloccio Tolomei volt. Az összeesküvőket azonban az találkozájuk helyszínén megtámadta Simone de Volterra, aki a város *podestà*-ja volt. Az összecsapás érdekes adaléka, hogy az egyik felkelő Giovanni di Ghezo Foscherani volt, akit a *podestà* párviadalban halálra sebzett. Ezt az esetet látva Giovanni fia Meio, rögtön fegyvert ragadott, hogy bosszút álljon apja haláláért, de Simone de Volterra őt is legyőzte.⁶¹⁹ Az eset

---

⁶¹⁶ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 127.

⁶¹⁷ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 124.

⁶¹⁸ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 125. A középkori városok esetében elsődleges probléma volt a folyamatosan növekvő lakosság élelmiszerral való ellátása. Sienában - más városokhoz hasonlóan - a társadalom legszegényebb rétegei (vagyis a *popolo minuto*) voltak leginkább kitéve ennek. Az éhínségek egymás után sújtották a várost. 1302-ben becslések szerint akár tizenötezer embert is érinthetett ez a probléma. Ekkor rendkívüli követeket küldtek Szicíliába, hogy gabonát tudjanak importálni. CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 83. Siena esetében fontos szempont volt, hogy a szupermágnesek nem csak a bankügyletekben, de a földbirtokok terén is élen jártak, így adott esetben biztosíthatták az élelmiszer utánpótlást. Ez ugyanakkor fegyver is lehetett az elit kezében, amivel a könnyen radikalizálódó *popolo minuto* körében egyes időszakokban biztosítani tudták a népszerűségüket. WALEY 1991, 25-26.; Ugyanakkor a élelmezés jelentős részét import terményekkel kellett megoldaniuk, még hozzá Pisán keresztül. BOWSKY 1981, 202-205.; SPUFFORD 2002, 286-292. 1329-ben, amikor újfent éhínség fenyegetett, a Campón összegyűlt tömeg elkezdte kövekkel dobálni a hivatali épületek ablakait, végül csak az egyik ispotály rektorának közbelépése akadályozta meg az éhséglázadást. CRONACA SENESE 484-485.

⁶¹⁹ „*El figliuolo del detto Giovanni, che avea nome Meio, vegendo el padre così ferito, corse a casa per la spada e brochetto e andò rincontra al detto Simone per fare la vendetta del padre; e il detto Simone amazò el detto Meio.*” CRONACA SENESE 549.

kiemelkedő példája azoknak a vendettáknak, amelyek harctérhez kötődnek, de személyes sérelemre vezethetők vissza. Bár a rövid küzdelemmel záruló eset kifejezetten összeesküvésként került lejegyzésre, a következmény a Tolomei család számára ezúttal sem lett súlyos. Biagio és Spinelluccio Tolomeit száműzték és néhány épületük lerontották. A *Cronaca senese* kiemeli, hogy a *popolo minuto* egyes tagjai megbocsátást nyertek, ugyanakkor néhányat közülük ezúttal is kivégeztettek.⁶²⁰ Az 1318 és 1323 között lezajlott események és az 1346-os összeesküvés rávilágítanak arra, hogy a Kilencek bár elméletben hoztak intézkedéseket a lázadó mágnások ellen, azokat gyakorlatban nem valósították meg. Ha példát statuáltak valakikkel, akkor azok rendszerint nem a mágnások közül, hanem a *popolo minuto*ból kerültek ki. Megállapítható tehát, hogy a kormányzat kifejezetten tartózkodott attól, hogy a vezető *casati* családokat komolyan megbüntesse. A kormányzat reakciója a bemutatott esetekben csak az aktuális probléma fegyveres felszámolására korlátozódott, hosszú távú megoldást pedig nem kínált. Ez olyan szempont, amely a vendettával kapcsolatos intézkedéseket is más megvilágításba helyezi. Mielőtt erre rátérnék érdemes megvizsgálni a családok közötti konfliktusmegoldás kormányzati gyakorlatát.

6.9. A békéltetési alkalmak és a *buon stato* a krónikákban

A 14. századi sienai krónikások több esetben is részletesen számolnak be az egymással szembenálló családok közötti nyilvános békéltetésekről. Amíg a 15. századi Paolo di Tomasso di Montauri az 1302-es békéltetésről csak annyit ír, hogy a megnevezett családok között békét kötöttek, egyesek házait pedig szankcióként lerombolták,⁶²¹ addig a kortársnak tekinthető Andrea Dei több információt is megoszt az olvasóval. A *Cronica senese*ben azt is hozzá teszi, hogy a vonatkozó intézkedéseket a Kilencek hajtották végre és külön kiemeli az esemény fogadtatását is. A leírás szerint, ekkor a szembenálló családok nyilvánosan különbékét kötöttek: a Scottik a Saracinikkel, a Malavoltik a Piccolominikkel, illetve a Malavoltik a Squarcialupikal. Amikor ez megtörtént, a városban nagy ünnepséget tartottak és Andrea Dei szerint „minden ember büszke és boldog volt, hogy a felek békét kötöttek egymással”.⁶²²

---

⁶²⁰ CRONACA SENESE 549.

⁶²¹ MONTAURI 231.

⁶²² CRONACA SENESE 266.

*„E per questa pace e acordo li signori Nove fero fare in Siena gran festa e falò per tutte le tori. Ogni omo era contento di tale pace e acordo; e questo fu del mese d'agosto 1302, e armegioissi per Siena e giostraro e stracciaro bandiere e donaro molte robe, cioè veste.”*⁶²³

Az eseményt követő ünnepségekről a Sienai Névtelen is hasonló módon számol be. Az Ő leírása két szempontból is kiegészíti a fentieket. Egyrészt megemlíti, hogy erre azért volt szükség, hogy a száműzetésből visszatérő családok között ne legyen több konfliktus. Másrészt az ezt követő bejegyzéséből az is kiderül, hogy szerinte a Montaurinál megjelenő házrombolásokra nem a szankciók részeként került sor. Nála ugyanis a Scottik és a Saracenik egy korábbi összecsapásuk során kölcsönösen felgyújtották egymás házait, amelyek olyan mértékben károsodtak, hogy végül összeomlottak.⁶²⁴ A *Cronica senese* következő jelentős békéltetése 1305-re vonatkozóan olvasható. Ekkor a Tolomei és a Malavolti család között „számos jó és becsületes” megállapodás kötött. Ez a szerző szerint annak volt köszönhetően, hogy a várost vezető Kilencek a két család közötti újabb küzdelem hírére elrendelték, hogy minden városi harmad állítson ki ezer embert, akik saját zászló alatt, egy kapitány irányítása alá tartozva kötelesek voltak készenlétben állni.

*„La cagione che noi abbiamo mandato per voi, si è che ognuno viva onestamente e in pace e massime voi che tra voi è tanta nimicitia, e che mai tra voi avete fatto pace, e questo non era sanza vergogna e pericolo de la città, che ispeso la città è a romore per le vostre differentie, e anco è pericolo de le case vostre, che spesso n'è fediti e morti, e per questo e' signori intendeno e vogliono e così siete pregati che facciate pace vera e integra e perpetua fra voi e ogni ingiuria passata; e che per l'avenire ognuno osservi la detta pace e atendiate a vivere onestamente; e qualunque persona per l'avenire ronperà la detta pace o per altro modo cometterà cosa che non si convenga, pena l'avere e la persona.”*⁶²⁵

A forrásból kitűnik, hogy ezeket a személyeket díjazással is illették. Andrea Dei szerint ezeket a rendelkezéseket az egész város örömmujjongással fogadta. Az új intézkedések révén rákényszerítették a szemben álló Tolomeiket és a Malavoltikat, hogy a Palazzo Signoriában megjelenjenek. Arról olvashatunk – legalábbis a krónikás által a résztvevőknek tulajdonított mondatok alapján -, hogy azért küldettek a megnevezett személyekért, mert a városban mindenki tisztességesen és békében élt. A megjelent felek ugyanakkor a köztük lévő nagy ellenségeskedés miatt nem így éltek, ami szégyentelen volt és veszélyt jelentett a városra.

---

⁶²³ CRONACA SENESE 266.

⁶²⁴ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 82.

⁶²⁵ CRONACA SENESE 294-295.

Sienában ugyanis zavargások voltak a nézeteltérések miatt, ami a résztvevő házakra is veszélyt hozott, hiszen sérüléseket és halált eredményezett. Ezért imádkoztak, hogy igaz, teljes és örök béke legyen köztük minden múltbéli sérelemért, és megígérték, hogy ezt követően megtartják a békés és tisztességes életet. Ha pedig ezt valaki megszegné, vagy más módon nem tartaná meg, annak büntetést helyeztek kilátásba.⁶²⁶ A szerző tehát egy egyszerű, de több szempontból alátámasztott érvrendszert fogalmaz meg a *pax urbana* mellett. Ez összefoglalva a következő volt: a szemben álló családoknak és a városnak is közös érdeke a konfliktusok beszüntetése.

William Bowsky véleménye szerint a Kilencek idején a sienai törvényhozás elsődleges célja a belső rend fenntartása volt, amellyel a krónikában is olvasható célt, vagyis a „*buon stato*” állapotát próbálták elérni.⁶²⁷ Az Andrea Dei által lejegyzettek alapján az idézett békéltetés során a hangsúlyos szempont annak megakadályozása volt, hogy az ellenségeskedés továbbterjedjen a városra. A forrásrészlet másik tanulsága, hogy a Malavoltik és a Tolomeik kibékítése nem járt együtt az ellenséges családok megbüntetésével. A cél sokkal inkább a városba történő békés integrálásuk lehetett. A záró mondat arra utal, hogy komolyabb büntetést vélhetően csak a béke megszegése után foganatosítottak volna. A krónikás kritikus hangnemben azt is hozzá teszi, hogy a megegyezésben nagyobb szerepet játszott az új rendtől való félelem, mint az egymás iránt tanúsított szeretet. Érdekes, hogy hasonló módon számol be az eseményekről a Sienai Névtelen is. A két forrás közötti különbséget az jelenti, hogy a kibékülő felek szájába adott mondatokról nem ír.⁶²⁸

1316-ban a Kilencek a békéltetések részeként visszahívták a száműzötteket – akiknek kötelező volt visszatérni – és minden vélt vagy valós sérelem lezárásaként békekötéseket rendeltek el.⁶²⁹ Bár a *Cronica senese* szerzője szerint ekkor is „testvéri szeretet tanúsított egymás iránt mindenki” – „*unione fra tutti de la città con amore, che come fratelli tutti s'amavano; e questo fu a l'entrata d'aprile.*”⁶³⁰ Ez az állapot nem lehetett tartós ugyanis ezt követően a Salimbenik és a Tolomeik újra összecsaptak. Ez a szokásosnál is erőteljesebb lehetett, ugyanis Kilencek tehetetlennek bizonyultak és végül Firenzéből kellett közvetítőket hívniuk. A megegyezésben sokat segíthetett, hogy a város küldöttei mindkét családdal baráti viszonyt ápoltak. A békének, amelyet a Kilencek és a *podestà* színe előtt kötöttek, része volt a

---

⁶²⁶ CRONACA SENESE 294-295.

⁶²⁷ BOWSKY 1981, 126. ; MUCCIARELLI 2014, 377-37.

⁶²⁸ CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362” 85-86.

⁶²⁹ CRONACA SENESE 360.

⁶³⁰ CRONACA SENESE 359-360.

száműzöttek újbóli visszahívása is. A Salimbenik és a Tolomei klán ezúttal is büntetés terhe mellett tett ígéretet a további sértések elkerülésére.⁶³¹ A nagyobb békéltetések megtartását nem csak egyszerűen a belső béke kialakítása, de a külpolitikai szempontok is befolyásolták.⁶³² 1313/1314-ben azért tartottak tömeges, mindenki érvényes megegyezést Sienában, mert a város vezetői egy esetleg külső támadástól tartottak. Hasonlóan jártak el 1351-ben is, amikor a nagy pestis járvány után próbálták normalizálni a belpolitikai helyzetet.⁶³³ Természetesen nem csak a krónikások által feljegyzett békéltetések voltak jellemzők a korban. A magánszemélyek közötti sértések szinte mindennaposak voltak, a hatóságok pedig nem folytattak le minden esetben a nyilvános, nagy visszhangot kiváltó közvetítési eljárásokat. A vitás felek közötti megegyezéseket viszont a legalacsonyabb szinten is megpróbálták előremozdítani. A *paciarii* elnevezésű tisztségviselők feladata volt, hogy feljegyezzék a magán úton kötött békéket, amelyekről beszámoltak a podestának is. Ellenőrizték a megegyezések betartását is, de a bekövetkezett inzultusokról is jelentettek. Sienában minden kerületben két *paciarii* tevékenykedett, de a *contradék* (vagy *lirék*) is alkalmaztak hivatalnokokat, akik szintén hasonló feladatkörrel rendelkeztek.⁶³⁴ Kiemelkedő esetekben (például az 1351-es tömeges békéltetés után) a megkötött egyezségeket betartását a podestával együtt meghatározott időközönként leellenőrizték.⁶³⁵ A *podestà* nem csak a béke megszegőit büntethette meg, hanem 1309/1310-től azokat is, akik zavaró vagy uszító kijelentést tettek a városra vagy a hatóságra.⁶³⁶

6.10. A kormányzat reakciója a vendettákra

A korábban bemutatott pistoiiai esetektől eltérően megfigyelhető, hogy a sienai comune minden olyan, a krónikákban lejegyzett vendetta esetén megpróbált közbeavatkozni, amelyekben a *casati* családok érintettek voltak. 1321-ben a bosszút végrehajtó Balsino

---

⁶³¹ CRONACA SENESE 364.

⁶³² A firenzeiekhez hasonló külső segítségek igénybevétele veszélyt is jelenthettek a város önállóságára. 1326-ban Calabria hercege segített kibékíteni az ismét pártharcot vívó családokat és végül megpróbálta meggyőzni a város vezetőit, hogy fogadjanak el Siena élére egy Károly király által kijelölt vikáriust. Az eset nagy felháborodást eredményezett város szerte, végül a Kilencek egy jelentős pénzüsszeg kifizetésével oldották meg a helyzetet. CRONACA SENESE 432-433.

⁶³³ BOWSKY 1981, 124-125.

⁶³⁴ BOWSKY 1981, 123. A békéltetési feladatokkal megbízott tisztségviselők más városokban is jelen voltak. Firenzében 1280-ban létrehozták a *Conservatore della Pace* pozíciót. JANSSEN 2017, 138.

⁶³⁵ BOWSKY 1981, 125.

⁶³⁶ Sienában a békével kapcsolatos nyilvános aktusokat gyakran a város legfőbb védőszentjéhez Szűz Máriához kapcsolták, akinek a tisztelete a „buon stato” fenntartását, azaz a városi békét, nyugalmat és végső soron a lakók közötti együttműködést biztosította. Ennek jegyében Szűz Mária mennybemenetelének napján a börtönből kiengedték az elítélteket, hogy a város részeként ünnepeljenek. 1346-ban pedig arról hoztak határozatot, hogy az ünnepet megelőző és az azt követő három napban tiltott mindenféle erőszakos megnyilvánulás. BOWSKY 1981, 124.

Tolomeit száműzték, 1322-ben Giovanni Bottone Salimbenit lázadónak nyilvánították, majd ugyanebben az évben Francesco Tolomeit is száműzték. A *comune* válaszlépése nem csak egy adott időszakra volt jellemző, hiszen 1230-ban Tavenozzo és Pietro Tolomeit utasították ki a városból, 1231-ben pedig mindkét szemben álló családot a lázadóknak kijáró megkülönböztetéssel fenyegették. 1233-ban négy Piccolomini jutott a száműzöttek sorsára, majd vendetta miatt a Saraceni család tagjait büntették. 1344-ben az utóbbiakra ismét büntetést róttak ki. Siena vezetése a jogi szankciók mellett más módszerekkel is próbált gátat vetni a további erőszaknak: a tornyok és egyes családtagok házainak leromboltatása, jelentős pénzbüntetetések kivetése is napirenden volt. A városi hatóság képviselői, így a *podestà* és a *capitano de guerra* is gyakran szerepelt, mint közbeavatkozó erő. Az ő csapataik mellett a helyi *popolo* aktív szerepvállalásáról is olvashatunk. Giovanni Bottone Salimbeni és csapata felkészülten és erősen felfegyverkezve támadta meg a Tolomei házat, hiszen még létrákat is vittek magukkal. Azonban, mint kiderült, a Firenzéből hozott emberek csupán a rivális párt ellen jelentettek segítséget, a sienai *popolo*⁶³⁷ ellen már nem mertek – és nem is tudhattak fellépni. Nem sokkal később Francesco Tolomei hiába állított biztos csapdát az ellenfeleinek, a *popolo* fegyvereseinek közbelépése olyan helyzetet eredményezett, amire nem számíthatott, végül rokonaival alig tudott elmenekülni. Az 1305-ös békéltetéssel kapcsolatban a krónikás meg is jegyzi, hogy a felek „félelemből” egyeztek meg egymással. A források tehát arról tanúskodnak, hogy a „*popolo*” fellépése nem csupán egyik vagy másik család ellen irányult, hanem kifejezetten azokban a helyzetekben léptek közbe, amikor a mágnás családok küzdelme jobban elmélyült. Megállapítható, hogy egyes vizsgált esetekben a rendfenntartó erők támogatóiként tűntek fel.⁶³⁸ A *popolo* csapatainak felállítása mellett a Kilencek több alkalommal is előrelátóan próbáltak készülni az összecsapásokra. 1331 tavaszán a városvezetés átvette két magánkézben lévő torony ellenőrzését és katonákat helyezett el bennük, kifejezetten azért, hogyha újra kitörne a Salimbeni - Tolomei konfliktus, akkor gyorsan közbe tudjanak avatkozni.⁶³⁹ A városi tornyok felhasználása nem volt újdonság

---

⁶³⁷ Az 1322-es közbeavatkozás csupán három évvel az 1318-as felkelés leverése után történt, így úgy vélem, hogy a helyszínre érkező „*popolo*”-ként említett csoportok semmiképp sem lehetettek a *popolo minuto* tömegei, hiszen az utóbbiak felhergelése, felfegyverzése a korábbi felkelés tapasztalata miatt nagy kockázattal járhatott volna. A *popolo* így azokat a fegyveres csapatokat takarhatja, amelyeket 1305-ben állítottak fel. Erről lásd a korábbi fejezetet.

⁶³⁸ A Kilencek alatt különösen nagy figyelmet fordítottak a rendfenntartás megszervezésére. Egyrészt hivatásos rendőri erőket is felbéreltek, akikkel általában hat hónapra szóló szerződést kötöttek. A pozícióból fakadóan ezek a személyek rendszerint rátermettségüket bizonyító, de tiszta előéletű katonák voltak. Másrészt ezzel párhuzamosan a városiak köréből is toboroztak csapatokat, akik a hivatásosokat egészítették ki. Például az éjjeli őrség biztosítása is az utóbbiak feladatköre voltak. Általában százhusz fős csoportok váltották egymás havi rendszerességgel. BOWSKY 1981, 123.

⁶³⁹ CRONACA SENESE 502.

Sienában, hiszen korábban azért vásárolták meg a Bisdomini család erődítményét, hogy a tégláit építőanyagként tudják felhasználni a Palazzo Signoria megerősítéséhez.⁶⁴⁰ Az eddigiek alapján levonható az a tanulság, hogy a 1300 után a város vezetése, mind elméleti úton (olasz nyelvű statútum), mind szimbolikus értelemben (Lorenzetti munkái, építkezések), mind pedig rendfenntartás terén a béke ideológiáját képviselte. Ugyanakkor a lázadások és a lejegyzett vendetták nagy száma arra utal, hogy az intézkedések hosszútávon sikertelenek voltak. William Bowsky ezzel kapcsolatban azon a véleményen van, hogy a Kilencek felismerték a lehetőségeik határát, így a vendettát csupán adott keretek közé próbálták szorítani, a békekötések betartását pedig nem tudták szavatolni. A bírósági eljárások során is a peren kívüli megegyezést támogatták, mivel – Bowsky szerint - a város nem tudta garantálni, hogy érvényt szerez az elhangzottaknak.⁶⁴¹ Roberta Mucciarelli hozzá hasonlóan szintén azt a véleményt képviseli, hogy a legnagyobb családok, így a Tolomei vagy a Salimbeni, olyan erőforrásokkal rendelkeztek, amely lehetetlenné tette a hatékony szankciókat.⁶⁴² A bemutatott forrásokban olvasható hatósági reakciók ezzel szemben arról árulkodnak, hogy a városvezetés számottevő erőt tudott bevetni a szemben álló családok megfélemlítésére. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy mind a pártharcok/vendetták, mind pedig a lázongások során, a *casati* családok tagjainak csupán a töredéke vett részt. A Salimbeni család 1318-ban például legalább hatvankilenc különböző ingatlannal rendelkezett, amelyek legalább százötven tulajdonos között oszlottak meg.⁶⁴³ Körülbelül ugyanebben az időszakban a Palazzo Tolomei (a család központi épülete) huszonhét személy tulajdonát képezte.⁶⁴⁴ Vagyis a forrásainkban résztvevő családtagok személyre szabott megbüntetése az egyes családok összes vagyonára és tulajdonára elenyésző lehetett, amelyek így a klán egészét nézve aligha voltak megrázóak. A szakirodalmi álláspont szerint a sienai mágnások általában véve hallgatólagosan támogatták a Kilencek uralmát.⁶⁴⁵ Egyrészt azért mert, mint korábban láthattuk, számos kormányzaton kívüli pozíciót be tudtak tölteni. Másrészt a *casatik* tartottak attól, hogy a rivális családok hatalomra kerülhetnek. A kormányzat intézkedései biztosítékot jelentettek egy esetleges signoria kialakításával szemben.⁶⁴⁶ Véleményem szerint ez az elgondolás fordítva is megfogalmazható: a város vezetése profitált a befolyásos klánok konfliktusaiból. A lázongások folyamatos tanulsága lehetett, hogy egyes *casati* családok

---

⁶⁴⁰ CRONACA SENESE 298.

⁶⁴¹ BOWSKY 1981, 123.

⁶⁴² MUCCIARELLI 1995, 267-269.

⁶⁴³ CARNIANI 1995, 174-181.

⁶⁴⁴ MUCCIARELLI 1995, „Tavola V.”.

⁶⁴⁵ WALEY 1991, 95-96.

⁶⁴⁶ BOWSKY 1981, 64.

időről időre fontos szerepet töltöttek be a felkelésekben. Több mágnás família összefogása kimondott veszélyt jelenthetett volna a Kilencekre. Így végsősoron nem állhatott érdekükben a Tolomei – Salimbeni vagy a Piccolomini – Malavolti ellenségeskedés megakadályozása vagy komolyabb szankcionálása. Csupán azokban az esetekben léptek közbe, amikor a vendetták zavargásokhoz vezethettek volna. A látványos fegyveres erődemonstrációk és a nagy visszhangot kapott nyilvános békéltetések a közvélemény számára a kormányzat rátermettségét jelképezhették. Ebből kiindulva azt is felvethetőnek tartom, hogy a jelentős családok vendettái folyamatos politikai tőkét is jelenhettek a kormányzatnak, hiszen alkalmat biztosítottak az erős és békéltető kormányzat ideológiájának alátámasztására (amire konfliktusok nélkül nem lett volna lehetőség).

Az 1321-ben illetve 1322-ben történt vendetták kapcsán elgondolkodtató, hogy ezekre akkor került sor, amikor a Tolomei család egyes tagjai az 1318-as felkelés miatt száműzetésben voltak. A vizsgált források arról számolnak be, hogy nem a Salimbenik, hanem Balsino Tolomei volt a nézeteltérést kezdeményező fél, amelyre Giovanni Bottone Salimbeni a Santo Cristofano tér megtámadásával reagált. Megállapítható tehát, hogy a Tolomei család egyes tagjainak száműzése és lázadóvá nyilvánítása nem tántorította el a kiterjedt rokonság más tagjait attól, hogy a rivális mágnásokat fizikailag inzultálják, adott esetben halálos sérülést okozva. Az intézkedéseknek tehát nem lehetett kollektíven értelmezhető elrettentő ereje, azok csak eseti és rövidtávú megoldást kínáltak adott helyzetekre. Véleményem szerint a felkelések és a vendetták párhuzamba állításával arra lehet következtetni, hogy a Kilencek alatt a város a mágnás családok közötti összecsapásokat ugyanazokkal az eszközökkel tudta szankcionálni, mint a kormányzat megdöntésére irányuló összeesküvéseket. Ez egyaránt árulkodik a comune eszközeinek szükségességéről és arról, hogy a vendettát hasonlóan veszélyes, a közrend felforgatására alkalmas akciónak ítélték, mint a lázadást. A vonatkozó időszakban tehát számos olyan eljárást és közbelépést fogadosítottak a pártharcok megfékezésére. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy ezek rendszerint nem voltak elegendők ahhoz, hogy a domináns pártok – legalábbis a vizsgált időszakban – felhagyjanak az egymással, való küzdelemmel. A bemutatott vendetták csupán egy-egy rövidebb időszakot mutatnak be, de a pártharcokra való egyéb utalások vizsgálatával egyértelműen kimutatható, hogy a fegyveres összecsapások szinte minden évben visszatérhettek.

6.11. További sajátosságok

A korábban bemutatott pistoiai vendettáktól eltérően, Sienában a klánok közötti pártharcok – legalábbis a narratív források alapján - nem csak a vendetták láncolatából álltak össze. A személyes sértésekhez fűződő visszavágások hosszabb küzdelemek kiemelkedő pontjainak tekinthetők, amelyek felkeltették a krónikások figyelmét. A bemutatott vendetták leírásait vizsgálva megállapítható, hogy a sienai krónikások kisebb szerepet tulajdonítottak a szemben álló családok irányítóinak. Nem olvashatunk ugyanis olyan személyekről, akik a támadások végrehajtására utasítást adtak. Csak egy-egy esetben jelennek meg olyan időpontok vagy helyszínek, amelyek esetleg szimbolikus jelentőséggel rendelkezhetnek volna. Egyedi vonás az egyes esetek dátumának napra pontos megadása, amely a sienai krónikairodalomra általában véve is jellemző. Megállapítható tehát, hogy a vizsgált vendetták leírásai eseménytörténeti jelleggel bírtak, a legendásnak tekinthető elemek egy - egy kivételtől eltekintve nem jelentek meg. Ugyanakkor a különböző pártok küzdelme több évtizedet ölelt fel, a vendetták nem közvetlenül a sértést követően, hanem gyakran a sértést követő években történtek. További sajátosság, hogy az összetűzésekben résztvevő személyekhez a krónikások, Andrea Dei vagy Agnolo de Tura, nem társítottak jellemvonásokat. Csupán egyetlen esetben olvashatunk arról, hogy valamelyik áldozat ismert lovag vagy daliás férfi lett volna. A szerzők a szemben álló pártokat távolságtartással szemlélik és egyik esetben sem merül fel a szimpátia legkisebb jele sem.

6.12. A sienai belpolitika főbb vonásai 1355 és 1400 között

A Kilencek által vezetett kormányzat 1355-ig tartott Sienában. A rezsim bukásához nagyban hozzájárult az 1348-50 között dúló pestisjárvány és azt követő éhínség, aminek a következményeként jelentősen csökkent a város vezetésének támogatottsága az alsóbb társadalmi rétegek körében.⁶⁴⁷ A rendszer bukásához vezető eseménysor kitűnően példázta, hogy a kormányzat a *casati* családok aktív közreműködésével könnyen megingatható volt. Ugyanis az általános elégedetlenséget kihasználva 1354. március 23-án a Salimbenik és a Piccolominik körülbelül ezer fegyveressel felvonultak a *Kilencek* ellen. A „szupermágus” családokhoz a következő napon csatlakoztak a *popolo* fegyveresei is, akik a „*Viva lo nperadore e muoio di Nove*” jelmondatot skandálták.⁶⁴⁸ A *Kilencek* helyét a Tizenkettek (*Dodici*) vették át, akik részben a városi előkelőkből, részben pedig a *popolo* jobb módú tagjai közül kerültek ki.⁶⁴⁹ A változásokkal egy hosszan tartó folyamat kezdődött, amelyben a politikai szerepvállalás és egyáltalán a politizálás alapját az úgynevezett *montin*ak nevezett csoportok jelentették. Ezek születési elven működő politikai társaságok voltak, amelyek a guelfektől és ghibellinektől függetlenül alakultak ki. Sienában a következő öt *monti* szerzett politikai befolyást: a *Monte dei Gentilhuomini*, a *Monte dei Dodici*, a *Monte dei Noveschi*, a *Monte dei Riformatori* és a *Monte del Popolo*. A Tizenkettek városvezetése csupán 1368-ig tartott, amikor is a *Riformatori* vette át a helyüket. Az utóbbiak 1385-ig kormányozták a várost, majd a *Monte del Popolo* tett szert befolyásra. Érdemes kiemelni, hogy a 14. század végétől az elnevezések mögött álló tartalom megváltozott. A *Riformatori* ugyanis idővel azokat takarta, akik a *Monte del Popolo* tagjai voltak az 1385-ös hatalomátvételnél. Ezzel párhuzamosan a *Monte del Popolo*ba azokat kezdték el sorolni, akik máshová nem voltak beilleszthetők. A *Noveschibe* viszont mindvégig azok a személyek tartoztak (és később az ő leszármazottaik), akik a Kilencek alatt kormányozták a várost. A *Dodici* és a *Gentilhuomini* közül az elsőbe tizenkét nagy befolyással bíró gazdag kereskedő- vagy bankár család, a másodikba pedig sienai nemesek tartoztak.⁶⁵⁰ A *montin* alapuló rendszer, amelyet összefoglaló néven *reggimentónak* hívtak meglepően hosszú ideig, 1487-ig tartott.

---

⁶⁴⁷ TANZINI 2012, 104-105.

⁶⁴⁸ MONTAURI 591.

⁶⁴⁹ TANZINI 2012, 105.; ENGLISH 2014, 290.

⁶⁵⁰ SHAW 2006, 4–5.; ISAACS 1970, 32. Shaw szerint a *reggimento* alatt, eltérően a legtöbb itáliai várostól, Sienában sokkal fontosabb identitás meghatározó tényező volt a *monti*ba való tartozás, mint a szomszédság. Viszont utóbbihoz képest a *montin*ak nem volt jól meghatározott struktúrája vagy jelvénye. Sőt, a pártoktól eltérően még vezetője sem. SHAW 2006, 5.

Általánosságban megállapítható, hogy ez a különböző montik képvisellete mellett kialakult republikánus jellegű kormányzatot jelentett.⁶⁵¹

A *reggimento* első időszakára vonatkozóan számos erőszakos eseményről olvashatunk bejegyzést, elsősorban a Montauri-féle krónikában. A leírások ugyanakkor sem vendettákról, sem pedig pártharcokról nem számoltak be. 1364-ben egy Piccolomini családtagot nyilvános végeztek ki gyilkosságért.⁶⁵² Mivel a források nem utalnak rá, feltételezhető, hogy az esetnek nem lehetett pártharcos előzménye. A *Tizenkettek* időszakából az egyetlen olyan bejegyzés, amely a sienai *casati* családok nézeteltéréseire utal 1368-as. Ekkor a Malavolti és a Tolomei nyilvánosan kötöttek egymással fegyverszünetet, majd komoly pénzüsszeget kellett büntetésképp kifizetniük.⁶⁵³ Az eset – bár a krónikások az előzményeket nem említik - a közöttük feszülő ellentétekre utal. Szintén ebben az évben számos olyan előkelőt nyilvánítottak lázadónak és száműztek, akik a *Monte del Gentilhuomini* tagjai voltak. A büntetés alá eső személyek a felsorolás szerint a Tolomei, a Malavolti, a Piccolomini és a Ceretani családok közül kerültek ki, majd kis idő múlva a Saraceni és a Forteguerrák is követték őket.⁶⁵⁴ A konfliktusok nem oldódtak meg, hiszen lázongások kezdődtek, amelynek jelmondata a „*Viva el popolo*” volt.⁶⁵⁵ A korábbi zavargásokat idéző megmozdulások kezdődtek a városban, amelyre hatással lehettek a korábban száműzött családok, amit az is mutat, hogy Nicolò Salimbeni egy csapattal fosztogatásokba kezdett.⁶⁵⁶ A *Riformatori* kormányzatában a *Monte del Gentilhuomini* nem kapott helyet, viszont a *popolo minuto* mellett, néhány *casati*, így a Tolomei család is befolyást tudott szerzni.⁶⁵⁷ A kormányzat mellett zajló pártharcok helyét a város vezetéséért vívott küzdelmek vették át. A Salimbenik 1368-tól a *Riformatori* fegyveres ellenzékének vezetői voltak, míg a Tolomei család a *Riformatori* egyik legfőbb támogatója.⁶⁵⁸ A Salimbenik és a városvezetés kapcsolata az 1370-es évek közepén új szintre lépett, hiszen az előbbieket kiemelkedő gazdagságukat és támogatottságukat kihasználva nyílt háborút indítottak Siena vidéki érdekeltségei ellen. A támadások nem csak fosztogatások, hanem a város erődítményei ellen irányuló akciók

---

⁶⁵¹ CARNIANI 1995, 269–279.

⁶⁵² MONTAURI 608.

⁶⁵³ MONTAURI 609.

⁶⁵⁴ MONTAURI 622.

⁶⁵⁵ MONTAURI 624.

⁶⁵⁶ MONTAURI 624.

⁶⁵⁷ LUONGO 2006, 43.

⁶⁵⁸ LUONGO 2006, 177. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a Tolomei klán minden esetben támogatta volna a kormányzatot, hiszen vidéken gyakran a város ellen fordultak. LUONGO 2006, 178.

voltak.⁶⁵⁹ A Montauri-féle krónika az 1370-es évekkel kapcsolatban két, a mágnásokat érintő esetről erőszakos esetről számolt be: 1373-ban több Malavolti családtagot végeztek ki nyilvánosan erőszakoskodásért, a Tolomeiknek pedig békét kellett kötniük az Ughetti családdal, mivel az egyik rokonuk megölt egy utóbbi családba tartozó férfit.⁶⁶⁰

A *Riformatori* vezetése a Salimbenik mellett más komoly problémákkal is szembesült: a pestisjárványt követő negatív gazdasági és demográfiai tendenciákkal.⁶⁶¹ A város a század első feléhez képest hanyatlásnak indult. A bevételek csökkentek, a mágnások pedig a városi bankügyletek helyett újra a vidéki birtokaik bővítését részesítették előnyben. Ezzel párhuzamosan Siena a 13. század óta először regionális háborúba keveredett Firenzével, majd Perugiával is. Lorenzo Tanzini szerint nem lehet megállapítani, hogy a város hanyatlása milyen mértékben függött össze az újabb háborúkkal, de kétségtelen, hogy hatással lehetettek rá.⁶⁶² A Salimbenikkel való kapcsolat az 1380-as évekre valamennyire rendeződött, hiszen Agnolo Salimbeni az évtized elején a város fegyveres erőinek egyik parancsnokaként szerepelt a forrásokban.⁶⁶³ A korábbiakhoz hasonlóan ismét egy fegyverszünet az, ami azt mutatja, hogy ebben az időszakban is előfordultak a városon belül családi nézeteltérések. 1385-ben a Saraceni család képviselői egyeztek ki a korábbi évek leírásaiban egyáltalán nem szereplő Belati család tagjaival, miután egy rokonukon elkövetett sérelemért álltak bosszút. Sajnos részletes és elemezhető leírás nem keletkezett az estről.⁶⁶⁴

1385-től rövid hét éves popolo kormányzat következett. A Tolomei klán már ugyanebben az évben egyezkedni kezdett a *Monte dei Riformatorival*, majd 1389-ben külső segítséghez is folyamodtak a befolyás megszerzésének érdekében. A Tolomei család ugyanis Firenze

---

⁶⁵⁹ Két erődített település elfoglalása után jelentős fegyveres erőket felvonultatva ütközetet is vívtak Siena csapataival. A elfoglalt települések Casole és Bibbiano voltak. CRONACA SENESE, DONATO DI NERI 655-656.; A korabeli Siena vidéki viszonyaival és a Salimbeni, valamint a Tolomei család kapcsolatáról értékes forrásnak tekinthetők az a levelezés, amely Sienai Szent Katalin tevékenységéről számol be. Így ismert az is, hogy Katalin egy alkalommal békéltetésnek is beillő tárgyaláson közvetített Cione di Sandro és Agnolo di Giovanni Salimbeni között egy erődítmény birtoklásával kapcsolatos ügyben. LUONGO 2006, 180-181. Katalin nagyobbik legendájában, egy ízben arról olvashatunk, hogy egy Nanni di ser Vanni nevű lovagot, aki a vendetta művészetének művelője volt, a tevékenységével rávett arra, hogy a leg notoriusabbul gondolkodó sienai polgár legyen. A leírás szerint Nannit kifejezetten azért küldték Katalinhoz, mert számos vendettát hajtott végre, még béke idején is. E szerint először együtt imádkozott Katalinnal, majd Raymond of Capuának meggyónt és ezt követően az összes ellenségével békét kötött. LUONGO 2006, 131-132. 1376-ban Katalin a Rinaldini és a Tolomei család között kötött békét. Az eset érdekessége, hogy az alapvető konfliktus, amihez segítségül hívták a Maconi családot érintette. Ez arról árulkodik, hogy a kliensek közötti nézeteltérés gyakran a nagyobb klánok közötti békéltetéssel lehetett megoldani. LUONGO 2006, 148.

⁶⁶⁰ CRONACA SENESE, DONATO DI NERI 651.

⁶⁶¹ TANZINI 2012, 104-105.

⁶⁶² UO. 105.

⁶⁶³ CRONACA SENESE, DONATO DI NERI 679.

⁶⁶⁴ CRONACA SENESE, DONATO DI NERI 698.

támogatását kereste.⁶⁶⁵ Bár a Montauri-féle krónikában Sienán belüli vendettáról a 1380-as évekre vonatkozóan nem olvashatunk utalást, érdemes kiemelni egy feljegyzett pisai esetet. 1388-ban Dusnadeo di Giglio Malavolti megtámadott egy Nicolò dei Guido nevű illetőt, mert az meggyilkolt egy bizonyos Pela da Collét. Nem derül ki, hogy a Malavolti családtag mellett említett férfiak sienaiak vagy pisaiak voltak-e, mindenestre megállapítható, hogy az *inimcizia* olyan jelenség volt, amely nem korlátozódott a résztvevők szülővárosára.⁶⁶⁶ Érdemes figyelembe venni, hogy a krónika lapjain nem olvashatunk utalást a résztvevő személyek részletesebb kilétéről, amiből feltételezhető, hogy a sienai szerző számára ez nem szorult magyarázatra. Így elképzelhető, hogy a gyilkos és az áldozat is közismert lehetett Sienában. A leírtak mindenestre jó példát jelentenek a helyi érdekeltségű, de más városban bekövetkezett vendettákra. Szintén ebben az évben, Sienában egy Tolomeit nyilvánosan lefejeztek egy meg nem nevezett sértésért, valamint több rokonára komolyabb pénzbüntetést róttak ki.⁶⁶⁷ A Malavoltik a Salimbenik szövetségesei és a Tolomei család ellenségei voltak így nem zárható ki, hogy a pisai eset összefüggésben állt a sienai eseménnyel, de ezt további adatok nélkül nem lehet megállapítani. Bár a Kilencek bukását követő időszakra nézve elmaradtak a jelentősebb pártharcok vagy vendetták. Az *Annali sanesi* lapjain 1395-os dátum alatt a század második felének legjelentősebb beszámolóját olvashatjuk, méghozzá a Salimbeni és a Montanini család konfliktusáról.⁶⁶⁸ A történet ugyanakkor a jelen dolgozat időhatárain kívül helyezkedik, hiszen az irodalomtörténészek kimutatták, hogy a leírás – amely Angelica és Anselmo története címen vált ismertté – Bernardo Ilicino munkája, aki a 15. század közepe táján alkotott.⁶⁶⁹ A *Kilencek* időszakát követően a sienai krónikásirodalom tehát csupán minimális mértékben érdeklődött a vendetták iránt. Ez betudható annak, hogy a változó politikai berendezkedés miatt a *casati* családok más téren próbáltak érvényesülni. A következő fejezetben visszatérünk Firenzéhez, ahol egy speciális forrástípus vendetta történeteit fogjuk megvizsgálni.

---

⁶⁶⁵ MONTAURI 724.

⁶⁶⁶ UO. 723.

⁶⁶⁷ MONTAURI 723.

⁶⁶⁸ ANNALI SANESI 383–428.

⁶⁶⁹ BADIOLI 2000, 419–439.

7. A vendetta szerepe a családi krónikákban

7.1. A *ricordanze* műfaja

Az itáliai krónikákon belül külön műfaji kategóriának számít a *ricordanze*. Ezek olyan történeti munkák, amelyek szerzői rendszerint a saját visszaemlékezéseiket vetették papírra. A témájuk az egyéni megközelítésmódok és a személyes motivációk tekintetében igen szerteágazó lehetett. Az ilyen „krónikák” írói gyakran a saját korukig haladva dolgozták fel a családjuk történetét. A genealógiai szempontokat előtérbe helyező történetírás és dokumentáció Itáliában az 1200-as években jelent meg, elsősorban az üzleti tevékenységet folytató, de többnyire előkelő származású családok esetében.⁶⁷⁰ Ebből adódik, hogy a családtörténet mellett a *ricordanze* másik fő témája a kereskedelmi és pénzügyi tranzakciók lejegyzése volt. Ezek idővel a legtöbb ilyen típusú forrásban központi szerepet kaptak, sőt a 14 - 15. században az üzleti érdekeltségű családok – mint majd később látni fogjuk – már gyakran csak az őket érintő gazdasági ügyek lejegyzésére törekedtek. Számos visszaemlékezés esetében megfigyelhető, hogy azok csupán üzleti levelek és számlák kronológiai rendbe állított ismertetéséből tevődtek össze. Philip Jones megállapította, hogy a *ricordanze* lényegében a modern könyvelés egyik elődje.⁶⁷¹ Ebből is kitűnik, hogy amíg a várostörténeti krónikákat az esetek többségében a nyilvánosságnak – vagy legalábbis szélesebb körnek – szánták, addig a *ricordanze* csak személyes és családi használatra készült.⁶⁷² Dora Thornton szerint a városi elithez tartozó családok a privát irattárakban (*studiolo*) tartották az ilyen visszaemlékezéseket, amelyeket adott esetben a befolyásosabb klienseikkel is megosztottak,⁶⁷³ de egy-egy *ricordanze* így is csak egy szűk körben lehetett elérhető. Természetesen a hivatalos városi történetírás esetében is megfigyelhető a családi irattárak használata, de nyilvános és a személyes anyagok keveredésére csak egy-egy példa hozható fel. Leonardo Bruni például, mint Cochrane is megállapítja, a várostörténeti kutatásai során saját bevallása szerint is használt familiáris dokumentumokat.⁶⁷⁴ Gregorio Dati vagy Guiccardini viszont a várostörténeti munkáikkal párhuzamosan, azoktól teljesen függetlenül írták meg családi feljegyzéseiket is.⁶⁷⁵ A műfaj fejlődése, a leírások kiforrottságának, részletességének változása akár egy-egy ilyen családtörténeti munkán belül is megfigyelhető, ugyanis előfordult, hogy a családfő által elkezdett írást az utódai sokkal részletesebb,

---

⁶⁷⁰ CAMMAROSANO 2018, 276-291.

⁶⁷¹ JONES 1956, 183-184.

⁶⁷² CAMMAROSANO 2018,

⁶⁷³ THORNTON 1997, 4.

⁶⁷⁴ COCHRANE 1981, 5.

⁶⁷⁵ CICHETTI – MORDENTI 1985, 33-86.

színesebb feljegyzésekkel folytatták.⁶⁷⁶ Az esetenként előforduló egy-két generáción átívelő folytatások ellenére is megállapítható, hogy a hosszabb – akár több száz éves – korszakokat feldolgozó várostörténeti munkákhoz képest a *ricordanze* lényegesen rövidebb időszakokat ölelt fel, hiszen a szerzők általában csak a lejegyzést megelőző néhány generáció történetét írták le. A bennük olvasható információk egyrészt a krónikások által elérhető üzleti dokumentumokra, másrészt a szerző saját tapasztalataiból vagy a szójhagyomány útján fennmaradt családi legendákból táplálkoztak. Donato Velluti a *Cronica domestica* elején leírja, hogy a régebbi korokkal kapcsolatban nem csak írott forrásokból, hanem az apja által elmondottakból is merített.⁶⁷⁷ Hasonlóképp fogalmaz Lapo Niccolini is, aki munkája első fejezetében kiemeli, hogy az ősei történetét apja, Giovanni mondta el neki.⁶⁷⁸ Ezek a gondolatok egyrészt árulkodnak a szóbeliség és az írásos hagyomány közötti határvonal felismeréséről, másrészt pedig jól reprezentálják az írott források meglétére támasztott igényt is. A felmenőkhöz való viszonyulás terén természetesen mindig vannak kivételek, ilyen például Bernardo Machiavelli írása is. A szerző ugyanis az elődeiről egy szót sem ejt, munkáját csak és kizárólag a saját életének egyes momentumaira korlátozza, azokat viszont gyakran órára pontosan részletezi.⁶⁷⁹ A *ricordanze* csak annyira érintette a város történelmét, amennyire a család szempontjából szükséges volt. Hasonlóságot jelent ugyanakkor, hogy a familiáris emlékezetre összpontosító szerzők (az említett kivételek mellett) a család eredetével indítanak, amelyek logikailag párhuzamba állíthatók a települések alapítási mítoszaival. Ugyanis ezeknek rendszerint részei voltak a családi legendák, amelyek identitás meghatározó szereppel bírnak, gyakran kifejezetten az előkelő vagy éppen a kereskedői származás bizonyítását célozzák – attól függően, hogy a krónikás a saját korában milyen politikai elvárásoknak szeretett volna megfelelni. A családtörténeti visszaemlékezés politikai, társadalmi és gazdasági beágyazottságát az is jelzi, hogy a *ricordanze* kifejezetten firenzei műfajnak tekinthető: elterjedt az a megállapítás, hogy a 15. században az előkelő múltjukra büszke firenzei családok mindegyike rendelkezhetett ilyen írással.⁶⁸⁰ Ezt természetesen fenntartásokkal kell kezelni, de napjainkban több száz ilyen írást ismerünk, amelyek szinte kivétel nélkül az Arno-parti partján lévő városból kerültek elő. Egy-egy darab ismert közeli településekből is (Arezzo, San Gimignano), de a szakirodalom jelen állása szerint Toszkánán

---

⁶⁷⁶ Jones erre példaként a Cerchi és a Sasseti család *ricordanzéit* hozza fel. JONES 1956, 184-185. Ciappelli a Castellani család három generáción átívelő feljegyzéseit vizsgálta ilyen szempontok szerint. CIAPPELLI 1995.

⁶⁷⁷ „mi pensai di fare ricordanza e memoria di ciò che intorno a la detta materia ò udito da mio padre e que' che sono tati più antichi di me, e ò veduto per carte libri o altre scritture, avvegnadio che poche, o veduto o conosciuto a me.” VELLUTI 3.

⁶⁷⁸ LAPO NICCOLINI 568.

⁶⁷⁹ BERNARDO MACHIAVELLI 571-580.

⁶⁸⁰ CIAPPELLI 2014, 11-30.

kívül még egyet sem letek fel.⁶⁸¹ A forrástípus egyedi földrajzi eloszlása több politikai és kulturális tényezőre vezethető vissza. Az első családi visszaemlékezések szerzői a 13. – 14. századi Firenzében, részben a *popolo* előtérbe kerülésével átalakult politikai körülményeknek próbálhattak megfelelni. A városi elithez tartozó és előkelő származásukat fontosnak tartó, de pénzügyekkel foglalkozó családok arra törekedtek, hogy megkülönböztessék magukat a város igazgatásába bekerülő „új emberektől”. A pénzügyi/gazdasági kimutatásokat kiegészítették a család történetével, amelyeknek lejegyzését motiválhatta, hogy genealógiai szempontból is szükségesnek tartották „ősi” származásuk bizonyítását.⁶⁸² Idővel az írás célja árnyaltabbá vált, hiszen a származás pontos vezetése elsősorban a család hivatalviselői múltjának bizonyítását jelentette.⁶⁸³ Részben ez lehetett a célja a későbbiekben bemutatandó Donato Vellutinak is, aki a krónikájában tulajdonképpen két korabeli elvárásnak is megpróbál megfelelni, amelyet még részletesen be fogok mutatni.⁶⁸⁴ A műfaj kialakulását és ezen túl a firenzei dominanciát vélhetően a mély társadalmi beágyazottsággal rendelkező írásbeliség tette lehetővé. Az aktív világkereskedelmi tevékenység elengedhetetlenné tette a folyamatos feljegyzéseket. Giovanni Ciappelli a *ricordanze* fejlődését több példa vizsgálatával a következőképp rekonstruálta. Először az üzleti tranzakciókat vezethették, majd ezen belül elkezdtek külön feltüntetni a magánvagyonot is. Mivel a republikánus Firenzében a rokoni és klientúra viszonyok is kvázi üzleti tőkének számítottak, ezért ezeket is feljegyezték. Végül az üzleti dokumentáció különvált a családtól és kialakult a *libri di famiglia* műfaja, amely a 18. századig fennmaradt.⁶⁸⁵

A forrástípust az eddigiekből következő további sajátosságok teszik különlegessé: részletesen számolnak be ugyanis a társadalmi kapcsolatokról (pl. házassági, üzlettársi viszonyok) illetve az egyes házak anyagi helyzetéről is. Luca di Panzano da Firidolfi (1393-1461) családi törekvései például jól nyomon követhetők, hiszen a krónikája alapján a 14. századi ősei még *popolo* soraiba tartozó céhtagok lányait vették el, addig a szerző a saját gyermekeit már régi arisztokrata családokba házásította be.⁶⁸⁶ Feltételezhető, hogy ez nem csak adódó lehetőség, hanem politikai szükségszerűség is lehetett, követve a hivatalviselésre vonatkozó szabályok változásait. Luca di Panzano arról is részletesen ír, hogy családja, kinek, mikor és mekkora összegeket adott kölcsön, amely információk a középkori üzletházak kutatói számára szintén

---

⁶⁸¹ KETELAAR 2009, 12.

⁶⁸² NAJEMY 2006, 10.

⁶⁸³ CIAPPELLI 2014, 19.

⁶⁸⁴ Erről lásd a következő fejezetet: „A krónika keletkezési körülményei”.

⁶⁸⁵ CIAPPELLI 2014, 13-29.

⁶⁸⁶ MOLHO-SZNURA 2010

pótolhatatlanok.⁶⁸⁷ A szakirodalom toszkán és azon belül is elsősorban firenzei szerzőket sorol ide. A 13. - 14. század fordulóján élt és alkotott Neri Strinati,⁶⁸⁸ Donato Velluti (1313-1372), Ser Giovanni di Lemmo Armaleoni Da Comugnori pedig az 1299 és 1319 közötti időszakot írja le.⁶⁸⁹ A 14. század végét, de főképp a 15. század történéseit feldolgozó krónikások Luca da Panzano (1393-1461), Giovanni di Pagolo Morelli (1371-1444),⁶⁹⁰ Goro di Stagio Dati (1362-1435),⁶⁹¹ Bonaccorso di Luca Pitti,⁶⁹² Lapo di Giovanni Niccolini de'Sirigatti,⁶⁹³ Francesco di Matteo Castellani (1418-1494)⁶⁹⁴ és Bernardo Machiavelli⁶⁹⁵ is. Szintén ekkor keletkezett egy Bartolomeo di Michele nevű szerző *Diario fiorentino* című alkotása is, amelynek több változata ismert.⁶⁹⁶ Bár a dolgozat időhatárain kívül helyezkedik el, meg említeni a 16. század elején alkotó Vincenzo Burlamacchit, aki a 15. század utolsó évtizedeit is említi.⁶⁹⁷ A fent említettek közül először először Donato Velluti művét vizsgáljuk részletesebben, hiszen az általa lejegyzettek a családi vendetták elsődleges viszonyítási pontját jelentik a szakirodalomban.

7.2. Erőszak és vendetta a *Cronica domesticában*

7.2.1. A krónika keletkezésének körülményei

A *Cronica domestica* című krónikát Donato Velluti (1313-1370) írta. A szerző egyes években *prior* illetve *gonfaloniere di giustizia* is volt Firenzében.⁶⁹⁸ Utalásai alapján ismert, hogy a munka írását 1367-ben kezdte el és vélhetően még 1370-ben bekövetkezett halála előtt befejezhette.⁶⁹⁹ A forrás, mint arra a címe is utal, hogy nem város -, hanem családtörténetet dolgoz fel. Annak ellenére, hogy a *ricordanze* típusú munkák közé tartozik, üzleti jellegű bejegyzéseket nem tartalmaz, elsősorban a Vellutik rokoni kapcsolatait mutatja be. A *Cronica domesticában* a szerző nem csak a saját korára koncentrált, hanem egy geneológiai vonalat mutatott be a család régmúltjátók kezdve.⁷⁰⁰ A Donato Velluti által írt bevezető a műfajban megszokott történelemszemléletről árulkodik, hiszen mint említettük, kiemeli, hogy a régmúlt

---

⁶⁸⁷ FIRIDOLFI DA PANZANO

⁶⁸⁸ NERI STRINATI

⁶⁸⁹ SER GIOVANNI

⁶⁹⁰ MORELLI

⁶⁹¹ GORO DATI

⁶⁹² BONACCORSO PITTI

⁶⁹³ LAPO NICCOLINI

⁶⁹⁴ MATTEO CASTELLANI

⁶⁹⁵ BERNARDO MACHIAVELLI

⁶⁹⁶ DIARIO FIORENTINO

⁶⁹⁷ BURLAMACCHI

⁶⁹⁸ JANSEN 2017, 135.

⁶⁹⁹ DE LA RONCIÈRE 1977, 227-248.

⁷⁰⁰ VELLUTI 1-3; NAJEMY 2006, 10-12.

eseményekről elsősorban az apjától vagy másoktól halott szájhagyományból értesült.⁷⁰¹ Az események leírásai a szerző saját korához közeledve egyre részletesebbé válnak. Ez annak köszönhető, hogy a szerző a 13. század közepével kapcsolatban már vélhetően tudott írott forrásokra (dokumentációkra, levelekre) támaszkodni, másrészt ennek az időszaknak a történéseit apjától, Lambertótól is hallhatta.⁷⁰² A *Cronica domestica* bevezető fejezetében arról olvashatunk, hogy a család első név szerint ismert őse, Piero Velluti volt, aki a 13. század elején élt. Ő kiemelkedő katonai képességekkel rendelkező lovagként tűnik fel a forrásban, aki nagyszerű fizikai adottságokkal rendelkezett. Az egyik fia volt Bonaccorso, aki a fegyverforgatás helyett már inkább kereskedőként bizonyította rátermettségét.⁷⁰³ John Najemy azon a véleményen van, hogy a két személy a krónikás korának, vagyis a 14. század közepének egyik ideálját testesítette meg: egy lovagi származású, a populótól elkülönülő, de megbecsült szakmát folytató családét.⁷⁰⁴

A *Cronica domestica* nem csak a korabeli társadalom, hanem a városi erőszak vizsgálatának szempontjából is kiemelkedően fontos narratív forrás. Donato Velluti két családi vendettáról is beszámol: 1267/1295-ös Mannelli-Velluti konfliktusról és egy 1332-es inzultusról, valamint a hozzá köthető bosszúállásról. Ezekon kívül két további fejezetben említ olyan konfliktust, amelyek során a vendetta, mint konfliktus megoldási stratégia felmerül. Trevor Dean szerint ugyanakkor a *Cronica domestica* erőszak történeti jelentősége eltúlzott. A krónikában olvasható vendetták számát nem tartja kiemelkedőnek és azt is kiemeli, hogy Donato Velluti - egy később még bemutatandó esetben - negatívan állt a vendetta kérdésköréhez.⁷⁰⁵ Ugyanakkor azon a véleményen vagyok, hogy két gyilkossági ügy és két további esetben a bosszúállás lehetőségének felmerülése egyetlen család történetében figyelemre méltónak tekinthető. Azt is érdemes figyelembe venni, hogy a szakirodalom vélekedése szerint minél tehetősebb volt egy család, annál nagyobb mozgástérrel rendelkezhetett a vendetták terén.⁷⁰⁶ A Vellutik ugyanakkor egyáltalán nem tartoztak a szűkebben vett firenzei elitbe, mégis legalább két alkalommal vettek részt vendettákban. A következő fejezetben bemutatom és elemzem Donato Velluti krónikájának vendettákkal

---

⁷⁰¹ VELLUTI 1-2.

⁷⁰² Ebben az esetben nem arról van szó, hogy a szerző apja személyesen is átélhette a 13. század közepének eseményeit, hanem arról, hogy Lamberto a saját édesapjától, nagyapjától hallhatta ezeket és így a szóbeli emlékezet átadásának három generációs sugarán belül helyezkedett el.

⁷⁰³ VELLUTI 2-3.

⁷⁰⁴ NAJEMY 2006, 11-12.

⁷⁰⁵ DEAN 1997, 1-3.

⁷⁰⁶ HEERS 1976, 89-92.

kapcsolatos elbeszéléseit, külön kitérve azokra a történeti elemekre, amelyek megkerülhetetlen forrássá teszik a *Cronica domesticát* a korabeli irodalomban.

7.2.2. A vendetták kiváltó esemény: Ghino di Donato Velluti halála

A *Cronica domestica* lapjain olvasható első vendetta a Velluti és a Mannelli család közötti konfliktus egyik állomásaként jelenik meg.⁷⁰⁷ A vonatkozó rész szerint 1267-ben Ghino di Donato Vellutit meggyilkolta egy Mannelli családba tartozó férfi, egy bizonyos Manello de' Mannelli. Bár a szerző néhány rendkívül pontos információt is lejegyzett, az inzultust kiváltó okokat nem említette. John F. Najemy ezért felvetette annak a lehetőségét, hogy a Mannelli család egy, az előző évben történt konfliktus miatt állhatott bosszút.⁷⁰⁸ A brit kutató a Paolino Pieri-féle firenzei krónikára hivatkozva ugyanis arról ír, hogy a guelf Rossi klán egyik tagja 1266-ban meggyilkolta Masino de' Mannellit. Najemy szerint Ghino di Donato Velluti meggyilkolása az erre adott válasz lehetett, főképp mivel szerinte Pieri a caputjában azt is lejegyezte, hogy Masino meggyilkolása véres összecsapásokhoz vezetett. Ezt a lehetséges összefüggést már Del Lungo és Volpi is megfogalmazta.⁷⁰⁹ Ugyanakkor a Pieri-féle krónika kiadott változatát vizsgálva véleményem szerint nem egyértelmű, hogy a vonatkozó résznél valóban a Mannellikről olvashatunk, Masino nevű személy pedig egyáltalán nem szerepel benne. A Mannellik befolyásos ghibellinek voltak és így a fontos eseményekben való részvételük elképzelhető volt. A Rossikat viszont sem a Paolino Pieri által írt krónika, sem más firenzei források nem kötik össze a Vellutikkal.⁷¹⁰ A két esemény ok-okozati értelmezése bár logikai szempontból helytálló lehet, nem tekinthető alátámasztottnak. Az ugyanakkor valóban elképzelhető, hogy a ghibellinek és a guelfek között kiújuló fegyveres konfliktusok megteremthették egy fizikai inzultus lehetőségét az egyébként ellenséges családok között.

---

⁷⁰⁷ A vonatkozó rész első elemzése és a mai napig is használatban lévő forráskiadása Isidoro Del Lungo nevéhez köthető. DEL LUNGO 1886, 355-409. Őt nemcsak Trevor Dean, de John F. Najemy is követte, De La Roncière pedig levéltári dokumentumok segítségével vizsgálta a Velluti család történetét.

⁷⁰⁸ NAJEMY 2006, 18.

⁷⁰⁹ NAJEMY 2006, DEL LUNGO – VOLPI. Del Lungo egy további munkájában a pártharcos előzmények mellett azt is felveti, hogy a gyilkosságnak egy további politikai oka is lehetett. Ugyanis Ghino di Donato Velluti korábban elérte, hogy töröljék Fornaino Rossi száműzetését. DEL LUNGO 365.

⁷¹⁰ „Et quando la novella fi feppe di vero in Firenze , che quelli Cavalieri veniano col Conte predetto , e ch' erano pretto ad Firenze, allora i Guelfi di Firenze pigliaro vigore, Se incominciaro il baratto co' Ghibellini in Firenze, la prima fedita, che vi fi diede il Sabbato Santo , che fu quella di Tommafino de' **Mandelli** , che li diede Fornaino del Roso de' Rossi d'un **Mannerefe**, o forcone nel volto in fu la piazza del Ponte Vecchio dal lato d'Oltrarno, Se avevna Iddio che di quella poi ad tempo fu gran vendetta. Molte zuffe, e gran romore fu in quel di in Firenze , per la qual cofa i Ghibellini fpaventati , 8c temendo fi ufeiro fuori de la terra la notte vegnente , Se andaronfene ad Prato, Se i Guelfi correndo la terra furono Signori.” PAOLINO PIERI 33. (Kiemelés tőlem). Santini egy 1237-es eljárással kapcsolatban szintén a Mandelli családról tett említést, és nem a Mannelliről. SANTINI 1886, 165.

Az 1267-es támadást elkövető személy Vellutinál külön figyelmet kap, hiszen megtudjuk, hogy a teljes neve mellett Manellinónak beczték és Masino de' Mannelli fia volt.⁷¹¹ A Mannellik a korabeli Firenze tehetős és ismert szereplői voltak. A 13. század első felétől nemcsak hogy a ghibellin pártba tartoztak, de még a párt élén álló Uberti családdal is rokonságban álltak.⁷¹² A támadás a Ponte Vecchióon történt,⁷¹³ ami két szempontból is fontos adalék. A hidak a terekhez vagy a templomokhoz hasonlóan stratégiai fontosságú helyszínek voltak. A Mannelli család erődített tornya pedig az Oltrarno negyedben volt, méghozzá közvetlenül a Ponte Vecchio lábánál.⁷¹⁴ Az épület tehát egyrészt kitűnően alkalmas lehetett a híd szemmel tartására, másrészt szimbolikus értelemben is kijelölhette a Mannellik és tulajdonképpen a ghibellinek területét.⁷¹⁵ További adalékként szolgálhat, hogy a Vellutik ingatlanjai is a Ponte Vecchióhoz közel helyezkedtek.⁷¹⁶ A gyilkosság időpontja arra az időszakra esett, amikor elméletben Anjou Károly állt Firenze élén. Mint a krónikás is megjelöli, ekkor Amelio da Curbano vikárius képviselte a pápa kegyeltjének érdekeit. A támadás a leírtak szerint „szeptemberben vagy októberben” történt.⁷¹⁷

„Il detto Ghino di Donato mostra che fussi morto, secondo che trovo scritto, per imo tratto di bando, da Mannello, vocato Mannellino, de' Mannelli, che fu figliuolo di Masino de' Mannelli dal Ponte Vecchio, nel 1267, di settembre o vero ottobre, essendo allora vicario messer Amelio da Curbano per lo Serenissimo Re Carlo. Della nostra parte, non sifece vendetta infino al dì di San Giovanni 1295, del mese di giugno.”⁷¹⁸

A *Cronica domestica* erről nem ejt róla szót, de Najemy arról ír monográfiájában, hogy a guelfek irányította városvezetés a tettük következményeként száműzte a Mannelli családot. Ugyanakkor arról nem ír, hogy a száműzetés meddig tarthatott, de Del Lungo és Volpi arra a következtetésre jutott, hogy vélhetően a Latino bíboros-féle 1280-as békéig.⁷¹⁹ A krónika szerint ez az eset nem maradt megtorlatlanul, hiszen 1295-ben a Vellutik bosszúból meggyilkoltak egy Mannelli családtagot.

---

⁷¹¹ VELLUTI 10.

⁷¹² MACCI – ORGERA 1994, 181.

⁷¹³ VELLUTI 11.

⁷¹⁴ MACCI – ORGERA 1994, 181. Jansen a híd szerepével kapcsolatban párhuzamot von a Buondelmonte gyilkosság ismert részleteivel és felveti annak a lehetőségét, hogy Mars szobra ismét valamiféle szerepet játszhatott a helyszín megnevezésében. JANSEN 2017, 137. Ugyanakkor ki kell emelni, hogy a forrásaink 1267-re vonatkozóan ezt egyáltalán nem támasztják alá.

⁷¹⁵ A városi térhasználatról általánosságban: TREXLER 1991, 47-72.

⁷¹⁶ NAJEMY 2006, 8-9.

⁷¹⁷ VELLUTI 10-11.

⁷¹⁸ VELLUTI 10-11.

⁷¹⁹ NAJEMY 2006, 11.

7.2.3. A vendetta: Lippo di Simeone de'Mannelli meggyilkolása

A *Cronica domestica* szerint az 1267-es eset után eltelt huszonnyolc éves időszakban nem történt egyéb inzultus a két család között. 1295-ben, Szent János napján azonban mégis sor került a visszavágásra.

„Et di di San Giovanni, di giugno secondo che trovo per certi fogli di bambagia, che furono di Velluto, della detta vendetta, vegnendo Lippa di Simone de' Mannelli da vedere correre il palio di San Giovanni, ed essendo presso al Ponte Vecchio meno di 40 braccia dal lato di là nel Popolo di Santo Stefano, credo lungarno, uscendo sotto le volte, Gino Dietisalvi, il quale era imo bello uomo del corpo, e grande ricco uomo, e tutto di que' di casa e nostro vicino, e del quale fumo le case della Parte, di Via Maggio, dirimpetto a noi, insieme con Lapo e Gherardino di Donato, e Berto vacato Lamberto mio padre, arditamente Vassaliroio: e detti Lapo e Berto si strinsono a lui, ed innanzi si partissino, il trassono a fine ed ticcisono, essendoferto di venti ferite più; e poi si fuggirno per Borgo Sant'Apostolo da casa e' Buondelmonti; e per essa via, avendo assai gra7ide romore dintorno, lodato sia Iddio, nessuno impedimento riceverono.”⁷²⁰

Lippo di Simeone de' Mannelli⁷²¹ az ünnepi játékokra tartott, amelyet a város védőszentjének tiszteletére rendeztek. A krónika még az általa megtett útvonalat is leírja. E szerint először átvágott a Ponte Vecchióon, majd az Arnó partján továbbhaladva megközelítette a Popolo di Santo Stefanót. Ekkor támadták meg őt a Velluti család tagjai és barátai.⁷²² Feltételezhetjük, hogy Lippo di Simeone az Arnón túli erődített házuktól indulva tartott a város központi területe felé. Úgy gondolta, hogy a folyó partján haladva is biztonságosan közelítheti meg a helyszínt, de Cino Dietsalvi, aki Velluti szerint a guelf párt Via Maggión található házában tartózkodott, észrevette őt és rögvest értesítette a Velluti családot és barátait. Ekkor az említett Cino, Lapo di Donato, Gherardino di Donato és Lamberto odasiettek és meggyilkolták Lapo di Simeonét. A krónika alapján az elkövetők több mint húsz sebet ejtettek rajta, majd a Borgo di Santi Apostolin keresztül a Buondelmonte házhoz menekültek.⁷²³ A *Cronica domesticában* olvasható részlet nem ír arról, hogy a házba ténylegesen be is mentek volna, de okkal feltételezhető, hogy legalábbis védelmet remélhettek. A Buondelmonti ugyanis a guelf pártban sokáig vezető szerepet játszó klán volt, a korábban említett Ubertik régi riválisa (lásd a második fejezetet). A Mannellik és a Vellutik közötti konfliktus ezzel az információval kiegészítve régi pártharcos színezetet is kap. Bár a

---

⁷²⁰ VELLUTI 11.

⁷²¹ Az áldozat Ghino di Donato Velluti gyilkosának unokaöccse volt. JANSEN 2017, 137.

⁷²² VELLUTI 11.

⁷²³ VELLUTI 11.

ghibellinek politikai súlya jelentősen csökkent, rendre megpróbáltak visszatérni a városba.⁷²⁴ 1295-re a Buondelmonti helyzete is megváltozhatott, hiszen a guelfek közül azok a családok kerültek előtérbe, amelyek a popolo támogatására is számíthattak. Ilyen volt például a Cerchi család is. Azonban a régi elithez tartozó klánok továbbra sem voltak elhanyagolhatók: Compagni számos ilyet felsorol a krónikájában.⁷²⁵ Így az Uberti vagy a Buondelmonti családokkal való rokoni vagy kliensi kapcsolat vélhetően fontos szempont lehetett a vendettában. Donato Velluti szerint huszonnyolc év telt el a két eset között, de amikor Cino értesítette a Vellutikat Lapo di Simeone közeledéséről, rögvest elindultak bosszút állni.⁷²⁶ A forrás tehát azt sugallja, hogy a Velluti család tagjai csak a megfelelő pillanatra vártak a vendetta végrehajtásához. A városi környezetben minden évben számos olyan szociális esemény, városi és egyházi ünnep adódhatott, amikor az érintett családok tagjai egy helyen tartózkodhattak és esetleg fizikai inzultusba keveredhettek volna. Erre azonban huszonnyolc évig nem került sor,⁷²⁷ a *Cronica domestica* pedig érdemben nem tér ki arra, hogy miért pont 1295-ben álltak bosszút. Több lehetséges magyarázat is adódhat. Egyrészt 1267 és 1295 között lehettek olyan további – fel nem jegyzett - események (pl. békéltetés vagy száműzetés), amelyek gátolták vagy megghiúsították a bosszúállást. Ismert, hogy a Mannelliket valóban száműzték, de a Latino-féle nagyszabású békéltetés során visszatérhettek a ghibellinokkal, tehát már jóval 1295-öt megelőzően. Felvetődik az is, hogy a Mannelli család a 1290-es évek második felére olyan társadalmi vagy politikai helyzetbe került, ami lehetővé tette a Vellutik számára, hogy komolyabb következmények nélkül elégtételt vegyenek.⁷²⁸ Az 1290-es évek közepére a firenzei belpolitika radikális változáson ment keresztül. Az Igazságszolgáltatás Ordinamentumainak kiegészítéseit a kibővített mágnás listával a gyilkosság évében, 1295-ben tették közre. A fokozatosan radikalizálódó popolo, amelyet ekkor még Giano della Bella vezetett, kifejezetten szembehelyezkedett a grandik erőszakos megnyilvánulásaival. A rendelkezések nem tértek ki érdemben a grandik egymás között vívott konfliktusaira, csupán

⁷²⁴ Ezt mutatja a kiterjedt konfliktusokhoz vezető Latino-féle béke is. NAJEMY 2006, 77-78.

⁷²⁵ A várost legnagyobb politikai befolyással rendelkező családjai között Compagni 1302-1303 körül hatodikként nevezi meg a Buondelmonti családot, annak ellenére, hogy ekkoriban nem szerepeltek a pártharcokban. 1304-re vonatkozóan a ghibellin Tolosato degli Ubertit, mint szintén befolyásos személyt említi. COMPAGNI 143, 155 (2/26, 2/36.).

⁷²⁶ VELLUTI 11.

⁷²⁷ Jansen felhívta a figyelmet Giordano da Pisa egy 1305-ös, firenzei prédikációjára, amelyben kulcsszerepet játszott az évtizedekig húzódo gyűlölet következtében elkövetett vendetták elítélése. A kutató felveti annak a lehetőségét, hogy akár a Velluti-Mannelli vendetta is szolgálhatott mintaként, de hozzáteszi, hogy ez csupán elgondolás. JANSSEN 2017, 137. Véleményem szerint, mivel a városi krónikák nem említik, a családi konfliktus nem volt annyira jelentős, hogy egy prédikáció alapját jelentse. Ugyanakkor elképzelhetőnek tartom, hogy a régi guelf-ghibellin, *grandi - popolo grasso* családi konfliktusok felszínre kerülhettek a *popolo* és a fekete guelfek hatalomra kerülésével, így a prédikáció gondolatai inkább egy jelenségre irányítják rá a figyelmet.

⁷²⁸ Bartlett is megállapítja, hogy a gyilkosságok a két család közötti viszony újraértelmezését jelentették. BARTLETT 2010, 202.

arra, hogy milyen büntetésre számíthat az, aki olyan személyt sért meg, aki a popolo sorai közé tartozik. A Vellutik, bár kapcsolatban állhattak a Buondelmontikkal, nem a megbélyegzett grandik közé, inkább a társadalom középső, de tehetős rétegét jelentő *popolo grasso* soraiba tartoztak.⁷²⁹ Nem így a Mannellik, akik az Uberti klán rokonságának tagjaként és ismert ghibellinként egyaránt tévesztéssel számolhattak. Megítélésükben az is fontos szempont lehetett, hogy a pártharcok során egyszer már száműzetésbe kényszerültek, ráadásul az 1267-es gyilkosság is a nevükhöz kötődött. Vagyis a *fama publica* szerint nem tartozhattak a makulátlan családok közé. Jansen is megfogalmazza, hogy az ordinamentumok a Mannellik számára kedvezőtlenek voltak, hiszen így a Vellutiknak nem vághattak vissza büntetlenül.⁷³⁰ Tehát bár Donato Velluti sorai arra utalnak, hogy a támadásukat nem tervezték meg előre, a támadás valódi lehetőségét a korabeli politikai változások jelentették és nem az, hogy Cino Dietsalvi észrevette Lapo di Simeonét az utcán. Amíg korábban a Vellutik tarthattak volna a jó kapcsolatokkal rendelkező Mannellik visszavágásától, addig a guelfek és a popolo térnyerésével megváltozott a helyzet.⁷³¹ Így az 1295-ös esemény egy olyan tudatosan végrehajtott akció lehetett, amely során a vendetta végrehajtói mérlegelték az ellenfelük politikai mozgásterét. A Velluti család tagjai helyesen mérték fel a szituációt és a lehetséges következményeket, hiszen a gyilkosságot nem követte a Mannellik bosszúja. A konfliktusban érintett felek az esetet követően nyilvános békéltetésen vettek részt, amely során megegyeztek egymással. A *Cronica domestica* erénye, hogy a békéltetést a vendettához hasonló részletességgel tárgyalja.⁷³²

„Per la quale vendetta e morte Chele di Cecco Mannelli, come congiunta persona del detto Lippa, accusò Filippo vacato Lippa mio avolo, facendolo caporale e capitano del detto omicidio ; Lapo, Gherardino e Berto, e Cino Dietisalvi, e Lapo Filigherne anco nostro caro vicino ed amico, tutti a commettere il detto omicidio; e Fenci di Gherardo Malefici, nostro vicino amico e parente, in dare aiuto e conisiglio in non lassarli prendere.”⁷³³

A leírás szerint a folyamat kezdő lépése az volt, hogy Chele di Cecco Mannelli megvádolta Filippo Vellutit a támadás miatt. Bár ő a vendetta végrehajtásban – legalábbis a krónika szerint - nem vett részt, a forrásunk kiemeli, hogy a vendetta „*capitanója*” volt. A megjegyzés

---

⁷²⁹ JANSEN 2017, 135.

⁷³⁰ JANSEN 2017, 139.

⁷³¹ Bár a Mannellik a ghibellinek száműzésével és a popolo előretörésével jelentősen meggyengülhettek a vendetta idején, még sokáig az Oltrarno negyed meghatározó családja voltak. Eckstien megállapította, hogy a családi épületeik egészen a 15. század végéig ott álltak. ECKSTEIN 1995, 10.

⁷³² Jansen felhívja rá a figyelmet, hogy a Donato Velluti által leírtak nem feleltek meg az egyház és a prédikátorok által javasolt eljárásnak, hiszen nem egyházi közvetítéssel történt. JANSEN 2017, 137.

⁷³³ VELLUTI 11-12.

azért is különösen érdekes, mert így Filippót a vérbosszú kitervelőjének tarthatjuk, ami alátámasztja, hogy a támadást megtervezték. Vád alá került továbbá a támadás leírásában szereplő Lapo, Gherardino és Lamberto Velluti illetve Cino Dietsalvi is. Az ő személyüknél meglepőbb, hogy további nevek kerültek lejegyzésre az érintettek között: Lapo Filigherne és Gherardo Malefici. Az előbbi szerepét Donato Velluti nem részletezi, de tett résztvevőjeként, „kedves barátként” és szomszédként utal rá. Gherardo pedig kifejezetten olyan személyként tűnik föl, mint aki „tanácsot adott”.⁷³⁴ A felsorolásban feltüntetett szerepekből arra tudunk következtetni, hogy a Velluti család felépítését tekintve a szomszédság kiemelkedő szerepet játszott, ami összhangban van a korra vonatkozó szakirodalmi megállapításokkal. Megállapítható, hogy a vérbosszú végrehajtásában a Velluti család fiatal férfijai illetve a vélhetően szintén fiatalnak számító Cino vettek részt, míg a kitervelésben feltehetően a hozzájuk képest korosabbnak számító Filippo jeleskedett.

7.2.4. A Velluti család reakciója Velluto meggyilkolására

Donato Velluti munkájában az 1267/1295-ben történeken túl az 1310-es évre vonatkozóan is véres eseményről olvashatunk. Ekkor egy Vellutónak nevezett illetőt megtámadtak és meggyilkoltak. A leírás szerint az elkövető a Berignalli család egyik tagja volt. A *Cronica domestica* szerint ez az eset a következőképp történt. Egy Dino del Mangano nevű férfi bírósági ügybe keveredett Giovanni Berignalléval. Az eljárásból az előbbi került ki győztesen, méghozzá Lorenzo di Dietaiuti de' Velluti segítségével. A vesztes fél a leírás szerint ezt az esetet próbálta tisztázni Lorenzóval, amikor ő a Santo Spirito felé tartott a Velluto nevű férfi társaságában. Giovanni Berignalle egy törrel megtámadta, de Lorenzo kitért előle és rá akart rontani. Ekkor Velluto közbelépett és rávetette magát az agresszorra, a krónikás szerint a következő szavakkal: „Hagyd rám, hagyd!”⁷³⁵. Giovanni végül halálos sebet ejtett az közbeavatkozó férfin, aki még aznap éjszaka elhunyt.⁷³⁶ A szerző szerint, aki saját leírása alapján Gherardo nevű nagybátyjával együtt jelen volt Velluto halálos ágyánál, a haldoklónak a következőket mondták: „*Come tu tratti noi alla vita, così tratteremo noi la memoria tua dopo la morte!*”- „Ahogy bántál velünk életedben, úgy gondoskodunk az emlékedről a haláloed után!”⁷³⁷ A konfliktus leírásában ekkor a narratív forrásokban megszokott történetvezetéstől nagyban eltérő folytatásról olvashatunk. Bár a halálos ágyánál elhangzott mondat előrevetíthetné a jelenlévők hajlandóságát a vendettára, ez nem állt szándékában sem

---

⁷³⁴ VELLUTI 11-12.

⁷³⁵ „Lasciami, lascia!” VELLUTI 63.

⁷³⁶ VELLUTI 62-63.

⁷³⁷ VELLUTI 64.

Gherardónak, sem a krónikás Donato Vellutinak. Sőt, az idősebb testvér még Velluto eltemetése előtt felvette a kapcsolatot a Berignalli családdal. A következő sorban arról olvashatunk, hogy a meggyilkolt áldozat fia, Fruosino megvádolt négy főt a támadó családjából és Giovannit meg is büntették. Ez azt mutatja, hogy a Velluti család és barátai az elfogadott városi eljárást megfelelőnek tartották, amelyet a külföldön tartózkodó Lamberto, a család feje is pozitívan fogadott. A krónika szerint ugyanis kifejezte, hogy nagyon elégedett azzal, ahogy Gherardo az ügyet kezelte és ennél jobban nem is cselekedhetett volna. Sőt kifejezetten meghagyta fiainak, hogy a rosszindulatot hagyják azokra, akik az ellenségeskedést szították.

Piccio, aki a krónikás másik testvére volt, viszont nem hallgatott apjára, hiszen, mint Donato írja, a „rossznak engedelmességet”. Felkérte a család egyik közeli barátját, Giunta di Mazzonét, hogy segítsen neki bosszút állni. A *Cronica domesticából* kiderül, hogy Giunta egy daliás, hirtelen haragú, nagytermetű és szép férfi volt, aki ezek mellett még jól informáltnak is számított. 1333/34 –ben Piccio, Giuntával és egy Cino nevű ismerősével tervezte meg a támadást. Ugyanakkor nem történhetett minden a megbeszéltek szerint, hiszen szembe találták magukat Niccolò Berginalléval és négy emberével. Valamelyikük megszúrta Giuntát, aki rögtön meghalt, társai pedig elmenekültek, mivel Donato Velluti szerint egyiküknél sem volt tör. A vendettát tehát nem sikerült megvalósítani.⁷³⁸

A krónikás a beszámoló végén azt is leírta, hogy Lamberto illetve két másik fia miért nem támogatta a vendettát. Gautier de Brienne városvezetőként a városi pártok közötti teljes megbékélést szorgalmazta és a politikai száműzötteket is visszahívta a városba. Ezzel párhuzamosan nagyon súlyos büntetéseket helyezett kilátásba azokra az esetekre, hogyha valaki megszegné a megállapodást és az ellenségeire támadna. Donato Velluti azt is megemlíti, hogy apja 1295-ös vendettája miatt a családjuk megfigyelés alatt állt, mint potenciális bűnelkövető. Így érthető a szerző azon megjegyzése mi szerint Velluto végsősoron nagy kárt okozott a családnak – vélhetően azzal, hogy másokat konfliktusba rántott. Donato Velluti végül azt is megjegyzi, hogy később, már a család rangidős tagjaként, megparancsolta, hogy senki se keveredjen hasonló dologba.⁷³⁹

---

⁷³⁸ VELLUTI 64-65.

⁷³⁹ VELLUTI 65-66.

7.2.5. A vendetta emlékezete a *Cronica domesticában*

A krónika a Velluti - Mannelli vendettát a családtörténet bemutatásának elejére helyezi, hiszen azt csak a Vellutik régmúltjának ismertetése előzi meg. Ebben az áll, hogy a szerző ősei Semifontéból származtak, de már a város alapításakor beköltöztek Firenzébe. A bevezetőnek ez a része egy szájhagyomány útján fennmaradt eredettörténet, de Donato Velluti a 13. század derekán történt eseményekkel kapcsolatban már egy közelebbről meg nem határozott írásos dokumentumra hivatkozik, melyből saját bevallása szerint az alapvető genealógiai információkat merítette. A krónikában a Velluti családfa ettől a ponttól kezdve sokkal részletesebb és a régi dolgokat ismertető leírás az általuk alapított két firenzei kereskedő és pénzügyi iroda megalapításáig jut. Ezeket a bevezető oldalakat követi az ismertetett gyilkosság, majd a vonatkozó vendetta bemutatása.⁷⁴⁰

Donato Velluti krónikája a családi geneológiát a későbbiekben is hasonló módon követi, így alkalmas a vendetta szerepének vizsgálatára a családi emlékezetben. A munka öt egymást követő generáció történetét tárgyalja: Piero di Bertótól eljut 1367-ig, vagyis a lejegyzés dátumáig. Mivel tudjuk, hogy Ghinót 1267-ben gyilkolták meg ezért okkal feltételezhetjük, hogy Piero di Berto a 13. század elején élhetett, a krónika tehát egy körülbelül százötven éves időszak emlékezetét öleli fel. A 13. századi események leírásai (a vendettát leszámítva) csak főbb vonalakat vázolnak fel. Donato Velluti az ükapjáról már jóformán semmilyen információval nem rendelkezett. A dédnagyapja generációjával kapcsolatban is csupán azt említette meg, hogy az ő idejükben a család, legalábbis az üzlet terén, két részre szakadt. Arról ugyanakkor saját bevallása szerint egyáltalán nem tudott nyilatkozni, hogy Piero fiai, azaz a dédapja és testvérei kiket vettek feleségül. Az ő fiaikat – visszamenőleg a harmadik generációt - viszont már természetszerű részletességgel ismertette, sőt, alapvetőnek tűnő testi jellemzőket is leírt az egyes személyekről. Nagyapja generációjának esetében, már a házastársak családneveit is feljegyezte, de még csak hézagosan, keresztnév nélkül. Ezután következett Ghino di Donato 1267-es meggyilkolása, amelyről már a fent említett részletességgel számol be. Ez alapján feltételezhető, hogy az ennél régebbi történetekről egyrészt szemtanú sem állt rendelkezésére, másrészt ezekről már a szóbeli családi hagyomány is megkophatott. John F. Najemy ezt a jelenséget annak tulajdonítja, hogy a Velluti családban a férfiak életkora a korban kimondottan magasnak számított, saját családot pedig viszonylag idősen alapítottak. Donato Velluti apja például negyvenöt éves volt, amikor a krónikás

---

⁷⁴⁰ VELLUTI 1-10.

született, így Najemy szerint a nagyapjával nem is találkozhatott személyesen.⁷⁴¹ Figyelembe lehet venni azt is, hogy Bonaccorso az 1295-ös békéltetésen még Berto nevű unokájával, azaz Donato apjával együtt vett részt, tehát Lamberto Velluti esetében még volt lehetőség a szóbeli hagyomány átadására.⁷⁴² Donato is be tudott számolni a nagyapjáról, így joggal feltételezhető, hogy Lambertónak ugyanúgy lehettek információi a saját nagyszülei generációjáról, mint ahogy a krónikásnak is. A krónikás apja tehát Pieróról di Bertóról is többet tudhatott, akiről viszont Donato már semmilyen információval nem rendelkezett. A Bonaccorsóval és a Piero di Bertóval kapcsolatos adatok hiánya arra utal, hogy Ghino 1267-es meggyilkolása – ami egyébként Lamberto születése előtt egy évvel történt - a családi emlékezet határvonalán helyezkedett el. A gyilkosság így a krónika egészét nézve a részletes családtörténet kezdetét is jelenthette Donato Velluti számára. Ezt mutatja az is, hogy a támadást a leírásban rögtön az 1295-ös vendetta és a konfliktust lezáró békekötés követi. Bár Donato Velluti megtehetné volna, hogy a családját továbbra is lineárisan haladva mutatja be, ebben az esetben kivételt tett. A 1267-ben meggyilkolt Ghino testvéreinek életútját és a róluk rendelkezésre álló információkat csak az 1295-ös eset leírása után folytatja, időben körülbelül két évtizedet visszalépve.⁷⁴³ A szerző tehát az 1267-es és az 1295-ös eseményeket koherens egészként kezelte, amely történések generációkat átívelő jelentőséggel bírtak.

---

⁷⁴¹ NAJEMY 2006, 11. Ez az észrevétel összecseng azzal a társadalomtörténeti szemponttal, amelyet korábban a fiatalok egyedi demográfiai szerepével kapcsolatban említettem.

⁷⁴² VELLUTI 11-12.

⁷⁴³ VELLUTI 1-13.

7.3. Vendetták Luca Firidolfi da Panzano munkájában

7.3.1. A krónikás és munkája

Luca Firidolfi da Panzano (1393-1461) 1432-ben fejezte be családtörténeti munkáját, a *Ricordit*, amely a műfajon belül is különlegesnek számít.⁷⁴⁴ A szerző ugyanis nem csak az események dátumát jegyezte fel, hanem azt is, hogy az adott történekekről mikor írt. A napi szintű datálás segítségével – más munkákkal ellentétben - egyrészt pontosan megállapítható, hogy a krónikás mikor foglalkozott az írással, másrészt ez a módszer valószínűsíti, hogy Luca Firidolfi már meglévő feljegyzésekkel dolgozott. Franek Sznura arra következtet, hogy a szerzőnek gazdag iratgyűjteménye lehetett a családjáról, amelyekhez saját visszaemlékezéseiből fűzhetett hozzá gondolatokat.⁷⁴⁵ Luca Firidolfi maga is utal rá, hogy egy írószoba jellegű helységben dolgozott, ahol vélhetően külön irattár is lehetett.⁷⁴⁶ A *Ricordit* az is különlegessé teszi, hogy egyes bejegyzések kétszer szerepelnek. A krónikás papírra vetett egy-egy rövid adatszerű feljegyzést, majd később ezt egy új bejegyzésben kiegészítette, még hozzá olyan módon, hogy a saját érzelmei is megjelentek.⁷⁴⁷ A visszaemlékezések révén jól rekonstruálható egy, a társadalom középső rétegéhez tartozó, üzleti érdekeltsgű család élete. Pontos felderíthető, hogy hol állt a kelmekereskedelemmel is foglalkozó krónikás háza, ahogyan az is ismert, hogy mikor alapította az üzletét. A gazdaságtörténészek számára érdekes adalék, hogy az üzleti nyereségei és veszteségei is lejegyzésre kerültek. A családi megállapodások között pedig a gyermekei kiházásítása is részletesen szerepel.⁷⁴⁸

7.3.2. A Panzani-Gherardini vendetta

A dolgozat szempontjából a Luca Firidolfi-féle krónika azért kiemelkedően fontos, mert két korábban történt vendettáról is beszámol. Az első esetben a kezdeti sértés 1346-ban történt, a válaszként adott vendetta pedig 1350-ben zárta le a konfliktust. A második eseménysor kiindulópontját egy 1399-es gyilkosság jelentette, amiért a család tagjai egészen későn, csupán 1420-ban álltak bosszút.⁷⁴⁹ Luca di Firidolfi munkájában a vonatkozó leírások nagy részletességgel számolnak be a Panzani család történetének ezen sorsfordító eseményeiről. A

⁷⁴⁴ JONES 1956, 192.

⁷⁴⁵ SZNURA 2010, xxxv-xxxix.

⁷⁴⁶ Ez a megállapítás tulajdonképpen alátámasztja Thornton fentebb már idézett véleményét a *ricordanzéval* kapcsolatban, mi szerint a családi anyagokat és a gazdasági iratokat egy privát írószobában tarthatták. THORNTON 1997, 4

⁷⁴⁷ SZNURA 2010, xxxiv-xxxv.

⁷⁴⁸ MOLHO 2010, xv-xxx.

⁷⁴⁹ Az első eset a következő oldalakon található: FIRIDOLFI DA PANZANO 467 – 468 (A dí 25 di febraio 1420). A második pedig a következő helyen olvasható: FIRIDOLFI DA PANZANO 471 - 472 (A dí v di febraio 1420).

szerző már az 1346/1350-es konfliktus során elszenvedett kezdeti inzultusról is fontos részleteket vetett papírra.

„Antonio di Totto di Rinaldo di messer Cianpolo di messer Ridolfo de’Firidolfi da Panzano fedito fu a morte d’una lancia, solo jo cholpo nella tenpia, dal Piovano ea da Charllo di Baldovinetto e Charsilio tutti de’Gherardini, ma chi gli dié il colpof u Charllo e Chasilio era anche co llui insieme a ffare il fatto, e ffu a dí xxviiiio di novembre 1346 e fu in mercholedí sera all’avemaria di lá dal luogho di Donato Peruzi in su la strada, luogho detto la Chasa dell’Abate. Morí poi lunedì a terza a dí iiiio di diciembre 1346 e riposesi il chorpo ne la chiesa di San Nicholò di Firençe. E seghí che messer Ghuido da Montone allora Podestà di Firençe dié loro bando del chapo a’ sopradetti, e piú fu quasto tutti loro chase e beni insino ne’ fundamenti. E piú si furono condanati per l’ordine de la giustizia che Chi ofende popolani et cetera, Baldovinetto de messer lo Piovano e Charsilio de Baldovinetto e Arigho del Piovano Gherardini fanciullo in fasscie e Vanni di messer lo Piovano ciaschuno in tutto in L. semila piccoli, e Baldovinetto era in prigione inanzi al chaso d’Antonio detto per alchuna altra chosa, e funne rifermo per l. 6000 dela condanagione, e ivi finí sua vita e morí di luglio 1348.”⁷⁵⁰

Arról olvashatunk, hogy a Panzani család egyik tagját, Antonio di Totto Rinaldót az Abati ház közelében és Donato Peruzi „helye” (*luogho di Donato Peruzi*) mellett egy lándzsával megsebesítették, a sérülésébe pedig hat nap után halt bele. Az elhunytat ezután a San Nicholò templomban helyezték örök nyugalomra. A támadói a feljegyzés szerint Piovano, Charllo és Charsilio voltak, mindhárman a Gherardini családból. A tettük nem maradt következmények nélkül, hiszen a podestà az embereivel leromboltatta a gyilkosok házait és egyéb javait is elkoboztatta. Luca di Firidolfi da Panzano szemléletes beszámolójából azt is megtudjuk, hogy a városi hatóság által elindított eljárás a „*Chi ofende popolani*” kezdetű rubrica alapján történt. A krónikás azon Gherardinik nevét is felsorolja, akiknek ezen felül még 6000 líra pénzbüntetést is ki kellett fizetniük.⁷⁵¹

Megállapítható tehát, hogy a városi igazságszolgáltatás a támadást követően szinte azonnal működésbe lépett és nagyon komoly büntetést szabott ki, amelyet végre is hajtottak. A következő fejezetben viszont arról olvashatunk, hogy ezzel a konfliktus mégsem ért véget, ugyanis Piovano és Charllo Gherardini Nápolyba ment, ahová a Panzani család „hú barátja” Naccio di Lapo Soldani a család fejének utasítására követte őket.⁷⁵²

⁷⁵⁰ FIRIDOLFI DA PANZANO 467 – 468 (A dí 25 di febraio 1420).

⁷⁵¹ FIRIDOLFI DA PANZANO 467 – 468 (A dí 25 di febraio 1420).

⁷⁵² FIRIDOLFI DA PANZANO 468 (A dí 25 di febraio 1420).

„Il Piovano e Charrlo Gherardini andarono a Napoli di dicembre 1346, e Matteo e Lucha di Totto da Panzano mandarono Naccio di Lapo Soldani loro fedele amicho per eser avisati di loro andamenti. Morí il detto Naccio d' aghosto 1347 a Napoli.”⁷⁵³

A leírás nem szolgál bővebb információval arról, hogy mi lehetett a Gherardinik elutazásának oka és így a célok sem világosak. Valószínű ugyanakkor, hogy a gyilkosságban részt vett testvéreknek a saját személyükkel is felelniük kellett volna a tetteikért, de erre nem voltak hajlandók és ezért elhagyták Firenzét. Az is lehetőségként merülhet fel, hogy a két család közötti esetleges békéltetésen – ami egyébként a krónikában nincs leírva – nem vettek részt és ezért megfosztották őket a jogaiktól, vagyis száműzöttekké váltak. Természetesen a házak lerombolása mellett az azonnali száműzetés lehetősége is felmerül, de a krónikás nem szolgál további adattal. Abban viszont biztosak lehetünk, hogy a Panzani család továbbra is kifejezetten ellenséges viszonyban volt velük. Naccio di Lapót minden bizonnyal azért küldték utánuk Nápolyba, hogy szemmel tartsa őket és adott esetben a Panzaniknak jelenthessen a helyzetükről. A család barátja, azonban 1347-ben meghalt. A *Ricordi* nem számol be a halálának körülményeiről, de abból, hogy ezt követően felgyorsultak az események, arra tudunk következtetni, hogy a Gherardiniknek köze lehetett hozzá. Lucha di Totto da Panzano, a család egyik rangidős férfinja szinte rögtön utánuk indult. Érdekesség, hogy a Gherardini testvérek ekkor már nem Nápolyban, hanem Pratóban tartózkodtak. Lucha di Tottót elkísérte egy Michelozzo nevű férfi is, aki nem csak a Panzanikkal, hanem a Prato élén álló Ghuacaloti családdal is baráti viszonyban volt. A küldetés azonban kudarcra járt, a Gheradinikhez ezúttal nem tudtak közel férkőzni, ráadásul Firenze városa még meg is büntette Luchát és Michelozzót, sőt a krónikás arról ír, hogy nagy jogtalanság („*grande torto*”) lett az eljárásból.⁷⁵⁴

„A dí xx di novembre 1348 andó messer Lucha di Totto da Panzano in Prato, andó detto dí per offendere Charllo e Charsilio Cherardini, e menó secho di fantti molti atti e fedelissimi di chasa, coé Toçço e jo che' avea nome Michelaçço, i quali chosí sendo in Prato co messer Lucha, che sentore si fusse a Charllo e amicizia co la famiglia de' Ghuaçaloti che governavano Prato (...) i detti Tozzo ed Michelazzo fabbro a grande torto e a gran pecchato di lui.”⁷⁵⁵

⁷⁵³ FIRIDOLFI DA PANZANO 468 (A dí 25 di febraio 1420).

⁷⁵⁴ FIRIDOLFI DA PANZANO 468 (A dí 25 di febraio 1420). Giovanni Ciappelli a Panzani krónika egyik legfontosabb részletének tartja a vonatkozó bejegyzést, hiszen a bírósági eljárás gyakorlatáról beszámoló ritka narratív források egyike. CIAPPELLI 2014, xy;

⁷⁵⁵ FIRIDOLFI DA PANZANO 468 (A dí 25 di febraio 1420).

A történet azonban ezzel nem ért véget: 1350-ben Charllo Gherardini feltűnt Firenzében, még hozzá titokban. Ekkor a korábbi bejegyzésben is szereplő Lucha di Totto egy Antonio nevű férfival, akiről az derül ki a forrásból, hogy az 1346-ban elhunyt Antonio di Totto Rinaldo fia volt, a gyilkos kiderített tartózkodási helyére ment és végül a Santa Margherita templom harangtornyában sarokba szorították. Ekkor a kitört küzdelem hírére a podestà is a helyszínre érkezett, akinek az emberei végeztek Charllóval. Érdekes közjáték, hogy Luca da Panzano szerint egy másik Gherardini is jelen volt, aki csupán tizennégy éves lehetett és végül életben hagyták.⁷⁵⁶

„A dí 13 di giugno 1350 che ffu domenicha in sulla nona senttimo come Charllo di Baldovinetto Gherardini ere ochultamente in Santa Margherita a Montisci, e ivi Lucha di Totto da Pançano, chef u poi cavaliere, andó lá com Tommasino d'Antonio suo nipote a chui detto Charllo avea morto il padre e fuvi molti amici, e l'detto Carllo entró nel chanpanile e fě grande difesa, e trassevi a rumore piú conestaboli del Podestá e 'Sevitore e 'lBargiello, in modo l'amazarno a presença del mio nipote Tomasino a chui detto Charllo tolseil padre, e perché piccolo fusse el fanciullo, pure vollemo vi si ritrovasse. E piú presono Lullo suo compagno e jo fanciullo d'anni 14 ch'aveva nome Charsilio di Baldovinetto Gherardini, di che Charllo cosí morto fu dato a la famiglia del Podestá di Firenze e Lullo vivo, e furon Carllo cosí morto e Lullo vivo istrascinati per Firenze a dí 14 di giugno 1350 e impiccati in sulle forche.”⁷⁵⁷

A Gherardini testvérek utáni hajsza leírása a bosszúállásra utaló kifejezéseket egyáltalán nem tartalmazza, de a különböző fordulatokból ítélve egyértelmű, hogy egy vendetta leírását olvashatjuk, amely lényegében csak azért maradt el, mert a hatóság emberei közbeléptek. A *Ricordiban* olvasható leírásnak először két, véleményem szerint kiemelkedő pontjára hívnám a figyelmet. Az egyik a kezdeti sértést elszenvedő család szokatlanul aktív szerepe. A másik pedig a Charllo bujkálására és a podestà közbelépésére való utalások a történet végén. A történet elején olvashattuk, hogy a városi hatóság több szempontból is komoly büntetéseket rótt ki a Gherardini család tagjaira. Ennek ellenére a Panzani család mégis hajtóvadászatot indított ellenük, ami arra utal, hogy nem tartották elégségesnek a firenzei hatóságok által kiszabott ítéletet. A társadalmi játékelmélet modelljei szerint ebben a helyzetben a bosszúálló stratégiát követő csoport tagjai valamilyen érték elérését remélhették az akciótól. Azonban a sértést elkövető féllel szemben a hivatali szervek már foganatosították az anyagi jellegű szankciókat, amiből minden bizonnyal a meggyilkolt fél családja is részesülhetett. A Velluti-Mannelli konfliktushoz hasonlóan szóba jöhet a vendettával elérhető morális cél is, vagyis a

⁷⁵⁶ FIRIDOLFI DA PANZANO 469 (A dí 25 di febraio 1420).

⁷⁵⁷ FIRIDOLFI DA PANZANO 469 (A dí 25 di febraio 1420).

családi becsület megőrzése. Azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a megbüntetett, de személyükben sértetlen Gherardini családtagok az elszenvedett szankciók és az ezzel járó erkölcsi veszteség miatt felelősnek tekinthették a Panzanikat. Ez a gondolat – a két család között húzódó korábbi ellentéttel együtt – azt is eredményezhette volna, hogy a Gherardini testvérek további sérelmet okozzanak a Panzaniknak. Így a megfigyeltetésük Soldano által Nápolyban kettős célt szolgálhatott: egyrészt egy későbbi vendetta előkészítését, másrészt annak megelőzését, hogy a gyilkosok észrevétlenül vissza tudjanak térni Firenzébe és esetleg újabb kárt okozzanak. A nézeteltérés akkor lépett magasabb szintre, amikor Soldano meg nem nevezett módon elhunyt és a Panzanik értesültek róla, hogy a gyilkosok már Pratóban vannak. Ez jelzés értékű lehetett, hiszen a város a firenzei érdekszféra része volt és így már nagyon közeli helyszínnek számított. Ezt mutatja az is, hogy a Panzanik ekkor már nem különböző megbízottakat küldtek a felkutatásukra, hanem a meggyilkolt családfő testvére kelt útra, egy olyan személlyel, aki fontos kapcsolatai révén elsimíthatta volna a súrlódásokat a helyi vezetéssel.

A pratói tevékenységüket nem koronázta siker, így a krónikában legközelebb akkor értesülünk a Gherardini testvérekről, amikor kiderült, hogy egyikük titokban Firenzében tartózkodott. A *podestà* és embereinek közbelépése három lényeges pontra bontható. Egyrészt meggyilkolták Charllót, másrészt életben hagytak egy vele tartózkodó fiút, harmadrészt pedig nem büntették meg a Panzanikat a magánakciójukért. Az utóbbi azért is érdekes, mert ebben az esetben vélhetően ők támadtak rá a Gherardini családtagra. Az hogy őket mégsem érte hatósági szankció, arra utal, hogy a két fél nem rendelkezett egyforma városi státusszal, vagyis a hatóság előtt nem számítottak egyenrangúnak. Ezek a történeti pontok alátámasztják azt a korábban megfogalmazott feltételezést, hogy a Gherardini testvéreket, de legalábbis Charllót, a firenzei hatóság száműzöttnek nyilváníthatta. Ez a helyzet lehetővé tette a hajtóvadászatot, melyet a Panzani család a sértést elkövető személyek ellen indított, ugyanakkor a *podestà* végül nem engedhette, hogy a város területén hajtsák végre vendettájukat. Azzal, hogy a hatóság emberei végeztek Charllóval, tulajdonképpen egy törvényesen kiszabott büntetést hajtottak végre. Ő ugyanis száműzöttként nem térhetett volna vissza a városba, és amikor ezt titokban megtette, vélhetően nem csak a rivális család, hanem a rendfenntartók elől is bujkált. Az eset harmadik mozzanata, egy Gherardini fiú életben hagyása is arra utal, hogy a *podestà* kifejezetten Charllót tartotta bűnösnek és nem kollektív ítéletet hajtott végre. További adat hiányában csupán feltételezem, hogy ez elősegítette a nézeteltérés befejezését. Hiszen ha a Panzani család tagjai szolgáltának „igazságot” az

további vendettákhoz vezethetett volna, nem is szólva arról, ha esetleg megsértik a jelenlévő fiút is. A városi hatóság emberei által szolgáltatott ítélet azonban legitim lezárást kínált. A közbelépés végső soron illeszkedett abba az irányvonalba, amely szerint a város célja nem a konfliktusok megoldása, hanem a továbbterjedésük megakadályozása volt. A történet jelentős forrásértéke annak köszönhető, hogy olyan egyedülálló narratív szöveg, amelyben minden valószínűség szerint a száműzötteken való bosszúállás lehetősége jelenik meg. A vendetta végrehajtásának egy város által biztosított jogi kiskapuja. Ez azonban nem csak a megsértett család számára jelenthetett segítséget, hanem adott esetben Firenze is jól járhatott vele. Forrásunk nem tér ki arra, hogy a városi hatóság követte vagy megfigyelte volna a száműzött férfiakat. Erre sem szándékuk sem erőforrásuk nem lehetett. Ismert tény, hogy egyes jelentősebb családokat, például a 15. század elején a Medici család egyes tagjait, ellenőrizték a száműzetésük alatt. Egy kisebb családok közötti konfliktus esetén azonban Firenzének nem lehetett kapacitása a belpolitikai szempontból jelentéktelen száműzöttek állandó szemmel tartására. Így a kevésbé fontos esetekben – mint például a Panzani-Gherardini konfliktus – a megsértett család önálló akciójára hagyatkozhattak. Ebben az esetben ugyanis a hatóság és a család érdekei azonosak voltak: a bajkeverő semlegesítése, további konfliktusok megakadályozása. Ez a viszony a leírt esetben egyértelműen működött, hiszen nem a podestà emberei derítették ki Charllo tartózkodási helyét, hanem a Panzanik. A hatóság az információ birtokában a város határán belül már a saját joghatóságának megfelelően tudott eljárni. Azt, hogy az ilyen magánakciók még akkor sem lehettek mindennaposak, ha egyeztek a város szándékával, a krónikás által leírt nehézségek is mutatják. A szerző leírásában érdekes kitérőt jelent Lucha di Panzano és követőjének pratói megbírságolása, ami arra utal, hogy az üldözésnek még az adódó lehetőség és felkészültség mellett is lehettek földrajzi korlátai és kockázatai. Luca da Panzano tulajdonképpen négy éven keresztül dokumentálta a gyilkos hollétét, ami kiterjedt információs hálózatról árulkodik. Kétségtelen, hogy a Panzani család tehetős kereskedő és pénzügyletekkel foglalkozó famíliaként rendelkezhetett olyan erőforrásokkal, hogy ezt végig tudják vinni. Játékelméleti szempontból megállapítható, hogy a Panzani család felismerte a lehetőséget a bosszúálló stratégia megvalósítására. Ez ugyanis ebben az esetben a közösség szempontjából nem számított dezertáló magatartásnak. Ugyanakkor a közösség, vagyis Firenze, a saját területén a podestà hatékony közbelépésével már behatárolta az egyéni megoldás lehetőségét: a bosszúálló stratégia helyét a közösségi büntetés vette át.

7.3.3. A Panzani-testvérek kalandja Nápolyban, avagy Giovanni Ciecie meggyilkolása.

Luca di Panzano munkájában, egy másik vendettáról is részletes beszámolót olvashatunk. Az információ gazdag leírás Matteo Firidolfi meggyilkolását, valamint az ezt követő bosszúállást mutatja be. Az eseménysor vizsgálata történettudományi szempontból azért is fontos, mert az áldozat a krónikás apja volt. Az esetet a *Ricordì*ban az alábbiak szerint olvashatjuk.

„Richordo chome esendo io Lucha di Matteo di messer Lucha de'Firidolfi da Panzano ito Podestà di Tizana contado di Pistoia insino a dì 30 di dicembre 1419, e del mese di maggio 1420 coé in calendi, avemo sentore che Giovanni del Ciecie, contadino di paese bene che non lavorava, traditore e asasino, il quale diede d'una lancia lui e uno suo compagno che avea nome Michele Bianchini di detta villa di Panzano avelenata, che venendo Matteo nostro padre da Ghaiuole mercholedì a dì 10 di maggo 1399, esendo a la via de la Chrocie che é quando si viene da Panzano a venire inverso il palagio che si dicie di messer Lucha di Totto, esendo nostro padre di detta lancia avelenata a tradimento uscendo d'uno siepe jo suo champo ch'è in su la via di detta strada, in modo che Matteo nostro padre morì de detta fedita a dì xvij di maggio 1399, dissono medici la fedita non era tale che non sendo avelenato il ferro, sarebbe scampato.”⁷⁵⁸

Luca di Panzano szerint 1399. május 10-én Matteo Firidolfi a utcán haladt, amikor Giovanni del Ciecie észrevette és azon nyomban megtámadta. A támadónál volt egy lándzsa, amivel megszúrta Matteót. Giovanni az áldozatával ellentétben nem egyedül volt, hiszen vele tartott Michele Bianchini is. Miután az inzultust elkövették, az agresszorok rögtön elmenekültek. Matteo a sérüléseibe hét nap múlva, vagyis május 17-én halt bele. A beszámoló nem tartalmaz utalást a támadás okaira, de a szerző rövid jellemzést ad a támadóról. Szerinte Giovanni del Ciecie a „jó vidéki területek lakója volt, nem dolgozott, áruló és orgyilkos volt.”⁷⁵⁹ Luca da Panzano még azt is hozzá teszi, hogy ezeket a dolgokat Luca di Totto elbeszéléséből tudja, aki valószínűleg azonos az előző vendetta leírásában is fontos szerepet játszó Lucával.⁷⁶⁰ Az, hogy a krónikás csak hallomásból jegyezte le a történeteket azért is logikus, mert Luca di Panzano a támadás idején csupán hat éves volt, a testvérei pedig még nála is fiatalabbak, így természetesen erről nem is lehetett személyes benyomása.⁷⁶¹ Matteo temetésének leírásánál

⁷⁵⁸ FIRIDOLFI DA PANZANO 471-472 (A dí v di febraio 1420).

⁷⁵⁹ FIRIDOLFI DA PANZANO 471-472 (A dí v di febraio 1420).

⁷⁶⁰ FIRIDOLFI DA PANZANO 468 (A dí 25 di febraio 1420).

⁷⁶¹ Életrajzi érdekesség, hogy a krónikás arról ír, hogy édesapja temetésének idején körülbelül négy éves volt. A levéltári dokumentumokból ugyanakkor tudjuk, hogy 1393-ban született. A szerző a saját születésével kapcsolatban még egy hibát vét a *Ricordì*ban: arról ír, hogy május 2-án született, holott a levéltári források szerint május 26-án. MOLHO - SZNURA xii.

még azt is megemlíti, hogy ő és a testvérei csupán azért nem álltak bosszút apjuk gyilkosán, mert a koruk miatt nem tudtak.⁷⁶²

*„Narreró qui da pié chome n’abiamo fatto vendetta noi figliuoli di Matteo di messer Lucha soporadetto, che che quando il chaso di sua morte avvennea io Lucha suo figliuolo maggiore avevo circha ad anni quatro, Tomasso mio fratello aveva mesi 18 e matteo mio fratello non era nato”*⁷⁶³

Bár ez erős túlzás lehet a szerzőtől, nyilvánvaló, hogy az esemény komoly érzelmi hatást gyakorolt rá.

A Panzani család számára a vendettára 1420-ban nyílt lehetőség. A krónikás ugyanis valahogyan hírért vette, hogy Giovanni del Ciecie Nápolyban tartózkodik, mire rögtön írt a testvéreinek és a nagybátyjának, hogy induljanak el utána. A szerző helyzete saját leírása szerint bonyolultabb volt, hiszen ekkor egy a firenzei contadóhoz tartozó település podestája volt. Így külön engedélyt kellett kérnie Firenze városától, hogy Nápolyba mehessen. Miután ezt megkapta, négy megnevezett kíséreléssel elindult. A városhoz érve egy Ruggiello nevű illetőnél kaptak szállást, ahonnan szemmel tudták tartani azt az utat, amelyen Giovanni del Ciecie szokott közlekedni. Két nap múlva kiderült, hogy az „áruló” egy másik szállásra ment, ahol meglepő módon Firenze város hivatalos küldöttével, Palla di Palla Strozival és Giovanni Tolsinivel együtt tartózkodott.⁷⁶⁴

*„Sentendo chom’è di sopra detto Giovanni traditore e asasino era a Napoli e avendo lettere di ciò da Antonio di messer Lucha mio zio e da Tommaso e Matteo mia frategli, diliberammo io andassi a Napoli con alchuno compagno per amazare detto Giovanni di Ciecie, e perché io ero Podestá ordinó mio zio e miei fratelli, con dire io avevo difetto di ssciesa, che io mi potessi asentare per ire a’ bangni fuori del contado di Firenze, e cosí ebbi licienza a dí 5 di maggio da’ Singnori e Collegi (...) A dí 3 di giugno sapemo chome detto Giovanni di Ciecie tornava in su l’albergho del Paone chon Palla di messer Palla degli Stroççi ch’era a la reina Govanna di napoli per imbasciadore per lo Chomune di Firenze e anche v’era col detto imbasciadore Giovanni Tolosini detto Grasso.”*⁷⁶⁵

A Panzanik ekkor (a leírás szerint illendően kiöltözve) a követek közelébe férkőztek és bár Matteo támadóját azonosítani tudták, ezt követően még biztosra kellett menniük. Mikor Giovanni del Ciecie elhaladt a már említett szállásuk előtt, megkérdezték a háziúr fiát is, aki

⁷⁶² FIRIDOLFI DA PANZANO 472 (A dí v di febraio 1420).

⁷⁶³ FIRIDOLFI DA PANZANO 472 (A dí v di febraio 1420).

⁷⁶⁴ FIRIDOLFI DA PANZANO 472 (A dí v di febraio 1420).

⁷⁶⁵ FIRIDOLFI DA PANZANO 472 (A dí v di febraio 1420).

megegerősítette a kilétét.⁷⁶⁶ Miután tehát egyértelművé vált, hogy ő az, akit kerestek csak a lehetőséget kellett a megtámadására kialakítani. Kifigyelték, hogy a fentebb említett hivatalos személyek társaságában minden reggel a S. Maria delle Carmine nevű templomba megy misére, azonban a hivatalos firenzei küldöttek jelenléte miatt ekkor sem tudtak lépni. Ezt követően újabb akadállyal szembesültek, hiszen a következő napon Nápolyt elárasztották a fegyveresek. Francesco da Chutingniuola ugyanis Luca da Panzano beszámolója szerint közel ötezer fős sereggel vonult be a városba, még hozzá éppen a Carmine-kapunkeresztül, így nem tudták kivitelezni terveiket.⁷⁶⁷ Ezután különböző okokból több mint egy hónapig nem tudtak Ciecie közelébe férközni. A *Ricordi* sorai alapján végül a saját életük és veszélybe került és lopakodva kellett elmenekülniük Nápolyi Johanna joghatósága alól: „*avemo di grande noie per la via e per paure e andamo tutte notte, ch'era lume di luna, e alogiamo in sul di Fondi nella terra di meser Christofani Ghaetani, fuori de giurisdizione de la reina.*”⁷⁶⁸ . Vagyis nagy viszontagságot kellett kiállniuk az úton, a félelemtől csak éjszaka a hold fényénél haladtak és egy Gaetani birtokon szálltak meg, a királynő joghatóságán kívül. A történet ugyanakkor számukra „szerencsés” fordulatot vett, hiszen mikor már útban voltak hazafelé, Mariotto de'Bardi üzent nekik, hogy látta, amint az „áruló” Nanni di Ciciét eltemetik a nápolyi San Lorenzóban. Luca da Panzano a leírást némileg sejtelmesen fejezi be, hiszen a leírtakból nem derült ki mi történt apjuk gyilkosával. Ezt azzal is kiegészíti, hogy a nápolyi üzlettársuk, Antonio di Gezzo levelet írt a Panzano testvérek anyjának.⁷⁶⁹ Ebben a krónikás szerint az alábbi szöveg volt olvasható: „*Giovanni di Ciecie traditore era suto fedito a morte da questi figliuoli di Matteo di messer Lucha de' Firidolfi da Panzano per loro vendetta, e che lui mori di dette fedite e fu sotterato in San Lorenzo di Napoli*”.⁷⁷⁰ Azaz apjuk gyilkosa végül elhunyt a sérülések következtében, amelyet Matteo fiai okoztak neki, még hozzá bosszúból. A levél tényszerűségét a temetés konkrét leírása is fokozza. A *Ricordi* vonatkozó része egy érdekes adalékkal zárul, ugyanis mint Luca di Panzano leírta, a vonatkozó levél a visszaemlékezés lejegyzése idején nála volt: „*questa lettera abbiamo noi a casa, e grazie di Dio e de la ragone fu gran fatto avere chondotto questa chaso in quello pericholo e asedio e sospetto ch'avea Napoli allora, Iddio lodato.*”⁷⁷¹

---

⁷⁶⁶ FIRIDOLFI DA PANZANO 473 (A dí v di febraio 1420).

⁷⁶⁷ FIRIDOLFI DA PANZANO 473-475 (A dí v di febraio 1420; 1420).

⁷⁶⁸ FIRIDOLFI DA PANZANO 475 (1420).

⁷⁶⁹ FIRIDOLFI DA PANZANO 475 (1420).

⁷⁷⁰ FIRIDOLFI DA PANZANO 475 (1420).

⁷⁷¹ FIRIDOLFI DA PANZANO 475 (1420).

A Panzani családtörténetben olvasható második vendetta újabb értékes információkat tartalmaz a bosszúállással kapcsolatban. Egyértelmű, hogy a szerzőben és a családjában is mély nyomot hagyott a családfő, Matteo meggyilkolása. Az elszenvedett sértés és a megtorlás között több mint huszonegy év telt el, vagyis a *Ricordi* a *Cronica domesticához* hasonló beszámolót ad a hosszú ideig lappangó ellentétekről. A leírás hitelességét olyan részletek támasztják alá, amelyek az eseménysort életszerűvé teszik. Ezek közül fontosnak tartom azokat a sorokat, amelyek Giovanni del Ciecie azonosításával kapcsolatosak. Természetes, hogy a krónikás, aki az elszenvedett inzultus idején még csak hat éves volt, nem emlékezhetett Giovanni kinézetére, ahogy az is könnyen elképzelhető, hogy a gyilkos ennyi idő alatt sokat változhatott. Az illető a családi emlékezetben olyan személyként maradt meg, mint aki az egyébként gazdag contado lakója volt, de ennek ellenére ő maga nem dolgozott, hitvány és nem utolsósorban áruló orgyilkos volt. A történetből nem lehet megállapítani, hogy ezeket a jellemvonásokat a krónikás utólag, a gyilkosság ismeretében tulajdonította neki vagy egy 1399-ben már meglévő konfliktusra utalnak. Mindenesre újfent levonható az a megállapítás, hogy a Matteo halálával végződő támadás okai nem ismertek. Az, hogy a gyilkos nem egyedül volt, szemben a magányos Matteóval talán a helyzet aszimmetriájával hangsúlyozza ki az agresszor vélt gyávaságát, hitványságát.

A Panzani család stratégiája a fő elemeit tekintve párhuzamba állítható a korábbi történetben olvasottal. A család kapcsolatait és információs hálóját kihasználva a gyilkos nyomára bukkantak, ezúttal is Nápolyban. A korábbihoz hasonló módon útra keltek, hogy bosszút álljanak a sérelmekért. Ezúttal is két ok merülhet fel motivációként a bosszúálló stratégia megvalósítására: a további konfliktusok megelőzése és az erkölcsi kár megtorlása. Mivel a krónikás által leírtakból tudjuk, hogy 1420-ban tulajdonképpen már Giovanni del Ciecie kinézetében sem voltak biztosak, ezért feltételezhető, hogy a gyilkos már nem jelenthetett folyamatos fenyegetést. Így megfogalmazható, hogy a bosszúálló stratégia mögött húzódó motiváció ezúttal az elszenvedett morális kár megtorlása volt. A Panzanik a Gherardini testvérek elleni hajszához hasonlóan ismét egy olyan kikaput próbálhattak kihasználni, ami lehetővé tette a vendettát. Erre utal legalábbis, hogy Giovanni del Ciecie áruló orgyilkosként szerepel a szövegben, ami sejteti, hogy az illető törvényen kívüli lehetett. A szerző és csapata Nápolyba érve nem várt fordulattal szembesült: a gyilkos hivatalos személyek kíséretében tartózkodott. A *Ricordi* arról árulkodik, hogy Luca di Panzano számára a vendetta megvalósításában az 1346/1350-es események emlékezete példaként szolgálhatott.

Összekötő kapocsként volt Lucha di Totto személye, aki 1350-ben bosszút tudott állni és személyesen is el tudta mesélni a tapasztalatait a krónikásnak.

7.4. Lapo di Giovanni Niccolini De'Sirigati és a családi identitás

7.4.1. A krónikás és családja

A vendetta kiemelkedő helyet foglal el a Sirigati-féle *ricordanze* lapjain, amelynek címe *Libro degli affari proprii di casa*. A történeti munkát a firenzei kereskedő és politikus Lapo Niccolini (1356 - 1430) írta.⁷⁷² A szerző az *Arte della Lana*, vagyis a gyapjú kereskedők céhének tagjaként kezdett el politizálni. 1389-ben már a priorok egyike volt, 1401-ben és 1405-ben *gonfaloniere di giustizia* lett, 1406-ban pedig annak a tanácsnak (baliának) volt a tagja, amely a Pisa ellen indított hadjáratot irányította.⁷⁷³ Ekkor olyan befolyásos személyekkel került egy bizottságba, mint Maso de Albizzi vagy Bernardo Cavalcanti. A 14. század utolsó harmadától kezdve a nagyobb céhek tagjai ismét többségbe kerültek a város vezető hivatalnokai között. Firenzében ekkor egy kvázi oligarchikus rendszerként jellemzett kormányzati modell alakult ki, amelynek az egyik alaptézise volt, hogy a politikai elithez tartozó családok egyike se alakíthatott aránytalan befolyást. Najemy a különböző tanácsüléseken lejegyzett felszólalások számának elemzéséből arra következtet, hogy a várost az 1400 körül egy tizenhárom-tizennégy családból álló csoport irányította. A fontosabb tisztségekből azonban a politikai kiegyensúlyozottság elve miatt, a kevésbé befolyásos, de a fő politikai irányvonalat képviselő személyek is részesülhettek. Lapo Niccolini is ebbe a nagyobb létszámú csoportosulásba tartozott.⁷⁷⁴

A családi krónika lapjain fontos helyet tölt be egy vendetta rövid leírása. Az első fejezetben arról olvashatunk, hogy a Sirigati család első név szerint is ismert őse, Ruzza d'Arrigo di Luchese di Bonavia de'Sirigati egy bosszúállásban végződő nézeteltérésben vett részt. A krónikás Ruzzával kapcsolatban más információkat is megoszt. Ezek alapján nem csak ellenségeivel, de testvéreivel is nézeteltérése volt így a Sirigati család két részre szakadt. Lapo Niccolini ezt az eseményt nem dátumszerűen írja le, csupán támpontot ad: ez akkor történt, amikor a guelfeket először száműzték Firenzéből. Így csak következtethetünk rá, hogy ez vélhetően 1260-ban vagy közvetlenül utána történhetett.⁷⁷⁵ Az ezt követő családtörténet – bár a szerző más ágakat is említ - csupán Ruzza egyenes ági leszármazottaira koncentrál.⁷⁷⁶ Lapo

---

⁷⁷² A *Libro*t elsősorban a firenzei családok felépítésével és fejlődésével foglalkozó kutatók vizsgálták, mivel Niccolini részletesen beszámol a saját házasságairól, a rokonságához való viszonyáról és a gyermekei felé megfogalmazott elvárásairól is. NICCOLINI DI CAMUGLIANO 1925. 1-19; KLAPISCH-ZUBER 1987, 69.; KUEHN, 31-33.

⁷⁷³ Lapo Niccolini életéről lásd: TRIPODI 2013.

⁷⁷⁴ NAJEMY 2006, 195.

⁷⁷⁵ A guelfek száműzésére lásd NAJEMY 2006, 72-74.

⁷⁷⁶ „Di quello Luchese e de'suoi figliuoli dicese molta gente e sonna assai a'miei di, ma, perchè non ne hanno a fare nostra materia, gli preterisco e ritorno a Ruzza, mio principio e di mio lato”. LAPO NICCOLINI 567.

Niccolini korára a többi ágról megfakulhatott a családi emlékezet, de a 15. századra a firenzei családmódel is átalakult. Klapisch-Zuber rámutat, hogy a *Libro* keletkezésének idejére a család fogalma kiterjedését tekintve szűkebb lett, a szerteágazó nagy házak helyét az különvált oldalágak vették át. A kutató nézőpontja szerint ez a tendencia figyelhető meg a Niccolini család 15. századi modelljében is.⁷⁷⁷

A *Libro degli affari proprii di casa* -ban Ruzza jellemvonásai között arról olvashatunk, hogy a szerző öse olyan nagytermetű, testileg és lelkileg is szép ember volt, aki körülbelül százharminc évig élt.⁷⁷⁸ Az egyértelmű túlzásokból megállapítható, hogy a krónikás számára családjának alapítója Donato Velluti öséhez, Piero di Giovannihoz hasonlóan a família legendás alakja lehetett. Más szempontból is párhuzam vonható a *Libro* és a *Cronica domestica* között: Ruzza az előkelő, lovagi származás szimbóluma volt a 15. század elején élt Lapo Niccolini szemében. Ezek a gondolatok a család politikai ambíciói miatt fontos viszonyítási pontot jelenthettek. A Niccolinik csupán a 14. század elején költöztek be Firenzébe, de megállapítható, hogy rövid idő alatt komoly karriert tudtak kiépíteni.⁷⁷⁹ A céljaik és a képességeik ellenére, a korabeli városban az „új emberek” közé tartoztak. A vezető firenzei oligarchák, például az Albizzik, nemcsak a jelentős pénzügyi tevékenységüket, hanem harctéri erényeiket és előkelő származásukat is rendre hangoztatták.⁷⁸⁰ Ezért is lehetett fontos a krónikás számára a távoliős, Ruzza tetteinek lejegyzése, amelyek között a következő esetet is olvashatjuk.

7.4.2. Ruzza d'Arrigo di Luchese di Bonavia de'Sirigati vendettája

A *Libro* szerint Ruzza egyik unokatestvére egy vadászaton vett részt a Scolari család tagjaival. Amikor eleresztették a kutyáikat nézeteltérés támadt közöttük, ami egy tragikus jelenethez vezetett: az egyik Scolari a dárdájával megölte Ruzza rokonát. Tettének súlyosságát a gyilkos még egy sértéssel is fokozta, hiszen később külön felvette a kapcsolatot a Sirigati családdal, hogy visszakérje a fegyverét, amit a holttestben hagyott. A sértésen Ruzza feldühödött és meggyilkolta őt – méghozzá az általa visszakért dárdával – majd arra buzdította a Scolariakat, hogy menjenek el a gyilkos eszközért a közeli Rimaggióba. Ők azonban, bár befolyásos család voltak, végül inkább békét kötöttek Lapo Niccolini öseivel. A

---

⁷⁷⁷ KLAPISCH-ZUBER 1987, 75-76.

⁷⁷⁸ „Questo fu uno uomo grande del corpo, e bello, e pro della persona e vivette circa a cento trenta anni.” LAPO NICCOLINI 568.

⁷⁷⁹ KLAPISCH-ZUBER 1987, 69.

⁷⁸⁰ A korlátozott oligarchiáról: NAJEMY 2006, 185-196.

megállapodásuk a megszokott módon, házassággal került szentesítésre: Ruzza fia, Niccolino elvett feleségül egy Scolari lányt.⁷⁸¹

Lapo Niccolini számára a távoli múltban élt felmenőhöz, akit a család őseként határozott meg, az ismertett jellemvonásai mellett a vendetta is kapcsolódott. A krónikás a leírt bosszúálláshoz nem fűzött negatív értékítéletet. Sőt, külön kiemelte, hogy így kerülhetett Scolari asszony a családjába. A történetben több olyan részlet is olvasható, amelyek más vendetták elbeszéléseiben is megjelennek. Ilyenek a vadászat közben kirobbant nézeteltérés és a szemben álló szereplők szájába adott mondatok. A Scolari által elkövetett sértés kettős: egyrészt a gyilkosság ténye, másrészt a tiszteletlenség. Utóbbi azt jelképezhette, hogy a Scolari nem tartottak a Sirigati családtól. Ezt azok a sorok is kiegészítik, melyekben Lapo Niccolini többször említi a Scolari család nagy és hatalmas voltát, befolyását. Az utalások nem tekinthetők túlzásnak, hiszen 1267-ben, amikor a ghibellinek vereséget szenvedtek Firenzében, a Scolari a legbefolyásosabb száműzöttek közé tartoztak.⁷⁸² Az elszenvedett veszteség és a szándékosan tekinthető megalázás a családi krónika alapján nem törte meg Ruzzát, hiszen a dárdát visszakerő illetőt meggyilkolta, majd egy vidéki településre „hívta” ellenfeleit. Ők azonban – vélhetően a további következményektől tartva - nem mentek el. A *Libro degli affari proprii di casa* első fejezete tehát egyrészt teljesíti a szerző egyik vélhető célkitűzését, vagyis bizonyítja a Niccolinik ősi voltát. Másrészt fontos, hogy a lovagi, miltáris érényekhez kapcsolva említi a vendetta történetét. Nem olvashatunk arra vonatkozó utalást, hogy a városi kormányzat a gyilkosságot vagy a vendettát szankcionálta volna. A történetben Ruzza stratégiája a megfélemlítésre épült, amelynek fontos eleme volt a sértésre, megfelelő pillanatban adott erőszakos válaszreakció. Természetesen lehetősége nyílhatott volna arra is, hogy nem kezdeményez további konfliktust a vélhetően befolyásosabb Scolariakkal. Ám a kockázatok ellenére Ruzza a saját oldalán tartotta a kezdeményezést: lényegében kihívást intézett a rivális családhoz és fellépése a Scolari meghátrálásához vezetett. A családfő stratégiája két szempontból is sikert hozott: egyrészt - legalábbis ahogyan Lapo Niccolini értékelte - győztesen kerültek ki egy erősebb családdal vívott harcból, másrészt hosszú távú

---

⁷⁸¹ LAPO NICCOLINI 568-569.

⁷⁸² NAJEMY 2006, 21; NEMETH-PAPO 78. Érdekes, hogy Giovanni Villani a guelf és ghibellin családok bemutatásakor megjegyzi, hogy a Scolari a Buondelmonti klánnal egy consorzióba tartoztak, de a konfliktus kirobbanásakor mégis a ghibellinek oldalára álltak. A további caputokban a firenzei krónikás rendre kiemeli a család szerepét a neves ghibellinek között. 1301-ben Donato Alberti „*giudice*” több Scolari is kivégeztetett. VILLANI 95 (7/29.), 261 (9/60). Giovanni Villani a Sirigati családot ugyanakkor semmilyen formában nem említi, ami jól mutatja a két család közötti erőviszonyt. Felmerülhet annak a lehetősége, hogy a Sirigati család tagjai guelf szimpatizánsként kerülhettek szembe a Scolariakkal, valamikor az utóbbiak száműzésekor. Marco Gentilének, a bevezető fejezetben („*A comune és a consorteria*”) említett gondolatai a pártszerveződés és a konfliktusok viszonyában alá támasztják ezt. GENTILE 2012, 312.

előnyt is tudtak belőle kovácsolni a házassági megegyezés révén. A szerző, ha nem is követendő példaként kezelte a vendettát, a történetben megjelenő magatartást a saját korára vonatkoztatva hasznosnak tarthatta.

7.5. A családi béke és a békéltetés szerepe a *ricordanze* típusú krónikákban.

7.5.1. Békekötések Neri Strinati munkájában

A családi visszaemlékezésekben az erőszakos események leírásai mellett az egyes rivális családokkal kötött békék is fontos szerepet játszanak. Neri Strinati⁷⁸³ krónikája ilyen téren különlegesnek számít. Ugyanis bár a *Cronichetta* lapjain erőszakos megnyilvánulásokról, gyilkosságokról vagy éppen vendettáról nem olvashatunk, a békéltetések említéseiből következtethetünk a családok közötti ellentétekre és azok megoldásaira is. Strinati két 1267-ben történt megegyezésről is említést tesz. A krónikás családjának tagjai az első alkalommal a Della Tosa családdal állapodtak meg, majd nem sokkal később a Trefoni da Empoli családdal is békéltetést kezdeményeztek. A *Cronichetta*-ból megtudhatjuk, hogy a szerző egyik rokona, Duccio először feleségül vett egy Della Tosa lányt, majd ennek viszonzásaként egy bizonyos Durante de Rinieri – nyilvánvalóan a Della Tosa ház tagja - házasodott össze a Strinatik közé tartozó Messer Belfradello lányával.⁷⁸⁴ Az esetből levonható, hogy egyrészt megjelenik a békéltetések hagyományos házassági eleme, másrészt arra is következtethetünk, hogy a két család között korábban komoly nézeteltérés lehetett. A második 1267-es békéltetés is hasonló, azzal a különbséggel, hogy a békét megelőző konfliktusról is értesülünk. A krónika szerint Banco di Messer Belspadello korábban megölte Aliotto Franchi fiát. A *Cronichetta* lapjai alapján a két fél közötti békét a kardinális előtt kötötték meg, méghozzá a jegyzője segítségével.⁷⁸⁵ Carol Lansing felveti, hogy a Neri Strinati által leírt béke stratégiai célt szolgálhatott. A megegyezés megkötése azért lehetett szükséges lépés, mert a guelf Della Tosák a Strinatik közvetlen szomszédjai voltak Firenzében. A ghibellin pártba tartozó Strinatik vélhetően attól tarthattak, hogy a pártjuk száműzésével a rivális városi pártba tartozó

---

⁷⁸³ Neri Strinati az 1250-es években született Firenzében. Családjának egyes tagjai, bár korábban ghibellin szimpatizánsok voltak, 1300 körül a pénzváltók (*Arte del Cambio*) és a gyapjúkereskedők céhének (*Arte del Lana*) tagjai voltak. 1302-ben el kellett hagyniuk Firenzét, ami arra utal, hogy a fehér guelfek táborához sorolták őket vagy legalábbis a fekete guelfek ellenségeinek. A száműzetést Padovában töltötték, ahonnan sem a krónikás, sem pedig a családja nem térhetett vissza. Családtörténeti munkája, a *Cronichetta* a műfaj első ismert írásai közé tartozik. A szerző a történeti munkájában 1266 és 1312 között tárgyalja az eseményeket, amelyek saját életútját is mutatják. Historiográfiai érdekesség, hogy azon kevés történeti munkák közé tartozik, amelyek az eredeti kézirat formájukban maradtak fenn. Sok más családi visszaemlékezéshez hasonlóan, ebben az esetben is megfigyelhető a későbbi generációk kiegészítése, hiszen 1467-ben Belfradello da Strinato a Pazzi összeesküvésről szóló feljegyzéseivel egészítette ki. DIACCIATI 2019.

⁷⁸⁴ NERI STRINATI 110.

⁷⁸⁵ NERI STRINATI 111.

család esetleg a régi sérelmek ürügyén rájuk támadhat.⁷⁸⁶ Ez az eset arra is következtetni enged, hogy az előző békéltetést is hasonló megfontolások teheték szükségessé, amelyeket így a városi politikai helyzet fényében végrehajtott tudatos lépésnek tarthatunk.

Neri Strinati a családja részvételével lezajlott erőszakos eseményeket csak elvétele jegyezte le és csak azokban az esetekben, amikor a leírt békéltetések magyarázata ezt megkövetelte. A konfliktus leírások hiányának elsődleges okaként felmerülhet, hogy a Strinatik valóban kevés erőszakos eseményben vettek részt. A Banco di Messer Belspadello által elkövetett gyilkosság és a feltételezhető konfliktus a Della Tosákkal viszont arra utal, hogy ez nem így volt. A szerző az előbbi inzultust is csak tényként jegyezte le, az eset részleteibe nem ment bele. Felvethető, hogy nem rendelkezett ezekről információval, de fontos szempont, hogy Neri Strinati a 13. század második felében élt, így a vonatkozó eseményeknek akár szemtanúja is lehetett. Amennyiben pedig ő maga mégsem volt ezekben érintett, számos olyan közeli rokona lehetett, akik be tudtak volna ezekről számolni. Nem lehet tehát kizárni, hogy a krónikás rendelkezett összecsapásokra vagy vendettákra vonatkozó információval, azokat ugyanakkor mégsem jegyezte le. Ez arra is utalhat, hogy a szerző történetírói felfogása szerint a családi históriának és tulajdonképpen a saját identitásának az egykori konfliktusok már nem voltak részei. Másrészt ez a sajátosság egy forrástani érdekességgel is magyarázható. Neri Strinati gyakran tesz említést a számára rendelkezésre álló írott dokumentumokról, amelyekre számos esetben kimondottan hivatkozik is. Ezek a békéltetések esetében az ügymenet során felvett jegyzőkönyvek lehettek. A második bemutatott esetben a krónikás ki is emeli a kardinális jegyzőjének közreműködését. A békéltetésekkel kapcsolatos megfontolásokra még alább visszatérek, előtte azonban fontosnak tartom a krónikás családi helyzetének és identitásának rövid bemutatását.

1301-re vonatkozóan két bejegyzésben is arról olvashatunk, hogy a Della Tosák felrúgták az említett békét és a Strinati család birtokaikat fosztogatták. Természetesen a Strinati család részéről – akiket ghibellinként könyveltek el – nem merülhetett fel a visszavágás lehetősége. A Compagni által is bemutatott Della Tosák, a hatalomra kerülő fekete guelf párt egyik vezető családjaként ekkor befolyásuk csúcsán lehettek. Az ugyanakkor szembeötlő, hogy a krónikás nem fűz bővebb értéktételeket a megszegett családi békéhez.⁷⁸⁷ Tulajdonképpen ez is jelzi a szerző erőszakkal kapcsolatos távolságtartását. Ehhez a szemlélethez az is hozzájárulhatott, hogy a Strinatik azon kevés firenzei ghibellin család közé tartoztak, akik már a 13. század

---

⁷⁸⁶ LANSING 1991, 176.

⁷⁸⁷ NERI STRINATI 116.

közepén eredményesen foglalkoztak bankügyletekkel. Az említett párt hovatartozásuk és a száműzetés következményeképp viszont veszítettek a presztízsükből. Lansing ezzel kapcsolatban azt is kiemeli, hogy a Strinati család birtokai a politikai térvessztéssel párhuzamosan fel is aprózódtak, mivel Nerinek két testvére és huszonegy unokatestvére volt.⁷⁸⁸ A *Cronichetta* szerzője tehát egy olyan politikai és gazdasági közegben alkotott, amelyre – a családjának szintjén - egyértelműen a folyamatos hanyatlás volt jellemző. A száműzetésből visszatérve merőben új helyzettel szembesültek, hiszen amíg 1260 és 1267 között több alkalommal is a városi vezető hivatalnokok közé kerültek, addig erre többet már nem került sor.⁷⁸⁹ A *Cronichetta* visszafogott hangvétele a régi ellenségeskedésekkel kapcsolatban véleményem szerint ennek a hatását tükrözheti. Az erőszakos eseményekben való részvétel emlékezete olyan tényező lehetett, amelyből a Strinatik a krónikás korában már nem profitálhattak. A krónikás számára az 1267-es békék egy korszak végét jelenthették. A Neri Strinati által leírtakat érdemes röviden párhuzamba állítani az eddig bemutatott családi krónikák tanulságaival. A Strinati család története ugyanis hasonló pályáivet mutathatott, mint a Mannelli családé. Befolyásos ghibellin szimpatizánsokként korábban számos hivatalhoz hozzáférhettek, de később – annak ellenére, hogy visszatérhettek Firenzébe – nem folytathatták a korábbi családi stratégiákat.

7.5.2. További békéltetések

A békéltetésekben való részvétel természetesen más családi krónikákban is megjelenik. Luca di Panzano beszámol róla, hogy a családjának tagjai és azok követői („*chonsorti*”) 1419. június 13.-án békét kötöttek egy bizonyos Cionna da Lucholena fiaival és követőikkel, mivel két évvel korábban, 1417. szeptemberében az egyik Panzano törvénytelen fia megölte a megnevezett Cionna da Lucholenát. A békekötést a történetíró „*pacie gienerale-nak*” írja le, amely a követők jelenlétéből ítélve arra utalhat, hogy mindkét család tagjaira és követőikre is kiterjedt, valamint Strinatihoz hasonlóan megnevez egy dokumentációt készítő jegyzőt is: „*Carta per mano di ser Mariotto di ser Giovanni Bencini notaio fiorentino*”.⁷⁹⁰ A gyilkosság részletes leírásáról és arról, hogy az hol, milyen okból történt nem olvashatunk. A *Ricordi*ban olvasható bejegyzés a békéltetés részleteit is csak kis mértékben érinti. Így több név szerint említett résztvevőről vagy akár a békéltetési folyamat helyszínéről sem jutunk információhoz. Megállapítható, hogy a beszámoló csak a legfontosabb körülményekre korlátozódik: az eset

---

⁷⁸⁸ LANSING 1991, 47.

⁷⁸⁹ DIACCIATI 2019.

⁷⁹⁰ FIRIDOLFI DA PANZANO 25-26.

idejére, a családfők kilétére, illetve, hogy a jegyző is jelen volt. Az utóbbi mozzanat kihangsúlyozása vélhetően az eset hivatalos voltára utal. A Panzani és a Lucholana család közötti kapcsolódási pontokról sem ez után, sem ezt megelőzően nem jutunk további adalékokhoz. Az esemény súlya a *Ricord*ban nem tekinthető jelentősnek. Hogyha összevetjük a bejegyzést megelőző, és az azt követő caputokat, akkor azt tapasztaljuk, hogy azok sokkal részletesebbek, hosszabbak. A békéltetés ugyanis a krónikában két, egyébként egymástól teljesen független üzleti ügy között kap helyet: a megelőzőben számszerűen olvashatunk arról, hogy a szerző kinek, mennyi pénzt adott kölcsön, a következő fejezetben pedig egy szerződés részletei kerültek leírásra. Nem a *pacie generale* az egyetlen megegyezés típus, ami a családtörténeti munkában olvasható: a Panzanik 1420-ban Chapuccio da San Donatóval és követőivel öt évre kiterjedő fegyverszünetben („*trieghua*”) egyeztek meg, a jegyzői jelenlét pedig ezúttal sem maradt el: „*chome aparissce charta per mano ser Maroitto Bencini notaio fiorentino.*”⁷⁹¹ A vonatkozó említés még a korábbihoz képest is adatszegény, hiszen ezúttal az sem derül ki, hogy milyen konfliktus volt a két család között. Luca di Firidolfi da Panzano a *Ricord*ban tehát súlyozottan mutatja be az erőszakos tetteket: néhányat részletesen tárgyal, másokat viszont egyáltalán nem. A békéltetések lejegyzését ugyanakkor minden esetben csak az említett rövid leírásokra korlátozza. Ez azonban, mint Neri Strinati krónikájának bemutatott bejegyzéseiben is olvasható, nem egyedi eset.

A békéltetések leírásának hasonló retorikai elemei figyelhetők meg a san miniatói Ser Giovanni Armaleoni da Comugnori feljegyzései között is.⁷⁹² Ő az 1309-es évnél ír arról, hogy február 9.-én, vasárnap a krónikás apja Dinus, egy másik rokonukkal együtt békét kötött egy bizonyos Martino Bonincontrival és az ő követőivel. Giovanni da Comugnori a fentebb már megfigyelt gyakorlatokhoz hasonlóan külön megemlíti az eseményen közreműködő jegyző

---

⁷⁹¹ Glenn Kumhera, Rolandinus *Summa totius artis notariae* című munkáját vizsgálva megállapítja, hogy a szerző a békéltetés aktusával kapcsolatban négy alapvető fogalmat különített el, amelyek közül a *pax* és a *tregua* abban tért el, hogy az előbbi a tárgyalások lezárását, míg az utóbbi a hosszú távú fegyvernyugvás ígérését jelentette. KUMHERA 2017, 22; FIRIDOLFI DA PANZANO 30.

⁷⁹² Ser Giovanni Armaleoni da Comugnori családjának birtoka és székhelye eredetileg egy Comugnori nevű vár volt, azonban a valamikor a 13. században elvesztették és beköltöztek Firenzébe. 1305-ben a krónikás Ser Giovanni, immár firenzei politikusként el tudta érni, hogy az erődítmény várnagyává nevezzék ki. A családtörténeti munkája alapján egy olyan család képe rajzolódik ki, akik kiterjedt vidéki kapcsolati hálóval és szövetségesi rendszerre rendelkeztek. Erre mutat rá, hogy a krónika tanulsága szerint a környékbeli szociális élet központja volt a családi centrum. Amíg más ricordanzék szerző rendszerint kereskedelmi vagy bankügyletekből éltek, addig a Comugnorik bázisát a földbirtok jelentette, de ezzel párhuzamosan értelmiségi-politikusi pályát jártak be, hiszen a 14. században több családtag is egyetemjáró volt. Ser Giovanni a szűkebben vett sanminiatói elítélhez tartozott: 1324-ben megkapta a város védelmezője és kormányzója címet, 1344-ben a státúumok és rendelkezések bölcséként tűnt fel. Érdekes azt is megemlíteni, hogy a testvérei és unokatestvérei körülbelül hasonló pozíciókat töltöttek be. Bár a tisztségeik nagy tekintélyről árulkodnak, Ser Giovanni bejegyzései arra utalnak, hogy a nagy múltú Mangiadori család kliensei lehettek. Érdekes elképzelés, hogy idővel a viszonyaik megváltoztak, mivel 1337-ben a helyi popolo jelöltjeként, és Firenze-barát politikusként tűnnek fel. MAZZONI 2008B, i-xxxviii.

nevét és tevékenységét: „*Ser Campinus notarius fecit cartam.*”⁷⁹³. A bemutatott családtörténeti munkák kimutathatóan egymástól függetlenül, különböző időszakokban és más városokban keletkeztek, így különösen feltűnő, hogy a békéltetésekre vonatkozó rövid feljegyzések nagy hasonlóságot mutatnak. Véleményem szerint az egyező formai elemek egy olyan dokumentumtípusra vezethetők vissza, amelyek egész Toszkánában elterjedtek voltak. A jegyző által leírtakra történő állandó, a bejegyzést lezáró hivatkozások szoros párhuzamot mutatnak egy jogi jellegű dokumentummal, az ügynevezett *imbreviaturával*. Ez ugyanis a békéltetés során, a jegyző által kiállított, adott formai keretek közé szorított dokumentum volt, amely „rövidítve” tartalmazta a békekötés legfontosabb adatait. A szakirodalom megállapította, hogy ezeknek egy-egy példányával a szembenálló felek rendelkezhetek.⁷⁹⁴ Levonható tehát a következtetés, hogy a bemutatott *ricordanze* típusú krónikák idézett bejegyzései nem csak a dokumentum ismeretéről, hanem egyértelmű használatáról árulkodnak. A vizsgált szerzők, így Neri Strinati, Luca di Panzano, és Ser Giovanni da Comugnori tulajdonképpen a fontos üzleti dokumentumokkal (adás-vételiszerveződésekkel, kölcsönszerződésekkel vagy pénzügyi adatokkal) együtt tárolhatták ezeket. Mivel a békéltetés családok közötti megállapodásokat tartalmazott, ezért érhető módon ezeket is kvázi üzleti megegyezéseként kezelhették. Más gazdasági jellegű krónika bejegyzésekhez hasonlóan, ezekben az esetekben is elégségesnek tarthatták, ha ezeket egyszerűen átmásolják a krónikákba, a nélkül azonban, hogy az előzményeket mélyebben tárgyalták volna. Ez azt mutatja, hogy amíg a nyilvános békéltetés a város számára átideologizált esemény volt, addig a családi szintű mikroközösségek inkább egyszerű kontraktusként kezelték ezeket.

7.6. A fejezet tanulságai

A részletesen bemutatott források mellett további családtörténeti munkákat is megvizsgáltam. Ezek a következők voltak: Oderigo d'Andrea di Credi és Guido di Filippo di Ghidone dell'Antella visszaemlékezései, Baldovino Iacopi fiainak feljegyzései, a sienai Ser Cristofano di Galgano Guidini és a pisai Ser Perziolo munkái.⁷⁹⁵ Ezekben erőszakos eseményekre vagy

---

⁷⁹³ SER GIOVANNI 24 ([c.19v] MCCCVIII, indictione VII.).

⁷⁹⁴ JANSEN 2013, 431-432.; KUMHERA 2017, 39-40. A Kumhera által bemutatott *imbreviatura* formák egyértelmű hasonlóságot mutatnak a vizsgált krónikabejegyzésekben olvasható sorokkal. A *The Benefits of Peace* szerzője azt is kiemeli, hogy bár egyes régiókban a dokumentumoknak saját forma-változatai alakulhattak ki, a rövidített adatok mindenhol nagyjából azonos tartalmúak voltak. KUMHERA 2017, 40.

⁷⁹⁵ Oderigo d'Andrea di Credi az 1397 és 1457 közötti eseményeket írta le a családjával kapcsolatban. CREDI. Guido di Filippo di Ghidone dell'Antella az 1298 és 1395 közötti történéseket vetette papírra. ANTELLA. Baldovino Iacopi fiai 1272 és 1277 közötti családtörténetet írtak le. IACOPI. A sienai Ser Cristofano di Galgano Guidini 1352 és 1389 közötti történéseket jegyzett le. GUIDINI. A pisai Ser Perziolo 1422 és 1510 közötti eseményeket dolgozott fel. Bár a korszakunkból jelentős részében kilóg, az egyetlen pisai *ricordanze*. PERZIOLO.

ezekre utaló békéltetésekre vonatkozó bejegyzést nem találtam. A vizsgált családtörténeti krónikákban eltérő konfliktus megoldási módszerekről olvashattunk. A vendetta a kevésbé befolyásos és szűkebb mozgástérrel rendelkező családok számára is reális válaszreakcióként merült fel. Kimutatható, hogy a Velluti, a Panzani és a Niccolini famíliák számára a múltban elkövetett vendetták a családi identitás meghatározó történeteivé váltak. A korábbi fejezetek megfontolásai alapján úgy gondolom, hogy a rokonsági alapú mikroközösségekben a család történetében a vendetta „kisebb legendái” alakultak ki. Annak ellenére, hogy ezek az események viszonyítási pontokat jelentettek, a későbbi generációk nem követték automatikusan az erőszakos konfliktusmegoldást. Nincs adatunk arra vonatkozóan, hogy Lapo Niccolini és családja Ruzzát követően vendettát hajtott volna végre. Donato Velluti esetében pedig egyértelműek a krónikás saját korában megfogalmazott elutasító gondolatai. A vizsgált esetek stratégiai szempontú vizsgálata alapján úgy vélem, hogy az egyes családok csak akkor éltek a vendetta eszközével, ha a megvalósítását a legkevésbé kockázatosnak ítélték. Velluti érvelésének alapja sem erkölcsi, hanem politikai volt, hiszen attól tartott, hogy a családját az előzmények ismeretében megbüntethetik. A ricordanzék lapjain a megvalósított bosszúk egyetlen esetben sem tűnnek fel meggondolatlan tettként. Amíg ugyanis a városi krónikások jellemző nézpontja a város érdekének szembe állítása volt a dezertáló, egyénieskedő magatartással, addig a ricordanze lapjain az utóbbi vált (mikro)közösségi érdekké. Az elrettentő visszavágás lehetett olyan provokáció, amely a békekötés előmozdítója volt (Velluti – Mannelli konfliktus), valamint olyan erődemonstráció is, amely a család előmenetelét szolgálta (Niccolini – Scolari). Luca di Panzano családtörténeti visszaemlékezései egy olyan helyzetre jelentenek példát, amikor egy múltbéli konfliktus tanulságait és tapasztalatait megpróbálták több generáció múlva is alkalmazni, vagyis a vendettát reális stratégiaként kezelték. Mindkét hozzájuk fűződő vendetta arra utal, hogy felismerték azokat a jogi kiskapukat, amelyek lehetővé tették számukra a bosszúállást. A megvalósításhoz a pénzügyi lehetőségeik és a feltételezhető katonai/rendfenntartói tapasztalatok is lehetőséget teremtettek. Természetesen egy adott forrás tapasztalataiból nem szabad általánosítani, de úgy gondolom, hogy a Gherardini fivérek és Giovanni de Ciecie után indított hajszáik rámutatnak arra, hogy ha egy sértetett család számára minden körülmény adott volt, akkor a személyes sértések megtorlására kísérletet tettek. A negyedik konfliktus megoldási módszer, amelyre példát olvashattunk, a Neri Strinati-féle krónikában került megfogalmazásra. A Strinatik, bár kétségtelenül fontos család voltak, az őket érő várható atrocitások megelőzésének hatékony módját nem az elrettentésben, hanem a megelőző békekötésben látták. A krónika alapján arra tudunk következtetni, hogy rövidtávon ez működőképes lehetett, de középtávon a firenzei

belpolitika változásai annyira átalakították a viszonyokat, hogy már nem volt hatékony. Ötödik pontként, arra is fel szeretném hívni a figyelmet, hogy bár a vizsgált források alapján a Panzani család élt leginkább a vendetta eszközével, több esetben a békekötési eljárást preferálták, ami azt mutatja, hogy nem ragaszkodtak kizárólagosan az agresszív stratégiához.

Azoknak a vizsgált visszaemlékezéseknek a szerzői, akik valamilyen módon a családi identitásuk részévé tették az őseik által elkövetett vendettákat, így Donato Velluti és Lapo Niccolini, olyan eseményeket írtak le, ahol az agresszorok befolyásos ghibellin családok (Mannelli, Scolari) voltak. A Firenze ellenségeiként kezelt és a győztes guelfek által megbélyegzett párt szimpatizánsai olyan ellenfelek lehettek, akiknek a legyőzése várospolitikai szempontból nem jelenthetett hátrányt.

8. A vendetta veszélyei és az egyeduralom, avagy Giovanni Sercambi elmékedései a bosszúállásról

8.1. A fejezet felépítése

A 14. század végére és a 15. század elejére a középkori Luccában sajátos politikai helyzet állt elő, hiszen a város 1368-ban került ki a pisai fennhatóság alól, majd több évtizednyi változatos időszakot követően 1430-ra került firenzei befolyás alá. Már a két jelentős esemény is előre vetíti, hogy Lucca mindenkori városvezetése számára állandó feladatot jelentett a város függetlenségének megőrzése. Ennek a színes bel-, és külpolitikai időszaknak az elsődleges és tulajdonképpen egyetlen napjainkban is ismert luccai krónikása volt Giovanni Sercambi. A disszertáció témáját tekintve az általa írt *Croniche di Lucca* az egyik legnagyobb hatású történeti munka, hiszen majd, mint látni fogjuk, a szerző kiemelkedő érdeklődést tanúsított a különböző erőszakos tettek, így a vendetták iránt is. Nem utolsó sorban pedig, Sercambi azon szerzők közé tartozik, akik a vendettára már nem a városköztársaságok, hanem az egyeduralmak szempontjai szerint tekintettek. Az alábbi fejezetek így a téma vizsgálatának megkerülhetetlen részét jelentik. A krónikás a dolgozatban egy másik szempontból is fontos szerepet tölt be: 1424-ben bekövetkezett halála jelenti ugyanis a disszertáció felső időhatárát. Giovanni Sercambi munkásságának vizsgálatát három fő tematikus egységre bontottam. Először megvizsgálom a szerző általános viszonyulását a vendetta kérdésköréhez, majd egy konkrét vendetta leírását elemzem, végül pedig egy sajátos átmeneti műfajra térek ki. Giovanni Sercambi ugyanis a krónikájába számos olyan vendettát is tartalmazó elbeszélést épített be, amelyek górcső alá vétele fontos következtetésekhez vezet. Először azonban elengedhetetlennek tartom a luccai krónikás és politikus életútjának rövid bemutatását.

8.2. Giovanni Sercambi és munkássága

Sercambi, 1348-ban született, és mint már említettem 1424-ben hunyt el.⁷⁹⁶ Élete során három fő munkát írt: a *Croniche di Luccát*, a *Nota ai Guinigi* és a *Novelle* című elbeszélés gyűjteményt. Krónikája, amely 1168-tól a szerző haláláig dolgozza fel a városa történetét, itáliai viszonylatban is a krónikairodalom kiemelkedő alkotása. Louis Green terjedelmét és történeti értékét tekintve a *Nuova cronicával* állítja párhuzamba.⁷⁹⁷ A *Nota ai Guinigi* is fontos forrás, hiszen ez nem más, mint egy politikai tanácsokat tartalmazó jegyzék a Guinigi

---

⁷⁹⁶ MEEK 1991, 3.

⁷⁹⁷ GREEN 1972, 90.

család ifjainak azzal kapcsolatban, hogy hogyan érdemes kormányozni a várost. A *Novelle* pedig egy elbeszélés gyűjtemény, amely több mint százötven hosszabb-rövid történetet tartalmaz különböző témákban.

Sercambi életét megszakítások nélkül szülővárosában töltötte.⁷⁹⁸ Fontos tapasztalatot jelentett számára a pisai uralom időszaka, ugyanis a szomszéd város a krónikás ifjú koráig befolyása alatt tartotta Luccát. Az ezt követő évtizedekben Sercambi számtalan belpolitikai intrikának volt szemtanuja, amelyek közül kétségtelenül kiemelkedett az 1392-ben kirobbant Guinigi-Forteguerra pártharc. A krónikás nem csak az események kortárs szemlélője, de gyakran aktív résztvevője is volt: azok közé tartozott, akik 1400-ban hozzásegítették Paolo Guinigit a luccai signoria kialakításához.⁷⁹⁹ A jóformán évtizedenként átalakuló luccai belpolitika nagy hatással volt gondolkodására. Duane Osheim találóan fogalmazza meg: Giovanni Sercambi a luccai szabadságeszme nagy szószólója volt, de a város szabadságát csak a Guinigi család *signoriája* alatt tudta elképzelni.⁸⁰⁰

8.3. A krónikás, mint politikus

Giovanni Sercambi ifjú korától kezdve haláláig szinte folyamatosan⁸⁰¹ viselt különböző tisztségeket illetve tagja volt a legfőbb városi tanácsoknak is. Először 1372-ben tűnt fel a neve a tisztségviselők között.⁸⁰² Karrierje során kis túlzással végig járta a korabeli politikusok teljes ranglétráját. Első éveiben a nagyobb létszámú városi tanácsoknak volt a tagja, majd egyre több olyan pozícióhoz jutott hozzá, amelyek betöltéséhez nem csak a szakértelem, de a város vezetésének töretlen bizalma is kellett. Folyamatos előremenetelét mutatja, hogy 1385-ban a luccaiak már Casoli oltre Giogo *podestájának* jelölték.⁸⁰³ Ekkor többször is bekerült az *anziani* közé, majd 1391-ben a *Gonfaloniere nel Consiglio nel Trentasei* aspiránsa volt.⁸⁰⁴ 1392-ben már egyike volt a *conservatores* bizottság tagjainak, később pedig a *podestà*

---

⁷⁹⁸ A korban a szabadságeszme elsősorban a környező városoktól vagy hatalmaktól való teljes függetlenségre való törekvést jelenti. OSHEIM 153. Sercambi családja 1281-ig nagy biztonsággal visszavezethető levéltári anyagok alapján. Édesapja Iacopo di ser Cambi 1340/1342-ben költözött a városba Massarosából, egy Luccához tartozó vidéki területről. Giovanni Sercambi 1372-ben, vélhetően édesapja elhunyt után, már családfőként szerepel a dokumentumokban. A krónikás családja számos adóssággal küzdhetett, az 1380-as, 1390-es években számos kölcsönt vettek fel. Giovanni Sercambinak, bár házas volt, gyermeke feltételezhetően sosem született. NELLI - TRAPANI 1991. 37, 45, 47, 48; TORI 1991. 101-103.

⁷⁹⁹ Lucca korabeli történetével kapcsolatban az alapvető szakirodalomak: MEEK 1978., BRATCHEL 2008.

⁸⁰⁰ OSHEIM 2007, 158. Más nézőpontot képvisel Fabrizio Mari, aki szerint Sercambi azzal, hogy 1400-ban részt vett Paolo Guinigi signoriájának kikiáltásában, tulajdonképpen elárulta a luccai szabadságot. MARI 2012.

⁸⁰¹ A politikai pályájában 1394 és 1397 között mutatkozik egy három éves periódus, amikor Lazzaro Guinigi városvezetése mellett nem viselt pozíciókat. A kihagyás lehetséges okaira még alább kitérek.

⁸⁰² TORI 1991, 109.

⁸⁰³ TORI 1991, 109-111.

⁸⁰⁴ UO. 110.

választó bizottságba is bekerült.⁸⁰⁵ 1393-ban *Capitano delle Milizie del Comune* lehetett,⁸⁰⁶ 1404-ben pedig, mint *Condottiero*⁸⁰⁷ is szerepet vállalt. Ez utóbbi luccai viszonylatban a városi katonaság egyik vezetőjét takarta. Saját leírásából ismert, hogy egy-két esetben ténylegesen élt is a fentebb megnevezett tisztségek hatáskörével. Egy lázongás leverésekor, mint *gonfaloniere*, felfegyverkezve irányította a rá bízott csapatot.⁸⁰⁸ Nem csak a város falain belül, hanem a Luccához tartozó vidéki területeken is tapasztalatokat szerzett, hiszen volt Castiglione vikáriusa, vagyis a városvezetés által megbízott kormányzója is.⁸⁰⁹ Természetesen a katonai/rendfenntartó megbízatások mellett továbbra is folyamatosan meghatározó tagja volt a különböző tanácsoknak: a *Consiglio nel Trentaseine*, a *Consiglio Generalénak* valamint *Quindicinek* is.⁸¹⁰ Politikai pályájának csúcsa azonban az lehetett, amikor 1400-után Paolo Guinigi, Lucca újdonsült ura a legszűkebb személyes tanácsadói közé helyezte.⁸¹¹ Giovanni Sercambi életét végig kísérte a Guinigi családhoz való viszonya, hiszen ifjú korától kezdve az ő pártfogoltjukként politizált. A Guinigi klán a 14. század végének és a 15. század elejének legbefolyásosabb luccai szerveződése volt. A család élén 1384-ig Francesco állt, majd idősebb fia Lazzaro 1392 és 1400 között irányította a város ügyeit.⁸¹² Bátyja halála után Paolo Guinigi 1430-ig nem csak a családfői szerepet vette át, de hivatalosan is a város egyeduralkodója, vagyis *signore* lett.⁸¹³ A *Croniche di Lucca* lapjairól is ismert, hogy Paolo Guinigi 1400-as hatalomátvétele nem kis részben Giovanni Sercambi és társai határozott fellépésén is múlhatott, hiszen a krónikás és más szimpatizánsok fegyveres jelenlétükkel gyakoroltak nyomást a *Consiglio Generaléra*, annak érdekében, hogy Paolót a város urának válasszák.⁸¹⁴ Ebből is kitűnik az a szakirodalomban megfogalmazott általános megállapítás, mi szerint Sercambi nem csak szimpatizáns volt, hanem a Guinigi család belső köréhez

---

⁸⁰⁵ A *conservatores* egy olyan változó számú és összetételű bizottság volt, amelyet Francesco Guinigi közbenjárása alakított ki. Feladatai közé tartozott az erődítések, katonai kiadások és a rendfenntartás felügyelete, valamint a contado-beli erődítmények karbantartása is. Meek vonatkozó kutatásai feltárták, hogy a *conservatores* kifejezetten olyan csoport volt, amely a Guinigi család befolyását erősítette, illetve jelképezte. Tagjai szinte kivétel nélkül Guinigi szimpatizánsok közül kerültek ki. Francesco halálával a politikai riválisok megpróbálkoztak a *conservatores* feloszlásával, de nem jártak sikerrel. MEEK 1987, 237-260.

⁸⁰⁶ UO. 110.

⁸⁰⁷ BROGI 1991. 148.

⁸⁰⁸ Forráskritikai szempontból felvetődik annak a lehetősége, hogy Giovanni Sercambi egyes esetekben eltúlozta a saját szerepét, mindenesetre tény, hogy a tisztségeket valóban betöltötte. Sercambi saját szerepének értékelésével kapcsolatban: OSHEIM 2007. 145–170.

⁸⁰⁹ TORI 1991, 110.

⁸¹⁰ TORI 1991, 101-103.

⁸¹¹ A krónikás 1400 és 1424 közötti karrierét Brogi dolgozta fel. BROGI 1991, 135-191.

⁸¹² Lazzaro szerepének érdekessége, hogy bár krónikájában Sercambi nem *signore*ként emlegeti, a későbbi luccai krónikák már így tartják számon. Számos külső forrás is egyeduralkodóként emlegeti. Szakirodalmi konszenzus, hogy bár Lazzaro Lucca első embere volt 1392 és 1400 között, inkább a signoria megalapozójaként tekintenek rá, mint Signoreként. Így inkább egyfajta kvázi-signoreként utalhatunk rá. MEEK 1987, 276-277.

⁸¹³ MEEK 1987, 276-277.

⁸¹⁴ TORI 1991, 101-103..

tartozott. A krónikás tehát a luccai politikai környezetet első kézből ismerte, a Guinigik politikájára vélhetően közvetlen rálátása volt.⁸¹⁵ Ezt támasztja alá az 1392 után keletkezett *Nota ai Guinigi* is, amelyben többek között arról is olvashatunk, hogy melyek azok a tisztségek, ahová mindenképp párt szimpatizánsokat kell ültetni; vagy melyek azok a *contado*-beli területek, amelyeknek az olvasók (vagyis az ifjú Guinigik) mindenképp kedvezzenek a stabil városi hatalomgyakorlás érdekében. Az alábbiakban bemutatandó források elemzésekor elengedhetetlen ennek a tanácsadó nézőpontnak a figyelembevétele.

8.4. Sercambi, mint krónikás

A *Croniche di Lucca*⁸¹⁶ vizsgálata alapján megállapítható, hogy a város eseményeit bemutató művet valószínűleg nem lineárisan haladva állította össze. Először az 1360-as, 1370-es éveket írhatta meg, ezt követően az 1330-as évek történéseit jegyezhetette le. Külön dolgozhatta fel az 1164 és 1313 közötti éveket, és csak ez után látott neki az 1390 és 1400 közötti – tehát számára kortárs – időszak megírásának. Az eseményeket feltehetően 1400-ig akarta tárgyalni, de végül haláláig folytatta. A *Croniche di Lucca* szerkezetét tekintve három könyvből áll, amelyek két kódexben maradtak fenn.⁸¹⁷ A rendszeres megszólításokból ítélve krónikájának utolsó részeit – vagyis a teljes második könyvet - Paolo Guiniginek szánhatta.⁸¹⁸ Mint már említettem, a krónika Sercambi-kori Lucca teljesen egyedi forrása. Nem maradt ránk ugyanis olyan másik kortárs, a város történetét feldolgozó történeti mű, amivel össze lehetne vetni. Ezzel kapcsolatban érdemes megemlíteni, hogy a szerző nem használta fel, így vélhetően nem is ismerte, Tolomeo da Lucca - egyébként nagyhatású - munkásságát.⁸¹⁹ Városának korai történetét ugyanakkor olyan források alapján írhatta meg, amelyek ma már nem ismertek. A krónika irodalmi alkotások tárháza is, hiszen számos olyan verset másolt be munkájába, amelyeknek szerzője ismeretlen. Kimutatható, hogy Dantétól is emelt át sorokat. Hasonló módon helyezett el több elbeszélést is a történelmi eseményeket tárgyaló fejezetek közé. A különálló, de beillesztett történetek közül tizenhatról állapítható meg, hogy Sercambi saját írása.⁸²⁰ Osheim rámutatott arra a történetírói felfogására, hogy Sercambi a saját bevallása

---

⁸¹⁵ OSHEIM 2007, 156-157.

⁸¹⁶ A *Croniche* mérvadó kiadása a következő: *Le croniche di Giovanni Sercambi, lucchese*. szerk. Bonghi, Salvatore, Istituto storico italiano: fonti per la storia d'Italia, 19-21. Lucca, 1892. A krónikára a továbbiakban a következőképpen hivatkozok: SERCAMBI. A hivatkozás könyvre és fejezetre vonatkozik.

⁸¹⁷ MARI 2012, 38.

⁸¹⁸ RAGONE 1985-86, 5-34; OSHEIM 2007, 146.

⁸¹⁹ OSHEIM 2007, 149.

⁸²⁰ Sercambi több mint hetven darab verset illesztett be a krónikába. Mint Osheim megállapítja, ezek nagyrészt toszkán szerzőktől származnak: Davino Castellani, Frate Stoppa, Nicola Soldanieri egyaránt felbukkannak. OSHEIM 2007, 151. A krónika külön érdekessége, hogy három XII. Benedek által írt pápai levelet is tartalmaz,

szerint a kényesebb múltbéli eseményeknél azért nem említ neveket, nehogy valakit magára haragítson az érintettek leszármazottai közül.⁸²¹ Érdekes ugyanakkor, hogy – mint arra majd a későbbiekben kitérek - saját korának szereplőivel kapcsolatban éles kritikát fogalmaz meg.

A tanácsadó jelleg Sercambi történeti munkáinak egyik jellemzője. A *Nota* mellett a *Croniche* is számos helyen ad politikai iránymutatást, elsősorban az eseményekhez fűzött magyarázatok révén. Ezek mellett legalább ötven fejezetben érhető tetten, hogy neves történelmi vagy kitalált személyek tetteivel állít pozitív vagy negatív példákat az olvasó elé okulásul (ezek közé tartoznak az említett saját elbeszélései is).⁸²² A rendszeres megszólításokból ítélve nem csak a krónikát, de az egyes fejezetek tanulságait is Paolo Guiniginek szánta. Paolo megszólítása egyébként érdekes adalék a Guinigi család történetéhez, hiszen az 1392 és 1395 között megfogalmazott *Nota* címezésében Sercambi négy ifjút is felsorol, de egyikük sem a város későbbi ura.⁸²³ Ez egyrészt alátámasztja, hogy a *Croniche* jóval később keletkezett, mint a *Nota*, másrészt azt mutatja, hogy Paolo a kilencvenes évek első felében még nem jött szóba, mint potenciális családfő és csak később, de viszonylag rövid idő alatt szerzett befolyást.

A krónika vizsgálata során egyrészt arra kerestem a választ, hogy Sercambi milyen véleménnyel volt a vendettáról, hiszen, mint tapasztalt politikus, tanácsadó és a Guinigi ház elkötelezett híve több olyan gondolatot, elmélkedést lejegyzett, amelyek a saját korában egyedinek számítottak. Másrészt a krónikás szerteágazó írói tevékenysége azt is lehetővé tette, hogy az erőszakos tettekhez való viszonyulást ne csak a várostörténeti munkában elemezzem, hanem rendhagyó módon kitérjek a rövidebb elbeszélések erőszakfelfogására is. Ez Giovanni Sercambi személye és munkássága miatt már önmagában véve is indokolható lenne, de előljáróban szeretném kiemelni, hogy egyes esetekben a *Croniche di Lucca* és a *Novelle* között olyan tartalmi átfedések vannak, amelyeknek a vizsgálata elengedhetetlen a vendettáról alkotott felfogás vizsgálatakor. A fejezetet így két részre osztottam: az elsőben azokat a vendetta történeteket és elmélkedéseket mutatom be, amelyek csak a krónikában olvashatók, a másodikban azokat az elbeszéléseket elemzem, amelyek mindkét munkában megtalálhatók. Az alábbi alfejeztben megvizsgálom, hogy a *Croniche di Lucca*n belül milyen általános tendencia figyelhető meg az erőszakos események vonatkozásában. Ezt azért

---

amelyeket teljes egészében lemásolt. Más esetekben is utal levelekre, de azokat nem írja le, csak említi. SERCAMBI 67-68 (1:120.); OSHEIM 2007, 150. Eltérő jellegű források közül kimutathatóan használta Fazio degli Uberti Dittamondo című útleírását is. OSHEIM 2007, 150.

⁸²¹ OSHEIM 2007, 156.

⁸²² OSHEIM 2007, 151.

⁸²³ NOTA 397–407.

tartotom szükségesnek, mert képet kaphatunk arról, hogy a vendetták az egyéb erőszakos eseményekhez viszonyítva milyen szerepet játszottak a szerző munkásságában.

8.5. Vendetták a Croniche di Luccában

8.5.1. Az erőszakos konfliktusok eloszlása a krónikában

Giovanni Sercambi erőszakos konfliktusokkal kapcsolatos bejegyzéseit két különböző szempontból elemeztem. Először arra a kérdésre kerestem a választ, hogy általában véve a szerző konfliktusokkal foglalkozó eseménytörténeti bejegyzései milyen tendenciát követnek. A *Croniche di Lucca* részletes vizsgálata során felkeltette az érdeklődésemet az a krónikaírói hozzáállás, amelyet Sercambi a Luccán kívüli eseményekkel kapcsolatban tanusít. Ebből kifolyólag érdekesnek tartottam külön megvizsgálni, hogy a szerző érdeklődése az idő előrehaladtával milyen mértékben fordult a lokális események felől a tágabb régiók történései felé. Az ábrázolt események körét leszűkítettem azokra a bejegyzésekre, amelyek egy-egy adott városon belül történt nézeteltérések: lázongások, zavargások, pártharcok vagy vendetták. Így természetesen kizártam a vizsgálat köréből a hadtörténeti eseményeket, amelyek például egyes városok egymás közötti háborúit mutatják be. Külön kategóriaként kezeltem a luccai eseményeket, a regionális eseményeket, az itáliai történéseket és azokat, amelyek európai eseteket mutatnak be. Az első és a negyedik csoport magáért beszél, a második esetében pedig azokat vettem regionálisnak, amelyek a történeti Toszkána, Umbria vagy Romagna területén történtek. Az ezen a körön kívüli, Itália egyéb tájaira vonatkozó fejezeteket külön vettem szemügyre. A vizsgált időintervallumot, bár a krónika 1168-nál kezdődik, technikai megfontolásból az 1300 és 1424 közötti időszakra szűkítettem. Az így elkészített diagram az alábbiakban látható. Az eredményt szemügyre véve megállapítható, hogy a különböző belső konfliktusok leírásai 1382-től váltak egyre gyakoribbá. Annak ellenére, hogy Sercambi kiemelkedő érdeklődést mutatott az 1383-as itáliai események iránt, elmondható, hogy a *Croniche di Lucca*ban 1396-ig a luccai erőszakos események leírásai domináltak. 1390 és 1392 között a Guinigi és a Forteguerra-Rapondi klán küzdelme bírt kiemelkedő jelentőséggel, 1396-ból pedig egy lázongás leveréséről emlékezett meg. Ezt követően a szerző történetírói felfogásában fordulat figyelhető meg. A századforduló körül Sercambi figyelme észrevehető módon az itáliai történések felé fordult. Az erőszakos eseményekre vonatkozó tendenciát véleményem szerint Sercambi politikai előremenetelével lehet magyarázni. A krónikás ebben az 1380-tól kezdődő időszakban már szinte minden évben tisztségviselő volt, ami egyrészt kitágíthatta a politikai információszerzés lehetőségeit

más régiók történéseivel kapcsolatban. Másrészt a szerző maga is egyre fontosabbnak tarthatta ezek lejegyzését. Pozíciójából fakadóan tudatosan is szemlélehetette más itáliai városok belső harcait. Ezeket történetírói szemmel is érdemes volt követnie, illetve az említett tanító szándékból kifolyólag úgy vélhette, hogy a leírt események lejegyzései Lucca sikeres vezetéséhez is hozzájárulhatnak. Természetesen azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az 1400-tól kialakított *signoria* a berendezkedésénél fogva sem hagyhatott mozgásteret a belső lázongásokra, pártharcokra.⁸²⁴ Azt is meg kell jegyezni, hogy a 15. század elején az elsődleges problémák ekkor a firenzei térnyerésből fakadtak, amelynek realitását jelzi, hogy a Guinigi korszak végén az Arnó-parti város végleg elfoglalta Luccát. Véleményem szerint megállapítható, hogy a bemutatott tendenciában ezeknek a tényezőknek az együttes hatása figyelhető meg. Érdemes ugyanakkor megfigyelni, hogy a luccai és a nemzetközi konfliktusok eseménytörténetét figyelembe véve Giovanni Sercambi kifejezetten kevés alkalommal számolt be vendettáról. Az erőszakos esetek jelentős része lázongásként, zavargásként, árulásként vagy pártharcként került lejegyzésre a *Croniche di Luccában*. Kivételt jelent Lazzaro Guinigi 1392-es meggyilkolása és az arra adott válaszreakció, a Trinci-testvérek ellen elkövetett merénylet, valamint a szerző nagybátyjának párizsi meggyilkolása.⁸²⁵

Ehhez képest, mint majd látni fogjuk, a szerző a bosszúállás kérdéskörét elméleti, tanácsadó jelleggel, jóval, több alkalommal érintette. Egyrészt az említett három esetre reflektálva hosszasan írt a vendetta jelentette veszélyekről, másrészt az említett tanácsadó elbeszélésekben visszatérő téma a helytelenül eljáró uralkodóval/pártvezetővel szemben végrehajtott bosszúállás lehetősége. Az alábbiakban ezek alapján bemutatom, hogy Sercambi a kisszámú lejegyzett eset ellenére a vendettát valós fenyegetésként kezelte, amelyre a korban egyedülálló módon megoldási javaslatot is megfogalmazott.

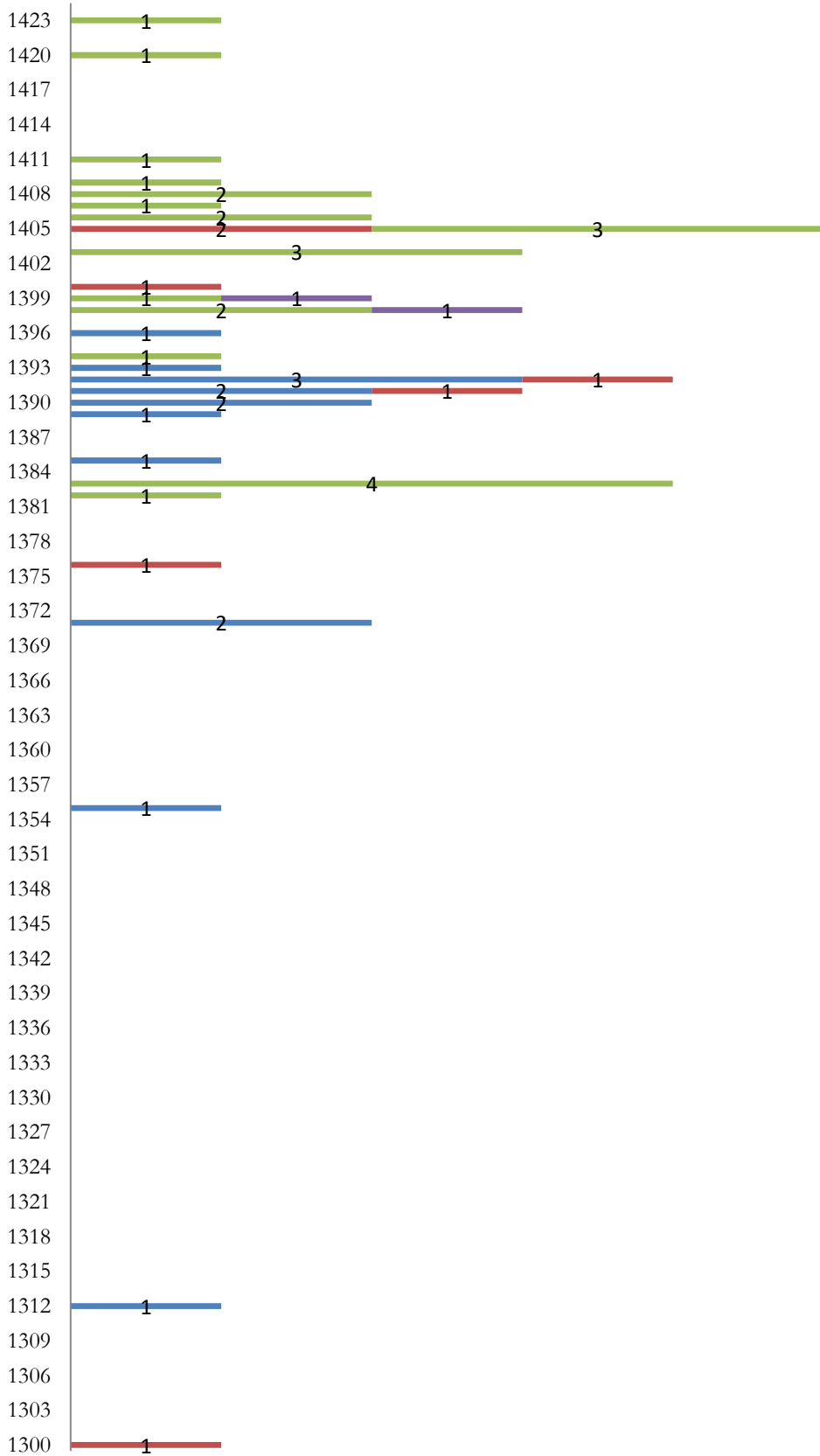
---

⁸²⁴ Ez ugyanakkor nem minden *signoria* esetében törvényszerű, hiszen például a 15. századi Bolognában szinte egymást érték a város vezetőjének megdöntését célzó összeesküvések. BUYCK 2018, 145-166.

⁸²⁵ SERCAMBI 310-311 (2/377.)

Az erőszakos konfliktusok tematikus megoszlása a Croniche di Luccában 1300 és 1424 között

■ Helyi konfliktusok
 ■ Regionális konfliktusok
 ■ Itáliai konfliktusok
 ■ Európai konfliktusok

8.6. A vendettáról való elmélkedés a *Croniche di Luccában*

8.6.1. *Amicizia* és *inimicizia* a *Croniche di Luccában*

Mielőtt megvizsgálnánk a krónikás eszmefuttatásait a vendettával kapcsolatban, érdemes röviden kitérni arra, hogy miképpen gondolkodott az ellenségeskedés és a barátság viszonyáról. Sercambinál ugyanis végső soron az ebből fakadó ellentétek és konfliktusok vezetnek el a bosszúálláshoz. Ezzel kapcsolatban Sercambi folyamatosan ismétlődő gondolata a következő: az ellenségeskedés az emberi természet része, amely mindig bajt okoz. Az okozóját ugyanakkor sok esetben egyfajta démonnak írja le,⁸²⁶ amely megoszlást idéz elő a társadalmi szerveződés legalapvetőbb szintjein is. Egy helyen részletesen fel is sorolja, hogy a démoni tevékenység következtében egymás ellen fordulnak apák és fiaik, fivér a fivér ellen, após a vő ellen, társ a társ ellen (*compagno et compagno*, vélhetően üzlettársi viszony), szomszéd a szomszéd ellen, sőt asszonyok a lányok ellen.⁸²⁷ Sercambi vélhetően az általa legszorosabbnak vélt családi kötelékek felől halad a nagyobb szerveződési egységeket összefűző egyéb kapcsolatok irányába. Érdekesség az asszony – lány példa, ami nem feltételez szorosabb köteléket, mégis felkerült a krónikás listájára. Sercambinál az ellenségeskedés, illetve az ellenségekhez való viszonyulás a bizalmi kapcsolatokban is megjelenik. A legfőbb kapcsolódó gondolata a következő: az ellenségbe vetett bizalom csak az ellenségnek fog hasznára válni, neked semmiképpen sem.⁸²⁸ Az ellenség ígérethet bármit, az menten semmissé válik, ahogy látod őt husággal a kezében közeledni.⁸²⁹ Egy helyen felteszi a kérdést, mit ér gondoskodni a [fegyveres] kísérőkről, ha az ellenség ott van szűkebb környezetben és meg akar ölni?⁸³⁰ Ezt kifejezetten tanácsadó jelleggel írja azok számára, akik kormányoznak vagy uralkodnak. Az ellenségeskedés és a barátság, vagy az ellenségek és a barátok kérdésköre a krónikásnál összekapcsolódik.

---

⁸²⁶ Az 1/336 fejezet címe is árulkodó: „*Come lo dimonio misse divizione in Lucha tra padre e figliuolo, fratello e fratello.*” Az 1/372-ben pedig a következőt olvashatjuk: „*Lo dimonio e nimico dell' umana natura non parendo a lui avere messo discordia e nimistà assai in Luccha e tra ciptadini (sic)*” SERCAMBI 274 (1/336.), 304 (1/372.)

⁸²⁷ „*che naque discordia tra padre e figliuolo, fratello et fratello, socioro et gennero, compagno et compagno, vicino et vicino. Et ebbe tanta pòtentia il dimonio, che misse tale scandalo, che in fine alle donne e' fanciulli erano divizi, facciendo per le vie, piasse, chieze quistione di parole et alcuna volta co' facti.*” SERCAMBI 274 (1/336.)

⁸²⁸ „*O ciechità d'ognuno che reggie; che si dia a credere che colui eh' è inimico de reggimento e i reggimento di lui, debbi mai far cosa che sia utile del suo nimico.*” SERCAMBI 316-318 (1/ 383.)

⁸²⁹ „*Ora consideri colui che è in reggimento quanto pericolo si porta a consentire di lassare tornare il suo nimico, posto che abbia facto o facesse molte promessioni et sacramenti. Quando si vede il bastone in mano, tali sacramenti et promessioni rompe, e il dicto bastone mena per modo, che mai non si rileva.*” SERCAMBI 110 (1/143.)

⁸³⁰ „*Or che valse tal provvedimento di masnada, avendo presso lo nimico il quale cerchava farlo morire?*” SERCAMBI 92-93 (1/130.)

Megjelenik, hogy ne bízz az ellenségben, viszont bízz a kipróbált barátaid tanácsában.⁸³¹ Ugyanis az ellenségek ártó szándékú mesterkedését úgy lehet kivédeni, ha hallgatunk barátaink tanácsára.⁸³² A szövegben egy helyen kifejti, jobb kevesebb, de kipróbált barát, mint a sikerrel együtt szerzett új barátok. Sercambi így írja, bajban csak az előbbiek fognak segíteni.⁸³³ Érdekes megkülönböztetés, hogy a krónikás a 2:11 fejezetben a barátok halmazát két csoportra bontja: külső és belső barátokra. Utóbbiak lehetnek azok, akik a megbízható kevésszámú barátunk feleltethetők meg.⁸³⁴ Ez azért is jelentős gondolat, mert a vonatkozó fejezet egyértelműen Paolo Guinigi számára íródott tanácsadó jelleggel. Erről a megszólítás is árulkodik: „*a te, Paolo Guinigi*” Ehhez hasonlóan azt is fontos kiemelni, hogy bár látszólag az ellenségeskedés – barátság kérdéskört a hagyományos pártharcos retorikával⁸³⁵ boncolgatja, nagyon sok esetben megjelenik „*a chi reggie*” kifejezés, ami erősíti a tanácsadó jelleget. Így ezek a részek nem csupán történetírói felütések, hanem, mint majd arra a későbbiekben kitérek, a hatalomgyakorlás és a belpolitika terén is állást foglalnak. A barátok számának egyfajta limitálása is olyan elem, ami a Signoriák egyik jellemzője: mint Lauro Martines kifejti, a Signoria örök törekvése a fontos tisztségviselők számának csökkentése.⁸³⁶

8.6.2. A vendetta következményei és megelőzésük

A *Croniche* fejezetei között olvasható rész egy olyan hat példázatból álló *caput*, amelyben a szerző a vendettáról való vélekedéseit foglalja össze. Ezt kifejezetten a vendetta kegyetlenségeinek bemutatásával teszi. A fejezet címezésében a következőt olvashatjuk: „*Esempli delle vendecte già facte di loro nemici*”.⁸³⁷ Tehát a célja az ellenségek által elkövetett bosszúállások példáinak bemutatása. Az első példázat alcíme pedig a következő: „*Exemplo primo a chi reggie*” – az első példa annak, aki uralkodik.⁸³⁸ Sercambi szándéka –

⁸³¹ „*E per adempiere il loro proposito, ciascuno di loro richiesero li amici loro, sperando che la 'impromessa di ciascuno fusse ferma.*” SERCAMBI 1: 136,

⁸³² „*D' amicitia richiesta & socto tale speranza spera l' uomo che à nimistà potersi difendere certo male.*” SERCAMBI 1: 131

⁸³³ Egy helyen például arról ír, hogy valaki azt hitte, hogy rengeteg barátja van, de amikor bajba került kiderült, hogy csak ellenségei maradtak. „*A queste parole messer Gèrardo volea contradire, pensando quine avere molti amici; et a questo punto neuno vi se ne trovò, ma più tosto nimici; che subito Antonio da Razignano suo compare li trasse adosso con una lancia in mano per me' lo pecto, dicendo : se ti bussi, tu se' morto.*” SERCAMBI 1:181

⁸³⁴ „*il quale, essendo da molti ciptadini invidiato per volerlo abassare, lui sempre si mantenne colli amici suoi, prima li amici dentro, apresso colli amici di fuori, de' quali se ne farà a te noto quali funno.*” SERCAMBI 2:11

⁸³⁵ Andrea Zorzi egyik nagy hatású tanulmányában kifejtette azon nézőpontját, amely szerint a vendetta leírások egy különleges kulturális elemnek tekinthetők. Érvelésében fontos szerepet kap a vendetta leírások amico-nemico, azaz barát-ellenség ellentétpárja, amelyeket egy sajátos konfliktusmagyarázó nyelvezet részének tart. ZORZI 2002.

⁸³⁶ MARTINES 1988, 102-107.

⁸³⁷ SERCAMBI 1:583.

⁸³⁸ UO.

az *amici-inimici* ellentétpár lerírásához hasonlóan -, hogy a vendetta példázataival javaslatot fogalmazzon meg azok felé, akik uralkodnak vagy kormányoznak. Az első sorokban megfogalmazza, hogy bár a vendettának számos esete őrződött meg az emlékezetben, ő most nem kerít sort mindegyikre.⁸³⁹ Ezt követően rátér a hat példázatra, amelyeknek mindegyike egy témakör, még hozzá a trójai-görög ellentét köré épül. A trójai háború mitológiai történetének rövidebb-hosszabb említése számos itáliai krónikában megtalálható. Giovanni Villani is beszámol Heléna elrablásáról és az ebből kirobbant konfliktusról, amelyet természetesen a megsértett görögök vendettájaként ír le.⁸⁴⁰ A kérdéskör tehát nem idegen a krónikairódomtól, ugyanakkor a Giovanni Sercambi által megfogalmazott cselekmény – legalábbis ami a krónikairódomat illeti - mégis teljesen egyedi. A példázatok ugyanis egyfajta poszt-homéroszi keretet kapnak. A szereplők az egyik oldalon Troas király, a trójai Priamos egyenes ági leszármazottja, akinek három fia és egy unokaöccse szerepel a történetben. Utóbbit a „gyermek Hectornak” (*Ector lo pitecto*) hívják. Az első példázattól megtudjuk, Troas Tessália vidékén uralkodik, és régi szándéka a trójaiakon esett egykori sérelmek megtorlása.⁸⁴¹

Bár más toszkán történeti munkában a trójai leszármazottak és az alábbi konfliktusaik ilyen módon nem kerültek lejegyzésre, érdemes röviden kitérni a történet irodalmi munkákban való előfordulására. Alfonso D’Agostino különböző kiadott és kéziratos műveket egyaránt megvizsgálva arra jutott, hogy a Trója-mítosz eltérő változatai számos helyen lejegyzésre kerültek. Az egyik változatban nem a trójaiak, hanem Arthur király és kerekasztal lovagjai azok, akik a görögök által elkövetett sérelmeket szeretnék megbosszulni. Bár ez a változat tartalmaz francia tulajdonneveket, D’Agostino a történetet inkább itáliai eredetűnek tartja. Úgy véli, hogy a Sercambi-féle változatban – amelyet alább elemzek – részben az itáliaiaknak a görögök iránti ellenszenvé nyilvánul meg, amely szerinte a 15. század elején éleződött ki.⁸⁴² Az utóbbit támasztja alá Trachslér és Parussa vélekedése, akik szerint a kerekasztal lovagjainak és a trójai leszármazottak történetének keveredése 1400-ra tehető.⁸⁴³ A szerzőpáros ugyanakkor a Sercambi-féle változatot nem vizsgálta. Visszatérve a *Croniche di Luccában* olvasható bejegyzésre, ez a szereplők bemutatását követően az alábbi módon folytatódik.

---

⁸³⁹ Ez egyrészt tekinthető narratív fordulattal, másrészt párhuzamba állítható a vendetta előfordulásával kapcsolatos, fentebb már bemutatott sajátossággal, mi szerint Sercambi eseménytörténeti jelleggel kevés bosszúállást jegyzett le.

⁸⁴⁰ VILLANI 10 (1/17.).

⁸⁴¹ SERCAMBI 218-222 (1/583.)

⁸⁴² D’AGOSTINO 2018, 56-57.

⁸⁴³ TRACHSLER – PARUSSA 2002, 17-18.

Sercambi szerint Troas, mikor érkezettnek látta az időt, szövetségeseket keresett a görögök ellen. Ám egy Londras nevű férfi, aki vélhetően Troas alattvalója volt, és aki egyébként maga is görög, rájött a trójai leszármazottak tervére. Levelet írt Troas szándékáról a görög császárnak, Nausernek. Ő Londrast arra biztatta, hogy a helyi görögökkel ragadjon fegyvert a trójaiak ellen. A görög uralkodó arról is biztosította a felkelőket, hogy rövidesen a segítségükre siet, de ez végül elmaradt. Londrast és lázadóit a trójaiak hosszú küzdelem árán legyőzték, és bebörtönzték. Troas ezt követően a foglyokat unokaöccsére, Hectorra bízta, de tanácsot vagy útmutatást nem adott neki. Az ifjú trójai leszármazott úgy döntött, hogy a fogoly görögöket kivétel nélkül megkínóztatja és megöleti, mintegy bosszút állva az ősein esett egykori sérelmekért.⁸⁴⁴ Az első példázat története tehát a sértésre adott kegyetlen válasz köré épül. Fontos részlet a megtorolt sérelem ősisége, az elődök korából származó konfliktus továbbélése. A cselekmény egy tanulsággal zárul, amelyet Sercambi fűz az eddigiekhez: „*E simile diviene d' ongni signoria, quando si lassa crescere lo nimico tanto che prenda l' arme contra di lui.*”⁸⁴⁵ Ez történik minden uralkodóval, ha hagyja annyira megerősödni az ellenfelét, hogy az fegyvert ragadhasson ellene.

A görögök és a trójaiak ezt követően még további öt példázatban harcolnak egymással. Az ütközetek kimenetelére jellemző, hogy a görögök vereségével zárulnak. A második példázatban a trójaiak elfoglalják Athént is.⁸⁴⁶ A leírás helyi lakosokon számos kegyetlenséget követtek el. Végül a rész végén a görögök felteszik a kérdést: „*dicendo: or che male facemmo noi mai a Troia?*”⁸⁴⁷ Mi rosszat tettünk valaha a trójaiaknak? A kérdésből arra következtethetünk, hogy a legyőzöttek vagy nem tartják felelősnek magukat az őseik által elkövetett tettekért, vagy talán már nem is emlékeznek rá - ezzel kapcsolatban a krónikás nem ad több információt. Sercambi ugyanakkor erre a következőt írja: „*La quale scuza non prenda neuno che sia in signoria, che, quale fusse quello che più ritenesse sicuro, dando volta quello sere' più tosto morto.*”⁸⁴⁸ Ez körülbelül úgy adható vissza, hogy „ez a kifogás nem érdekel senkit, aki uralkodik, hiszen ezeket a dolgokat kell a lehető legkomolyabban venni, lévén,

---

⁸⁴⁴ SERCAMBI 218-222 (1/583.)

D'Agostino közölte a kivonatát annak a vonatkozó kéziratnak, amelyet a firenzei levéltár dokumentumai között talált. Ez alapján Hectore bosszúja annak a történetnek is a részét képezi, amely az Arthur legendához kapcsolódik. Ebben ugyanakkor ez a részlet nem a történet elején található, hanem három szerkezeti egység is megelőzi. D'AGOSTINO 2018, 57.

⁸⁴⁵ SERCAMBI 218-219 (1/583.)

⁸⁴⁶ Athén megtámadása és elpusztítása Hectore fentebb említett bosszújához hasonlóan szintén szerepel a történet másik változatában. A két elbeszélés között ugyanakkor, legalábbis a D'Agostino által közöltek alapján, nincsenek további párhuzamok. D'AGOSTINO 2018, 57.

⁸⁴⁷ SERCAMBI 220 (1/583.)

⁸⁴⁸ SERCAMBI 220 (1/583.)

hogy halálosak.” A szerző meglátása tehát az lehet, hogy aki hatalmi pozícióban van, nem engedheti meg magának, hogy megfélemedezzen a régi sértésekről. Ezek azok a dolgok, amelyek Sercambi szerint az uralkodó vesztét jelenthetik. Szerinte az gondolkozhat helyesen, aki számon tartja ellenségeit és a régi sérelmeket.

A harmadik példázatban azt olvashatjuk, hogy a legyőzött görög előkelők elfogadták volna vezetőjüként a gyermek Hectort. Ő azonban nem volt hajlandó erre, és ezúttal is megkínóztatta, valamint megölette az elé járuló görögöket. Sercambi hozzáfűzött gondolatai arra utalnak, hogy Hector azért tett így, mert attól tartott, hogy az adott pillanatban békülékeny, behízselgő modorban közeledő görögök később bosszút állhattak volna rajta.⁸⁴⁹ A rész tanulsága ugyanis így hangzik: „*E così pensi ciasciduno che il suo nimico non prendere, pensieri se non a vendicarsi più crudamente che potesse.*”⁸⁵⁰ Ez a következőképp hangozhat: így gondolkodik tehát az, aki nem gondolja, hogy az ellensége nem fog a lehető legkegyetlenebbül bosszút állni rajta.

A negyedik rész azt az általános tanulságot hordozza, hogy milyen negatív következményekkel jár, ha valaki az ellensége kezébe kerül. Az ötödik példázat során a trójaiak ismét győzelmetaratnak.⁸⁵¹ A rész a következő tanáccsal zárul: „*E così non si lassa il suo nimico im posa, e bene che altri a quello punto volesse o chiedesse pacie, non è tempo d' aspectarla.*”⁸⁵² Vagyis ne hagyj az ellenségednek nyugtot, (vagy ne hagyj őket helyzetben), és bár jó, ha mások ezen a ponton békét vagy megbocsátást kérnek vagy akarnak, nincs itt az ideje ezt elfogadni vagy mérlegelni.⁸⁵³ Sercambi nem tartja rossznak a békére törekvő magatartást, de ebben a tekintetben szétválasztja az uralkodót más személyektől. Jó, hogyha az utóbbiak inkább békére törekednek, az uralkodó ugyanakkor ezt nem engedheti meg magának, hiszen a korábbi pontokból kiindulva megállapítható, hogy ez nem lenne célravezető.

A vendettát bemutató fejezet a hatodik példázattal zárul. A történet végén a görögöket végleg száműzik. A korábbi részekben az ellenség teljes legyőzését támogató Sercambi megpróbálja valamilyen módon mérsékelni a korábban elhangzott kegyetlenségeket. Hiszen, mint írja, az

---

⁸⁴⁹ SERCAMBI 219-220 (1/583.)

⁸⁵⁰ SERCAMBI 219-220 (1/583.)

⁸⁵¹ SERCAMBI 220 (1/583.)

⁸⁵² SERCAMBI 220 (1/583.)

⁸⁵³ UO.

uralkodónak és barátainak végső soron Istennek tetszően és a megváltás reményében kell tevékenykedniük.⁸⁵⁴

A vendetta kegyetlenségeit bemutató részek egy olyan tanmesének tekinthetők, amelyeknek nem tudunk valós történeti eseményeket megfeleltetni. A krónikás által megfogalmazott tanulságok ugyanakkor, mint majd látni fogjuk, komoly politikai tartalommal bírtak. Így ezek mögött valós tapasztalatokat kell keresnünk, amelyek Giovanni Sercambit a példázatok összeállítására sarkallták. A továbbiakban arra keresem a választ, hogy melyek lehettek ezek. A korabeli történelmi háttér jobb megismeréséhez érdemes megvizsgálunk Sercambi korának luccai politikai eseményeit, különös tekintettel arra, hogy a krónikás a város történetének mely korszakait, illetve mely politikai szereplőit tartotta követendő vagy éppen megvetendő példának.

8.6.3. Lazzaro Guinigi tettei és emlékezete

A legfontosabb viszonyítási pont természetesen Paolo Guinigi, akinek a városvezetése alatt, 1400 és 1424 között huszonnégy évet töltött el hivatalviselőként a krónikás.⁸⁵⁵ Paolót olyan városvezetőnek tartja, aki elődeihez hasonlóan képes biztosítani Lucca szabadságát. Különösen gyakran állítja párhuzamba Paolót édesapjával, Francescóval, aki 1385-ben hunyt el.⁸⁵⁶ Említettük, hogy Sercambi számos esetben ragad ki politikai vagy történelmi szereplőket, hogy egyes tetteikkel példát állítson az olvasó vagy éppenséggel Paolo elé. Érdemes tehát megvizsgálni, hogy kik azok a neves luccai személyiségek, akik szerepelnek a példakép állító részekben. Az egyik hivatkozási alap természetesen Castruccio Castracani, aki az 14. század elejének volt neves luccai hadvezére. Az ő tettei a 2:14 caputban kerülnek megemlítésre különös tekintettel katonai képességeire.⁸⁵⁷ Fontos, hogy bár nagyon sok példakép állító fejezet van a krónikában, viszonylag kevés az, amelyet kimondottan Paolo megszólításával vezet fel a szerző. A Castruccióról szóló rész ezek közé tartozik. Ilyenek továbbá azok a sorok, amelyekben Sercambi Francesco Guinigire hivatkozik. Három olyan fejezet is található a krónikában, amelyben az ő tetteit és személyiségét példaként hozza.⁸⁵⁸ A krónikás ezekben nem csak, hogy követendő mintaként állítja Francescót Paolo elé, hanem

---

⁸⁵⁴ SERCAMBI 221 (1/583.)

⁸⁵⁵ BRONGI 135-191.

⁸⁵⁶ MEEK 1987, 255.

⁸⁵⁷ SERCAMBI 2:14.

⁸⁵⁸ SERCAMBI 2:11, 2:351, 2:374.

egyértelműen párhuzamba is állítja a két személyt.⁸⁵⁹ Ez azt sugallja, mintha Paolo Guinigi édesapja méltó örököse lenne Lucca élén. Francesco Guiniginak elsősorban katonai erényeit és a luccai szabadság kivívásában való részvételét emeli ki a szerző, de megjelenik az a rendszeresen visszatérő motívum is, ami arra utal, hogy Francesco mindig támaszkodhatott hű barátaira. Egy helyen ismét találkozhatunk a külső és a belső barátok elkülönítésével is.⁸⁶⁰ Ebből ismét kiderül a korábban már leírt gondolat: a belsős barátok tanácsára érdemes támaszkodni. A történeti példaképek és párhuzamok áttekintése során szembeötlő, hogy Francescón kívül nem találkozhatunk más Guinigi családtaggal, aki a krónikában kimondottan előképként szolgálhatna Paolo számára. Ez azért is különös, mert Paolo városi hatalomátvétele előtt nyolc évig, 1392 és 1400 között Lazzaro Guinigi állt a család és a város élén is.⁸⁶¹ Lazzaro, mint legidősebb fivér, és mint Paolo hatalmának megalapozója ideális személy lehetne. A krónikában ugyanakkor mégsem találkozhatunk Paolo-Lazzaro párhuzammal.

Paolo idősebb testvérének hiánya nem csak a példaképállító fejezetekben mutatkozik meg. Giovanni Sercambi a krónika lapjain nem fukarkodik Francesco pozitív jellemvonásainak ismertetésével. A temetéséről szóló leírásból megtudjuk, hogy kiváló kereskedő volt, erkölcsében híres, messze földön is tisztelettel emlegették, illetve virtusával hozzájárult a luccai szabadság megtartásához.⁸⁶² Ezek mellett még más fejezetekben feltűnik a neve mellett a bölcsesség és a megfontoltság is.⁸⁶³ Lazzaro temetésének leírása, bár a szöveg jelentős része sajnos sérült és ezért olvashatatlan, nem mutatja azt, hogy Sercambi Francescóhoz hasonló, nagy formátumú személynek tartotta volna. Lazzaro tulajdonságai más caputokban sem tűnnek fel. Szereplése a történeti események kapcsán is csekély. Sercambi csak három esetben emlékezik meg róla bővebben: az 1392-es Forteguerra/Rapondi-Guinigi pártharcban játszott szerepéről, egy milánói tárgyalásáról, és az 1400-ban bekövetkezett haláláról.⁸⁶⁴

A *Croniche di Lucca*ban az utóbbi esemény játszik kiemelkedő szerepet. Lazzaro Guinigit ugyanis öccse Antonio Guinigi és lánytestvérének férje, Nicolao Sbarra gyilkolták meg.⁸⁶⁵ Egyes feltételezések szerint Antonio át akarta venni a város fölötti irányítást Lazzarótól, és ő

---

⁸⁵⁹ „a te, Paolo Guinigi, che sempre ti stia in nella mente l' exemplo del tuo padre Francesco Guinigi”
SERCAMBI 2:11.

⁸⁶⁰ SERCAMBI 93-94 (1/131.); 273-276 (1/605.)

⁸⁶¹ MEEK 1987, 272-299.

⁸⁶² SERCAMBI 236 (1/285.)

⁸⁶³ SERCAMBI 410-411 (1/680.)

⁸⁶⁴ SERCAMBI 270 (1/603); 281 (1/607); 405-408 (1/677.)

⁸⁶⁵ SERCAMBI 406-407 (1/677.)

tervelte ki a merényletet.⁸⁶⁶ Sercambi ezzel ellentétben a fő felbújtóként, ötletgazdaként és gyilkosként is Sbarrát tünteti fel. A krónikás szerint ő volt az, aki cselszövése részeként rábeszélte Antoniót, hogy együtt végezzenek Lazzaróval. Motivációja a régóta lappangó sértettség és a gyűlölet volt, amelyet a Guinigi családfővel szemben érzett.⁸⁶⁷ Kimutatható, hogy az 1392-ben lezajlott pártharcban Nicolao Sbarra a Forteguerra párt híve volt. A Guinigi párt győzelmét követően ugyanakkor nem száműzték és semmilyen retorzióra nem került sor vele szemben, sőt Lazzaro ekkor adhatta hozzá egyik lánytestvérét, mintegy befogadva őt a tágabban értelmezett családba.⁸⁶⁸ Sercambi szerint ez a rokon kapcsolat csak arra szolgált Sbarra számára, hogy elleplezze régóta érlelt gyűlöletét. A sógori viszony és Antonio részvétele más szempontból is fontos volt: a két férfi rokonként könnyen be tudott jutni Lazzaro házába, ahol leszúrták. Érdekes és nehezen megmagyarázható momentum, hogy a krónikás szerint az összeesküvők a gyilkosság előtt Lazzarót árulónak nevezték.⁸⁶⁹

A mi szempontunkból a gyilkosság leírásánál talán fontosabb az egyik azt követő caput. Ennek a címe *“Uno parlare contra la memoria di Lazzari”*.⁸⁷⁰ Tehát egy beszéd Lazzaro emléke ellen. A Guinigi-kliens Sercambi által megfogalmazott témamegjelölés és az azt követő tartalom felettébb meglepő egy Guinigi családfő és városvezető tragikus halálához képest. Osheim szerint a rész a hagyományos – a pártharcokat gyakran lezáró – házassági és politikai stratégiák ellen szólal fel.⁸⁷¹ Ugyanakkor a korábbiak alapján úgy vélem, hogy a krónikás a korábban saját maga által megfogalmazott történetírói felfogással szemben ezúttal teljesen nyíltan - természetesen más valaki szájába adva - fogalmaz meg negatív véleményt Lazzaróról. Az elsődleges hibáit a következőképpen mutatja be:

„Certo tal pensieri t' è venuto fallito; e simile diverre' a tucti coloro che pensassero che il suo nimico si riconciliasse di buon chore, perochè all' odio oculto”.⁸⁷²

Tehát elbukott az az elképzelés és hasonló történik azokkal, akik azt hiszik, hogy az ellenségük jó szívvel békélt meg, holott csak titkolt gyűlöletből. A caput végén pedig a következőt olvashatjuk:

---

⁸⁶⁶ MEEK 1987, 329-330.

⁸⁶⁷ SERCAMBI 406-407 (1/677.)

⁸⁶⁸ MEEK 1987, 329.

⁸⁶⁹ SERCAMBI 407-408 (1/677.)

⁸⁷⁰ SERCAMBI 411 (1/681.)

⁸⁷¹ OSHEIM 2007, 157.

⁸⁷² SERCAMBI 411 (1/681.)

„E però farà bene ongni signore, conte, duga, principe, comune & ongni persona che à dominio o magioria, di non dimostrare né dare al suo inimico dominio sopra di se, nò contrahere tanta amicitia”.⁸⁷³

Jól teszi tehát minden uralkodó vagy bármely más hatalomgyakorló, ha nem ad az ellenségének befolyást vagy hatalmat maga fölött és nem barátkozik ennyire vele. A korábban bemutatott ellentét, amely a barát-ellenség, illetve a barátság-ellenségeskedés között húzódik; ismét meghatározó szerepet játszik a *Croniche* konfliktusleírásában. Sercambi ezúttal is határozottan szembemegy a potenciális ellenségeknek adott kedvezményekkel és az általuk adott tanácsokkal. Lazzaro halálának okát nem valamiféle összetett politikai intrikában, hanem a régi személyes ellentétekben és ezek figyelmen kívül hagyásában látja. Érdeemes tehát megvizsgálni, hogy milyen események jelenthették a a krónikás véleményének alapját.

A Lazzaro Guinigi által fémjelzett korszak Lucca számára egy átmeneti időszakot jelentett Francesco vezetése és Paolo signoriája között. A pisai hatalomtól való megszabadulást követően a város politikai kényszerpályára kényszerült. Ahogyan azt Christine Meek megállapítja, Lucca a 14. század második felében gazdag és expanzív szomszédokkal volt körülvéve.⁸⁷⁴ Ez a szituáció a lucaiak mind a külpolitikában, mind pedig a belpolitikában egyfajta passzív, konfliktuskerülő stratégiát eredményezett. Az önállóság megszerzését követő időszakban Francesco Guinigi a családjának befolyását nem pártharcokkal vagy fegyveres konfliktusokkal próbálta növelni, hanem a városi tisztségek minél nagyobb arányú megszerzésével, hatékonyabb kihasználásával és az ehhez szükséges hozzá hű klientúra kiépítésével.⁸⁷⁵ Ezt először a hagyományos városi pozíciókkal próbálta biztosítani, majd közvetve létrehozatta a *conservatores* bizottságot, amelynek feladatkörébe tartozott a város védelmi kiadásainak kezelése, az városi erődítések, illetve a *contadò*ban található erődök karbantartása és a városi rendészeti funkciók biztosítása is. A bizottság tagjai között szinte az egész időszakban a Guinigi szimpatizánsok voltak többségben. Természetesen más tanácsokban is törekedtek arra, hogy minél több hozzájuk hű személy kerüljön be, de a *conservatores*ban abszolút többségük volt. Ennek jelentőségét az is mutatja, hogy Meek kutatásai szerint a *conservatores* működését folyamatosan politikai támadások érték a Forteguerra klán részéről. Tehát Francesco 1385-ös haláláig a család belpolitikáját vélhetően a megbízható kliensekre, azaz barátokra való támaszkodás jellemezte.⁸⁷⁶ Utalnak rá jelek,

---

⁸⁷³ SERCAMBI 411 (1/681.)

⁸⁷⁴ MEEK 1991, 1-33., Uő. 1987,

⁸⁷⁵ MEEK 1987,

⁸⁷⁶ MEEK 1991, 19-20.

hogy a Guinigi és a Forteguerra párt között voltak kisebb inzultusok korábban is, de a pártharc csak 1392-ben következett be.⁸⁷⁷ A városi tanácsokat a küzdelem idején pár hétig egyáltalán nem hívták össze.⁸⁷⁸ Az egyetlen kortárs forrásunk tehát a *Croniche di Lucca*. Sercambi szerint a rivális párttal fölött aratott győzelem részben Lazzarónak volt köszönhető, aki elfoglalta embereivel a *Palazzót* és vélhetően ő gyilkoltatta meg az ott tartózkodó *gonfalonierét*, Bartolomeo Forteguerrát.⁸⁷⁹ Az ő halála a siker ellenére könnyen beárnyékolhatta Lazzaro szerepét, hiszen az áldozat egyrészt hivatalos személy volt, másrészt korábban Francesco Guinigi egyik lányát, tehát Lazzaro testvérét vette feleségül, így rokonnak is számított.⁸⁸⁰ Ugyanakkor a két párt között egyébként is lehettek átfedések: néhány esetben kimutatható, hogy a Guinigi kompániának dolgozó személyek a Forteguerra/Rapondi párt oldalán harcoltak.⁸⁸¹ Tehát a pártharc során előfordulhatott olyan szituáció, amikor korábbi szimpatizánsok ellenséggé váltak. Ez a tapasztalat is hozzájárulhatott Giovanni Sercambi barát - ellenség, megbízható barát - külső barát fogalmainak kialakításához. Ennél is fontosabb lehetett azonban, hogy a pártharc lezárulásával a családfővé előlépő Lazzaro szokatlan politikát alkalmazott: nem minden esetben törekedett a rivális teljes száműzésére vagy egzisztenciájának teljes felszámolására. Megbocsátást nyerhetett a fentebb bemutatott Nicolao Sbarra mellett a Forteguerra pártból Matteo Trenta, Guiffreddo Cenami vagy Castruccio Saggina is. A kutatás azért is őket emeli, mert nemcsak, hogy elkerülték a megtorlást, de idővel fontos városi tisztségekhez is hozzájutottak. Trenta 1395-ben, Sbarra 1397-ben volt *gonfaloniere*, Saggina 1399-ben és 1400-ban *anziano*, Cenami 1400-ban szintén *anziano*.⁸⁸² Az 1392 utáni belpolitika más téren is szokatlan volt. A Lazzaro által fémjelzett nyolc éves időszakban nyolcvan olyan új családnév bukkant fel az *anziani* tagai között, akik korábban nem viseltek semmilyen hivatalt. Ráadásul közülük csupán három volt korábban Guinigi szimpatizáns. Az a tendencia is megfigyelhető, hogy a vidéki, azaz *contado*-beli területek, "tartományok" élére helyi *vicariusok* kerültek, vagyis nem a városi kiküldötteket részesítették előnyben. Lazzarónak kimondott törekvése lehetett támogatói körének folyamatos bővítése, az új támogatók, új barátok bevonása. A korábbiakhoz képest erőteljesebben próbált a *contado*-beli lakosságra támaszkodni.⁸⁸³ A *Nota ai Guinigiben* Sercambi ugyanakkor kifejezetten hangsúlyozza, hogy az *anziani*, *condottiere*,

---

⁸⁷⁷ MEEK 1987, 266-268.

⁸⁷⁸ Uo. 266.

⁸⁷⁹ SERCAMBI 277-278 (1/340); 278-279 (1/342.)

⁸⁸⁰ MEEK 1991, 20.

⁸⁸¹ MEEK 1991, 19-20.

⁸⁸² Trentára, Sagginára és Cenamira: MEEK 1987, 281, 285. Sbarrára: SERCAMBI 319 (1/384.)

⁸⁸³ MEEK 1987, 281-291.

gonfaloniere, vicarius tisztségekbe csak a megbízható barátok kerüljenek a Guinigi család hatalmának érdekében: „*L'officio dell'ansianatico sempre a' vostri amici si dia, & così conductieri, gonfalonieri, vicario di Pietrasanta, Montecarlo, Camaiore, Castillioni, segretari, officio di balia overo comissari*”.⁸⁸⁴ A Francesco alatt szocializálódott krónikás tehát valószínűleg nem nézte jó szemmel a hivatalnokok terén végbemenő vérfrissítést. Ráadásul ebből a rövid mondatból következtetve is megállapíthatjuk, amelyet már a *Croniche di Lucca* lapjain is olvashattunk: Sercambi ellenezhette a régi pártharcos ellenségek hivatalviseléseit is. A krónikás politikai módszerekkel kapcsolatos ellenérzéseire hozzájárulhatott az is, hogy 1393 és 1397 között ő maga sem jutott hivatalokhoz. Ez a több, mint három éves kihagyás azért is szembetűnő, mert Sercambi mind előtte, mind utána tisztséghalmozó volt.⁸⁸⁵ Természetesen nem tudhatjuk, hogy mi lehetett a karrierében a rövid kihagyás oka, hiszen a *Cronicha* lapjain nem fűz hozzá semmilyen magyarázatot, de nem zárhatjuk ki azt sem, hogy a Lazzaro-féle hivatalnokfrissítés akár személyesen is negatívan érintette.

8.6.4. A fejezet tanulságai

A vendetta kegyetlenségeit bemutató caput példázatai párhuzamba állíthatók Lazzaro Guinigi halálának körülményeivel és a későbbi fejezetben megfogalmazott kritikával. A pártharc után Lazzaro eltekintett későbbi gyilkosának megbüntetésétől, azaz nyugtot hagyott ellenségének. Az ötödik példázatban olvasható tanács megfogalmazza, ezt a hatalomgyakorló nem engedheti meg magának. Úgy véljük, hogy Sercambi számára az elsődleges tapasztalatot a trójai-görög ellentétre felépített fejezet megfogalmazásakor Lazzaro halálának körülményei jelenthették. A megfogalmazott gondolatok nem csak, hogy építenek az ismert történelmi eseményre, hanem Lazzaro burkolt kritikáját is jelentik. A vendetta kegyetlenségeinek leírása az ellenségekkel való bánásmódra vonatkoztatva ugyanis egyrészt a helyes, másrészt a helytelen hatalomgyakorlói gondolkodást is bemutatja és megállapítható, hogy a krónikás szerint Lazzaro inkább az utóbbihoz kapcsolódik. Sercambi az ellenségeskedés kezelésének optimális módszerét az ellenségek teljes legyőzésében látja. Elválasztja az uralkodó lehetőségeit és kötelességeit a többi emberétől és megfogalmazza, hogy a hatalomgyakorlás eltérő konfliktusmegoldást igényel. Fontos ugyanakkor, hogy ennek célja nem az ellenfelek

---

⁸⁸⁴ NOTA 401. MEEK is ugyanezt a részt idézi hasonló témakörben. MEEK 1987, 297.

⁸⁸⁵ Giorgio Tori összeállította Sercambi 1400-ig viselt hivatalait. Évekre lebontva Lazzaro időszakában ez az alábbiak szerint oszlik meg: 1400/12, 1399/8, 1398/5, 1397/5, 1394/1, 1393/6, 1392/7, 1391/3, 1389/2. Tehát bár 1392-ben még hét különböző tisztséget is viselt illetve volt tagja valamelyik tanácsoknak. TORI 1991, 101-103.

önkényes megsemmisítése, hanem a további erőszakos tettek és az elharapózó vendetta megakadályozása. A konfliktusok további megállítást szolgálja az ellenségek és régi nézetkülönbségek számontartása is: aki uralkodik, nem lehet figyelmetlen vagy elnéző. Ez a mentalitás ugyanis elvezetne a vendetta kegyetlenségeihez. Más gondolataiból pedig arra is következtethetünk, hogy a konfliktus megelőzés másik fontos eleme a régi kipróbált barátokra vagy tanácsadókra való támaszkodás. A szerző a vendetta jelentette veszélyekre még egy fontos fejezettel kapcsolatban hívja fel a figyelmet: a második könyv háromszáznyolcadik caputjában olvashatunk a Trinci-testvérek a 15. század elején történt meggyilkolásáról. A következő fejezetben ezt az esetet mutatom be és elemzem, különös tekintettel a krónikás egyedi politikai szemléletmódjára.

8.7. A vendetta veszélyei: a Trinci-testvérek meggyilkolása

8.7.1. A téma indoklása

Sercambi a *Croniche di Lucca* lapjain fontos eseményként tárgyalja a Niccolò és Bartolomeo Trinci meggyilkolásával végződő, 1421-es összeesküvést.⁸⁸⁶ A Trinci család az umbriai Foligno egyeduralkodó dinasztiája volt. Figyelembe véve, hogy 1226-tól egészen Corrado Trinci 1439-es bukásáig kisebb megszakításokkal Foligno élén álltak, az ismertebb *signore* családok közé tartoztak,⁸⁸⁷ így nem tarthatnánk rendhagyónak a krónikás megkülönböztetett figyelmét a fivérek meggyilkolása iránt. Ami mégis kiemelkedővé teszi Giovanni Sercambi sorait, az egyrészt a vonatkozó 2:308-as caput hossza: a krónika 1892-es nyomtatott kiadásában majdnem hét oldalt tesz ki, amely a luccai szerző leghosszabb novelláival vetekszik. Másrészt azt is érdemes megemlíteni, hogy a Trinci testvérek meggyilkolása más korabeli toszkán krónikákban és történeti munkákban még csak az említés szintjén sem olvasható. Levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy bár Foligno urai valószínűleg ismert családba tartoztak, a gyilkosság ténye inkább regionális szinten kelthette fel a történetírói érdeklődést, hiszen mint majd később látni fogjuk, a toszkán forrásokkal szemben az umbriai krónikák fontos eseményként írták le. Ennek tükrében Sercambi beszámolója nemcsak a hossza miatt rendhagyó, de regionális szinten egyedi is. Felvetődhet a kérdés, hogy a korabeli politika aktív résztvevőjét és leíróját mi motiválhatta, hogy beszámoljon a gyilkosságról és az

---

⁸⁸⁶ SERCAMBI 253-254 (2/308.) Az eseménysorra vonatkozó források egy része modern átiratban, de kritikai apparátus nélkül kiadásra került: PICUTI 2004. Mint Jean-Baptist Delzant alapvető írása is mutatja, Sercambi vonatkozó fejezetének mérvadó változata a *Croniche di Lucca* jelen írásban is idézett kiadásában olvasható. DELZANT 2008, 64-75.

⁸⁸⁷ SENSI 1989, 177.

azt követő megtorlásról? Az alábbiakban bemutatom a vonatkozó fejezetet, majd megvizsgálom a kérdésre adható lehetséges választ.

8.7.2. Niccolò Trinci meggyilkolása Sercambi leírásában

A Trinci-testvérek meggyilkolásának történetének előzményeit az alábbiak szerint olvashatjuk Sercambinál.⁸⁸⁸

„Si narra che essendo gran tempo fa in ella ciptà di Fulingno uno signore nomato Ugolino Trinci, avendo preso alcuna domestichezza con uno suo soctoposto nomato ser Pasquale da Argillaia, e datoli alcuno officio, cognoscendolo crudele et dispietatolo predicto ser Pasquale essendo a tali officii. E facto l' essequio del dicto Ugolino, fu suplicato per alchuni di mézzo al predicto Nicolò maggiore figliuolo che li piacesse rimettere il dicto ser Pasquale e figliuoli, con melato parlare; intanto che, prima che del dicto Ugolino fusse facto il settimo, il predicto Nicolò rimisse il dicto ser Pasquale e' figliuoli con restituire a loro mete le possessioni et beni.”⁸⁸⁹

Vagyis Ugolino Trinci, aki az umbriai Foligno ura,⁸⁹⁰ birtokokat és tisztségeket juttatott egy bizonyos Pasquale de Argillaia nevű férfinak. Mint kiderül, ezt annak ellenére tette, hogy Pasquale a közvélekedés szerint igen kegyetlen és dicstelen ember hírében állt.⁸⁹¹ Ugolino nem csak személyesen neki tett kedvezményeket, hanem halála előtt legidősebb fiát Niccolòt is rábírta arra, hogy egyrészt hagyja meg kegyeltjét birtokaiban, másrészt az ő leszármazottainak is hasonló módon járjon a kedvében. A Sercambi-féle történetben Ugolino „melato parlare” azaz mézes-mázos szavakkal győzködte legidősebb fiát. Niccolò engedett is az apja halála előtt tett szavainak és Pasquale idősebb fiát, Pedrót birtokokkal látta el illetve kinevezte a Folignóhoz tartozó Nocera nevű település várnagyának. Másik fiát Nannit, pedig

---

⁸⁸⁸ Giovanni Sercambi a történet leírása előtt kapcsolt gondolatokkal vezeti fel a fejezetet. Ebben a barátságot színlelő ellenségek és az igaz barátok közötti különbségtétel fontosságáról olvashatunk. Delzant alaposan vizsgálja ezt a részt, ezért jelen tanulmányban nem vizsgálom részletesen a vonatkozó sorokat, de Delzant következtetéseire még kitérek. DELZANT 2008, 72-74.

⁸⁸⁹ SERCAMBI 266-272 (2/308.)

⁸⁹⁰ Foligno a Pápai Állam alá tartozó umbriai területek egyik jelentősebb városa volt. Egyes besorolások szerint, amelyet Black is alkalmaz, az úgynevezett közepes signoriák (la signoria media) közé tartozott, amely nem a városok méretére, hanem a pápaság által biztosított mozgásterére utal. BLACK 1989, 91. Más szakirodalmak a méretét és befolyását figyelembe véve kifejezetten a kisebb városok közé sorolják. MAIRE VIGUEUR, 1987, 252. A város élén a Trinci dinasztia tagjai álltak, akiket a pápák 1368-tól a terület vikáriusaiként is elismertek. A folignói signorék azon kevés umbriai egyeduralkodók közé tartoztak, akik nem csak a régmúlt időkből megőrződött közigazgatási egység, azaz a városuk contadójának urai voltak, hanem próbáltak terjeszkedni is. Ebben főleg a történetben megnevezett Ugolino jeleskedett, de fia Niccolò is hódításokat könyvelhetett el, csakúgy, mint Corrado is. A megszerzett területeket el kellett ismertetni a pápával, aki ezt hivatalos formában a Trinci vikariátus kibővítésével hagyta jóvá. 1439-ben Corrado Trinci halála jelentette a folignói signoria végét. SENSI 1989, 195.

⁸⁹¹ SERCAMBI 266-272 (2/308.)

közvetlenül a saját kíséretébe helyezte, hiszen ezt követően ő lett a cubiculariója.⁸⁹² Ez után,⁸⁹³ 1421 januárjára vonatkozóan olvashatunk a Trinci-testvérek meggyilkolásáról:

„Nicolò signore, a stanza del dicto ser Pedro, ordinò fare una chaccia a Nocera, dove il dicto ser Pedro n' avea la fortezza. E così del dicto mese a questa chaccia in fra li altri Berardo figliuolo di Rodolfo da Chamerino. E apparecchiato molta vivanda da vivere con molti chani et cacciatori e con alquanta compagnia, si dirissono a Nocera,(...) pensando esser securi come in casa loro, senza alcuno suspecto dormendo. Nanni soprascripto uscio del lecto e aprio la cammera, et entrato dentro il dicto ser Pedro con una spada nuda in mano, il predicto ragassino vedendo il dicto ser Pedro colla spada nuda volse gridare. Il dicto ser Pedro quello uccise, e andatosene a letto dando a Nicolò signore, essendo nudo, più colpi, quello uccise.”⁸⁹⁴

Niccolò Trinci tehát vadászatot szervezett Nocera környékére. Az eseményen jelen voltak a barátai, a személyes kísérete és többek között Berardo da Rodolfo da Camerino is. Utóbbi Rodolfo Varaninak, a Folignóhoz és Nocerához egyaránt közel eső Camerino signoréjának a fia, tehát örököse volt. Vadászat közben úgy döntöttek, hogy éjszakára a közelben fekvő Nocerában szállnak meg. Sercambi azt írja, hogy Niccolò mintha a saját házában lett volna, annyira biztonságban érezte magát. A saját ház említése nem tekinthető túlzásnak, hiszen Foligno ura nyilvánvalóan birtokolta Nocera erődjét.⁸⁹⁵ Ekkor Nanni di Argillaia, aki vélhetően urával egy helységben tartózkodott, belülről kinyitotta a hálószoba ajtaját, beengedve testvérét Pedrót, aki előbb a felriadó szolgálót ölte meg, majd kivont karddal Niccolò ágyához lépett és leszúrta a meztelenül alvó *signorét*, aki mit sem sejtett.⁸⁹⁶ Sercambi vélhetően nem hiába fordított figyelmet arra a részletre, hogy Foligno ura meztelenül feküdt, mikor végeztek vele. A felfegyverzett gyilkos meztelen kardja valamint a meztelen, tehát védtelen áldozat ellentétpárja egy olyan retorikai elem lehet, amely az eset asszimetriáját, szörnyűségét érzékeltetheti.

8.7.3. Az Argillaia testvérek cselvetése és a megtorlás

A történet folytatását a következőképp olvashatjuk:

---

⁸⁹² SERCAMBI 266-272 (2/308.)

⁸⁹³ A Sercambi-féle történetvezetésben Ugolino halála, az Argillaia testvérek pozícióba helyezése és az 1421-es események közvetlenül követik egymást, ugyanakkor tudjuk, hogy Niccolò apja 1415-ben, tehát hat évvel a tárgyalt események előtt hunyt el. SENSI 1989, 187.

⁸⁹⁴ SERCAMBI 268 (2/308.)

⁸⁹⁵ Nocera területét az 1400-as évek elején, még Ugolino Trinci szerezte meg ismeretlen körülmények között. XXIII. János pápa egy 1412-ben keltezett levelében ismerte el a Trinciket Nocera vikáriusainak, tehát egy viszonylag friss szerzeményről volt szó. SENSI 1989, 187.

⁸⁹⁶ SERCAMBI 266-272 (2/308.)

„facto tale malificio, seguìo da poi male sopra male; avendo etiandio preso il cancellieri del dicto Nicolò col suo sugello fé' scrivere una lettera a Bartholomeo fratello del dicto Nicolò che subito fusse là. E quella mandata a Fuligno, come il dicto Bartholomeo l' ebbe, subito si mosse con alcuni suoi amici per andare a Nocera. E vedendo uno contadino amico et parente del dicto ser Pedro (...) giunti a Nocera, subito il dicto Bartolomeo col dicto contadino entròno in nella rocha. E venuti dinanti al dicto ser Pedro, il predicto ser Pedro percosse il dicto Bartholomeo ferendolo di più colpi. Il predicto contadino, vedendo tal cosa, non sapendo la chagione, volse gridare (...) Et narrò a madonna Gostanza madre de' dicti signori la morte loro, e che li piacesse mandare a Trievi a dire che Currado suo mezzano figliuolo si partisse et venisse a Fuligno prima che quel fante giunto fusse; però che li era scripto che andasse a Nocera e giunto sere' morto.”⁸⁹⁷

A gyilkosok Niccolò megölésén felbátorodva elhatározták, hogy a másik két Trinci testvérrel, Corradóval és Bartolomeóval is végeznek. A legifjabb Trincit, Bartolomeót úgy csalták csapdába, hogy egy Niccolò nevében írt levelet küldtek neki, amelyben arra kérték, hogy csatlakozzon ő is a társasághoz Nocerában. Bartolomeo semmit sem sejtve bele is sétált a cselszövők által állított kelepcebe, így amikor belépett, az erőd kapujában a gyilkosok megrohanták és leszúrták. Ekkor a történetben váratlan fordulatot olvashatunk: Pedro egyik barátja – aki vélhetően nem volt beavatva az összeesküvésbe – a gyilkosságot látva felordított⁸⁹⁸ és annyira megdöbben, hogy később, amikor Pedro különböző feladatokkal bízta meg, végrehajtásuk helyett Madonna Costanzához, a Trinci-testvérek édesanyjához sietett.⁸⁹⁹ Ő értesülván arról, hogy mi történt Nocerában és, hogy mit terveznek még tenni Corradóval (akit szintén hamis levéllel akartak törbe csalni) értesítette életben maradt fiát, aki rögtön elkezdi fegyvereseket toborozni. Ezen a ponton a történetbe új szereplő kapcsolódik be, ugyanis mint megtudjuk Braccio da Montone, Perugia ura szintén értesült a tragikus eseményekről. Ő rögvest katonákat gyűjtött és a leírás szerint mintegy kétszáz lovassal megtámadta Nocerát – a történetünk szempontjából részletkérdés, hogy további gyalogosok is követik.⁹⁰⁰

„E avuto Braccio tale imbasciata, montato a chavallo e con .cc. cavalli, chaminò a Fuligno, avendo lassato che l' altra brigata, così da cavallo come da pie, seguisseno lui.”⁹⁰¹

⁸⁹⁷ SERCAMBI 269 (2/308.)

⁸⁹⁸ A mit sem sejtő barát döbbenete: „E vedendo uno contadino amico et parente del dicto ser Pedro, (...) Il predicto contadino, vedendo tal cosa, non sapendo la chagione, volse gridare;” SERCAMBI 266-272 (2/308.)

⁸⁹⁹ SERCAMBI 266-272 (2/308.)

⁹⁰⁰ SERCAMBI 266-272 (2/308.)

⁹⁰¹ SERCAMBI 270 (2/308.)

Érdeemes megemlíteni, hogy bár Sercambi szerint Corrado Trinci is katonai válaszcsoportot tervezett, az erődöt végül Braccio da Montone foglalta vissza. Az árulók, azaz Pedro és Nanni, a *Croniche di Lucca* sorai szerint végül az erőd tornyából vetették ki magukat és így haltak meg. A hozzájuk hű helyiek egy részével az összecsapások során végeztek, míg sokukat fogságba ejtették.⁹⁰² Erről az epizódról lényeges részleteket olvashatunk:

*„essendovi uno di Nocera tra essi, come il padre lo vidde, subito tracto a lui con uno coltello, il padre uccise il figliuolo, dicendo: chome ài consentito che abbi morto il nostro signore?”*⁹⁰³

Egy nocerai apa felismerte a fiát az elfogott Argillaia támogatók között, majd csalódottságában fegyvert rántott és maga végzett vele. Tettét Sercambi szerint a következőképp indokolta: hogyan érthetlén egyet urunk meggyilkolásával?⁹⁰⁴ A kérdésben az apa nyilvánvalóan Niccolò Trinci meggyilkolására gondolhatott. A győztesek ezt követően további kegyetlenségeket követtek el. Pasquale di Argillaia testét a vadászok elé vetették, amelyek szétmarcangolták.⁹⁰⁵ A közép és észak itáliai vendetta elbeszélések sajátos, visszatérő eleme a vadászati motívum szerepeltetése a történetekben, amelynek célja a legyőzött ellenfél státuszának lealacsonyítása, emberi mivoltának semmibe vétele.⁹⁰⁶ A test meggyilkolása, az elkövető tárgyiasítása vélhetően a korábbi sértés súlyosságának kihangsúlyozását szolgálhatja. A *caput* befejező részében arról olvashatunk, hogy a nocerai lakókat válogatás nélkül megcsönkítették, illetve meggyilkolták, a testrészeiket pedig figyelmeztető jelleggel különböző, a Trincik uralma alatt álló helyeken, például Folignóban is közszemlére tették, mintegy a későbbiek számára elrettentésül. Sercambi ekkor sajátos, a történetírói és politikai nézőpontjáról árulkodó megjegyzést tesz: a kegyetlen megtorlást az igazságszolgáltatás részeként tünteti fel. Bár más toszkán történeti munkák és krónikák nem számolnak be az esetről, érdemes megvizsgálnunk, hogy hogyan vélekednek róla más régiók narratív forrásai.

8.7.4. A gyilkosság előzményei más krónikákban: sértés és vendetta

A *Croniche di Lucca* vonatkozó soraihoz képest jelentős eltérést mutatnak, a camerinói, a spoletói, a gubbioi, a perugiai és a fermói krónikák is. Különösen feltűnőek azok a feljegyzések, amelyek a Trinci-testvérek meggyilkolásának előzményeit ismertetik. Ezek

---

⁹⁰² SERCAMBI 270 (2/308.)

⁹⁰³ SERCAMBI 271 (2/308.)

⁹⁰⁴ SERCAMBI 271 (2/308.)

⁹⁰⁵ „ditto del padre di ser Pedro che da' cani fu mangiato,” SERCAMBI 271 (2/308.)

⁹⁰⁶ DEAN 1997, 82.

ugyanis – mint Jean-Baptist Delzant is rámutat - kivétel nélkül arra utalnak, hogy Pedro di Argilaia azért támadta meg orvul Foligno urát, mert az viszonyt folytatott a várúr feleségével. További adalékokkal szolgál a spoletói Paruccio Zampaolini, aki⁹⁰⁷ a történeti munkájában arról ír, hogy egy bizonyos Pasquale da Rasiglia számos kegyetlenséget, gyilkosságot és egyéb véres tettet hajtott végre, Foligno urainak kedvében járva:

„ser Pasquale da Rasiglia, lu venne tanto in gratia delli Signiuri per suoe executioni martorij, asasinamenti, homicidia et altru malfare per piacere delli Signiuri.”⁹⁰⁸

A megjegyzés arra utalhat, hogy a krónikás szerint ezek kifejezetten orgyilkosságok lehettek.⁹⁰⁹ Ebből arra lehet következtetni, hogy Ugolino, a Trinci testvérek apja, azért adhatott birokokat Pasqualénak, hogy ezeket a szolgálatokat honorálja. Azok a Sercambi azon sorait tehát, amelyek arra utalnak, hogy Ugolino a józan belátás hiánya miatt részesíti kegyben Pasqualét, más megvilágításba helyezi Zampaolini leírása melynek alapján tudatos lépésről is beszélhetünk. A spoletói krónikában Foligno ura a kegyetlen tettek megrendelőjeként kifejezetten negatív szereplője a fiai meggyilkolásáig fajuló eseménysornak, hiszen aktív közreműködő Pasquale kegyetlenségének előidézésében. Az alábbi táblázatban összefoglaltam azokat a további történeti elemeket, amelyek a *Croniche di Lucca* és más munkák között jelentős különbségnek tekinthetők.

Krónika	Pedro felesége	Pasquale feladatai	„nudo”	Apa és fia	contadino	Pasquale sorsa	„jogos” vendetta
<i>Cron. Gubbio</i>	✓	∅	∅	∅	∅	∅	∅
<i>Vite di Braccio Fortebracci</i>	✓	∅	∅	∅	∅	∅	∅
<i>Cron. Spol.</i>	✓	✓	∅	∅	∅	∅	∅
<i>Sercambi</i>	∅	∅	✓	✓	✓	✓	✓
<i>Stor. Camer.</i>	✓	∅	∅	∅	∅	∅	∅
<i>Cron. Fermo</i>	∅	∅	∅	∅	∅	✓	∅
<i>Cron. Urbino</i>	∅	∅	∅	∅	∅	∅	∅

Megállapítható, hogy a luccai krónikán kívül, a vizsgált történeti munkák a Trincigyilkossággal és azt követő megtorlással kapcsolatban a folignói örökös által elkövetett

⁹⁰⁷ DELZANT 2008, 64-70, 72.

⁹⁰⁸ ANNALI DI SPOLETO DI PARRUCCIO ZAMPAOLINI 159-160.

⁹⁰⁹ ANNALI DI SPOLETO DI PARRUCCIO ZAMPAOLINI 159-160.

házaságtörést emelik ki. Így a történet e változatai – Sercambitól eltérően – nem kegyetlenségből elkövetett összeesküvésről, hanem vendettáról számolnak be. A camerinói krónikában⁹¹⁰ a várnagy feleségével való viszony nem jelenik meg, de utalást olvashatunk arról, hogy Pedro di Argilaiának valamilyen személyes konfliktusa lehetett Foligno urával: „*ch'in vendetta dellá offesa ricevuta nell'honore haveva ammazzato Niccolò*”. E szerint ugyanis az utóbbi megsértette a becsületét, amiért a várnagy bosszút állt.⁹¹¹ Az urbinói krónika az egyetlen a vizsgáltak közül, amely nem tartalmaz részleteket és kizárólag a gyilkosság tényére szorítkozik.⁹¹²

Érdeemes röviden sorra venni azokat az információkat is, amelyek csak a Sercambi-féle változatban olvashatók. Ezek Niccolò Trinci meztelenségének hangsúlyozása, Pedro barátjának átállása, valamint a csalódott apa és fia tragikus története. Továbbá egyedül a luccai szerző könyveli el a megtorlásokat az igazságszolgáltatás részeként. Érdeemes megemlíteni, hogy Sercambinál megjelenik Pasquale di Argilaia testének kutyák elé való vetése is, amelyről azonban a fermói krónika is beszámol. Megállapítható tehát, hogy a Giovanni Sercambi által lejegyzett történet a főbb hangsúlyait tekintve eltér más történeti munkák hasonló leírásaitól. A bemutatott sorok egyedi nézőpontról árulkodnak, amelynek megértéséhez érdemes megvizsgálni a korabeli Lucca bel- és külpolitikáját, különös tekintettel a Guinigi-család fő stratégiai törekvéseire.

Lucca városa a 14. század elején még a szárazföldi expanziót folytató városok közé tartozott. Castruccio Castracani, akit 1320-ban *signorénak* választottak, hadjárataival még Firenzét is veszélyeztette.⁹¹³ Ugyanakkor a város mozgástere fokozatosan beszűkült. Castruccio 1328-as halálát követően a városvezetők több szempontból is alkalmatlannak bizonyultak, legalábbis többször előfordult az a méltatlan helyzet, hogy Lucca tulajdonjoga pénzért cserélt gazdát.⁹¹⁴ 1342-ben a szomszédos Pisa csapatai vonultak be a városba. Jelzésértékűnek tekinthető, hogy a pisai térnyerés hírére Firenze is magának követelte a várost – igaz, ekkor még sikertelenül. Lucca 1368-ban nyerte vissza önállóságát, még hozzá egy külső hatalom, IV. Károly közbenjárására.⁹¹⁵ Giovanni Sercambi szerint a szabadság kivívásában ugyanakkor, nagy

---

⁹¹⁰ STORIA DI CAMERINO 163.

⁹¹¹ STORIA DI CAMERINO 163.

⁹¹² „*Fo la novità in la terra de Nocera contro Nicolò et Bartholomeo de Trinci allora morti etc. et inmediate ne sequi la morte del Castellano de quel loco et de piú de cento persone.*” CRONACHETTA DI URBINO 26.

⁹¹³ BRATCHEL 2008, 48-50.

⁹¹⁴ GREEN 1995, 74-77.

⁹¹⁵ MEEK 1991, 1-33.

politikai szerepe volt Francesco Guiniginek és követőinek is.⁹¹⁶ Bár Lucca ezután 1429-ig önálló politikát folytathatott, kimutatható, hogy mind a külső-, mind pedig a belső ügyek terén passzív megoldásokra kényszerült.⁹¹⁷ Ennek egyik és egyben elsődleges oka a luccai contadót déli irányban határoló Firenzei Köztársaság szakadatlan expanziója volt. Az Arnó partján fekvő város, bár viszonylag lassú ütemben, de folyamatosan próbálkozott a vele határos kisebb települések megszerzésével. Eszközeik a helyi elit „firenzei polgárrá” tételétől, a podestà küldéseken át, az adott város megvásárlásáig és végső esetben a katonai beavatkozásig terjedtek.⁹¹⁸ A firenzei vezetés egyik célkitűzése a tengeri hajózás lehetőségének biztosítása volt, ami nem csak a tengerparti településeket, de az ahhoz közel fekvő –és így potenciális veszélyt jelentő – városokat is érintette.

A 14. század végétől a Luccától északra fekvő területeken a Visconti család által uralt városok előrenyomulása jelentett veszélyt.⁹¹⁹ Bár az 1400-as évek fordulóján a Guinigi család kísérletet tett a Viscontik és Firenze konfliktusának kihasználására,⁹²⁰ a külpolitikai lehetőségek érdemben nem változtak. Paolo Guinigi a firenzei törekvéseket ideiglenesen a Viscontikhoz való közeledéssel és a firenzei kereskedők Motrone kikötőből való kitiltásával próbálta ellensúlyozni, sőt, a Bargában kitörő Firenze ellenes lázadást is támogatta. Giovanni Galeazzo Visconti 1402-ben bekövetkező halálával azonban a Firenze ellenes fellépés veszített az erejéből.⁹²¹ A geopolitikai helyzetet tovább színezte, hogy a luccai területektől észak-keletre egy kisméretű firenzei enklávé is létrejött, míg észak-nyugatra a Viscontiszövetséges úgynevezett Malaspina terület okozott problémát.⁹²² MEEK és a luccai történelem más jeles kutatói szerint a luccai városi pártok azért is tartózkodtak a 14. század második felében a nyílt utcai harcok és leszámolások kezdeményezésétől, mert attól féltek, hogy a szomszédos városok esetleges beavatkozása az egyik vagy másik oldalon lehetőséget adna a luccai politika erős külső befolyásolására.⁹²³ Azt, hogy az aggodalmuk jogos volt, az mutatja, hogy Firenze először a Guinigi család egyes tagjainak akart firenzei polgárjogot adni,⁹²⁴ majd

---

⁹¹⁶ SERCAMBI 236-237 (1/285.)

⁹¹⁷ MEEK 1978, 235-256.

⁹¹⁸ A területi terjeszkedés változatos eszköztárát a firenzeiek már a 13. század második felétől kezdve alkalmazták, többnyire sikerrel. Az 1300-as évek fordulóján a stratégiai motivációt még a főbb szárazföldi utak – folyóvölgyek, hegyi átkelők - megszerzése és biztosítása jelentette számukra. GUALTIERI 2013. Ezt követően, bár Firenzére elsődlegesen nem a tengeri kereskedelem volt jellemző, a tengeri hajózás biztosítása létfontosságúvá vált, részben ez indokolta Pisa 1404-ben történt elfoglalását is. MANCINI 1950. 187-189.

⁹¹⁹ BRATCHEL 2008, xxi.

⁹²⁰ Paolo Guinigi közvetlen elődei Visconti-barát politikát folytattak. MEEK 1978, 301-332.

⁹²¹ MANCINI 1950, 186-188.

⁹²² BRATCHEL 2008, xxi.

⁹²³ MEEK 1978, 235-260.

⁹²⁴ SERCAMBI 316-317 (2/359.)

sikertelen próbálkozások után 1429-ben katonai erővel foglalták el Luccát,⁹²⁵ véget vetve a Guinigi uralomnak. Paolo Guinigi signoriája az ezt megelőző közel három évtizedben tehát fokozódó külső nyomással nézett szembe. Az állandónak tekinthető járványok és a visszavisszatérő éhínségek természetesen csak súlyosbították a helyzetet: a *contadó*ban állandó volt az instabilitást előidézhető lázongások veszélye.⁹²⁶ A problémák dacára a luccai politikai elit – azaz a Guinigik és támogatóik – célkitűzése az önállóság megőrzése volt.⁹²⁷ Ugyanakkor a külpolitikai helyzet az 1410-es évek végére egyre kiélezettebbé vált. 1418-ban Braccio da Montone, Perugia signoréja és a kor egyik legnagyobb *condottierója*⁹²⁸ csapataival behatolt a luccai *contado* területére, ahol számtalan ingóságot rabolt el az ott lakóktól. Mint Giovanni Sercambi megemlíti, feltételezhető, hogy a vállalkozás firenzei felbujtásra történt, legalábbis Braccio csapatai Firenze felől érkeztek.⁹²⁹ A luccai elit gazdagságát azonban jól mutatja, hogy a *Croniche di Lucca* szerint a Guinigi család és más tehetősebb luccai polgárok a magánvagyonukból kifizették Bracciót, aki ezért cserébe egyrészt felhagyott a hadjárat folytatásával, másrészt visszaszolgáltatta az elrabolt ingóságokat, például a különböző jószágokat és haszonállatokat.⁹³⁰ A luccai vezetés kétségbeesett lépése tehát sikerrel járt, viszont Braccio és a firenzeiek kapcsolata aggodalomra adhatott okot. 1420-ban a pápa leváltotta a firenzei Spini családot a pápai bankár szerepköréből és ezt a nagy anyagi és diplomáciai hasznot hajtó pozíciót, a Firenzét ekkor már közvetve uraló Medici családnak juttatta.⁹³¹ Sercambi szerint ez Braccio da Montone szempontjából is lényeges volt, ugyanis a pápaság nem volt hajlandó elismerni a perugiai signoriáját, viszont a firenzeiek közvetítő szerepét kihasználva közelebb kerülhetett a megegyezéshez.⁹³²

A korban a városi elit és a *signore* családok egyik diplomáciai lehetősége a házasságkötésen keresztül történő kapcsolatépítés volt.⁹³³ Érdemes megvizsgálni, hogy a Guinigi család a

---

⁹²⁵ BRATCHEL 2008, 144.

⁹²⁶ UO. 123-143.

⁹²⁷ MEEK 1978, 300-332.

⁹²⁸ Braccio da Montone, 1368-ban született Braccio Fortebracci néven, Montone településen. Ezt követően perugiai polgárként szerepel a forrásainkban, de Perugiából 1393-ban száműzték. Alberico da Barbiano condottiero zsoldos csapatában harcolt, de rövidesen IX. Bonifác pápa szolgálatába szegődött. Katonai pályafutása során pápai megbízatásokat teljesített: ideiglenesen kormányozta Rómát és Bolognát is. 1416-ban, mint „békítő” tért vissza Perugiába, ahol egyeduralmat alakított ki, amelyet V. Márton viszont csak 1420-ban ismert el. Végül 1424-ben bekövetkezett haláláig pápai szolgálatban maradt. REGNI 2006, 40-50.

⁹²⁹ SERCAMBI 337-339 (2/271.)

⁹³⁰ UO.

⁹³¹ NAJEMY 2006, 263-264.

⁹³² SERCAMBI 247 (2/281.), 248 (2/282.)

⁹³³ Ez a városi társadalmi szerveződés legalacsonyabb szintjétől, a szomszédságtól, egészen a városok élén álló családok stratégiáig figyelhető. A témával foglalkozó szakirodalomból kiemelkedik Nicholas A. Eckstein, *The District of the Green Dragon* című munkája, amelyben egy 15. századi firenzei kerület szociális és kapcsolati hálóját vizsgálja. Eckstein kutatásából kiderül, hogy egyes családok, például a Bonsi és Serragli,

Lucca számára kritikus időszakban milyen házassági stratégiát alkalmazott. Paolo Guinigi pontos születési dátumát a kutatás nem ismeri, de a családi helyzete és idősebb testvérei kora alapján arra lehet következtetni, hogy esetleg a harmincas évei elején járhatott, amikor kialakította a luccai egyeduralmát.⁹³⁴ A vélhetően még nőtlen Paolo számára *signore*ként számtalan lehetőség adódott, ugyanakkor neki és tanácsadóinak több szempont szerint kellett mérlegelni a lehetséges arák személyét. Az első feleségét, Ilariát 1403-ben, tehát közvetlenül a hatalom megszilárdítását követően vette el.⁹³⁵ Természetesen a város élén álló személyként ez kötelesség és lehetőség is volt számára. Mint Giovanni Sercambi az esethez szüksézávan hozzáfűzi, a menyasszony személyének kiválasztásában nagy szerepe lehetett különböző tanácsadói szavának: egyesek tanácsára hallgatva.⁹³⁶ Érdekes adalék, hogy bár a krónikás nem utal erre, leírásának rövidegéből és a saját szerepének hiányából arra következtethetünk, hogy ez vélhetően nem Sercambi javaslata lehetett, hiszen más esetekben rendre hangsúlyozza saját szerepét. A házasság nem volt hosszú életű: Paolo felsége 1405-ban sajnálatos módon hunyt el, vélhetően szülés közben.⁹³⁷ A megfelelő házastárs kiválasztásának fontosságát és jelentőségét ezúttal is mutatja, hogy Lucca ura már 1407-ben új asszonyt vett nőül: Piagentinát, Camerino signoréjának, Rodolfo Varaninak a lányát.⁹³⁸ A jelen kutatás szempontjából fontos tényező, hogy a Guinigi ház feje, annak a Berardónak lett a sógora, akit az összeesküvésről szóló történetben az Argillia fivérek által fogságba vetettek. Bár a Piagentinával való második házasság hosszabb ideig tartott, Paolo második felesége 1419-ban – szintén szülés közben – elhunyt.⁹³⁹ Az új menyasszony kiválasztása ezúttal nem tartott egy évnél tovább. Lucca ura újfent az umbriai területekről választott párt és 1420-ban nőül vette Jacopa Trincit, Foligno urának a lányát, aki az egy évvel később meggyilkolt Nicolò és Bartolomeo Trinci nővére volt.⁹⁴⁰ A Guinigi család e lépése ugyanakkor nem jelentette a

---

üzleti érdekek és hagyományok miatt kifejezetten egymás között házasodtak. ECKSTEIN 1995, 157. A politikai kapcsolatépítést jól példázza a Salimbeni klán törekvése, akik a 15. század második felében úgy próbáltak visszakerülni a sienai politikába, hogy a Petrucci családba próbáltak beházasodni, de említhetnénk a Medici család házassági politikáját is. PETRICI 1990, 28-47. Jean-Claude Maire Vigueur szerint megállapítható, hogy a 14-15. században, de főleg az 1400-as években az egyeduralmalkodó dinasztiák egyrészt stratégiai szempontokat figyelembe véve próbáltak házasodni, másrészt természetesen azt is szem előtt tartották, hogy a saját rangjukon belül építsenek kapcsolatot, ha lehetséges minél magasabb szinten. Ezek a megfontolások azt eredményezték, hogy a *signore* családok még a városi elittől is élésen elkülönültek, egy kvázi külön társadalmi réteget alakítva. MAIRE VIGUEUR 1987, 235-236.

⁹³⁴ MEEK 1978,

⁹³⁵ SERCAMBI 56 (2/48.)

⁹³⁶ „*il magnifico signore Paulo Guinigii senza donna, fu per alcuni amici tractato di darli per donna madonna Ylaria figluola di messer Charlo marcheze del Carretto.*” SERCAMBI 56 (2/48.)

⁹³⁷ SERCAMBI 120 (2/120.)

⁹³⁸ SERCAMBI 123 (2/124.)

⁹³⁹ SERCAMBI 233 (2/166.)

⁹⁴⁰ SERCAMBI 254 (2/292.)

korábban éveken át egyengethetett camerinói kapcsolatok végét, hiszen Paolo egyetlen fia, Lancilao (vagy Ladislao) szintén 1420-ban házasodott, méghozzá Maria di Rodolfo Varanival.⁹⁴¹ Így a Luccát vezető családból nem csak Paolo, hanem az egyetlen férfiági örököse is egyaránt a sógora lett Berardo Varaninak,

Paolo Guinigi egy-egy adott régióra koncentrált házassági kapcsolatai nem feltétlenül voltak példátlanok a korban, de nem is tekinthetők megszokottnak. Kimutatható például, hogy Rodolfo Varano tizennégy különböző városból szerzett feleséget a fiainak, Padovától Rómáig,⁹⁴² a Trinci család az Estékkal, az Orsinikkel és több további dinasztiaival létesített hasonló kapcsolatot.⁹⁴³ Bár Mancini szerint a bemutatott házasságkötéseknek nem volt kimutatható politikai haszna,⁹⁴⁴ azon a véleményen vagyok, hogy a Guinigi család egy lehetséges külpolitikai stratégiája körvonalazódik előttünk. A közvetlen szomszédjai által nyomás alatt tartott korabeli Lucca számára lehetőségként adódott, hogy a fenyegetést jelentő Firenzei Köztársaságon és a Viscontik által uralt városok területein átnyúlva, tulajdonképpen a riválisok háta mögött próbáljanak kapcsolatokat kialakítani. Ezzel egyrészt adott esetben szövetségesre tudtak szert tenni, másrészt elkerülhették az expanszív szomszédok felé történő elköteleződés veszélyét is. Ez a szándék nyilvánulhatott meg Paolo első házasságában, hiszen a bemutatott szempontok északi irányban a genovai elittel való szövetkezéssel teljesülhettek. 1407-ben a camerinói feleség elvétele ugyanezeknek az elvárásoknak felelt meg, ezúttal azonban a déli irányban, Firenze megkerülésével.

Az umbrai területeken nem csak a Guinigi-ház, hanem Braccio da Montone törekvései is megnyilvánultak a házassági kapcsolatokban. Bár Montone Perugiát ténylegesen a kezében tartotta, még firenzei közvetítéssel sem tudott érdemben előrelépni a *signoriája* pápai elismertetésében.⁹⁴⁵ Ugyanakkor az umbriai városi elithez való kapcsolatát megpróbálta minél szorosabbra fűzni.⁹⁴⁶ Paolo Guinigi mellett ő is tájékozódott a Foligno - Camerino tengely felé. Lucca urához hasonlóan szintén 1420-ban házasodott: feleségül vette Nicola di Rodolfo

---

⁹⁴¹ SERCAMBI 256 (2/296.)

⁹⁴² ESCH 1969, 551-552.

⁹⁴³ MAIRE VIGUEUR 1987, 235.

⁹⁴⁴ MANCINI 1950, 187.

⁹⁴⁵ SERCAMBI 236 (2/271.)

⁹⁴⁶ Christopher F. Black *Il problema di una signoria Umbra* című tanulmányában vizsgálja a signoriák kialakításának lehetőségét az umbriai városok esetében. Véleménye szerint a kisebb, előnyös földrajzi adottságú települések esetében ki lehetett alakítani egyeduralmat, míg a nagyobb, jelentősebb városok lehetőségei a pápához és a szomszédos arisztokráciához való viszonytól függtek, katonai és diplomáciai szempontból sem tudtak ugyanis dacolni a római egyház fő befolyásával. Black elgondolásába illeszkedik Braccio bemutatott legitimációs törekvése is. BLACK 1989, 93-97.

Varanit.⁹⁴⁷ A sort még ugyanebben az évben Oddo nevű fia frigye is követte egy meg nem nevezett Trinci lánnyal.⁹⁴⁸ A Trinci testvérek meggyilkolásának Giovanni Sercambinál olvasható leírása nem említi meg Braccio da Montone rokoni kapcsolatait és lényegében nem is magyarázza meg, hogy miért támadhatta meg Perugia ura Nocerát az embereivel, de a fentiek alapján egyértelműnek tűnik, hogy a neves condottiere kifejezetten a sógorát, Berardót ment kiszabadítani,⁹⁴⁹ másrészt a neje testvéreit megbosszulni illetve Corradót katonailag kiszabadítani. Megállapítható, hogy Braccio da Montone – Paolo Guinigihez hasonlóan – tehát egyformán törekedett arra, hogy mind a Trincikkel, mind a Varanikkal jó viszonyt ápoljon. Ez az elképzelés azért is lehetett különösen fontos, mert Foligno és Camerino signoréi hagyományosan jó viszonyt ápolhattak egymással, így lényegében egy érdekcsoportba és tulajdonképpen egy tágabban vett rokonsági hálóba tartoztak. Ezt támasztja alá Nocera köré szervezett vadászat is: szinte minden forrásunk kiemeli, hogy Niccolò Trinci Berardo da Camerinóval tartott.⁹⁵⁰ A korábban ismertetett szempontokon túl a házasságok arra is lehetőséget adhattak a Guinigik számára, hogy az umbriai, tehát formálisan a pápa joghatósága alá tartozó városok vezetésén keresztül esetleg a pápa felé is közvetve kapcsolatot létesítsenek, mintegy ellensúlyozva a firenzeiek és a pápa jó viszonyát. Paolo Guinigi lényegében egy rokonsági körbe került a korábban Rómát is megszálló és szerteágazó kapcsolatokkal rendelkező Braccio da Montonéval. Azt, hogy a luccai vezetés nem volt rossz véleménnyel Perugia uráról, sőt adott esetben még közeledhetett is hozzá, az a meglepő hozzáállás is mutathatja, amelyet Giovanni Sercambi az 1418-es luccai hadjárata kapcsán fogalmaz meg: olyan személyként jellemzi Bracciót, aki ellenségként érkezett, de végül sokat tett a luccaiakért.⁹⁵¹ Az értékes kapcsolatokra vonatkozó további adalék az a nagy részletességgel megfogalmazott fejezet, amely a Luccában tartott 1420-as menyegzőről számol be: megtudhatjuk, hogy az ünnepséghez tartozó vacsorán jelen volt Niccolò Trinci, Rodolfo Varani egyik fia és „Pietro”,⁹⁵² Pasquale de Argillaia fia, valamint további húsz, meg

---

⁹⁴⁷ STORIA DI CAMERINO 162.

⁹⁴⁸ Továbbá egy meg nem nevezett lányát hozzá adta egy Malatesta ifjúhoz, ami arról árulkodik, hogy Braccio több területen is próbált kapcsolatokat építeni. Erről a camerinói krónikában olvashatunk: „Volle, che un figliuolo suo naturale chiamato Oddo prendesse per consorte una figliuola di Signore di Foligno, e ricetene da Ambasciatori degli Ariminesi, condescese, ch’ a Roberto figliulo di Pandolfo Malatesto si sposisse un’altro figliuola di lui parimente illegimente.” STORIA DI CAMERINO 161-162.

⁹⁴⁹ Delzant is felhívja a figyelmet Braccio da Montone és Berardo Varano rokoni kapcsolatára. Írásában ugyanakkor nem tárgyalja sem Braccio fiának, Oddónak a házását sem pedig a korábban említett Guinigi-Trinci kapcsolatokat. DELZANT 2008, 64-75.

⁹⁵⁰ SERCAMBI 266-272 (2/308.)

⁹⁵¹ SERCAMBI 236-238 (2/271.)

⁹⁵² Ebben az esetben nem a Pedro névalakkal találkozhatunk, de kétségtelen, hogy a történetben szereplő személyről van szó.

nem nevezett személy.⁹⁵³ Ezt egészíti ki a Storia di Camerino is, amely szerint Braccio da Montone esküvőjén jelen voltak Foligno, Fabriano valamint Matelica urai is.⁹⁵⁴ Levonhatjuk tehát azt a következtetést, hogy a Trinci testvérek meggyilkolásában résztvevő szereplők lényegében nem csak egy rokonsági körhöz tartoztak, hanem 1420-ban, a tragikus összeesküvést megelőző évben a főbb ünnepeken egy asztalnál étkeztek, tehát formálisan legalábbis ismerték egymást. Ez elsősorban Pedro di Argillaia esetében meglepő, aki nem volt a felsorolt urak rokona, mégis szerepel a vacsoratársaság leírásában. Természetesen nem zárható ki, hogy a krónikás a későbbi gyilkosságok ismeretében, visszamenőleg hangsúlyozza Pedro jelenlétét a vacsorán – mintegy kiemelve a tett súlyát – ugyanakkor jelentéktelen részletnek sem tarthatjuk, hiszen mindenképp a szereplők közelségre utal. Jean-Baptist Delzant véleménye szerint Giovanni Sercambi azért nem írja le Pedro feleségének esetét és Pasquale szolgálatait, mert a különböző írásaiban megfogalmazott tanulságba – az uralkodó sose bízson ellenségeiben és bízson inkább kipróbált barátaiban – nem illeszkedne.⁹⁵⁵ A felvázolt viszonyok és Sercambi vonatkozó részlete alapján az a véleményem, hogy bár Delzant megállapítása logikus, a krónikás egyedi leírásának motivációi máshol keresendők.

8.7.5. A fejezet tanulságai

Giovanni Sercambi krónikásként kifejezett érdeklődést tanúsított a különböző erőszakos tettek iránt. A *Croniche di Lucca* szerzője gyakran nem elégedett meg az egyes gyilkosságok, pártharcok, vendetták egyszerű említésével, hanem viszonylagos részletességgel számolt be ezekről. Ez a történetírói nézőpont részben betudható a szerző irodalmi háttérének, az aktív politikai szerepvállalásának, valamint annak a szándéknak, hogy az eseteket példaként állítsa az olvasó (adott esetben Paolo Guinigi) elé, ezért a megdöbbentő részleteket a figyelemfelhívás retorikai eszközeként kihangsúlyozza, ezzel erősítve a tanító jelleget. A krónikás motivációját a Trinci testvérek meggyilkolásának leírásakor tehát egyrészt ez az egyedi személelmód is jelenthette.

További értelmezési keretet ad a kérdés vizsgálatához Giovanni Sercambi politikai látásmódja. A kutatás számára egyértelmű, hogy a szerző a Guinigi család elkötelezett híve volt. A krónikában olvasható utalások, a *Nota ai Guinigi* célközönsége, a krónikás folyamatos

---

⁹⁵³ „E fèsi la festa principale delle diete due spoze a di .vii. agosto in .mccccxx. In e borghi al palagio nuovo, solo di cena ; alla quale cena fu lo signore Nicolò da Fulingno e uno figliuolo di Rodolfo da Chamerino e uno ser Petro di ser Pasquale d' Argillaia, con circha .xx. in loro compagnia.” SERCAMBI 256-257 (2/297.)

⁹⁵⁴ „Braccio si se incontro alla sposa nella chiesa di S. Maria de gl'Angioli, e quiui presenti i Signori di Foligno, di Fabriano, di Matelica, et altra nobilità di conto” STORIA DI CAMERINO 162.

⁹⁵⁵ DELZANT 2008, 73-74.

politikai szerepvállalásai, valamint Paolo Guinigi állandó megszólítása megerősítik, hogy Sercambi nem csak egyszerű politikus volt, hanem a város vezetőinek belső tanácsadói körébe tartozott. Ebből kiindulva feltételezhető, hogy tisztában lehetett a luccai külpolitika nehézségeivel és ebből adódóan az umbriai kapcsolatépítés jelentőségével is. A gyilkosságok közvetlenül az 1420-as esztendő után következtek be, amelyet nem túlzás a nagy házasságok évének hívni. Az eseményekben résztvevő személyek rokoni szálai és a közös – nem sokkal korábban kiépített – ismeretségük illetve az ebből sejthető politikai szándékok különösen érzékeny témává teheték az esetet. Pedro di Argillaia szerepeltetése a vacsoratársaságban arról árulkodik, hogy nem csak az összeesküvés elszenvedői, de az összeesküvők is közismertnek számítottak ebben a kapcsolati hálóban. Ugolino Trinci Pasqualénak különböző erőszakos tettekre adott megbízásai olyan elemeket jelenthettek volna a történetben, amelyek említései esetleg árnyékot vethettek volna az Ugolino örökösével frissen, és feltételezhetően nagy körültekintéssel kialakított kapcsolatban. Pasquale di Argillaia eredendően kegyetlen voltának leírása tehát több szempontból is értelmet nyer: egyrészt így Sercambi levette a Trinci fivérek apjáról a felelősséget, másrészt még kegyetlenebbnek állíthatta be az elkövetőket. A kegyetlen Pasquale és kegyetlen, áruló fiainak motívuma egyébként a *Croniche di Lucca* azon említései közé is illeszkedik, amelyek szerint gyakran az atya által mutatott rossz példa vezet a leszármazottai által elkövetett árulásokhoz. Niccolò vagy Bartolomeo Trinci erőszakos vagy illetlen viszonya Pedro feleségével szintén olyan gondolatkör, amely bár magyarázattal szolgálna a várnagy cselszövésére, a téma érzékenysége való tekintettel maradhatott ki a krónikából. Ugyanis a becsületsértés ténye, legalábbis a kor elbeszélő forrásaiban, törvénytelen, de logikus módon vonta maga után a vérbosszút. Ezzel szemben a meggyilkolt folignói örökösök a Sercambi-féle leírásban ártatlan és legfőképp passzív szereplői a történetnek. Paolo Guinigi kapcsolata Corrado Trincivel illetve az azonos rokonságba tartozó Varanikkal, Montonékkal nem tehető lehetővé, hogy Lucca urának elkötelezett támogatója a város történetét feldolgozó munkájában az újdonsült rokonság egyik tagjának erkölcsstelen tettét hibáztassa az események okaként.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a vizsgált eset 1421-ben történt, Sercambi pedig 1424-ben hunyt el, tehát megállapítható, hogy a krónikás szinte az események után közvetlenül írhatta le a vonatkozó sorokat. Így vagy személyesen informálódhatott a történetekről vagy közvetítőkön keresztül értesülhetett róla. Jacopa Trinci és a kísérei/szolgái már 1420 végén Luccába kerülhettek és akár ők is jelenthették a hírek forrását. Nem zárhatjuk ki tehát azt sem, hogy a Trinciket kizárólag áldozatként szerepeltető történet a fivérek nővérén keresztül

juthatott el a luccai krónikához, mintegy megmagyarázva a torzításokat és a történetvezetés sajátosságait. A fejezet tanulságaként megállapítható, hogy a három lehetséges tényező, azaz a szerző sajátos érdeklődése, a külpolitikai érzékenysége valamint a Guinigi-Trinci kapcsolatok együttesen motiválhatták Sercambit a történet ilyen formában történő lejegyzésére.

8.8. Tanácsadó elbeszélések a *Croniche di Luccában*

8.8.1. A tanácsadó elbeszélések

A Sercambi munkásságát bemutató bevezető fejezetben már megvizsgáltam azokat a rövidebb bejegyzéseket, amelyek a szerző *amicizia-inimicizia* fogalmával kapcsolatosak, így ezekre most nem térnék ki. Mindazonáltal a barátság politikai vonzata a bemutatandó hosszabb elbeszélésekben erőteljesen összefonódik a krónikás vendetta felfogásával, amelyeknek a vizsgálata a dolgozat szempontjából így elengedhetetlen. A *Croniche di Lucca* második könyvének 11. és 14. fejezete a barátság kérdéskörét vizsgálja, különösképpen azt, hogy milyen tulajdonságokkal rendelkezik az igaz, megbízható barát.⁹⁵⁶ A 22. és a 29. fejezet⁹⁵⁷ sem tér ettől a tematikától, de a nézőpontjaik, mint majd látni fogjuk, bizonyos mértékig különböznek: amíg az első két bemutatandó novella a hatalom (vagy pártvezető) nézőpontjából került megfogalmazásra, addig az utóbbi kettő a követők (vagy barátok) elvárásait mutatja be a vezető felé.

Az első két novella kifejezetten Paolo Guinigi számára íródott, hiszen az ő tettei jelentik a történeti hátteret. A 2:11. fejezet címe ezt már rögtön az elbeszélés elején jelzi, hiszen a vonatkozó fejezetben olvasható sorok Paulo Guinigi capitánoként⁹⁵⁸ végrehajtott tetteihez készült megjegyzések: *Nota facta a Paulo Guingi ora capitano.*⁹⁵⁹ A következő vizsgálandó részben, amely a 2:14 caput, szintén hasonló téma megjelölést olvashatunk: *Nota facta a signor Paolo Guinigi.*⁹⁶⁰ Azaz megjegyzések Paolo Guinigihez. A további két említett caput a címe szerint szintén „megjegyzés”, de ezúttal nem a luccai signore cselekedeteihez, hanem egy bolognai személyhez. A 2:22-es és a 2:29-es fejezetek ugyanis – legalábbis ami a címadást illeti - Nanni Bentivoglio tevékenysége köré épülnek: *Nota facta a Nanni Bentivoglia di Bologna* (azaz megjegyzések Nanni Bentivoglia bolognai tetteihez), illetve *Nota facta a Nanni Bentivoglia signor di Bologna* (megjegyzések Bologna urának, Nanni Bentivogliónak tetteihez).⁹⁶¹ Bár ezek látszólag nem luccai témát boncolgatnak,

---

⁹⁵⁶ A *Croniche di Lucca* 2:11-ben olvasható történet másik változata a LXXVIII novella, amelynek címe *De amicitia probata*. A 2:14 fejezet a CXXXVIII elbeszéléssel állítható egyértelmű párhuzamba, melynek címe *De perfecta societate*. NOVELLE 616-619, 1077-1085.

⁹⁵⁷ A *Croniche di Lucca* 2:22-es caputjának is megtalálható az elbeszélés gyűjteményben olvasható változata, amely a CXXXVII novella, címe *De summa ingratitude*. NOVELLE 1107-1118. A 2:24-es fejezetnek nincs kimutatható párhuzama a *Novellében*.

⁹⁵⁸ A *capitano* tisztség Luccában és más egyeduralom alatt álló városokban is gyakran a signore hivatalos titulusa volt, de fontos kiemelni, hogy a *capitano* tisztség a városköztársaságokban is létező pozíció volt. HYDE 1973, 113-116, 141-151.

⁹⁵⁹ SERCAMBI 18-20 (2/11.)

⁹⁶⁰ SERCAMBI 22-25 (2/14.)

⁹⁶¹ SERCAMBI 32-33 (2/24.)

feltételezhető, hogy burkolt módon mégis Paolo számára adnak kormányzási tanácsokat. Érdeemes tehát megvizsgálunk a négy felvezetett elbeszélést részletesen.

8.8.2. A barátok fogalma és a kötelességeik

A 2:11. caputban nem csak a címadás szól Paolónak, de a megszólítását is olvashatjuk: „*Comfortando la presura di tale chapitanatico, si farà ricordansa a te, Paulo Guinigi, che sempre ti stia in nella mente l' exemplo del tuo padre Francesco Guinigi,*”⁹⁶² Azaz Paolo, szembesülve a kapitányi pozíció nehézségeivel vegye például apját, Francescót. A folytatásból kitűnik, hogy Sercambi elsősorban a barátokhoz való viszonyát érzi követendőnek: „*lui sempre si mantenne colli amici suoi, prima li amici dentro, apresso colli amici di fuori, de' quali se ne farà a te noto quali funno.*”⁹⁶³ Tehát Francesco mindig ügyelt a barátaira, különösképpen az úgynevezett belső barátokra, amelyek Sercambinál külön kategóriát jelentenek.⁹⁶⁴ Ezután pár soron keresztül arról olvashatunk, hogy Francesco mindig a saját embereit ültette a Luccához tartozó vidéki területek, azaz vikariátusok élére, mintegy biztosítva saját és barátai befolyását.⁹⁶⁵ Lényegében ez az a politikai tartalom, amelyhez a következő elbeszélés, azaz Ambrogio és Fasino története közvetlenül kapcsolódik.

8.8.3. Fasino és Ambrogio története

A sok birtokkal rendelkező és gazdag Ambrogio a fiával Fasinóval⁹⁶⁶ él a Pó folyó mentén. Az anyagi helyzetükre való utalás fontos szempont, hiszen ezért sereglenek Fasino köré a követők, akik az ifjú lehető legjobb barátainak tartják magukat. Kijelentik többek között, hogy „az összes nagy dologban” Fasino mellett szeretnének állni, azaz azt bizonygatják, hogy jóformán bármit megtennének neki.⁹⁶⁷

---

⁹⁶² SERCAMBI 18-20 (2:11.)

⁹⁶³ SERCAMBI 18-20 (2:11.)

⁹⁶⁴ A belső barátok kérdéskörét röviden az alábbi tanulmányban érintem: SZOLNOKI 2019, 117-132.

⁹⁶⁵ A vicariusok olyan tisztségviselők voltak, akik a Luccához tartozó vidéki területeket a város megbízott delegáltjaiként kormányozták. Sercambi szerint a hagyományosan Guinigi szimpatizáns vikariátusok a következők voltak: Castiglione, Camporgiano, Massa, Pietrasanta, Camaiore, Valdriana, Valdilima, Coreglia, Gallicano. SERCAMBI 2:11. A krónikás a *Nota ai Guinigiben* kiemelten foglalkozik azzal a kérdéskörrel, hogy ezeknek a területeknek a támogatását hogyan lehet megőrizni illetve stabilizálni azokét, amelyek esetleg nem támogatják a Guinigi családot. NOTA 400-402. A Luccához tartozó területek irányítását részletesen dolgozza fel M.E. Bratchel. BRATCHEL2008, 82-169.

⁹⁶⁶ A történet a Novelle című gyűjteményben is szerepel *De amicitia probata* címmel. Ebben a változatban kisebb eltérések figyelhetők meg: az édesapa Lommoro, míg fia Fruosino néven szerepel, a helyszín pedig a toszkánai Prato. NOVELLE 616-619. Egyes névváltozatok közötti különbségekre Fabrizio Mari is felhívja a figyelmet, de a történet állandó elemeire nem fektet hangsúlyt. MARI 2012, 247. SERCAMBI 18-20 (2:11.)

„E stando in tal modo il dicto Fasino, molti suoi vicini, appicchatori di fiaschi e non amici, ogni dì desnavano et celiavano con lui, dicendo a Fasino: noi faremmo per te ogni gran facto. Fasino, come iovano, credea loro. Lo padre dicie: io vo, figliuolo, che facci pruova de' tuoi amici, e io, avendone uno, la farò del mio, e chi ava più amici, o tu, avendone tanti, o io, avendone uno, sia ministratore di tucti i nostri beni. (...) Ambruogio dicie: uccidiamo il porco che dobbiamo insalare, e mettianlo in uno saccho così sanguinoso, e poi te n' anderai alli amici tuoi e dirai loro che tu ài facto micidio; e pero li prega, che quello che ài morto lo portino in nel Po et quine lo gietino; e tanti ne prova che ti vegna facto.”⁹⁶⁸

Bár a fia elhiszi, hogy „barátai” hűek hozzá és őszintén beszélnek, Ambrogio kételkedve fogadja ezeket a kijelentéseket. Az apa ezzel kapcsolatos gondolatait fiával is megosztja, és hogy negatív véleményét alá tudja támasztani, ráveszi Fasinót egy, a „barátok” számára készült próbára. A házuk mellett levágnak egy disznót, a vérét és belsőségeit egy zsákba összegyűjtve úgy tesznek mintha az ifjú meggyilkolt volna valakit (aki egyébként nincs megnevezve).⁹⁶⁹ Az összegyűjtött maradványokkal Fasino körbejárja a vélt barátai házait, arra kérve őket, hogy segítsenek eltüntetni neki ezeket. Rövidesen kiderül, hogy mégse tartanak vele mindenáron, hiszen ebben a vélhetően szorult helyzetben nem nyújtanak segítséget számára.⁹⁷⁰ A csalódott ifjú ekkor hazatér apjához és a következőt mondja neki: „padre, voi cognoscete le genti meglio di me; et tucto racontò.” „igazad volt apám, jobban ismered az embereket, mint én”.⁹⁷¹ Ekkor Ambrogio, hogy pozitív példát is mutasson fiának, elküldi saját barátjához, Taddeóhoz.

„Fasino si parte e andò di notte a Taddeo. Taddeo come lo vidde disse: che buone novelle? Fasino dicie: io òe morto uno et òlo in un saccho in caso; io vorrei, come amico, che voi lo portaste in nel Po. Taddeo, che ciò'ode, disse: o figliuolo, andiamo; e messosi il saccho in collo, credendo fusse uno huomo, et fuori di casa uscio et al Po portandolo.”⁹⁷²

Fasino az éjszaka közepén állít be hozzá, és felteszi neki a következő kérdést: „meggyilkoltam az egyik ellenségemet, segítesz eltüntetni a maradványokat a Pó folyóban?”. Atyja barátja még a kétségtelenül szokatlan látogatási időpont ellenére sem lepődik meg, hiszen további kérdések feltevése helyett csak annyit mond: „menjünk fiam”.⁹⁷³ A történet

---

⁹⁶⁸ SERCAMBI 18-20 (2:11.)

⁹⁶⁹ SERCAMBI 18-20 (2:11.)

⁹⁷⁰ UO.

⁹⁷¹ SERCAMBI 18-20 (2:11.)

⁹⁷² SERCAMBI 18-20 (2:11.)

⁹⁷³ SERCAMBI 18-20 (2:11.)

végén Sercambi levonja azt a tanulságot, mely szerint a bajba jutott ember csak a kipróbált barátaira számíthat; és ezt továbbfűzve a vélt barátok mellőzésére buzdít.⁹⁷⁴

*„Fasino, avendo veduto l' amico perfetto, pensò volere li altri abandonare, e ritenersi al perfetto amico provato. E così a te, Paulo, ora facto defensore di Luccha, la dieta materia ti stia a mente, però che molti vorranno dimostrarsi amici ora che se' in prosperità, ricordandoti quello si dicie: Tempore felici multi numerantur amici, Dun fortuna pcrut nullus amicus erit.”*⁹⁷⁵

Sercambi szerint a kipróbált barátok tehát szorult helyzetben is feltétel nélkül segítenek, ami - mint a következő elbeszélésben látni fogjuk – nem csak az erőszakos tettekre korlátozódik.⁹⁷⁶

A *Croniche di Lucca* 2:14 fejezetében olvasható Giabbino és Cionello története. Megtudjuk, hogy mindketten a luccai selyemkereskedők céhébe tartoznak, és nagyon közeli barátok. Giabbinót azonban egy földközi tengeri útja során elrabolják, és a kalózok eladják rabszolgának. Évtizedek múlva – a történet szerint negyven év telik el - a keresztesek kiszabadítják. A kalandos út során Giabbino visszakerül Luccába, ahol végül megtalálja régi barátját, aki először nem ismeri fel, de végül egymásra találnak. Cionello időközben sok birtokkal rendelkező, tehetős polgár lett, a kereskedők céhének előkelő tagja viszont a fogságban tengődő Giabbino mindent elveszített és családja sincsen. Kiszegítve régi barátját Cionello elhatározza, hogy egyik birtokát és egy üresen álló házát Giabbinónak adja.⁹⁷⁷ Cserébe nem vár viszonzást, de mivel utóbbinak nincsenek rokonai, megígéri, hogy halálával mindent visszaad barátjának.⁹⁷⁸ A történet végén arról olvashatunk, hogy Giabbino és Cionello életük végéig hosszú és mély barátságban éltek. Sercambi levonja a tanulságot mi szerint Castruccio Castracani⁹⁷⁹ sem lett volna képes szorult helyzetében elmenekülni ellenségei elől, ha igaz barátai nem bújtatták volna házról házra, a nélkül, hogy viszonzást vártak volna ezért.⁹⁸⁰ Amíg az első két bemutatott elbeszélés a barátság követelményeit, és a Sercambi-féle meghatározását mutatják be, addig a következő történetek a hű követők pártharcokban való részvételét járják körül.

8.8.4. A vezető kötelességei a barátok iránt

---

⁹⁷⁴ SERCAMBI 22-24 (2/14.)

⁹⁷⁵ SERCAMBI 22-24 (2/14.)

⁹⁷⁶ SERCAMBI 22-24 (2/14.)

⁹⁷⁷ SERCAMBI 22-24 (2/14.)

⁹⁷⁸ A *Novellében* a két barát egymáshoz való viszonyát és Cionello jó módú életvitelét részletesebben mutatja be Sercambi. NOVELLE 1077-1085.; MARI 2012, 247.

⁹⁷⁹ „E acciò che meglio tuo stato si mantegna, ti raconterò quanto fue l' amicitia di du' veri amici et compagni già stati in Luccha. Si nani ad exemplo in questo modo.” SERCAMBI 22-24 (2/14.)

⁹⁸⁰ SERCAMBI 22-24 (2/14.)

A 2:22-es fejezet története⁹⁸¹ San Miniatóban, egy toszkán kisvárosban játszódik. Sercambi elbeszélésében a város élére Sinibaldo Mangiadori kerül, miután hosszan tartó és véres pártharc után legyőzi a rivális Ciconi klánt.⁹⁸² Bár az elbeszélés valóság alapját nem lehet minden tekintetben alátámasztani, megállapítható, hogy a szembenálló családok valóban a 14. századi san miniatói politika meghatározó szereplői voltak.⁹⁸³ A barátoknak és a hű támogatóknak köszönhető siker nem csak az ellenséges párt száműzését eredményezi, hanem azt is, hogy Sinibaldo Mangiadori megszerzi a város fölötti teljes uralmat.⁹⁸⁴ A Sercambi-féle elbeszélésben ekkor meglepő fordulat olvasható:

„Ora avvenne che il dicto Sinibaldo, vinto da ingratitude, cominciò li amici suoi a vilipendere e volere inalsare li nimici di se e del suo stato, irretendoli dentro et dando loro officio.”⁹⁸⁵

Vagyis a dicstelen módon győzedelmeskedő Sinibaldo mellőzni kezdi a korábban támaszt jelentő követőket, nem vonja be őket a kormányzásba, sőt, a pozíciókat szokatlan módon a legyőzött ellenségeinek juttatja (akik itt nem kerülnek megnevezésre – de vélhetően a Ciconikról lehet szó).⁹⁸⁶ Meg kell említeni, hogy bár a *Novellében* olvasható változatban a szereplők nevei már a történet elején eltérnek, az ellenségek előnyben való részesítését taglaló rész szinte szó szerint egyezik a *Cronichában* leírtakkal.⁹⁸⁷

„Or avvenne che il ditto Saulo, vinto da ingratitude, cominciò li amici suoi a vilipendere e volere inalzare li nimici di sé e del suo stato mettendoli dentro e dando loro officio.”⁹⁸⁸

---

⁹⁸¹ SERCAMBI 32-33 (2/22.). Mint Fabrizio Mari megállapítja, a krónikában olvasható elbeszélés erőteljes párhuzamokat mutat a *Novelle* gyűjtemény CXXXVII elbeszélésével, ugyanakkor egyes – később bemutatandó - történeti elemek nagyobb eltéréseket mutatnak. MARI 2012, 247.; NOVELLE 1107- 1118.

⁹⁸² SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁸³ A Mangiadori és a Ciccioni klán (Sercambinál Ciconi) a helyi elit mágnásai közé tartoztak. MAZZONI – SALVESTRINI 1999, 4-5. A Ser Giovanni di Lemmo Armaleoni Da Comugnori által írt történeti munka, a *Diario*, állandó szereplői. A mű 1299 és 1320 között dolgozta fel a san miniatói politika történéseit. A két család a vonatkozó időszakban először egymás szövetségeseként tűnt fel. A feljegyzések szerint 1309-ben közösen alakították át a város vezetését és olyan státútumot állítottak össze, amely a többi családot és a populót háttérbe szorította. Ezt követően a Mangiadori család tagjai valóban San Miniato uraiként tűntek fel, a Ciccioni család pedig politikai riválisként. SER GIOVANNI 1309 (c. 17r.), 1313 (c. 23r). A helyi politikában kulcsfontosságú volt a Firenzéhez való viszony, de 1368-ban, amikor a san miniatói vezetés fellázadt a fennhatóság ellen, a két család újfent egymás szövetségese volt és nem közvetlen riválisok. STEFANI 269-270 (r.710).

⁹⁸⁴ Giovanni Sinicorpi a CXXXVII novellához írt jegyzetében megállapítja, hogy a *Novellében* az elbeszélés elején hasonló nevű, de ellentétes oldalon álló szereplőkről olvashatunk: a Saulo Ciconi vezette párt győzi le a Mangiadorikat, ebben legfőbb támogatója egy Antonio da Montaineo nevű férfi. NOVELLE 1112.

⁹⁸⁵ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁸⁶ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁸⁷ NOVELLE 1112. A *Croniche di Lucca* hasonló sorait lásd az előző lábjegyzetben.

⁹⁸⁸ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

Így okkal feltételezhető, hogy ezt a krónikás kulcsfontosságú gondolatnak tartotta. Bár Sercambi a barátok elégedetlenségéről ír, a konfliktushoz végül nem ez, hanem a következő történeti elem vezet:

„E tanto fu l' amore che il dicto Sinibaldo mostrò a uno suo poco amico, nomato Giorgio Pinaruoli, che si misse a fare dispiacere a uno amico del dicto Sinibaldo.”⁹⁸⁹

Megtudjuk, hogy Sinibaldo „különösen nagy szeretetet tanúsít” egy Giorgio Pinaruoli nevű férfi iránt, akit a krónikás nem ellenségként vagy a Cicioni párt régi híveként nevez meg, hanem Sinibaldo „kevésbé barátjaként” (*uno suo poco amico*), amely nem a méretére, hanem a csoport szempontjából való jelentéktelenségére vonatkozhat.⁹⁹⁰ Giorgio nézeteltérésbe keveredik Sinibaldo egyik régebbi barátjával, ami felhőborítja a régi követőket és a város urához fordulnak:

„E ciò sentendo alquanti amici, dolendosi con Sinibaldo di quello eh' era stato facto per Giorgio all'amico loro, Sinibaldo, dice: degassate queste cose fare a me, e io ci piglerò buon modo.”⁹⁹¹

Miután kijelentik, hogy ebben a helyzetben neki kéne igazságot tenni, ígéretet tesz, a probléma megoldására arra kéri őket, hogy hagyják rá ezt az ügyet.⁹⁹² Sercambi nem utal rá, hogy pártvezetői vagy egyeduralkodói pozíciójánál fogva tudna-e Sinibaldo igazságot szolgáltatni; de sokatmondó, hogy az elégedetlenkedők a sértés után nem a városi bírósághoz fordulnak. Az összegyűltek végül meglegednek Sinibaldo válaszával, de ezután hosszú hónapokon át hiába várják a fellépését az ügyben:

„Coloro, credendo che modo prendesse, sens' altro dire, steono a vedere; e più mesi passònno che neuna vendetta se ne fae”⁹⁹³

Fontos részlet, hogy a várakozás ideje, mint Sercambi kihangsúlyozza, a nélkül telik el, hogy bármelyikük is bosszút állna.⁹⁹⁴ Ekkor ismét a Mangiadori ház fejéhez fordulnak, aki egy békéltetésen való részvételt javasol számukra:

„più mesi passònno che neuna vendetta se ne fae, ma di continuo il dicto Sinibaldo dicea a quelli che aveano ricevuta la 'ngiuria, che ben era che si pacificassero insieme, loro rispondendo: come ci pagheremo col vostro et nostro nimico, avendoci offeso? tal pace non faremmo per nulla; et non

---

⁹⁸⁹ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹⁰ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹¹ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹² SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹³ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹⁴ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

*dovereste sostenere che il vostro et nostro nimico si gloriasse, che, essendo voi signore in Saminiato, Giorgio possa dire avere più potentia di noi.*⁹⁹⁵

A régi barátok erre azzal válaszolnak, hogy „mégis hogyan fizessünk a mi és a te ellenségünknek az elszenvedett sértésért? Az ilyen béke nem ér semmit. Nem akarjuk, hogy a mi és a te ellenséged győzedelmeskedjen, azt fogják mondani, hogy több hatalma van nálunk.”⁹⁹⁶ A történetnek ezen a pontján az igazságszolgáltatásra várók tehát lényegében a vendetta mellett érvelnek. Különbséget jelent a *Croniche di Lucca* vonatkozó sorai és a *Novelle* lapjain olvasható történet között, hogy amíg a krónikában Giorgio egy meg nem nevezett személlyel szemben követ el sértést (*uno amico del dicto Sinibaldo*),⁹⁹⁷ addig a 137. elbeszélésben meggyilkolja Antonio da Montaione rokonát, aki ezzel kapcsolatban fordul a *signoré*hez. Itt a párt vezetője felé intézett kérdések Antonio, tehát a sértett szájából hangzanak el, míg a *Cronichében* több meg nem nevezett barát fordul hozzá (*alquanti amici*).⁹⁹⁸ Az elbeszélésben Antonio nem a csoport nevében vonja le azt a következtetést sem, amely szerint Giorgiónak így nagyobb hatalma lesz náluk, hiszen az agresszor vélt gondolatát így fogalmazza meg: Több hatalmam van Antoniónál! (*Io ho più potenza di Antonio!*).⁹⁹⁹ Megállapítható, hogy a *Croniche di Luccában* olvasható változat a *Novellében* olvashatóhoz képest sokkal inkább a csoportot helyezi előtérbe, hiszen Antonio és az egyes számban olvasható gondolatainak helyét a barátok – *amici* – halmaza veszi át. A sértett így nem egy személy, hanem a barátok, akik érdekcsoportként támasztanak elvárásokat a *signoré*val szemben. Ez a megközelítés vélhetően jobban illeszkedik Sercambi politikai koncepciójába, amelyre még később kitérek.

Ezt követően Sinibaldo ismét ígéretet tesz a konfliktus megoldására, de ahelyett, hogy elégtételt kapnának, Giorgio Pinaruoli újabb nézeteltérésbe keveredik. A Colluccio di Spoleto¹⁰⁰⁰ nevű *podestà*, akit Sercambi becsületes emberként ír le, rajtakapja Giorgiót, hogy felfegyverkezve lovagol a város területén. Ekkor Colluccio egyenesen Sinibaldóhoz fordul, mivel tudja, hogy az ő pártfogoltjáról van szó.¹⁰⁰¹ San Miniato ura ekkor azt mondja, hogy az ő engedélyével viselt fegyvert.¹⁰⁰² Fabrizio Mari kiemeli, hogy a novellagyűjteményben olvasható változatban Sercambi a fegyverviselés esetét jobban részletezi: ott ugyanis az is

---

⁹⁹⁵ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹⁶ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹⁷ NOVELLE 1112.

⁹⁹⁸ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

⁹⁹⁹ NOVELLE 1113.

¹⁰⁰⁰ A *Novellében* Nicolluccio di Spoleti néven szerepel. NOVELLE 1107- 1118.; MARI 2012, 247.

¹⁰⁰¹ SERCAMBI 32-33 (2/22.)

¹⁰⁰² UÓ. 32-33 (2/22.)

kiderül, hogy Sinibaldo (aki abban a változatban Giorgio megfelelője) megsebesítette Antonio da Montañónét, akinek a családja régóta a signore szövetségese.¹⁰⁰³ Észrevehető tehát, hogy a *Cronichéban* olvasható változat egyszerűsített, de a főbb mozzanatait tekintve ugyanaz. A régi barátok Giorgio iránti ellenszenvet a fegyverviseléses ügy után végképp elmélyül, és egy tanácskozáson úgy döntenek, hogy nem támogatják tovább a Mangiadori klán vezetőjét. A következmények nem maradnak el, és a szomszédos pisaiak végül legyőzik a támogatás nélkül maradt *signorét*, és elfoglalják San Miniátót.¹⁰⁰⁴

A történet felépítése és tanulságai hasonlóak, mint amit a szintén pártharcos előzményeket és következményeket taglaló 2:29-es fejezetben olvashatunk. Itt is két párt, ezúttal a Rossi és a Pallavicini küzd egymással Parmában.¹⁰⁰⁵ Sercambi szereplői ezúttal is párhuzamba állíthatók a történelmi tényekkel, hiszen a két vezető család bizonyos időszakokban valóban meghatározó szerepet bírt a városban.¹⁰⁰⁶ Az elbeszélés szerint Hectore Pallavicino a vereség küszöbén barátaihoz, különösképpen Papino da Palu-hoz fordul segítségért. Papino nem csak a vereséget kerüli el, de le is tudja győzni a túlerőben lévő ellenséget.

*„Le quali, com' è d' uzanza dell' ingrati non attenere cosa che promettino, e così cominciò a diventare lo dicto messer Hectore; essendosi facto maggiore della terra cominciò a rimettere, senza saputa de' suoi amici, alcuno de' suoi nimici.”*¹⁰⁰⁷

Hectore a megszerzett hatalom birtokában Sinibaldóhoz hasonlóan kezd el viselkedni: annak ellenére, hogy korábban birtokokat és tisztségeket ígért követőinek, elkezdti őket mellőzni.¹⁰⁰⁸

A pozíciókat ráadásul a legyőzött riválisok kapják, amit Papino és követői természetesen nem néznek jó szemmel, így hát számon kérik Hectorét: *„noi ci meravigliamo che i vostri et nostri nimici tornano, et di questo alcuna cosa abbiamo sentito.”*¹⁰⁰⁹ Felteszik neki azt a kérdést, hogy *„nem bizonyították e, hogy kipróbált barátok, akikre a szorult helyzetben is tudott Hectore támaszkodni?”*¹⁰¹⁰ Erre ő azt válaszolja, hogy *„io li ò facti tornare per buona*

---

¹⁰⁰³ MARI 2012, 248.

¹⁰⁰⁴ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰⁰⁵ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰⁰⁶ A Rossi család 1322 és 1346 között állt a város élén. Később a Viscontik térnyerésével háttérbe szorultak, de Sercambi korában, a 15. század első évtizedeiben a legnagyobb parmai klánok közé tartoztak a Correggiókkal és az elbeszélésben szintén szereplő Pallavicini családdal együtt. Gian Galeazzo Visconti halála után a Rossik megpróbálták magukhoz ragadni a hatalmat, de ebben a Pallavicinik is támogatták őket, vagyis Sercambi idején inkább egy oldalon álltak. GENTILE 2009, 87-95.

¹⁰⁰⁷ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰⁰⁸ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰⁰⁹ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰¹⁰ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

chagione, et se io non ve n' ò richiesti, non ve ne date meraviglia.”¹⁰¹¹ vagyis „miért ne lenne jó, ha jó szívvvel közeledek másokhoz?”¹⁰¹² Az elutasított barátok ezután egy tanácskozáson döntenek arról, hogy meg fogják bosszulni az ellenségek térdnyerését úgy, hogy a Palazzo előtt állnak lesben. A konfliktus ezúttal is a város fölötti uralom elvesztésével jár, de csak Hectore számára: meg nem nevezett módon életét veszti, birtokai és javai pedig Papino kezébe kerülnek, aki így elnyeri méltó jutalmát. Giovanni Sercambi a novella végén azt a tanulságot fogalmazza meg, mi szerint ez azért történt Hectore Pallavicinóval, mert a város uraként nem fogadta meg a példázatokat/tanácsokat az uralkodással kapcsolatban, amelyeket mások nyújtottak számára. „E questo intervenne perchè non volse aver l' exemplo a lui dato in nel principio del suo dominio.”¹⁰¹³

8.8.5. A példamutatás és Paolo uralma

Az 1392 és 1400 közötti időszak – mint a korábbi fejezetek kapcsán már bemutattam - Sercambi nézőpontjából olyan váltakozó és problematikus szakasza volt a luccai belpolitikának, amikor a fegyveres siker után ideiglenes belpolitikai átrendeződés következett, majd a periódus egy olyan eseménnyel végződött, amely tragikumra ellenére mégis a krónikás politikai nézőpontját igazolta. Lazzaro halálával a Guinigi család támogatóinak nem csak a tragédiát kellett feldolgozni, hanem azt is, hogy rövid időre vezető nélkül maradtak. Ez különösen komoly kihívást jelenthetett, ugyanis az 1400-as évben a család sorsát negatívan befolyásoló események még nem értek véget a Lazzaro elleni merénnyel (és Antonio halálával). Tavasszal ugyanis súlyos járvány – vélhetően pestis - jelent meg Luccában, ami növelte a városiak és a contadóban élők elégedetlenségét a városi vezetéssel szemben, másrészt a járvány közvetlenül a luccai elitet is érintette.¹⁰¹⁴ Bartolomeo Guinigi, aki Paolo idősebb bátyja volt, és aki adott esetben Lazzarót követhette volna a család élén, májusban a járvány áldozata lett.¹⁰¹⁵ Bartolomeót Sercambi eszesnek, nagyszívű ifjúnak és Isten szeretetében élő jó embernek írja le, akinek az elvesztése nagy fájdalmat jelentett a híveinek.¹⁰¹⁶

„E infra li altri che in nel contado fugirono, fu Bartholomeo figluolo di Francescho Guinigi, iovano di gran cuore et senno (...) chui morte quelli che non amavano la casa de' Guinigi, così di

---

¹⁰¹¹ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰¹² SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰¹³ SERCAMBI 39-42 (2/29.)

¹⁰¹⁴ MEEK 1987, 335-336.; MEEK 2003, 10.

¹⁰¹⁵ MEEK 1987, 336.

¹⁰¹⁶ SERCAMBI 4-5 (2/2.)

*quelli che s' erano assentati come di quelli eh' erano rimasi in Lucha, se ne mostròno molto contenti ; et per contrario, quelli che tale casa amavano, se ne mostròno dolenti. Or quello che è piacere di Dio de' l' uomo prendere a buono grado; et così sé' Paulo fratello del dicto Bartolomeo, che dipo la dieta morte diliberò ritornare a Luccha.”*¹⁰¹⁷

A helyzetet tovább rontotta, hogy júniusban Francesco unokatestvére, az egyházi méltóságot betöltő Lazzaro di Niccolò Guinigi is meghalt, aki a *Cronichában* a „nagy tettek embereként” szerepel.

„E mentre che tale ordine dava, sopraiunse il colpo della moria a Lazari di Nicolao Guinigi, homo da gran facti e molto di peso in nella ciptà di Luccha, il quale morì a dì .xxvn. giugno in .mcccc.”
1018

Júliusban Giovanni nevű fiával szintén a járvány végezhetett.¹⁰¹⁹ A tragikus események tovább folytatódtak: Francesco bátyja Michele Guinigi októberben hunyt el. A helyzet súlyosságát mutatja, hogy Sercambi szerint ezzel a Guinigi ház kiürült,¹⁰²⁰ pár sorral lejjebb pedig azt fogalmazza meg, hogy az egykor hatalmas család jelentősen megfogyatkozott.¹⁰²¹ A bajt tetézhette, hogy ekkor távozott az élők sorából az egyik legbefolyásosabb támogatójuk, Niccolò di Ser Pagani is, aki „nagylelkű és igen bölcs volt.”¹⁰²² A fejlemények a belpolitikában sem maradhettek következmények nélkül, hiszen a krónikás a következőt írja: „számos városi polgár, akik kevésbé voltak barátai ennek a háznak, tiszteletlen szavakkal arról beszéltek és értekeztek, hogy Lucca vezetését az ő kezükbe kéne adni”.¹⁰²³

A párt helyzete nagymértékben megrendült vagy legalábbis megváltozott. Egyetlen naptári év alatt veszítettek el hat olyan férfit, akik koruknál fogva valószínűleg alkalmasabbak voltak a vezetésre vagy legalábbis olyan politikai tapasztalattal rendelkeztek, amellyel esetleg segíthették volna Paolót.¹⁰²⁴ Ez azért is fontos szempont, mert a szakirodalom véleménye szerint egyrészt korabeli itáliai mértékkel nézve igen fiatalon (esetleg harminc évesen) került

---

¹⁰¹⁷ SERCAMBI 4-5 (2/2.)

¹⁰¹⁸ SERCAMBI 4-5 (2/2.)

¹⁰¹⁹ SERCAMBI 4-5 (2/2.)

¹⁰²⁰ „Per le quali morti la casa de' Guinigi venne molto manchando, e così si sperava delli altri simile cazo.”
SERCAMBI 4-5 (2/2.)

¹⁰²¹ „omai la casa de' Guinigi è al basso, e tucto loro stato venuto meno.” SERCAMBI 4-5 (2/2.)

¹⁰²² „E in quel tempo morì Nicolao Ser Pagani homo di gran sentimento e molto ardito.” SERCAMBI 4-5 (2/2.)

¹⁰²³ „Intanto che molti ciptadini poco amici di tal casa, con parole dizoneste parlando et tractando, la magioria di Lucha dovere in loro mani venire.” SERCAMBI 4-5 (2/2.)

¹⁰²⁴ Ebből a szempontból potenciális családfőként vagy tanácsadóként Dino Guinigi is szóba jöhetett volna, aki azonban ekkor már a hetvenedik éve fölött járhatott. MEEK megállapítja, hogy bár Dino nagy tapasztalattal rendelkezett, Paolo hatalomhoz jutását követően nincs adatunk arról, hogy tanácsokat adott volna és inkább csak szimbolikus feladatokat látott el. MEEK 2003, 17.

a város élére, másrészt kifejezetten gyengekezű, tapasztalatlan politikusnak számított.¹⁰²⁵ A *Nota ai Guinigi* elején Sercambi négy ifjú családtagot is megnevez, mint akiknek a tanácsadó jegyzéket szánja, de megállapítható, hogy Paolo nincs köztük.¹⁰²⁶ Feltételezhető tehát, hogy az 1390-es évek elején, amikor a *Nota* keletkezett, a későbbi signore még fel sem merülhetett, mint potenciális családfő. Gyakorlatilag csak a tragikus események sorozata tette lehetővé, hogy Paolo a párt élére kerüljön. Ehhez képest váratlan belpolitikai fordulatnak tekinthető, hogy Lazzaro és rokonainak sorozatos halálát követően már 1400 novemberében elismerték az ifjút Lucca signoréjának.¹⁰²⁷ Ezt különösen nagy teljesítménynek tarthatjuk, hiszen ez korábban sem édesapjának, Francescónak, sem pedig bátyjának, Lazzaronak nem sikerült. A *Croniche di Lucca* szerint a nagy tett végrehajtását nem elsősorban a képességeinek, hanem inkább hű barátainak köszönhette. A régi barátok ugyanis a szorult helyzetben ismét gyorsan reagáltak: zsoldosokat béreltek fel és milíciákat mozgósítottak a contadóból a rend fenntartása érdekében. Giovanni Sercambi ezt a *Come a Luccha vennero alla guardia molti amici della casa de'Guinigi* című fejezetben sajátos retorikai fordulattal a város „megmentéseként” írja le.¹⁰²⁸ Levonható azt a következtetés mi szerint Lazzaro újításokat hozó időszaka után, az 1400-as évben a párt szimpatizánsai és elsősorban a támogatók belső köre lényegében magához ragadta a város irányítását. Ez mutatkozik meg a merényletet követő gyors reagálásban és a pestis járvány során végigvitt gyors mozgósításban is. Véleményem szerint a *Croniche di Lucca* második könyvében olvasható tanácsadó novellákat ennek az időszaknak a kontextusában kell értelmezni.

8.8.6. Hogyan bánjon a hatalom gyakorlója az emberekkel?

Giovanni Sercambi vizsgált novellái alapján megállapítható, hogy a szerző egyrészt meghatározza a belső barát fogalmát, kiemelve az ideális követő magatartását a vezetővel és a közösség más tagjaival szemben, másrészt a signore kötelességeit is tárgyalja. A 2:11. fejezetben Fasino csak levonja a tanulságot, de nem bünteti meg a megbízhatatlan követőit. A pártharcos tematikájú novellák esetében ugyanakkor olyan történeteket olvashatunk, ahol a nem megfelelő pártvezető/signore hibái a bukását jelentik. A történelmi háttér vizsgálatával megállapítható, hogy a Mangiadori és a Pallavicino signorék bukását taglaló történetek nem csak tanulságot, de figyelmeztetést is hordoznak, amelynek címzettje Paolo Guinigi lehet.

---

¹⁰²⁵ MEEK 1987, 341.

¹⁰²⁶ NOTA 399.

¹⁰²⁷ Paolo hatalomra kerülését követően szinte rögtön beszüntette a nagyobb városi tanácsok működését és csak egy kis létszámú, kilenc vagy tíz főből álló közvetlen tanácsadói csoportot hagyott meg. MEEK 2003, 12.

¹⁰²⁸ SERCAMBI 6-7 (2/3.)

Megfigyelhető, hogy Sercambi a megbízhatóság és az elvárható viszonzás szerint csoportosítja az embereket (lásd a mellékelt táblázatot). Élesen elkülöníti a „kipróbált/belső barátokat” és azokat, akik csupán érdekből támogatnak, azaz akiket a krónika más fejezeteiben „külső barátként” nevez meg. Giorgio Pinaruoli státusza ugyanakkor egyik kategóriának sem felel meg, hiszen a szöveg alapján hű követője Sinibaldónak, de nem tartja tiszteletben a régi barátokat, tulajdonképpen külön utat jár. A régi barátok ellenvetéséből és a kialakuló konfliktusból arra következtethetünk, hogy „belső barát” státuszhoz nem elég csupán a signoréhoz való hűség. Fontos lehet az is, hogy az illető a régi barátok által alkotott csoportba tartozzon. Giorgio Sinibaldóhoz való viszonya tehát nem elégséges kritérium a belső baráti státusznak és így veszélyt jelent az egész közösségre nézve, tehát a meghatározása „kevésbé barát” (*poco amico*). A „belső barátok” szolgálatait Sercambi szerint tisztségekkel és birtokokkal kell honorálni, addig a bemutatott példából okulva a „kis barátoknak” nem szabad a többiekhez képest előnyöket biztosítani, és konfliktus esetén a „belső barátokat” kell előnyben részesíteni. A „külső barátoknak” szintén nem szabad pozíciókkal jutalmazni, hiszen a krónikás egyértelműen a mellőzésüket javasolja. Az ellenségek egy különálló, negyedik halmazba tartoznak, akik – ahogy később látni fogjuk – külön bánásmódot érdemelnek. Sercambi arra figyelmeztet, hogyha a signore nem a javasolt módon kezeli a meghatározott csoportokat, az veszélyt jelent a városi pártra, és akár az egész városra nézve is – így járt San Miniato és Parma is a novellákban. Természetesen egy másik fontos szempont is megjelenik: az ellenségek mellett az elégedetlen „belső barátok” is fenyegetést jelentenek, ugyanakkor az eddigiekből kiindulva adott esetben jogosan fordulhatnak a vezető ellen. A parmai történetben a végkifejlett arra utal, hogy Papino Palú lényegében átveszi Hectore birtokait, azaz a helyére lép, kvázi lecseréli őt. Amennyiben a hatalom birtoklója nem a mutatott vagy sokkal inkább elvárt példa szerint jár el, a barátok megvonhatják tőle a bizalmat. A 2:22-es és a 2:29-es novellában a régi barátok elfordulása nem negatívum, sokkal inkább magától értetődő lépés. A Sinibaldo Mangiadori bukását bemutató történetben Coluccio di Spoleto a józan, pártatlan hang képviselője Sinibaldo ballépése után, aki az utolsó figyelmeztetést fogalmazza meg a barátok elpártolása előtt.

Csoportok megnevezése	Csoportok meghatározása	Csoportok célja	Javasolt bánásmód	Veszélyek, ha nem a javaslat szerint
1. Belső barát /kipróbált barát	Hűségesek, Kevesebb, Megbízhatók, Bajban is támogatók	Támogatás,	Hallgatni rájuk Pozíciók, Támogatás, Előnyök	(1) Ø támogat
2. Kis barát („ <i>poco amico</i> ”)	Hűséges, Megbízhatatlan, Beképzelt	Önző célok,	A csoportnak megfelelő megítélés, Ø előnyök	Bomlaszt, (1) Ø támogat
3. Külső barát	Többen vannak, Megbízhatatlanok, Bajban nem támogatnak	Anyagi haszon, Pozíciók megszerzése	Ø bizalom Ø pozíciók Ø előnyök	(1) Ø támogat
4. Ellenség	Többen vannak, Rosszindulat, Gyűlölet, Bosszúra való hajlam	Bosszú, Összeesküvés	Ø mozgástér Ø pozíciók Ø megbocsátás Teljes legyőzés	Összeesküvés és vendetta

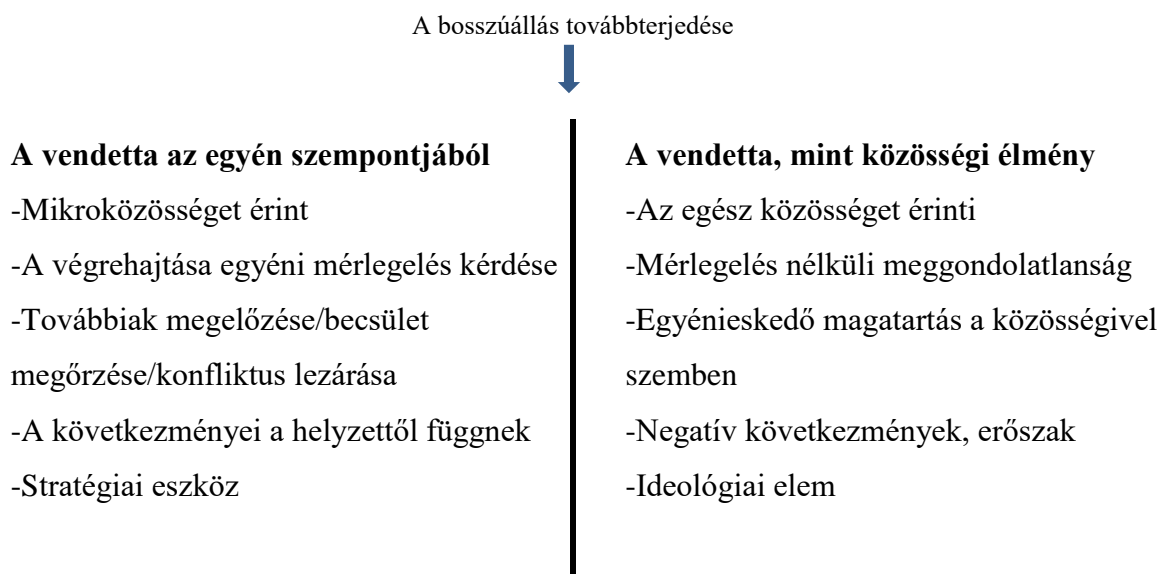
9. Összegzés

A disszertációban elsősorban arra kerestem a választ, hogy a különböző elbeszélő források szerzői a vendetta történeteket milyen motivációval és szándékkal jegyezték le. Arra is hangsúlyt fektettem, hogy bemutassam és elemezzem azt a kulturális/politikai közeget, amelyben az egyes krónikások tevékenykedtek. A vizsgált forrásokat keletkezési helyük szerint a történeti Toszkánára, kronológiailag pedig az 1289-től 1424-ig húzódó időszakra szűkítettem. Módszertani szempontból fontosnak tartottam, hogy a dolgozat fejezeteiben bemutatott krónikák és történeti munkák vizsgálata tükrözze a vizsgált régió historográfiai sokszínűségét, ugyanakkor ne csupán egyedi, hanem általános tanulságok is levonhatók legyenek. Külön tematikus egységként kezeltem a firenzei és a Firenzéhez kötődő vendetta elbeszéléseket, a pistoiai vendettákat és pártharcokat, a sienai klánok küzdelmeit, a *ricordanze* tanulságait, valamint a vizsgált időszak végén keletkezett luccai forrásokat.

A kutatás során megvizsgáltam a különböző vendetta leírások szerkezeti felépítését, a történetvezetés logikáját és adott esetben a történeti hagyományok képviselői között mutatkozó eltéréseket vagy éppen hasonlóságokat. Külön figyelmet fordítottam a bosszúállás játékelméleti kereteinek vizsgálatára, amely a nemzetközi erőszak-történeti kutatásokban is újdonság, a középkortörténeti szakirodalomban pedig teljes mértékben egyedi. Ez a nézőpont számos esetben segítette a források tanulságainak megértését. Az adott leírások mondanivalójának függvényében megvizsgáltam az adott városok politikatörténeti háttérét, a szerzők esetleges személyes motivációit és a társadalomtörténeti kapcsolódási pontokat is.

A vendettával foglalkozó szakirodalomban visszatérő vitapont a bosszúállás legitimitásának kérdése. Az álláspontok a hallgatólagosan engedékeny városvezetések és az egyértelműen tiltó rendelkezések között ingadoznak. Az előbbi lényegében a Zorzi-féle funkcionális elmélet, míg az utóbbi a Trevor Dean-féle elképzelés. Mint a bevezetőben is utaltam rá, a különböző elgondolások elsősorban forrásértelmezési különbségekre vezethetők vissza. A disszertációban vizsgált források alapján úgy gondolom, hogy a két szempont az itáliai városi társadalmakban egyaránt megjelenhetett. Ehhez érdemes újra felidézni a bevezetőben említett játékelméleti felfogást, mi szerint a vendetta egy adott pontig a mikroközösség számára hasznos magatartásként értelmezhető. Hiszen, amíg a bosszúállás jelenségének felemlegetése egy kommunikációs visszatartó erő az agresszív stratégiát folytató személyekkel szemben, addig a város szempontjából sem haszontalan. A vendetta ugyanakkor könnyen hátránnyá válhat, hiszen, ha a szemben álló felek nem csak visszatartó erőként, hanem a folyamatos

visszavágás erőszakos eszközeként tekintenek rá, komoly károkat okozhat a közösség számára. A bosszúállásról való vélekedés tehát felosztható az egyének/mikroközösségek és a nagyobb közösségek/városok szempontjai szerint. Amíg a vendetta nem terjed tovább és nem bővül ki egyfajta közösségi tapasztalattá, csupán a konfliktusban résztvevő felek nézőpontja érvényesül. Megállapítható tehát, hogy a bosszúállásról való vélekedésnek volt egy nehezen meghatározható határa, amelyet átlépve a vendetta konfliktusmegoldási stratégiából ideológiává vált. Az elemzett források alapján ezeket a megfontolásokat az alábbiakban ábrázoltam.

Mivel a vendettához való viszonyulás módjai forrástípusonként is változhatnak, ezért az általános tanulságok bemutatását a különböző vizsgált narratív műfajok összehasonlításával kezdem.

9.1. A vizsgált forrástípusok általános vonásai

A dolgozatban bemutatott és vizsgált források három alapvető formai kategóriába sorolhatók: a várostörténeti munkák, családtörténeti munkák (*ricordanze*) és a várostörténeti munkákba ágyazott elbeszélések csoportjaiba. A különböző műfajok vendetta felfogásai közötti eltérések elsősorban a vonatkozó tanulságok párhuzamba állításával határozhatók meg. Ebből kiindulva először a forrástípusok általános vonásait vetem össze.

A disszertáció fejezetei alapján jól meghatározhatók a várostörténeti és a családtörténeti munkák vendettafelfogásában mutatkozó különbségek. Az előbbi csoportba tartozó írások minden esetben a város vagy a várost vezető csoport ideológiájának megfelelő gondolatokat

fogalmaztak meg. Ez a gondolatiság, árnyalatnyi különbségekkel, de a jelentősebb vendetta leírások esetében is tetten érhető. A krónikások és történetírók elsődleges vezérfonalát ugyanis a város nagyságának vagy vélt romlásának lejegyzése jelentette. Azok a szerzők, akik a toszkán városköztársaságok históriáját írták le, a stabilitást veszélyeztető tényezőként tekintettek a pártharcokra és a hozzájuk kapcsolt vendettákra. A *popoló*val szimpatizáló krónikások – így Compagni vagy Villani – a belpolitikai széthúzás megakadályozására, mint Firenze dicsőségének zálogára tekintettek. Az ezen gondolatok mentén ideologizáló szerzők esetében a vendetta stratégiai oldala csupán szimbolikusan jelent meg, amely ugyanakkor lehetővé teszi a leírtak játékelméleti keretek között történő vizsgálatát is. Az alapvető modellt ezekben az esetekben a közösség által elvárt viselkedés és az egyéni magatartásformák szembeállítása jelentette, amely megfeleltethető a nyereségmaximalizáló héja magatartás és a konfliktuskerülő galamb magatartás ellentétének. A bemutatott narratív szempontok miatt a megállapítható interakciók jelentősen torzítottak: a szerzők a héja által elérhető nyereséget nem említették vagy jelentősen csökkentik. Ez a gondolatkör a firenzei történet hagyomány további jelentős szerzőinél – igaz árnyalatnyi eltérésekkel – szintén megfigyelhető. Erre utal a Buondelmonte-Amidei vendetta több száz éven tartó historiográfiai népszerűsége is. Stefani, Bruni vagy Machiavelli is a 14. század fordulóján élő szerzőkhöz hasonló módon vélekedett a vendetta káros hatásairól.

Ezzel szemben a *ricordanze* a családi, vagyis mikroközösségi nézőpontot mutatja be. Ezek térben és időben eltérő dimenziókat írnak le. A várostörténeti munkákkal szemben, a bemutatott időszakok jóval rövidebbek, akár pár naposak is lehetnek (lásd például Luca di Panzano munkáját). A múltbéli tapasztalat, vagyis a mikroközösség belső történelme sokkal rövidebb, de egyúttal közvetlenebb is. Az adott csoportot érintő tapasztalat sok esetben élményszerűbb, hiszen az egyes szerzők – így Luca di Panzano vagy Donato Velluti - a vendettákat átélték, megtapasztalták. Azokban az esetekben, amikor maguk a családtörténeti krónikások nem vettek részt a konfliktusokban, a közvetlen emlékeztetés vagy a családi identitás révén szintén közvetlenebb emlékezetéről beszélhetünk (Lapo Niccolini munkája). Ez a személyesebb, közelebbi nézőpont lehetővé tette számukra a vendetták egyszerű lejegyzése mellett a hétköznapiabb vizsgálatát is, akár a rövid távú, akár a hosszútávú családi stratégiát illetően. A *ricordanze* szerzői az események súlyát átérezték, az előnyeiket és a hátrányait a saját tapasztalatuk mentén mutatták be. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy a vélt előnyök és a vélt hátrányok minden esetben a városi politika ismeretében kerültek megfogalmazásra. A vendettára való reflexió ezekben az esetekben ugyanakkor mégsem a városi ideológia, hanem

a családi stratégia kereteinek felelt meg. Egyetlen esetben sem olvashatunk arra vonatkozó utalást, hogy a támadásokat erkölcsi vagy vallásos következményeik miatt ítélték volna el. Az esetleges negatív megítélés minden vizsgált forrásban az adott korszak városi politikájától és a család lehetőségeitől függött, amelyre a rosszul sikerült próbálkozások is nagy hatással voltak. Ezek a megállapítások arra mutatnak rá, hogy a vendettát mikroközösségi szinten nem elvont fogalomként, hanem valós stratégiai lehetőségként mérlegelték (lásd Velluto elutasítását vagy a Gherardini fivérek utáni hajszát). Amíg tehát a várostörténeti krónikák bemutatott játékelméleti megfontolásai modellszerűek és bizonyos szempontból szándékosan torzítanak, addig a *ricordanze* tanulságai a valódi tapasztalatokon alapulnak, amit a sokszínűségük is mutat. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a családtörténeti krónikák vonatkozó bejegyzései ne rendelkeznének játékelméleti vonzattal: a vendetta elkövetői számára a becsület megőrzése mellett a további sértések elkerülése is szerepet játszhatott. A haragosaikat a megfelelő időben és helyen próbálták megtámadni, ami nem csupán véletlenszerű eseteket eredményezett, hanem kimutathatóan tudatosan végrehajtott akciókat. Megállapítható, hogy akár a Vellutik akár a Panzanik mérlegelték a lehetőségeiket és csupán akkor döntöttek a vendetta mellett, amikor arra a városi szintű politika és a családi erőforrások lehetőséget biztosítottak. A *ricordanze* vendettái így a fő gondolatiságukat tekintve éles kontrasztot mutatnak a várostörténeti munkák feljegyzéseivel. A vizsgált források a családi identitás kérdését is érintik. A családtörténeti munkák vendetta történeteiben ugyanis nem arról van szó, hogy a közösségi érdek marginalissá válik, hanem arról, hogy a közösség meghatározása szűkebb: a családra korlátozódik, míg a város csupán a háttérül szolgáló politikai közeg, amely kijelöli a mozgásteret.

A családtörténeti feljegyzések vizsgált vendetta esetei így arra is rámutatnak, hogy a támadások nem a város szempontjaival, hanem azzal párhuzamosan kerültek végrehajtásra: a Sclarik és a Mannellik többször száműzött ghibellinek voltak, a Gherardini testvérek és Ciecie pedig száműzött vagy jogfosztott személyek. A disszertációban elemzett példák nem cáfolják a várostörténeti munkák békekövető nézőpontját, sokkal inkább rámutatnak a vendetta elbeszélések műfaji kereteire. A személyes és a közösségi nézőpont, mint fentebb már említettem, egymás mellett, külön-külön retorikai és ideológiai háttér mentén volt jelen a középkori Toszkánában. Ezek a megfontolások inkább Andrea Zorzi funkcionista elméletét támasztják alá. Kimutatható ugyanis, hogy a vendettának más és más műfaji keretek között eltérő szerkezeti, narratív, vagyis végső soron nyelvi és kulturális keretei voltak. A vizsgált szerzőknél a bosszúállás korlátai is megjelennek, hiszen számos esetben olvashatunk az

erőszakos tettek kudarcáról vagy tiltásáról. A Ciecie utáni hajsza pedig rámutat az ilyen tettek logisztikai nehézségeire is.

A vizsgált novellák a várostörténeti krónikák vendetta leírásaihoz hasonló szerkezeti kereteket mutatnak: megjelenik a szemben álló családok bemutatása, a kezdeti sértések ismertetése és a potenciálisan vendettához vezető döntési helyzet és következményei is. A szerzők által fontosnak vélt tanulságok – más forrásokhoz hasonlóan - rendszerint az utolsó két szerkezeti pontból vonhatók le. A döntési helyzetek gyakori leírásai párhuzamba állíthatók a krónikákban olvasható vendetta történetek hasonló pontjaival. Erre utal az is, hogy a szerzők a történetek szereplőinek (a Buondelmonte – Amidei és a Cancellieri-vendettához hasonlóan) elhangzott gondolatokat, mondatokat tulajdonítanak. Ezek rendszerint azokhoz a szerkezeti elemekhez kötődnek, amikor a szereplők valamilyen dilemmával szembesülnek és a döntéseik mellett érvelnek. Véleményem szerint ez arra utal, hogy a krónikákban olvasott elemek (legalábbis általánosságban) ismertek lehettek, megteremtve a novellák értelmezési kontextusát. Erre utal az is, hogy mind Ilicino, mind Sercambi történeteinek szereplői valóságos személyekkel vagy családokkal állíthatók párhuzamba.

A várostörténeti munkákban olvasható vendetta leírások formai hasonlósága ellenére azonban számos eltérés figyelhető meg. Az általános dilemmát nem a várostörténeti krónikákban megfigyelt egyéni-közösségi érdek szembe állítása, hanem valamilyen egyedi gondolkör megfogalmazása jelenti. Ez Ilicino novellája esetében a Salimbenik jó útra térése, míg Sercambi írásaiban a város urának figyelmeztetése és tanítása. Anselmo nem erőszakos, hanem békekövető választ ad, a luccai szerző egyes munkáiban (Hectore Pallavicino és Orlando Rossi bukása) pedig maga a döntési helyzetbe kerülő személy lesz a sértést elkövető fél, aki előidézi saját bukását.

9.2. A vendetta legendái

A vendetta vizsgált narratív forrásai nem csak a műfaji jellegzetességek, hanem az információátadás mértéke és minősége szerint is csoportosíthatók. A krónikákban olvasható történetek eltérései alapján megkülönböztettem a vendetta nagyobb legendáit, a kisebb legendáit és az egyszerű eseménytörténeti feljegyzéseket. A nagyobb legendák jellemző vonásának tartom a szélesebb körben történő ismeretátadást, amely nagyobb közösségek számára jelentett tartós mögöttes jelentéstartalmat. Ezek alatt azokat a feljegyzéseket értem, amelyek a várostörténeti krónikás hagyományban az egész vizsgált periódus alatt hasonló

formában megtalálhatók voltak. Ezekben az esetekben a szélesebb körben történő átadást pedig a szomszédos városokban kimutatható átvétellel vélem alátámaszthatónak. Ilyenek a firenzei történeti hagyomány esetében a Buondelmonte – Amidei vendetta és a Cancellieri-vendetta, amelyek kimutathatóan több város irodalmában is megjelentek. Véleményem szerint a történetek sorozatos lejegyzése és átvétele arról árulkodik, hogy a szerzők fontos információk hordozóinak tekinthették ezeket. Feltételezhető, hogy a vendetták nagyobb legendáiból levonható tanulságok több évszázadon és számos nemzedéken keresztül is érvényesek lehettek, az egymást követő politikai berendezkedések ideológiájától függetlenül.

Azok a vendetta történetek, amelyeket kisebb legendáknak tartok, olyan események voltak, amelyek egy-egy krónikában kiemelkedő szerepet kaptak, de nem váltak olyan széles körben ismertté, mint a nagyobb legendák. Ugyanakkor megfigyelhető, hogy nem csupán egy adott krónikás érdeklődését keltették fel, hanem egy-egy további lejegyzésük is született. Ezek azonban jellemző módon nem teljes átvételek, hanem csupán egy-egy részlet újbóli (vagy független) lejegyzései voltak. Ezek jellemzően az eseményt követő 1-2 generáción belül születtek. A többiek által lejegyzett információk általában megdöbbentő vagy szokatlan események voltak. Példaként említhető Gherardo Bordoni kezének levágása vagy Betto Brunelleschi sakk játéka. Ezekben az esetekben már az emlékezet módja is árulkodó, hiszen a teljes eseménysor feljegyzése helyett gyakran csak a kiragadott részletek kerültek papírra. Simone della Tosa Betto halálának körülményeiről például csak két alapinformációt közölt, amelyből az egyik a sakkozás volt. Véleményem szerint ez arra utal, hogy ezek a kiragadott információk a korban megdöbbentőnek vagy valamilyen szempontból szenzációnak számítottak, így rövid ideig a narratív (esetleg a szóbeli) emlékezet részét képezték. Ennek ellenére azonban nem rendelkeztek olyan mögöttes tartalommal, amelyek lehetővé tették volna a teljes történeti hagyományba való hosszú távú beépülésüket.

Azok az erőszakos tettek, így a vendetták is, amelyek eseménytörténeti szempontból kerültek lejegyzésre krónikáinként is mutathattak sajátosságokat. A történetek kronológiai szempontú lejegyzése szerzőnként eltérhetett. A sienai történeti munkák jellemző módon napra pontosan jegyezték fel az utcai összecsapások helyszínét, míg a Pistoiai Névtelen csupán az általa pontosnak vélt naptári évet jegyezte le. Megállapítható, hogy az eseménytörténeti leírások nélkülözték a szimbolikus jellegű tartalmakat, de a mélyebb erkölcsi szempontokat is. Ugyanis, bár általában véve az összecsapásokat negatív színben tüntették fel a krónikások, a szereplőknek sem a vélt vagy valós tulajdonságait, sem pedig a döntési helyzeteket nem jegyezték le. A krónikások által megfogalmazott megítélésüket egyedül a konfliktusok sorába

illeszkedő esetleges békéltetések említései mutatják. Ez a szempont a vizsgált anyagban elsősorban a sienai krónikairódalomban jelenik meg. Véleményem szerint a pártharcokra és konfliktusokra adott reakció a Kilencek sienai városvezetése alatt nem csak elítélő lehetett: a folyamatos vendették a rendszer szerves részét képezték. Ugyanis az aktív közbeavatkozások alátámasztották a berendezkedés létjogosultságát. Más esetben (Pistoia) az eseménytörténeti feljegyzések bemutatják a konfliktusok és a vendették lépcsőzetes felépítését. Az utóbbi kitűnő példája annak, hogy a pártok küzdelmei a közösség számára milyen valós veszélyeket jelenthettek. A diszertációban vizsgált források egyrészt a tárgyalt események időrendjében, másrészt forrástípusonként kerültek bemutatásra. Ugyanakkor az is fontos, hogy a városköztársaságokban alkotó szerzőktől (például Compagni, Villani vagy Velluti) eljutunk a korlátozott oligarchia alkotóin át (lásd Bruni, Niccolini vagy Panzano) a singoria támogatójáiig (Sercambi). A szerzők politikai és családi hátterét, valamint az alkotás körülményeit vizsgálva természetesen adódik a különböző vendetta elbeszélések sokszínűsége, ami lehetővé teszi a kutató számára az eltérő megközelítésmódok vizsgálatát. A vendettára vonatkozó általános megállapítások mellett így egyedi tanulságok is adódnak. Az alábbiakban ezeket fogalom össze röviden.

9.3. Egyedi tanulságok

A Buondelmonte – Amidei vizsgálata, bár az eset a 13. század elején történt, elengedhetetlen volt a témakör vizsgálatának szempontjából, hiszen olyan esemény volt, amely kimutathatóan az egész középkor folyamán meghatározó jelentőséggel bírt. A vendetta elbeszéléseiben jól elkülöníthetők azok a szerkezeti elemek, amelyek a különböző korok szerzői számára sokatmondóak voltak. Már Enrico Faini és N. P. J. Gordon is rámutatott, hogy a firenzei történeti hagyományban az elbeszélés egyes elemei állandó jelleggel feltűnnek. Úgy gondolom, hogy ezek és az állandó részek szimbolikus pontjai nem csupán a tett kihangsúlyozásának eszközei voltak, hanem a történet szereplői előtt adódó döntési helyzetek bemutatását is szolgálták. Az állandó elemek Mars szobra, húsvét napja, de főképp a szereplők szájába adott mondatok voltak. Az utóbbiak, bár látszólag minden munkában hasonlóan jelennek meg, idővel tartalmilag kibővültek.

A kortársként számontartott Pseudo Brunetto Latini az esemény előzményeit is lejegyezte. A későbbi, elsősorban a popolóval szimpatizáló szerzők ezt a részt már elhagyták, a vendetta történetének csak a fő cselekményét jegyezték le. Az esküszegés okaként Villani vagy Compagni csupán a lány szépségét hozták fel. Stefani és Bruni sokkal tágabb mozgásteret

biztosított az esküszegő Buondelmonténak, hiszen szerintük a motivációjához már nem csak a Donati lány szépsége, hanem egyéb tulajdonságai is hozzájárultak. Véleményem szerint a származásának és nemességének kihangsúlyozása olyan tényezők lehettek, amelyek nem csak a grandik, de a várost irányító oligarchia vezetőinek kritikáját is jelentették. Ez arra is rámutat, hogy egy-egy történet mondanivalója – annak ellenére, hogy főbb vonalai megmaradtak – a különböző politikai berendezkedéseknek megfelelően árnyalatnyit változhattak. Az állandó tanulság pedig a következő lehetett. A Villani-féle leírástól, egészen a Leonardo Bruni által lejegyzett dilemmáig az egyéni érdekeket és a közösség által elvárt magatartás ellentmondását mutatta be.

A pistoiai fekete és fehér Cancellieri párt közötti ellentétet feldolgozó Cancellieri-vendetta leírásainak elemzése kiemelkedően fontos a bosszúállásról való vélekedés vizsgálata kapcsán. A történetet lejegyző szerzők két fő csoportra oszthatók: a firenzei és a pistoiai munkákra. Az előbbieket rámutatnak arra, hogy egy történeti hagyományon belül is számos eltérő nézpontra figyelhető meg, annak ellenére, hogy a firenzei szerzők célja elsősorban a konfliktus firenzei hatásának személtetése volt. Véleményem szerint kimutatható, hogy Villanitól egészen Machiavelliig a történet az 1300-as évek fordulójának regionális kapcsolattörténetét egyszerűsítette le. A szerkezeti felépítés vizsgálata alapján pedig azt a tanulságot is levonhatónak tartom, hogy a Buondelmonte-gyilkosság egyes fordulópontjai mintaként szolgálhattak a pistoiai esemény lejegyzői számára. Úgy gondolom, hogy ezek az elemek annak köszönhetőek, hogy az 1215-ös esemény után nyolcvan évvel alkotó szerzők a saját koruk nagyon pártharcát próbálták párhuzamba állítani a Buondelmonte és az Uberti klán viszályával. A történet fő tanulságában észrevehető egy logikai ellentmondás is: úgy tűnik, hogy a leírásban a fehér Cancellierik békekövető magatartása nem fizetődik ki, csupán erőszakos választ eredményez. A közösség által elvárt viselkedést előtérbe helyező gondolatok között ez joggal tekinthető egyfajta tanmese-paradoxonnak. A okok több szemponttal is magyarázhatók. Egyrészt a Pistoiai Névtelen változata is tartalmazza a balul sikerült bocsánatkérés elemét – igaz más kontextusban. Így feltételezhető, hogy ez a történet valóban része lehetett valamilyen módon a pártharc eseményeinek. Másrészt a firenzei szerzők másik célját sem szabad figyelmen kívül hagyni: a Donati-Cerchi konfliktust az erőszakosnak és féktelennek bemutatott pistoiaiakhoz próbálták visszavezetni. Ez utóbbi gondolatba pedig illeszkedett egy olyan megdöbbentő eset, ami alátámaszthatta a szomszéd város lakóival kapcsolatos toposzokat. Így végsősoron nem csak a firenzei pártharcért, de a

nyílt pistoiai-firenzei háborús helyzetért és a borzalmas ostromért is a Cancellieri család tagjait tudták közvetve felelőssé tenni.

A Pistoiai Névtelen által lejegyzett pártharcos eseménytörténet kiválóan mutatja be azt a folyamatot, amely során egy kevésbé erős városvezetés jóformán egy-két év alatt a tehetetlenség végső fázisába juthatott a 14. században, ami végül a külső beavatkozásban csúcsosodott ki. A leírtak azért is fontosak, mert arra is kiemelkedő példát jelentenek, hogy a Cancellieri-vendetta, amely a firenzei forrásokban egyedüli pistoiai összecsapásként jelenik meg, hogyan illeszkedett a legalább tíz vendettából álló összecsapások láncolatába. A pistoiai krónika vonatkozó bejegyzései alapján úgy vélem, hogy a szerző, bár elítélte a pártharcokat, összességében a fehér Cancellieri családdal szimpatizálhatott. A Cancellieri-vendetta történetét a korábban meghatározott szempontok alapján a vendetta nagyobb legendái közé sorolom.

A Dino Compagni által leírt vendetták a firenzei fekete guelf vezetők bukásához kötődnek. A szerző által lejegyzett történetek azokra az esetekre jelentenek kiemelkedő példát, amelyek a 14. század elején nagy visszhangot váltottak ki, de hosszútávon nem épültek be a firenzei történeti hagyomány vendetta elbeszélései közé. Véleményem szerint ennek az lehetett az oka, hogy a Pazzi, a Brunelleschi és a Bordonni gyilkosságok nem egy pártharc kezdetét, hanem sokkal inkább a lezárását jelentették. A guelfek és a ghibellinek, valamint a Donati és a Cerchi párt küzdelmét követően a pártharcok és az utcai összecsapások már kevésbé számítottak belpolitikai újdonságnak a korabeli városban, ráadásul az említett vendettáknak már nem volt számottevő közösségi vonzata. Az egy-két évtizeden átívelő információ átadás arról árulkodik, hogy a pártok vezetőinek meggyilkolásai megdöbbentő események voltak, de nem rendelkeztek olyan mögöttes tartalommal, mint a Buondelmonte-Amidei vagy a Cancellieri-vendetták. Amíg az utóbbinál megállapítható, hogy a pistoiai eseménytörténet mely elemeiből alakult ki a vendetta nagyobb legendája, addig a Pazzi, a Brunelleschi és a Bordonni vendetták inkább egy köztes állapotot képviselnek: kirajzolódnak azok az elemek, amelyek potenciálisan szimbolikus jelentőségük lehetnek volna, de erre a történeti hagyományban az említett okok miatt mégsem került sor. Az utolsó 1312-es eset egyúttal korszakhatáráként is kezelhető, hiszen ezzel lezárult a nagyszabású firenzei pártharcok sora, amely lényegében a városi elit belpolitikai mozgásterének kijelöléséről szólt. Más toszkán városokban, így Sienában, ahol a guelf-ghibellin ellenségeskedés pár évtizedes csúszással jelentkezett a belpolitikában, inkább a 14. század első felére voltak jellemzők azok a pártharcok, amelyek a krónikák tanulsága szerint nagy hatású vendettákhoz vezettek.

A Kilencek városvezetése alatt a Salimbeni, a Tolomei, a Malavolti és a Piccolomini családok konfliktusai voltak jellemzőek, de ki kell emelni a Saraceni és a Scotti családok között húzódo nézeteltéréseket is. A *Cronaca senese* lapjain és a névtelen szerzők korabeli munkáiban a pártharcok az 1320-as évektől 1344-ig elsősorban vendetták láncolataként tűnnek fel. A vonatkozó források éles kontrasztot mutatnak a pistoiai krónika tanulságaihoz képest, hiszen amíg az utóbbi a gyenge városi vezetés és a pártok viszonyát egyenlőtlen küzdelemként tünteti fel, addig Siena esetében egy kiegyelítettebb rendszerről beszélhetünk. A szemben álló *casati* családok összecsapásai a vizsgált krónikákban eseménytörténeti beszámolóként olvashatók, szimbolikus vagy mögöttes jelentéstartammal bíró elemek nem figyelhetők meg a leírásokban, így ezek sem a vendetta kisebb, sem pedig a nagyobb legendái közé nem illeszkednek. A leírtak forrásértéke elsősorban abban rejlik, hogy a béke ideológiáját középpontba helyező városi kormányzat hogyan viszonyulhatott a helyenként erőszakos módszereket alkalmazó nagy politikai befolyással és anyagi háttérrel rendelkező szupermagnásokhoz. Véleményem szerint a városvezetés egyrészt nem is tudott teljesen féket vetni a pártharcoknak, másrészt összességében nem is akart. A folyamatos küzdelmet vívó Salimbenik és Tolomeik harca ugyanis meakadályozhatta, hogy közös politikát kialakítva a város megszerzésére koncentráljanak. Mint a vonatkozó szakirodalom is rámutat végsősoron a családok is a Kilencekben láthatták egymás megfékezésének biztosítékát. A Salimbenik ugyanakkor a 14. század végétől a megváltozott politikai körülmények miatt fokozatosan újszerű politikai kialakítására kényszerülhettek. Ez többek között a házasságokon keresztül történő kapcsolatépítés hagyományos eszközével válhatott elérhetővé.

Természetesen nem csak a nagyobb családok pártharcairól és vendettáiról számolnak be a forrásaink, hanem a kisebb jelentőségű személyes és családi jellegű ügyekről is. Elbeszélő források terén kiemelkedő műfaj a fentebb már említett *ricordanze*, amely betekintést enged a mikroközösségek által végrehajtott vendetták mozgatórugóiba. Mint az általános tanulságok között is említettem, a családtörténeti krónikák betekintést adnak a vendetta stratégiai oldalába. Ilyen szempontból a vizsgált forrásokban öt különböző hozzáállást fedezhetünk fel. Az első a bosszúállást előtérbe helyező magatartás, amely elsősorban a Panzani család krónikájában érhető tetten. Az ő esetükben véleményem szerint megállapítható, hogy a Gherardini testvérekkel szemben végrehajtott hajsza évtizedek múltán is követendő példa lehetett, hiszen a krónikás és rokonai hasonló módon eredtek Giovanni Ciecie nyomába. Fontos ugyanakkor kiemelni, hogy bár a Panzanik tűnnek a források alapján a leginkább bosszúálló családnak, az ő esetükben is tetten érhető, hogy más, kevésbé fajsúlyos esetekben a

békekötést preferálták. Így a vendettával végződő esetek lényegében a krónikás személyes felfogását tükrözhetik, amelyben kulcsszerepet játszhatott a szerző édesapjának korai meggyilkolása.

A következő hozzáállást a Donato Velluti által jegyzett krónika mutatja. A Vellutik 1295-ben a bosszú segítségével tudták lezárni a Mannelli családdal kapcsolatos nézeteltérésüket. A vizsgált részletek alapján egyértelmű, hogy a család történetében fontos identitásmeghatározó szerepe volt a ghibellin családdal szemben elkövetett vendettának. A szerző korára azonban a belpolitikai körülmények átalakulása már nem tette lehetővé az erőszakos stratégia folytatását, így amikor Donato Velluti a család élére került kifejezetten tiltotta és elítélte az ellenségektől elszenvedett sértések megtorlását. Ez a hozzáállás arról árulkodik, hogy a Panzani család tagjaihoz hasonlóan a Vellutik is mérlegelték a lehetőségeiket, ami újfent alátámasztja, hogy a bosszúállás a mikroközösségek számára nem erkölcsi, hanem inkább stratégiai szempont volt.

Lapo Niccolini családtörténeti munkája újfent olyan történetet őrzött meg, amely alapján megállapítható a családi vendetta identitásformáló szerepe. A ghibellin Sclarik felett aratott siker olyan eleme lehetett a Sirigati família emlékezetének, amely a család ősiségét, lovagi és militáris jellegű örökségét bizonyította. A Niccolini által lejegyzettek azonban nem emlékeznek meg olyan későbbi konfliktusról, amely során ezt a tapasztalatot aktívan használták vagy újraértelmezték volna. Az ő esetükben ugyanis az említett szempontok a 14. század végi firenzei politikában való helykereséshez voltak szükségesek, hiszen így a család hivatalviselő lehetett a korlátozott oligarchia rendszerében.

A Neri Strinati-féle családi krónika egy sajátos nézpontról árulkodik. Annak ellenére, hogy a Strinati család tagjai ghibellin tisztségviselőként nyilvánvalóan részt vehettek konfliktusokban, a szerző erről nem emlékezik meg. A munkában leírt békéltetések megjelenése ugyanakkor arról árulkodik, hogy a száműzetésben élő krónikás a konfliktusok diplomáciai eszközökkel történő megoldását tarthatta fontosabbnak. Ez a nézőpont újfent a családi stratégiai lehetőségekhez való tudatos viszonyulásról árulkodik: a politikai lehetőségek beszűkülésével a ghibellin múlthoz kapcsolódó esetleges erőszakos események emlékezte a krónikás korára már nem jelenthetett helyzeti előnyt. A ricordanze egyes szerzőinek vizsgálata tehát bemutatja a vendettához való hétköznapi viszonyulást és megállapítható, hogy a kérdéskörrel egy-egy családon belül is időben változó, eltérő szempontok kerülhettek előtérbe.

A dolgozatot a luccai krónikás és politikus, Giovanni Sercambi munkáinak a vizsgálata zárta. Ezek egyrészt a luccai krónika vendettára vonatkozó feljegyzései, másrészt a történeti munkájába illesztett tanácsadó elbeszélések voltak. A szerző a korabeli luccai politikában személyesen is érintett volt, hiszen majd öt évtizeden keresztül építette karrierét, amelynek csúcspontja az lehetett, hogy 1400-tól a luccai *signore*, Paolo Guinigi belső tanácsadói körébe tartozott. Sercambi politikai kapcsolódási pontjai és a Guinigi családhoz való viszonya több szempont vizsgálatát is lehetővé tette. Értékes sorokat olvashatunk azzal kapcsolatban, hogy milyen problémákat jelenthetett a városi pártokra épülő rendszer átalakulása egyeduralkodóvá. A krónikás szerint a város urát ugyanis egyaránt fenyegethette a régi ellenségeinek bosszúja és a régi pártharcos híveinek elpártolása. Sercambi a korban egyedülálló módon a vendetták elkerülésére nem a békekövető magatartást javasolta Lucca urának, hanem az ellenségei teljes legyőzését. Az ezzel kapcsolatos javaslatát egy, a trójai háborúhoz kapcsolódó példázatban fogalmazta meg, méghozzá pontokba szedve. A számos kegyetlenséget bemutató *caput* soraiban több alkalommal is kifejtette, hogy a helyesen gondolkodó uralkodó a hatalom birtokában nem engedheti meg magának a megbocsátást, hiszen a békéért folyamodók később bosszút forralhatnak, ami hosszútávon további problémákhoz vezethet. A gondolkör vizsgálata alapján megállapítható, hogy Sercambi világosan elkülöníti, az átlagemberek megbocsátásra irányuló elvárásait a döntési helyzetben lévő hatalomgyakorló lehetőségeitől. A békekövető magatartást nem helytelenítette, de felismerte, hogy stratégiai szempontból nem célravezető. A vendettát tehát komoly veszélyként kezelte, az általa leírtak pedig arról árulkodnak, hogy más városi krónikáktól eltérően a bosszúállással kapcsolatban nem ideológiai, hanem stratégiai nézőpontot képviselt. A szerző a vendettát szintén nem ítélte el, hiszen Lazzaro Guinigi 1392-es meggyilkolása után – legalábbis a saját lejegyzése szerint – ő maga is fegyvert ragadott, hogy bosszút álljon a gyilkosokon. Véleményem szerint a vendettával kapcsolatos tanácsai elsősorban Lazzaro meggyilkolásának tapasztaltára vezethetők vissza. Sercambi szerint ugyanis a Guinigi klán vezetőjét egy régi sérelem miatt ölték meg. Mint a vonatkozó fejezetben kifejtettem, nem ez a leírtak egyetlen tanulsága. Véleményem szerint a krónikás számára Lazzaro a helytelenül politizáló vezető mintája lehetett, aki hagyta, hogy fegyvert ragadjanak ellene és a vendetta kibontakozzon. A vendetta témakörére való reflexió vizsgálata tehát a luccai krónikás esetében is fontos mögöttes politikai/társadalomkritikai szempontokat vetett fel.

Sercambinál a vendetta veszélyei egy másik konkrét eset kapcsán is megjelennek: a Trincitestvérek ellen elkövetett bosszúállás lejegyzésében. A krónikás a folignói *signore* család két

tagjának nocerai meggyilkolását egyedüli toszkán krónikáiróként jegyezte le. A szokatlan terjedelmű bejegyzést összevettem más területek történeti munkáival és arra a következtetésre jutottam, hogy a luccai szerző által leírtak az eseményeknek egy torzított vagy legalábbis elfogult változatát mutatják be. Amíg más munkákban a Trinci testvérekről kiderült, hogy vélhetően erkölcstelen dolgokat műveltek a nocerai várúr, Pedro di Argillaia feleségével, addig Sercambi ezt az előzményt elhallgatta. Ugyanígy azt sem jegyezte le, hogy Pedro apja a Trinci testvérek megbízásából korábban gyilkosságokat követett el. A luccai szerző véleményem szerint azért mellőzte ezeket a részeket, mert a Trinci testvérek és a Guinigi család tagjai ekkoriban stratégiai házasságokat kötöttek egymással, az így kialakuló rokoni körhöz – mint a vonatkozó fejezetben kifejtettem – további umbriai famíliák csatlakoztak, akik mindkét féllel családi viszonyt ápoltak. A folignói egyeduralkodók bukása tehát érzékeny téma lehetett a luccai udvarban, amellyel úgy vélem, hogy a krónikás is tisztában lehetett. A vonatkozó fejezet, amely végsősoron illeszkedett a bosszúállás veszélyeit bemutató Sercambi-féle gondolatok körébe, arra is rámutat, hogy a vendetta lejegyzése újfent olyan gondolatiságot hordozott, amely túlmutatott a gyilkosságok egyszeri lejegyzésén. A Trinci testvérek esete végsősoron a szofisztikált udvari diplomácia témakörét is érintette, rámutatva a témakör sokszínűségére.

Giovanni Sercambi egyedi politikai látásmódja lehetővé teszi a városi pártok struktúrájának vizsgálatát is, hiszen mint a szerző kifejtette, a párt élén álló vezető csak a belső barátaira támaszkodhat. Meghatározta a külső barátok halmazát, illetve egy-egy esetben egy köztes állapotot is megnevezett: azon kisebb barátokat, akik bár a vezetővel jóban vannak, a klánnak nem válnak hasznára. Ez tulajdonképpen a közösségi érdek egyik újszerű meghatározását takarja. A krónikás a tanácsadó elbeszéléseiben ugyanis arról írt, hogy a belső barátok tanácsainak elfogadása a jó vezető egyik ismérve, míg a többiek figyelembe vétele a csoporton belüli konfliktusokhoz vezethet. Az uralkodó és a belső barátok viszonyának záloga Sercambi szerint az egyik oldalról a támogatás, míg a másik irányból a pozíciók és birtokok biztosítása a támogatók számára. Hogyha ez nem valósul meg, a belső barátok akár a vezető ellen is fordulhatnak. Ugyanakkor, ha a pártvezető megfelelően politizál a belső barátokra a legváratlanabb helyzetekben is számíthat. Fasino és Ambrogio története szerint ez akár az ellenségekkel szemben történő, a Sercambinál már-már természetesnek tűnő leszámolás is lehetett. A vendetta történetek a vizsgált korszak kezdetétől egészen a luccai szerzőig olyan tartalmakat hordoztak, amelyek vizsgálata elengedhetetlen a korszak megértéséhez. A vendetta kontextusa és értelmezési lehetőségei folyamatosan változtak, de a bosszúállás

fogalma és alapvetései változatlanul érvényesnek hatottak. A városi pártok 13. századi vendettáitól az 1400-as évek elejéig a toszkán történetírók a jelenséget egyformán veszélyes és nagy hatású történésként jegyezték le. A mágnások és a popolo által uralt városokból a 15. századra egyeduralkalmak alakultak ki, amelyekben a vendetta formailag már nem a köztársasági berendezkedések békéjére, hanem a városokat vezető családokra lehetett hatással. A magánbosszú így idővel összeesküvéssé és árulássá alakult.

10. Irodalomjegyzék

10.1. Források

- ANNALI SANESI   Annali sanesi. In: Ludovico Antonio Muratorius (ed.): *Rerum Italicarum Scriptores*. XIX. Milánó, 1731.
- ANTELLA   Ricordanze di Guido di Filippo di Ghidone dell'Antella, e de'suoi Figlioli e Discendenti. *Archivio Storico Italiano*, 1843, Vol. 4, No. 1 (1843), pp. 5-24
- BARGAGLI 1991   Bargagli, Scipione: *La novella di Angelica Montanini*. Roma, 1991.
- BERNARDO
MACHIAVELLI   Libro di ricordi. In. Branca, Vittore szerk.: *Mercanti Scrittori. Ricordi nella Firenze tra Medioevo e Rinascimento. Paolo da Certaldo, Giovanni Morelli, Buonaccorso Pitti e Domenico Lenzi, Donato Velluti, Goro Dati, Francesco Datini, Lapo Niccolini, Bernardo Machiavelli*. Firenze, 1986.
- BURLAMACCHI   Adorni-Bracessi, Simonetta szerk.: *Vincenzo Burlamacchi: Libro di Ricordi Degenissimi delle nostre famiglie*. Roma, 1993.
- BRUNI   Bruni, Leonardo: *Istoria fiorentina*. Ford. Donato Acciajuoli, bev. C. Monzani, Firenze, 1861 (Progetto Manuzio, E text kiadás, 2004.)
- BRACCIO
FORTEBRACCI   *L'histoire et vite di Braccio Fortebracci detto da Montone et di Nicolo Piccinino perugini*. Vinegia, 1571.
- CHERUBINO
GHIRARDACCI   Sorbelli, Albano (szerk.): *Historia di Bologna di P. Cherubino Ghirardacci* IN. *Rerum Italicarum Scriptores* 33, pt. 1. Città di Castello.
- CREDI   Ricordanze di Oderigo d'Andrea di Credi orafo, cittadino Fiorentino, dal 1405 al 1425. *Archivio Storico Italiano*, 1843, Vol. 4, No. 1 (1843), pp. 53-110
- CRONICA DELLA CITTÀ
DI FERMO   *Cronica della città di Fermo. Biblioteca Storica del Fermono. Cronaca Fermono di Antonio di Niccoló notaio e cancelliere della città di Fermo dell'anno 1176 sono all'anno 1447*. Edizione critica e annotazioni Gaetano de Minicis. Introduzione e traduzione Paolo Petrucci.
- CRONICA DI SER
GUERRIERO DA
GUBBIO   Giuseppe Mazzatini (szerk.): *Cronica di Ser Guerriero da Gubbio* In. *Rerum Italicarum Scriptores*. Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. Ordinata da L. A. Muratori. Tomo XXI, Parte 4. Città di Castello, 1902.
- CRONACA DELLA   Fabretti – Ariodante - Bonaini, F. - Polidori F.: *Cronaca della Città*

CITTÀ DI PERUGIA	di Perugia dal 1309 al 1419 nota col nome di diario del Graziani. Secondo un codice appartenente ai Conti Baglioni. <i>Archivio Storico Italiano</i> , Vol. 16, No. 1 (1850)
CRONACA SENESE	Lisini, Alessandro - Iacometti, Fabio szerk.: Cronache senese. <i>Rerum Italicarum Scriptores</i> , Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. Ordinata dal Muratori L., A. Tomo XV. Parte 6a. Bologna
CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN, 1313-1330”	Lisini, Alessandro - Iacometti, Fabio szerk.: Cronache senese. <i>Rerum Italicarum Scriptores</i> , Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. Ordinata dal Muratori L., A. Tomo XV. Parte 6a. Bologna
CRONACA SENESE, „SIENAI NÉVTELEN 1202-1362”	Lisini, Alessandro - Iacometti, Fabio szerk.: Cronache senese. <i>Rerum Italicarum Scriptores</i> , Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. Ordinata dal Muratori L., A. Tomo XV. Parte 6a. Bologna
CRONACA SENESE DI TOMMASO FECINI	Cronaca senese di Tommaso Fecini. In: Lisini-Iacometti (ed.): <i>Rerum Italicarum Scriptores XV</i> . pt. 6., Bologna. 1931–1939.
CRONICHETTA	Pasqui, Uberto (szerk.): <i>Documenti per la storia della città di Arezzo nel medio evo</i> (rist. anast. 1904) vol.4 Croniche (secoli XI-XV)
CRONACHETTA DI URBINO	<i>Cronachetta di Urbino 1404-1444. Lettura e note di Giovanni Scutena. Biblioteca del Rinascimento.</i> Documenti e ricerche. Urbino, 1995.
CHRONICA DE ORIGINE CIVITATIS FLORENTIAE	Chellini, Riccardo (szerk.): <i>Chronica de origine civitatis Florentiae.</i> Róma, 2009.
CRONICHE DI PISA	Grava, Massimiliano (szerk.): <i>Iacopo Arrosti Croniche di Pisa.</i> Pisa, 2016.
COMPAGNI	Dino Compagni: <i>Cronica delle cose occorrenti ne' tempi suoi.</i> (Progetto Manuzio kiadás a következő alapján: Cronica di Dino Compagni Introduzione e note di Gino Luzzatto Giulio Einaudi editore. Torino, 1968) 1996.
COMPAGNI FORD.	<i>Dino Compagni krónikája korának eseményeiről.</i> Ford. Kiss András. Bukarest, 1989.
CRF	<i>Consigli delle Republica Fiorentina</i> Vol. 1., 1301-1307. Szerk. Barbadoro, bev. Del Lungo. Bologna, 1921.
DANTE	Dante, Alighieri: <i>Isteni színjáték.</i> Ford. Babits Mihály. Debrecen, 1982.
GUIDINI	Memorie di Ser Cristofano di Galgano Guidini da Siena, scritte da

- lui medesimo nel secolo XIV. *Archivio Storico Italiano*, 1843, Vol. 4, No. 1 (1843), pp. 27-48
- GRIFONIBUS Frati, Lodovico-Sorbelli, Albano (szerk.): *Matthaei de Griffonibus: Memoriale historicum* In. *Rerum Italicarum Scriptores* 18, pt. 2. Città di Castello, 1902.
- IACOPI Libro della tavola di Riccomano Iacopi Manoaldo di Giovanni e di Donato figliuoli di di Baldovino Iacopi in Firenze dal MCCLXXII al MCCLXXVII. *Archivio Storico Italiano*, SERIE TERZA, Vol. 18, No. 76 (1873), pp. 3-33
- IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS
ORDINAMENTUMAI A firenzei igazságszolgáltatás ordinamentumai In. Sz. Jónás Ilona (szerk.): *Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény*. Budapest, 1999. 383-400.
- LAPÓ NICCOLINI Lapo di Giovanni Niccolini de' Sirigati: Libro degli affari proprii di casa. In. Branca, Vittore szerk.: *Mercanti Scrittori. Ricordi nella Firenze tra Medioevo e Rinascimento. Paolo da Certaldo, Giovanni Morelli, Buonaccorso Pitti e Domenico Lenzi, Donato Velluti, Goro Dati, Francesco Datini, Lapo Niccolini, Bernardo Machiavelli*. Firenze, 1986.
- LA DIVINA COMMEDIA Emiliani-Giudici, Paolo: *Dante-La Divina Commedia*, Progetto Manuzio e-text, Firenze, 2013.
- LO STATUTO DI UZZANO
1339 Lo Conte, Antonio - Vannucchi, Elena (szerk.): *Lo statuto di Uzzano del 1339: l'organizzazione istituzionale e il diritto in uso in un Comune rurale della Valdinievole dopo la sottomissione a Firenze*. Borgo a Buggiano, 2008.
- LUCA DI FIRIDOLFI Molho, Anthony – Sznura, Franek szerk.: *Brighe, affarri, volgimenti di Stato. Le Ricordanze Quattrocentesche di Luca di Matteo di Messer Luca dei Firidolfi da Panzano*. Firenze, 2010.
- MACHIARELLI Machiavelli, Niccolò: *Istorie fiorentine*. In: Machiavelli, Niccolò: *Tutte le opere*, 1971. (Progetto Manuzio e text kiadás, 1998.)
- MACHIARELLI, FORD. Machiavelli, Niccolò: *Firenze története*. Ford. Iványi Norbert In: *Niccolò Machiavelli művei* . II. köt. Budapest, 1978.
- MALESPINI Malespini, Ricordano: *Istoria fiorentina*. In: *Istoria fiorentina Coll'aggiunta di Giachetto Malespini e la Cronica di Giovanni Morelli*. Szerk. Tartini és Franceschi. Firenze, 1718.
- MONTAURI Lisini, Alessandro - Iacometti, Fabio szerk.: *Cronache senese di Paolo di Tommaso Montauri*. *Rerum Italicarum Scriptores*, Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. Ordinata dal Muratori L., A. Tomo XV. Parte 6a. Bologna

- NERI STRINATI Cronichetta di Neri degli Strinati In. *Storia della guerra di Semifonte scritta da mess. Pace da Certaldo e Cronichetta di Neri degli Strinati*. Firenze, 1753. 97-133.
- NOTA AI GUINIGI Nota ai Guinigi. In: Salvatore Bongi (ed.): *Le croniche di Giovanni Sercambi, lucchese. Pubblicati sui manoscritti originali*. I–III. Lucca, 1892. (Fonti per la storia d’Italia 19–21.) (A továbbiakban: Sercambi.) 397–407.
- NOVELLE Giovanni Sercambi: *Novelle. Nuovo testo critico con studio introduttivo e note*. Giovanni Sinicropi (ed.). Firenze-Torino, 1995.
- PAOLINO PIERI Coluccia, Chiara szerk.: Paolino Pieri: *Croniche della città di Firenze*. Lecce, 2013.
- SERCAMBI Le croniche di Giovanni Sercambi, lucchese. Bongi, Salvatore (ed.) Istituto storico italiano: fonti per la storia d’Italia, 19-21. Lucca, 1892.
- SER GIOVANNI Mazzoni, Vieri szerk.: *Ser Giovanni di Lemmo Armaleoni Da Comugnori: Diario (1299-1319)*. Firenze, 2008.
- SIENAI NÉVTELEN Lisini, Alessandro - Iacometti, Fabio szerk.: *Cronache senese. Rerum Italicarum Scriptores*, Raccolta degli storici italiani dal cinquecento al millecinquecento. Ordinata dal Muratori L., A. Tomo XV. Parte 6a. Bologna,
- SIMONE DELLA TOSA Cagnizi, Silvia szerk.: *Simone della Tosa, Annali fiorentini. Edizione critica*. Tesi di Laurea. Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari, Università degli Studi di Padova. Padova, 2017.
- STEFANI Stefani, Di Marchionne di Coppo: *Cronaca Fiorentina*. Szerk. N. Rodolico. In: *Rerum Italicarum Scriptores*, vol. XXX., I. pars, Szerk. L. A. Muratori. Città di Castello, 1903.
- STORIA DI CAMERINO *Storia di Camerino di Camillo Lili*. Parte Seconda, Libri Quinto. 1652.
- ISTORIE PISTOLESI Istorie pistolesi. bev. Giunti, F. és Guinti, J. In: *Rerum Italicarum Scriptores*, XI. kötet. Szerk. L. A. Muratorius. Milánó, 1728.
- TOLOMEO DA LUCCA Ptolemaie Luccensis: *Annales*. Documenti di Storia Italiana, tomo VI., Cronache dei Secoli XIII XIV. Firenze, 1876.
- PERZIOLO Ricordi di Ser Perziolo da Pisa dall’anno 1422 sino al 1510. Archivio Storico Italiano, 1845, Vol. 6, No. 2 (1845), pp. 385, 387-396
- VELLUTI Del Lungo, Isidoro – Volpi, Guglielmo szerk.: *La cronica domestica di Messer Donato Velluti con le addizioni di Paolo Velluti*. Firenze,

1914.

VILLANI

Villani, Giovanni: *Nuova Cronica*. Giuseppe Porta szerk.,
Fondazione Pietro Bembo / Ugo Guanda, Biblioteca di scrittori
italiani. Parma, 1991. (Progetto Manuzio, E text kiadás,1997.).

10.2. Szakirodalom

- AHERN 1982 Apocalyptic onomastics: Focaccia („Inferno” XXXII, 63). *Romance Notes*, Winter, 1982, Vol. 23, No. 2 (Winter, 1982), pp. 181-184
- ANDRES 2005 Andres, Stefano: Oltre lo statuto. La vendetta nella letteratura toscana del Due-Trecento. *Laboratoire italien* 5 (2005) Droit et littérature
- ARMSTRONG-TENNENHOUSE 1989 Armstron, Nancy- Tennenhouse, Leonard: *The Violence of Representation. Literature and the history of violence*. Routledge, 1989.
- ARNALDI 1982 Arnaldi, Girolamo: Compagni, Dino In. *Dizionario Biografico degli Italiani* - Volume 27, 1982.
- ARNALDI 2016 Arnaldi, Girolamo: *Cronache e cronisti dell'Italia comunale*. Spoleto, 2016.
- ASCHERI 2009 Ascheri, Mario: Gli statuti delle città italiane e il caso di Siena In. E. Mecacci E. – Pierini M. (szerk.): *Dagli statuti dei ghibellini al costituito in volgare dei Nove con una riflessione nell'età contemporanea. Atti della giornata di studio dedicata al VII centenario del costituito in volgare del 1309-1310*. Siena, 2009. 65-111
- BADIOLI 2000 Badioli, Lorella: Una „declamatio de liberalitate”: La novella di Angelica Montanini In: Lucia Battaglia Ricci – Rossella Bessi – Gabriella Albanese (ed.): *Favole parabole istorie. La forme della scrittura novellistica dal Medioevo al Rinascimento*. Atti del Convegno di Pisa 26–28 ottobre 1998. Roma, 2000. 419–439.
- BAK-JURKOVIĆ 2013 Bak, J. M.- Jurković, I. (szerk.): *Chronicon. Medieval Narrative Sources. A chronological guide with introductory essays*. Turnhout, 2013.
- BARTLETT 2010 Bartlett, Robert: Mortal Enimities The Legal Aspect of Hostility in the Middle ages In. Belle S.Tuten-Tracey L. Billado (szerk.): *Feud, Violence and Practice* Burlington, 2010. 197-212.
- BASILE 1970 Basile, Bruno: Villani, Filippo In. *Enciclopedia Dantesca*, 1970.
- BATKIN 1965 Batkin, Leonid: Guelfek és ghibellinek Firenzében. In: *Az ókori és középkori társadalomtörténet kérdései*. Budapest, 1965.
- BECKER 1976 Becker, Marvin B.: Changing Patterns of Violence and Justice in Fourteenth- and Fifteenth-Century Florence. *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 18, No. 3 (Jul., 1976), pp. 281-296
- BELLABARBA 2001 Bellabarba, Marco: Pace pubblica e pace privata: linguaggi e istituzioni processuali nell'Italia moderna In. Bellabarba, M. – Zorzi, A. - Schwerhoff, G. (szerk.): *Criminalità e giustizia in Germania e in Italia: pratiche giudiziarie e linguaggi giuridici tra tardo medioevo e prima età moderna. Kriminalität und Justiz in Deutschland und Italien:*

- Rechtspraktiken und gerichtliche Diskurse in Spätmittelalter und Frühe.
Bologna, 2011. 189-213.
- BELLOTTO 2016 Bellotto, Anna: Cronaca dello "Pseudo-Petrarca". Edizione secondo il codice BNCF Magl. XXII. 28. Università degli Studi di Padova Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari Corso di Laurea Magistrale in Filologia Moderna. Tesi di Laurea, 2016.
- BERETTA 1971 Beretta, Guido: Giovanni Sercambi e il Boccaccio. *Bibliothèque d'Humanisme et Renaissance*, 33 (1971/1) 101-106.
- BERTOLINI 1988 Bertolini, Paolo: Dei, Andrea (szócikk) In. *Dizionario Biografico degli Italiani*. vol 36, 1988.
- BLACK 1989 Black, Christopher F.: La grande politica e le politiche locali. Il problema di una signoria umbra. In. *Signorie in Umbria tra medioevo e Rinascimento. L'esperienza dei Trinci. Foligno. 10-13 dicembre 1986*. I-II. Perugia, 1989.
- BOKODY 2017 Bokody Péter: Florentine Women and Vendetta: The Origin of Guelf-Ghibelline Conflict in Giovanni Villani's Nuova Cronica. *Source: notes in the History of Art* 37 (2017) 1. 5-14.
- BOWSKY 1962 Bowsky, William M.: The Buon Governo of Siena (1287-1355). A Medieval Italian Oligarchy. *Speculum*, 37 (1962) 368-381.
- BOWSKY 1972 Bowsky, William M.: The anatomy of rebellion in fourteenth-century Siena: from commune to signory? In. Martines, Lauro (szerk.): *Violence and Civil Disorder in Italian Cities, 1200-1500*. Berkely, Los Angeles, London, 1972. 229-272.
- BOWSKY 1981 Bowsky, William M.: *A Medieval Italian Commune: Siena Under the Nine, 1287-1355*. Berkley-Los Angeles-London, 1981.
- BRATCHEL 2008 Bratchel, M. E.: *Medieval Lucca and the Evolution of the Renaissance State*. Oxford, 2008.
- BROGI 1991 Brogi, Marina: Sercambi e Paolo Guinigi. In. *Giovanni Sercambi e il suo tempo. Catalogo della mostra. Lucca, 30 Novembre 1991*. Lucca, 1991.
- BRUNI 2003 Bruni, Francesco: *La città divisa. Le parti e il bene comune da Dante a Guicciardini*. Bologna, 2003.
- BLANSHEI 2018 Blanshei, Sarah Rubin: Bolognese Criminal Justice In. Blanshei, Sarah Rubin (ed.): *Violence and Justice in Bologna 1250-1700*. Lanham, Boulder, New York, London, 2018.
- BUSDRAGHI 1982 Busdraghi, P. Brancoli: Patti di assistenza giudiziaria e militare in Toscana fra XI e XII secolo. In. *Nobiltà e ceti dirigenti in Toscana nei secoli XI.-XIII.: strutture e concetti*. Florence, 1982. 29-55.

- BUYCK 2018 Buyck, Margaux: The „Enormous and Horrendous” Crime of Poisoning: Bologna ca. 1300-1700 In. Blanshei, Sarah Rubin (ed.): *Violence and Justice in Bologna 1250-1700*. Lanham, Boulder, New York, London, 2018. 145-166
- CAGNIZI 2017 Cagnizi, Silvia: Introduzione. In. Cagnizi, Silvia szerk.: *Simone della Tosa, Annali fiorentini. Edizione critica*. Tesi di Laurea. Dipartimento di Studi Linguistici e Letterari, Università degli Studi di Padova. Padova, 2017.
- CARDINI 1997 Cardini, Franco: *L'acciar de' cavalieri: studi sulla cavalleria nel mondo toscano e italico (secc. XII - XV)*. Firenze, 1997.
- CARRAI-INGLESE 2011 Carrai, Stefano-INGLESE, Giorgio: *La letteratura italiana del Medioevo*. Roma, 2011.
- CARNIANI 1995 Carniani, Alessandra: *I Salimbeni, quasi una signoria. Tentativi di affermazione politica nella Siena del '300*. Siena, 1995.
- CAMPBELL 2013 Campbell, Roderick (szerk.): *Violence and Civilization*. Oxford-Oakville, 2013.
- CAMMAROSANO 2018 Cammarosano, Paolo: *Italia medievale. Struttura e geografia delle fonti scritte*. Roma, 2018.
- CANACCINI 2009 Canaccini, Federico: *Ghibellini e ghibellinismo in Toscana da Montaperti a Campaldino, 1260-1289*. Roma, 2009.
- CANCELLIERI 1965 Cancellieri, Girolamo Ganucci: *Pistoia nel XIII secolo, Saggio storico sulla stripe dei Cancellieri di Pistoia*, Firenze, 1965.
- CASUCCI 2009 Casucci, Emanuela Porta: La pacificazione dei conflitti a Firenze a metà Trecento nella pratica del notariato In. Zorzi, Andrea (szerk.): *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale*. Firenze, 2009. 193-218.
- CHERUBINI 1998 Cherubini, Giovanni: *Storia di Pistoia 2, L'eta del libero comune, Dal inizio del XII alla metà del XIV secolo*, Firenze, 1998.
- CHRISTIAN 1973 Christian, John: Burne-Jones's Illustrations to the Story of Buondelmonte. *Master Drawings*, Autumn, 1973, Vol. 11, No. 3 (Autumn, 1973), pp. 279-288+328-337
- CIAPPELLI 1995 Ciappelli, Giovanni: *Una famiglia e le sue ricordanze: i Castellani di Firenze nel Tre-Quattrocento*. Firenze, 1995.
- CIAPPELLI 2014 Ciappelli, Giovanni: *Memory, Family and Self. Tuscan Family Books and other European Egodocuments (14-18th Century)*. Leiden, Boston, 2014.
- CICCHETTI – Cicchetti, Angelo – Mordenti, Raul: *I libri di famiglia in Italia*. vol 1.

- MORDENTI 1985 Roma, 1985.
- COCHRANE 1981 Cochrane, Eric: *Historians and Historiography in the Italian Renaissance*. Chicago, 1981.
- COLEMAN 2004 Coleman, Edward: Cities and Communes. In: Abulafia, David (ed.): *Italy in the Central Middle Ages*, Oxford – New York, 2004. 27-56.
- COLUCCIA 2013 Coluccia, Chiara: Introduzione In. Coluccia, Chiara (szerk.): Paolino Pieri: *Croniche della città di Firenze*. Lecce, 2013.
- CORSO 1957 Corso, Cosimo: L'Illicino (Bernardo Lapini). *Bullettino senese di storia patria*, 64 (1957) 3–108.
- COSS 2019 Coss, Peter: *The Aristocracy in England and Tuscany, 1000 – 1250*. Oxford, 2019.
- D'AGOSTINO 2018 D'Agostino, Alfonso: Fra Troia e la tavola rotonda: la vendetta dei discendenti di Ettore, pastiche tre-quattrocentesca. *Bisanzio e l'Occidente*, I, 2018, pp. 55-67
- DAROVEC 2017 Darovec, Darko: Blood feud as gift exchange: The ritual of humiliation in the customary system of conflict resolution. *ACTA HISTRIAE* 25 2017 2.
- DAVIDSOHN 1957 Davidsohn, Robert: *Storia di Firenze. Guelfi e ghibellini*. Parte 2. L'egemonia guelfa e la vittoria del popolo. Firenze, 1957.
- DAVIS Davis, Charles T.: Ptolemy of Lucca. In. Christopher Kleinhenz (ed.): *Medieval Italy. An Encyclopedia. I–II*. New York–London, 2004. (Routledge Encyclopedias of the Middle Ages 9.) 938-939.
- DE ANGELIS 1824 De Angelis, Laura: *Biografie degli scrittori sanesi*. Siena, 1824.
- DE ANGELIS 2008 De Angelis, Laura: I Podesta di Pistoia In: La Pistoia comunale nel contesto toscano ed europeo (secoli XIII-XIV), Società pistoiese di storia patria (XIV), Società pistoiese di storia patria. Piero, Gualteri. Pistoia, 2008.
- DE LA RONCIÈRE 1974 De la Roncière, Charles: Pauvres et pauvreté à Florence au XIVe siècle. Etudes sur l'histoire de la pauvreté In. Mollat, M. szerk.....Párizs, 1974. 720-721.
- DE LA RONCIÈRE 1977 De La Roncière, Charles M.: Une famille florentine au XIVe siècle: les Velluti. In: *Famille et parenté dans l'Occident médiéval. Actes du colloque de Paris (6-8 juin 1974)* Rome: École Française de Rome, 1977. pp. 227-248. (Publications de l'École française de Rome, 30);

- DEAN 1997 Dean, Trevor: Marriage and Mutilation: Vendetta in Late Medieval Italy. *Past & Present*, No. 157 (Nov., 1997), pp. 3-36.
- DEAN 2000 Dean, Trevor: *The towns of Italy in the later Middle Ages. Translated and annotated by Trevor Dean*. Manchester, 2000.
- DEAN 2007 Dean, Trevor: *Crime and justice in late medieval Italy*. Cambridge, 2007.
- DEAN-LOWE 1994 Dean, Trevor-Lowe, K.J.P.: Writing the history of crime in the Italian Renaissance In. Dean, Trevor-Lowe, K.J.P. (szerk.): *Crime, Society and the Law in Renaissance Italy* Cambridge, 1994. 1-15.
- DEL LUNGO 1886 Del Lungo, Isidoro: Una vendetta in Firenze il giorno di San Giovanni del 1295. *Archivio Storico Italiano*, 1886, Serie Quarta, Vol. 18, No. 156 (1886), pp. 355-409
- DEL LUNGO – VOLPI 1914 Del Lungo, Isidoro – Volpi, Guglielmo: Introduzione In. Del Lungo, I. – Volpi, G. szerk.: *La cronica domestica di Messer Donato Velluti con le addizioni di Paolo Velluti*. Firenze, 1914.
- DELZANT 2008 Jean-Baptist Delzant: Les Trinci à Nocera. Mise en scène et construction de la violence dans une seigneurie italienne du premier Quattrocento. *Questes. Revue pluridisciplinaire d'études des médiévales*, 14 (2008) 64–75
- DESSI 2004 Dessi, Rosa Maria: Pratiche delle parola di pace nella storia dell'Italia urbana. In. Tanzini, Lorenzo: *Pace e guerra nell basso Medioevo*. Firenze, 2004. 271-313.
- DE VINCENTIIS 1996 De Vincentiis, Amedeo: Scrittura e politica cittadina: la Cronaca fiorentina di Marchionne di Coppo Stefani. *Rivista storica italiana* 108, 1996. 231-297
- DI SANTO 2016 Di Santo, Alberto: *Guerre di torri. Violenza e conflitto a Roma tra 1200 e 1500*. Róma, 2016.
- DIACCIATI 2011 Diacciati, Silvia: *Popolani e magnati. Società e politica nella Firenze del Duecento*. Spoleto, 2011.
- DIETL-KNÄPPER 2014 Dietl, Cora-Knäpper, Titus: *Rules and Violence. Regeln und Gewalt*. 2014.
- IACOPO DE CESSOLE Dizionario Biografico degli Italiani „Iacopo de Cessole” - Volume 62 (2004)
- ECKSTEIN 1995 Nicholas A. Eckstein: *The District of the Green Dragon. Neighbourhood Life and Social Change in Renaissance Florence*. Firenze, 1995.
- EIGEN- Eigen, Manfred-Winkler: *A játék. A természet törvényei irányítják a*

- WINKLER 1981 *véletlent*. Budapest, 1981.
- ENDREI-ZOLNAY 1986 Endrei Walter-Zolnay László: *Társasjáték és szórakozás a régi Európában*. Budapest, 1986.
- ENGLISH 2014 English, Edward D.: The Law, Institutions, and the Maintaining of Elite Status in Siena, 1385-1420 In. Maffei, Paola-Varanini, Gian Maria szerk.: *Honos alit artes. Studi per il settantesimo compleanno di Mario Ascheri*. Firenze, 2014.
- ENRIQUES 1933 Enriques, Anna Maria: La vendetta nella vita e nella legislazione fiorentina. *Archivio Storico Italiano*, 1933, Vol. 91 (Serie 7, Vol. 19), No. 1 (345) (1933), pp. 85-146
- ESCH 1969 Arnold Esch: Bonifaz IX. und der Kirchenstaat. Tübingen, 1969. (Bibliothek des Deutschen Historischen Instituts in Rom 29)
- FAINI 2004 Faini, Enrico: La memoria dei milites. In: *I comuni di Jean-Claude Maire Vigueur*. Percorsi storiografici. I libri di Viella (172). Roma, 2004. pp. 113-133.
- FAINI 2009 Faini, Enrico: Il convinto fiorentino del 1216. In: *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale*. Szerk. Andrea Zorzi. Firenze, 2009.
- FAINI 2010 Faini, Enrico: *Firenze nell'età Romanica. L'espansione urbana, lo sviluppo istituzionale il rapporto con territorio*. Firenze, 2010.
- FEHL - SOMMERFELD - SEMMANN - MILINSKI 2012 Fehl, Katrin – Sommerfeld, Ralf D. – Semmann, Dirk – Krambeck, Hans-Jürgen – Milinski, Manfred: I Dare You to Punish Me-Vendettas in Games of Cooperation. *PLOS One*. 2012. vol 7., no. 9.
- FIUMI 1953 Fiumi, Enrico: Economia e vita privata dei fiorentini nelle rilevazioni statistiche di Giovanni Villani. *Archivio Storico Italiano* Vol. 111, No. 2 (401) (1953). 207-241
- FOOTE 2003 Foote, David: In Search of the Quiet City: Civic Identity and Papal State Building in Fourteenth-Century Orvieto. In. Fontaine, Michelle M. - Osheim, Duane J. szerk.: *Beyond Florence: The Contours of Medieval and Early Modern Italy*. Stanford, 2003. 190-204.
- FRANCESCONI 2007 Francesconi, Giampaolo: 11 aprile 1306: Pistoia apre le porte a Firenze, dopo un anno di assedio. Cronaca, costruzione e trasmissione di un evento. *Reti Medievali Rivista*, VIII, 2007.
- FRANCESCHI - TADDEI 2012 Franceschi, Franco - Taddei, Ilaria: *Le città italiane nel Medioevo: XII - XIV secolo*. Bologna, 2012.
- FRANCO 2014 Franco, Bradley: Church and Family. The Tenure of Bishop Donosdeo Malavolti, 1317-1350. In. Maffei, Paola-Varanini, Gian Maria szerk.:

Honos alit artes. Studi per il settantesimo compleanno di Mario Ascheri.
Firenze, 2014.

- GARDONI 2009 Gardoni, Giuseppe: Conflitti, vendette e aggregazioni familiari a Mantova In. Zorzi, Andrea (ed.): *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale.* Firenze 2009. 43-104.
- GASPARRI 1992 Gasparri, Stefano: *I milites cittadini. Studi sulla cavalleria in Italia.* Róma, 1992.
- GENTILE 2009 Gentile, Marco: *Fazioni al governo: politica e società a Parma nel Quattrocento.* Roma, 2009.
- GENTILE 2012 Gentile, Marco: Factions and parties: problems and perspectives In. Gamberini, Andrea – Lazzarini, Isabella (szerk.): *The Italian Renaissance State.* Cambridge, 2012. 304-322
- GORDON 2006 Gordon, N. P. J.: The murder of Buondelmonte: contesting place in early fourteenth-century Florentine chronicles. *Renaissance Studies*, 4 (2006/4) 459 – 47.
- GREEN 1972 Green, Louis: *Chronicle into history. An essay on the interpretation of history in Florentine fourteenth-century chronicles.* Cambridge, 1972.
- GREEN 1995 Green, Louis: *Lucca under many masters. A Fourteenth-Century Italian commune in crisis (1328-1342).* Città di Castello, 1995.
- GREEN 2004 Green, Louis: Chronicles In. Cristopher Kleinhenz (ed.): *Medieval Italy. An Encyclopedia. I-II.* New York–London, 2004. (Routledge Encyclopedias of the Middle Ages 9.) 215-218.
- GRILLO 2001 Grillo, Paolo: *Milano in età comunale (1183-1276). Istituzioni, società, economia.* Spoleto, 2001.
- GRILLO 2017 Grillo, Paolo: *L'ordine della città. Controllo del territorio e repressione del crimine nell'Italia comunale (secoli XIII-XIV).* Roma, 2017.
- GRILLO 2018 Grillo, Paolo: *La falsa inimicizia. Guelfi e ghibellini nell'Italia del Duecento.* Róma, 2018.
- GUALTERI 2013 Gualtieri, Piero: „Col caldo e furore di certi urore di certi Fiorentini” Espansione fiorentina e preminenza signorile a Prato, Pistoia e nei centri della Valdese e del Valdarni inferiore In: *Le signorie cittadini in Toscana Esperienze di potere e forme di governo personale (secoli XIII-XV).* Szerk. Andrea Zorzi. Róma, 2013.
- HEERS 1976 Heers, Jacques: *Il clan familiare nel medioevo: studi sulle strutture politiche e sociali degli ambienti urbani.* Napoli, 1976.

- HERLIHY 1967 Herlihy, David: Herlihy, David: *Medieval and Renaissance Pistoia, The Social History of an Italian Town, 1200—1435*. New Haven, 1967.
- HERLIHY 1972 Herlihy, David: Some psychological and social roots of violence in the tuscan croots of violence in the tuscan cities. In: *Violence and Civil Disorder in Italian Cities, 1200-1500*. Szerk. Lauro Martines. Los Angeles, 1972.
- HUIZINGA 1976 Huizinga, Johann: *A középkor alkonya*. Budapest, 1976.
- HUNT 1994 Hunt, Edwin S.: *The medieval super-companies. A study of the Peruzzi Company of Florence*. Cambridge, 1994.
- HYDE 1973 Hyde, J. K.: *Society and Politics in Medieval Italy. The evolution of the civil life 1000-1350*. London; Basingstoke, 1973.
- ISAACS 1970 Isaacs, Ann Kathenne Chiancone: Popolo e monti nella Siena del primo Cinquecento. *Rivista Storica Italiana*, 82 (1970) 32
- JANSEN 2013 Jansen, Katherine L.: "Pro bono pacis": Crime, Conflict, and Dispute Resolution. The Evidence of Notarial Peace Contracts in Late Medieval Florence. *Speculum*, April 2013, Vol. 88, No. 2 (April 2013), pp. 427-456
- JANSEN 2017 Jansen, Katherine L.: *Peace and Penance in Late Medieval Italy*. Princeton, 2017.
- JONES 1956 Jones, P. J.: Florentine Families and Florentine Diaries in the Fourteenth Century. *Papers of the British School at Rome*, Vol. 24, Studies in Italian Medieval History (1956), pp. 183-205
- JONES 1997 Jones, Philip: *The Italian City-State, From State, From Commune to Signoria*. Oxford, 1997.. Oxford, 1997.
- KAMINSKY 2002 The Noble Feud in the Later Middle Ages. *Past & Present* No. 177 (Nov., 2002),. 55-83
- KETELAAR 2009 Ketelaar, Eric: The Genealogical Gaze: Family Identities and Family Archives in the Fourteenth to Seventeenth Centuries. *Libraries & the Cultural Record*, Vol. 44, No. 1, Personal Papers in History: Papers from the Third International Conference on the History of Records and Archives (2009), pp. 9-28.
- KIS-JAKAB 2016 Kis-Jakab Dóra: Rawls és a szerződéselméleti hagyomány. In. Lackó Sándor: *Lábjegyzetek Platónhoz 14. Az agresszió*. Szeged, 2016. 417-426.
- KISS 2016 Kiss Endre: Az agresszió perspektivizmusa. Meghatározási kísérlet. In. Lackó Sándor: *Lábjegyzetek Platónhoz 14. Az agresszió*. Szeged, 2016.176-185.

- KLAPISCH-ZUBER 1980 Klapisch-Zuber, Christiane: The Medieval Italian Mattinata. *Journal of Family History*. 5 (1980) 1. 2-27.
- KLAPISCH-ZUBER 1985 Klapisch-Zuber, Christiane: Comperage et clientélism à Florence (1360-1520). *Recherche storiche* 15 no. 1(1985) 61-76.
- KLAPISCH-ZUBER 1987 Klapisch-Zuber, Christiane: *Women, Family and Ritual in Renaissance Italy*. Ford. Cochrane, Lydia G. Chicago, 1987.
- KLEINHENZ 2004 Cristopher Kleinhenz (ed.): *Medieval Italy. An Encyclopedia. I–II*. New York–London, 2004. (Routledge Encyclopedias of the Middle Ages 9.)
- KUEHN 1991 Kuehn, Thomas: *Law, Family, and Women: Toward a Legal Anthropology of Renaissance Italy*. Chicago, 1991.
- KUMHERA 2017 Kumhera, Glenn: *The Benefits of Peace: Private Peacemaking in Late Medieval Italy*. Leiden, 2017.
- LANSING 1991 Lansing, Carol: *The Florentine magnates: lineage and faction in a medieval commune*. Princeton, 1991.
- LEITCH 2015 Leitch, Megan G.: Ritual, Revenge and the Politics Chess in Medieval Romance. In: Perkins, Nicolas szerk.: *Medieval Romance and Material Culture*. Cambridge, 2015. 129-146.
- LETT 2014 Lett, Didier: *Uomini e donne nel Medioevo*. ford.: Ferrara, Roberta. Bologna, 2014.
- LUONGO 2006 Luongo, Thomas F.: *The Saintly Politics of Catherine of Siena*. Ithaca, London, 2006.
- MAIRE VIGUEUR 1987 Maire Vigueur, Jean-Claude: *Comuni e signorie in Umbra, Marche e Lazio*. Spoleto, 1987.
- MAIRE VIGUEUR 2010 Maire Vigueur, Jean-Claude: *Cavalieri e cittadini: guerra, conflitti e società nell'Italia comunale*. Bologna, 2010.
- MANCINI 1950 Augusto Mancini: *Storia di Lucca*. Firenze, 1950.
- MARCHI 2009 Marchi, Monica: Il novelliere senese attributo a Gentile Sermini In: Carrai, Stefano-Cracolici, Stefano-Marchi, Monica (ed.): *La letteratura a Siena nel Quattrocento*. Pisa, 2009. 9-31.
- MARI 2012 Mari, Fabrizio: *Giovanni Sercambi: Storia e finzione in un narratore toscano medievale*. Durham theses, Durham, 2012. etheses.dur.ac.uk/6389/
- MARTINES 1972 Martines, Lauro: Political Violence in the Thirteenth Century. In: *Violence*

- and Civil Disorder in Italian Cities, 1200-1500*. Szerk. Lauro Martines. Los Angeles, 1972.
- MARTINES 1988 Martines, Lauro: *Power and Imagination. City-States in Renaissance Italy*. Baltimore, 1988.
- MAZZONI 1998 Mazzoni, Vieri: Nuovi documenti sul cronista fiorentino Marchionne di Coppo Stefani. *Archivio Storico Italiano*, luglio-settembre 1998, Vol. 156, No. 3 (577) (luglio settembre 1998), pp. 503-516
- MAZZONI 2008 Mazzoni, Vieri: Tra mito e realta: le fazioni pistoiesi nel contesto Toscano. In: *La Pistoia comunale nel contesto toscano ed europeo, secoli XIII-XIV*. Szerk. Piero Gualtieri. Pistoia, 2008.
- MAZZONI 2008B Mazzoni, Vieri: Note sul Testo In. Mazzoni, V. szerk.: *Ser Giovanni di Lemmo Armaleoni Da Comugnori: Diario (1299-1319)*. Firenze, 2008.
- MAZZONI – SALVESTRINI 1999 Mazzoni, Vieri – Salvestrini, Francesco: Strategie politiche e interessi economici nei rapporti tra la Parte Guelfa e il Comune di Firenze. La confisca patrimoniale ai «ribelli» di San Miniato (ca. 1368 - ca. 1400). *Archivio Storico Italiano*, gennaio-marzo 1999, Vol. 157, No. 1 (579) (gennaio-marzo 1999), pp. 3-61
- MASTRODDI 2007 Mastroddi, Laura: Malespini, Ricordano In. *Dizionario Biografico degli Italiani - Volume 68*. 2007.
- MCGRADY 1980 McGrady, Donald: Were Sercambi's Novelle Known from the Middle Ages on? (Notes on Chaucer, Sacchetti, Cent Nouvelles nouvelles, Pauli, Timoneda, Zayas). *Italica*, Comparative Aspects of Italian Literature 57 (1980/1) 3-18.
- MECHANISM OF COMMUNAL GOVERNMENT 2009 Mechanism of Communal Government In. Jansen, Katherine L.-Drell, Johanna-Andrews, Frances (szerk.): *Medieval Italy. Texts in Translation*. Philadelphia, 2009. 53-60.
- MEEK 1978 Meek, Christine: *Lucca 1369-1400, Politics and Society in an Early Renaissance City-State*. Oxford, 1978
- MEEK 1991 Meek, Christine: *Il tempo di Giovanni Sercambi*. In. *Giovanni Sercambi e il suo tempo. Catalogo della mostra. Lucca, 30 Novembre 1991*. Lucca, 1991.
- MEEK 2003 Christine Meek: Paolo Guinigi, parenti e amici. *Quaderni lucchesi di studi sul medioevo e sul rinascimento*, 4 (2003) 12–15
- MENACHE 2009 Menache, Sophia: Written and Oral Testimonies in Medieval Chronicles: Matthew Paris and Giovanni Villani In. Kooper, Erik (szerk.): *The*

Medieval Chronicle VI. Amsterdam-New York, 2009. 1-30.

- MENANT 2011 Menant, François: *L'Italia dei comuni (1100-1350)*. Igor Mineo ford. Róma, 2011.
- MILANI 2004 Milani, Giuliano: *I comuni italiani*. Urbino, 2004.
- MILLER 1996 Miller, William Ian: *Bloodtaking and Peacemaking. Feud, law, and society in Saga Iceland*. Chicago-London, 1996.
- MOLHO 2010 Molho, Anthony: Profilo biografico. In. Molho, A. – Sznura, F. szerk.: *Brighe, affarri, volgimenti di Stato. Le Ricordanze Quattrocentesche di Luca di Matteo di Messer Luca dei Firidolfi da Panzano*. Firenze, 2010.
- MORRIS 2020 Morris, Ian: *Háború!* Bojtár Péter ford. Budapest, 2020.
- MUCCIARELLI 1995 Mucciarelli, Roberta: *I Tolomei banchieri di Siena: La parabola di un casato nel XIII e XIV secolo*. Siena, 1995.
- MUCCIARELLI 2014 Mucciarelli, Roberta: Casi di eccezione: pratiche politiche, pratiche giudiziarie a Siena al tempo dei Nove. Una nota. In. Maffei, P.-Varanini, G. M. szerk.: *Honos alit artes. Studi per il settantesimo compleanno di Mario Ascheri*. Firenze, 2014.
- MUCCIARELLI 2017 Mucciarelli, Roberta: Salimbeni. In. *Dizionario Biografico degli Italiani*. vol. 89. 2017.
- MUIR 1993 Muir, Edward: *Mad Blood Stirring: Vendetta and Factions in Friuli During the Renaissance*. Baltimore-London, 1993.
- NAJEMY 2006 Najemy, John M.: *A History of Florence, 1200 – 1575*. Malden, 2006.
- NELLI – TRAPANI 1991 Nelli, Sergio - Trapani, Maria: La vita familiare e sociale. In. *Giovanni Sercambi e il suo tempo. Catalogo della mostra. Lucca, 30 Novembre 1991*. Lucca, 1991.
- NEMETH-PAPO Nemeth Papo, Gizella - Papo, Adriano: Pippo Spano: un eroe antiturco antesignano del Rinascimento. Goriza, 2006.
- NICCOLINI DI CAMUGLIANO 1925 Niccolini di Camugliano, Ginevra: A Medieval Florentine, His Family and His Possessions. *The American Historical Review*, Vol. 31, No. 1 (Oct., 1925).1-19.
- NOAKES 1968 Noakes, Susan: Dino Compagni and the Vow in San Giovanni: Inferno xix, 16-21. *Dante Studies, with the Annual Report of the Dante Society*. No. 86 (1968),. 41-63
- NORTH – WALLIS – North, Douglass C.–Wallis, John Joseph–Weingast, Barry R.: *Violence and Social Orders. A Conceptual Framework for Interpreting Recorded*

- WEINGAST 2009 *Human History Cambridge 2009.*
- ONORI 2009 Onori, Alberto M.: Pace privata e regolamentazione della vendetta in Valdinievole. In: Zorzi, Andrea (szerk.): *Conflitti, paci e vendette nell'Italia comunale*. Firenze, 2009. 219-235.
- OSHEIM 2004 Osheim, Duane: Rural Italy In: Abulafia, David (ed.): *Italy in the Central Middle Ages*, Oxford – New York, 2004. 161-182.
- OSHEIM 2007 Duane Osheim,,: Chronicles and Civic Life in Giovanni Sercambi's Lucca In: Dale, Sharon – Lewin, Alison Williams. – Osheim, D. J. (ed.): *Chronicling history: chroniclers and historians in medieval and Renaissance Italy*. Pa. 2007. 145–170.
- PÁL-ÚJVÁRI 2001 Pál, József-Újvári, Edit: *Szimbólumtár*. Budapest, 2001,
- PERTICI 1990 Pertici, Petra: *Tra politica e cultura nel primo Quattrocento senese: le epistole di Andreuccio Petrucci (1426–1443)*. Siena, 1990. 28–47
- PERTICI 1992 Pertici, Petra: Una congiuratio del reggimento di Siena nel 1450. *Bullettino senese di storia patria*, 99 (1992) 9–30.
- PICUTI 2004 Picuti, Arnaldo: *La strage di Nocera. La vendetta dei Trinci*. Foligno, 2004.
- PIATTOLI 1934 Piattoli, Renato: Vanni Fucci e Focaccia de' Cancellieri alla luce di nuovi documenti. *Archivio Storico Italiano*, 1934, Vol. 92 (Serie 7, Vol. 21), No. 1 (349) (1934), pp. 93-115
- PINKER 2018 Pinker, Steven: *Az erőszak alkonya. Hogyan szelídült meg az emberiség*. Gyárfás Vera ford. Budapest, 2018.
- POLLINGTON 2010 Pollington, Stephen: Blood Feud In: Rogers, Clifford J. (ed.): *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology 1*. Oxford, 2010. 154-155.;
- POPA 2016 Popa, Gabriel: The Social Pathology of Agression. In: Lackó Sándor: *Lábjegyzetek Platónhoz 14. Az agresszió*. Szeged, 2016. 262-273.
- PRATT 1940 Pratt, Robert E. A.: Chaucer's Shipman's Tale and Sercambi. *Modern Language Notes*, 55 (1940/2) 142-145.
- PRATT 1948 Pratt, Robert E. A.: Giovanni Sercambi Speciale. *Italica*, 25 (1948/1) 12-14.
- PRINA 2014 Prina, Marco: Dante and the Florentine Chronicles. Ph.D diszertáció. University of California. Berkeley, 2014.

- RAGGIO 1990 Raggio, Osvaldo: *Faide e parentele: Lo stato genovese visto dalla Fontanabuona*. Turin, 1990.
- RAGONE 1985-1986 Ragone, Franca: Le 'croniche' di Giovanni Sercambi: composizione e struttura dei prologhi. *Annali dell'Istituto italiano per li studi storici* 9 (1985–1986) 5–34
- REAMES Reames, Sherry: Jacobus de Voragine. In. Cristopher Kleinhenz (ed.): *Medieval Italy. An Encyclopedia. I–II*. New York–London, 2004. (Routledge Encyclopedias of the Middle Ages 9.) 571.
- REGNI 2006 Regni, Claudio: Braccio da Montone: i'avventura di un nobile guerriero. In: Stefania Zucchini (ed.): *I capitani di ventura. Guerra e società nell'Italia centrale del Trecento. Atti del convegno, Perugia 5 maggio 2006*. Perugia, 2006. 40-50
- ROBERTS 2018 Roberts, Gregory G.: Vendetta, Violence, and Police Power in Thirteenth-Century Bologna In. Blanshei, Sarah Rubin (ed.): *Violence and Justice in Bologna 1250-1700*. Lanham, Boulder, New York, London, 2018.
- ROJAS GABRIEL 2010 Rojas Gabriel, Manuel: Private War In. Rogers, Clifford J. (ed.): *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology 1*. Oxford, 2010. 142-144.
- RUSZOLY 2018 Ruszoly József: *Európai jog- és alkotmánytörténelem*. Szeged, 2018.
- ZAGARE 2006 Zagare, Franck C.: *Játékelmélet: fogalmak és alkalmazások*. Hidi János ford. Budapest, 2006.
- ZAGNONI 1997 Zagnoni, Renzo: Le controversie fra Pistoia e Bologna per il possesso per Pavana e Sambuca nel secolo XIV. In: *Pistoiai e la Toscana nel Medioevo, Studi per Natale Rauty*. Szerk. Elena Vanucchi. Pistoia, 1997.
- ZARRILLI 1995 Zarrilli, Tommaso: Fecini, Tommaso In. Dizionario Biografico degli Italiani, Vol. 45. 1995
- ZORZI 1996 Zorzi, Andrea: Conflits et pratiques infrajudiciaires dans les formations politiques italiennes du XIIIe au XVe au Xve siècle. In. *L'indrajudiciaire du Moyen Âge*. 19-36.
- ZORZI 2002 Zorzi, Andrea: La cultura della vendetta nel conflitto politico in età comunale. In. Delle Donne, Roberto-Zorzi, Andrea (szerk.): *Le storie e la memoria. In onore di Arnold Esch*. Firenze, 2002. 135-170.
- ZORZI 2004 Zorzi, Andrea: The Popolo. In. Najemy, John E. (szerk.): *Italy in the Age of the Renaissance: 1300-1550*. Oxford, 2004. 145-164.
- ZORZI 2008 Zorzi, Andrea: *La trasformazione di un quadro politico: ricerche su politica e giustizia a Firenze dal comune allo stato territoriale*. Firenze, 2008.

- ZORZI 2012 Zorzi, Andrea: Consigliare alla vendetta, consigliare alla giustizia. Pratiche e culture politiche nell'Italia comunale. *Archivio Storico Italiano*, Vol. 170, No. 2 (632) (aprile-giugno 2012). 263-284
- SALVESTRINI 2002 Salvestrini, Francesco: Giovanni Villani and the Aetiological Myth of Tuscan Cities. In. Kooper, E. (szerk.): *The Medieval Chronicle II*. Amsterdam, New York 2002. 199-211
- SALWA 1985 Salwa, Piotr: Novella come fonte storica. *I Tatti Studies in the Italian Renaissance*, 1 (1985) 189-205.
- SANTINI 1886 Santini, Pietro: Punti sulla vendetta privata e sulle rappresaglie in occasione di un documento inedito. *Archivio Storico Italiano*, 1886, Serie Quarta, Vol. 18, No. 155 (1886), pp. 162-176
- SBRICCOLI 1991 Sbriccoli, Mario: „Tormentum idest torquere mente”. Processo inquisitorio e interrogatorio per tortura nell'Italia comunale In. Maire Vigueur (szerk.): *La parola all'accusato*. Palermo, 1991. 17-32.
- SENSI 1989 Mario Sensi: I Trinci. In: *Signorie in Umbria tra medioevo e Rinascimento. L'esperienza dei Trinci. Foligno. 10–13 dicembre 1986*. I–II. Perugia, 1989.
- SETTIA 2002 Settia, Aldo A.: *Rapine, assedi, battaglie. La guerra nel medioevo*. Bari, 2002.
- SESTAN 1972 Stefani, Baldassarre, detto Marchionne: *Dizionario Biografico degli Italiani - Volume 15*. 1972.
- SHAW 2006 Shaw, Christine: *Popular Government and Oligarchy in Renaissance Italy*. Leiden – Boston, 2006.
- SHERGILL-BAYS-FRITH-WOLPERT 2003 Shergill, Sukhi - Bays, Paul – Frith, Chris D. – Wolpert, Daniel M.: Two Eyes for an Eye: The Neuroscience of Force Escalation. August 2003. *Science* 301(5630):187
- SINICORPI 1995 Sinicorpi, Giovanni: Studio introduttivo. In. *Novelle. Nuovo testo critico con studio introduttivo e note*. Giovanni Sinicropi (ed.). Firenze-Torino, 1995.
- SPUFFORD 2002 Spufford, Peter: *Hatalom és haszon. Kereskedők a középkori Európában*. Budapest, 2002.
- SUMMERFIELD 2010 Summerfield, Giovanna: For better or for worse, till death do us part: honor in Italy. In. Summerfield, Giovanna (szerk.): *Vendetta: Essays on Honor and Revenge*. Cambridge, 2010. 127-136.
- SZOLNOKI 2014 Szolnoki Zoltán: Gyilkosság Mars szobra alatt. *Aetas*, 29 (2014/1) 84-92.

- SZOLNOKI 2015 Szolnoki Zoltán: Középkori vendetták, mint döntési helyzetek. In: *Tavaszi szél konferencia kötet 2015*. Szerk. Keresztes Gábor. Eger, 2015.
- SZOLNOKI 2019 Szolnoki Zoltán: Giovanni Sercambi elmékedései a bosszúállásról. In: Kis Iván – Kozák-Kígyóssy Szabolcs László – Veres Kristóf György – Veszprémy Márton (szerk.): *Micae mediaevales VIII. Fiatal történészek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról*. Budapest, 2019. 117-132.
- SZNURA 2010 Sznura, Franek: Luca Firidolfi da Panzano e i suoi ricordi. In: Molho, A. – Sznura, F. szerk.: *Brighe, affarri, volgimenti di Stato. Le Ricordanze Quattrocentesche di Luca di Matteo di Messer Luca dei Firidolfi da Panzano*. Firenze, 2010.
- TANZINI 2012 Tanzini, Lorenzo: Tuscan states: Florence and Siena. In: Gamberini, Andrea-Lazzarini, Isabella (szerk.): *The Italian Renaissance State*. Cambridge, 2012. 91-110.
- TORI 1991 Tori, Giorgio: La carriera politica. In: *Giovanni Sercambi e il suo tempo. Catalogo della mostra. Lucca, 30 Novembre 1991*. Lucca, 1991.
- TÓTH 1997 Tóth János: *Játékelmélet és társadalom*. Szeged, 1997.
- TÓTH 2016 Tóth János: Az agresszió anatómiája. In: Lackó Sándor: *Lábjegyzetek Platónhoz 14. Az agresszió*. Szeged, 2016. 207-218.
- THOMPSON 2005 O.P. Thompson, Augustine: *Cities of God. The religion of the italian communes 1125–1325*. Pennsylvania, 2005.
- THOMPSON 2010 O.P. Thompson, Augustine: *Revival Preachers and Politics in Thirteenth Century Italy: The Great Devotion of 1233*. Eugen, 2010.
- THORNTON 1997 Thornton, Dora: *The Scholar in His Study: Ownership and Experience in Renaissance Italy*. New Haven, Conn. Yale University Press. 1997
- TRACHSLER – PARUSSA 2002 Trachsler, Richard - Parussa, Sergio: Un riflesso della tradizione arturiana in Italia: La Vendetta dei discendenti di Ettore. *Romanische Forschungen*, 114. Bd., H. 1 (2002), pp. 1-26
- TREXLER 1991 Trexler, Richard C.: *Public Life in Renaissance Florence*. Ithaca-London, 1991.
- VALLERANI 2018 Vallerani, Massimo: Criminal Court Procedure in Late Medieval Bologna In: Blanshei, Sarah Rubin (ed.): *Violence and Justice in Bologna 1250-1700*. Lanham, Boulder, New York, London, 2018.
- VITI 1992 Viti, Paolo: Donato di Neri. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. vol 41. 1992.

- VIVARELLI 1975 Vivarelli, Ann West: Giovanni Sercambi's Novelle and the Legacy of Boccaccio. MLN, *The Italian Issue* 90 (1975/1) 109-127.
- WALEY 1991 Waley, Daniel: *Siena and the Sieneze in the thirteenth century*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, Sao Paulo, 1991.
- ZENE 2005 Zene, Cosmo: Dono e vendetta nel Sardegna Centrale *Lares* 71 (2005) 3. (Settembre-Dicembre 2005). 683-716.

**Webes
irodalom:**

- KRASZTEV Krasztev Péter: Vérisszák *Beszélő Online*. 4. szám, Évfolyam 2, Szám 4 » Befejezetlen jelen <http://beszelo.c3.hu/cikkek/verisszak> (megtekintve: 2021.02.14. 8.00.)
- MAGYAR NÉPRAJZI LEXIKON: „Vérbosszú” <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/5-1272.html> (megtekintve: 2021.02.14. 8.00.)

11. Melléklet

1. ábra

A dolgozatban vizsgált vendetták összefoglaló táblázata

Agresszor	Sértett	Vendetta jellemzői	Dátum	Helyszín	Elsődleges forrásai
Uberti, Lamberti családtagok (Fifanti, Amidei, Gangalandi családtagok)	Buondelmonte Buondelmonti	gyilkosság	1215	Ponte Vecchio, Firenze	a. MALESPINI b. VILLANI c. COMPAGNI d. STEFANI e. BRUNI f. MACHIAVELLI
Scolari családtag	Ruzza d'Arrigo di Luchese di Bonavia de'Sirigati unokaöccse	gyilkosság	1260 körül	Nem ismert	LAPO NICCOLINI
Ruzza d'Arrigo di Luchese di Bonavia de'Sirigati	Scolari családtag	gyilkosság	1260 körül	Nem ismert	LAPO NICCOLINI
Manello de' Mannelli	Ghino di Donato Velluti	gyilkosság	1267	Firenze, Ponte Vecchio	VELLUTI
Cino Dietsalvi, Lapo di Donato, Gherardino di Donato és Lamberto Velluti	Lippo di Simeone de'Mannelli	gyilkosság	1295	Firenze, Popolo di Santo Stefano	VELLUTI
Dore (fekete Cancellieri)	Vanni (fehér Cancellieri)	csonkítás	1300 körül	Pistoia	ISTORIE PISTOLESI
Vanni testvérei (fehér Cancellieri)	Dore (fekete Cancellieri)	csonkítás	1300 körül	Pistoia	ISTORIE PISTOLESI

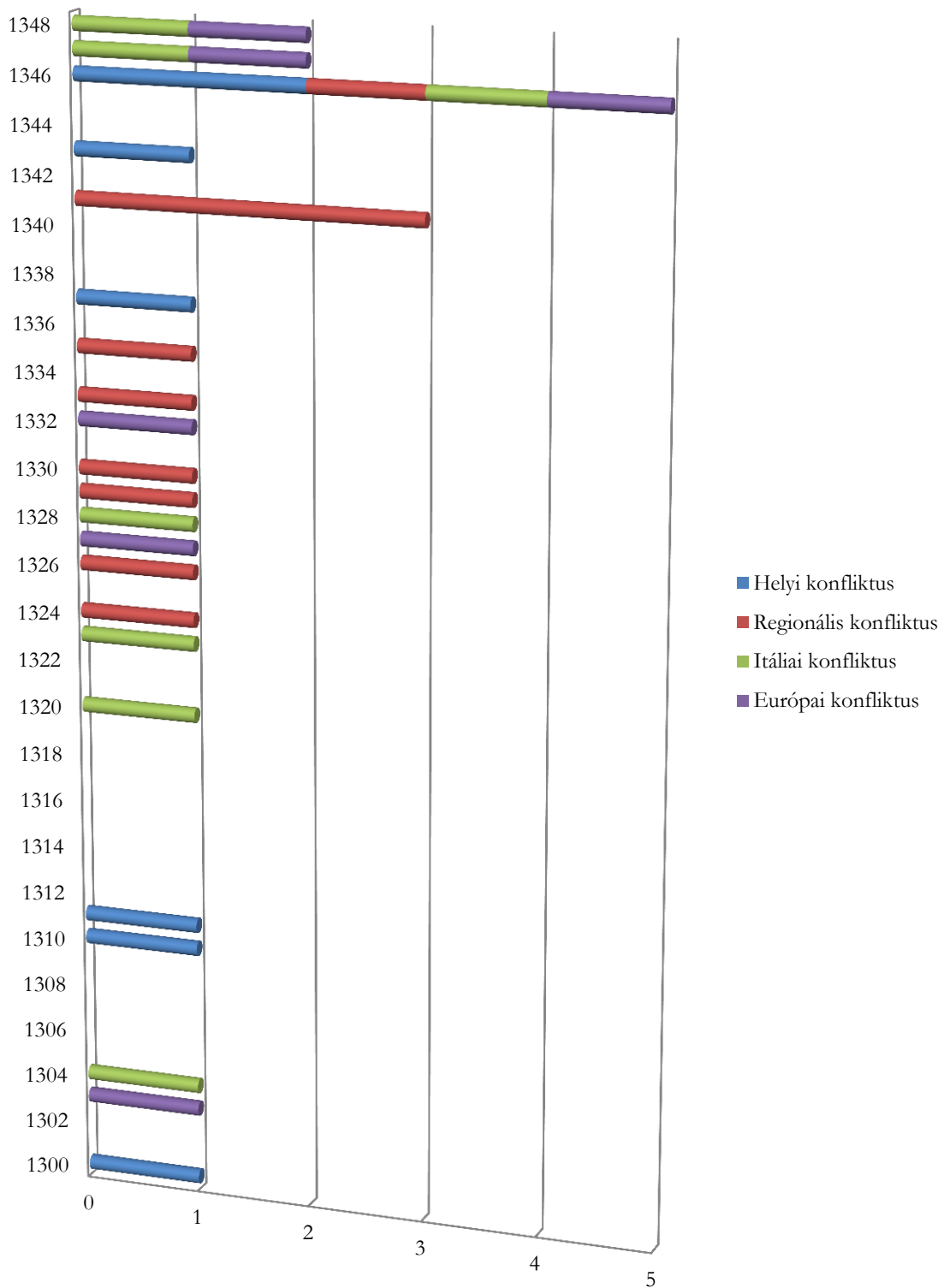
Simone (fekete Cancellieri)	Pero Pecoroni (fehér Cancellieri)	gyilkosság	1300 körül	Pistoia, a <i>podestà</i> palotája előtt.	ISTORIE PISTOLESI
Dettorino, Vanni Fucci, Zazzara (fekete Cancellieri)	Bertino Vergolesi (fehér Cancellieri)	gyilkosság	1300 körül	Pistoia, Vergolesi ház.	ISTORIE PISTOLESI
Focaccia, Freduccio di Lippo (fehér Cancellieri)	Detto di Sinibaldo (fekete Cancellieri)	gyilkosság	1300 körül	Pistoia	ISTORIE PISTOLESI
Fredi (Detto di Sinibaldo törvénytelen fia)	Bertracca (Focaccia apja, fehér Cancellieri)	gyilkosság	1300 körül	Pistoia	ISTORIE PISTOLESI
Focaccia (fehér Cancellieri)	Dettorino di Re di Rossi (fekete, Cancellieri)	gyilkosság	1300 körül	Pistoia vidéke	ISTORIE PISTOLESI
Giovanni Berignalle	Lorenzo di Dietaiuti de' Velluti, Velluto	gyilkosság	1310	Firenze, a Santo Spirito közelében	VELLUTI
Boccaccio Adimari fia	Gherardo Bordoni	gyilkosság csonkítás	1307	Firenze	a. COMPAGNI b. VILLANI
Donati ifjak	Betto Brunelleschi	gyilkosság	1310	Firenze, Brunelleschi ház	a. COMPAGNI b. SIMONE DELLA TOSA
Paffiera Cavalcanti	Pazzino Pazzi	gyilkosság	1311	Firenze, az Arnó szigete	a. COMPAGNI b. VILLANI, c. STEFANI, d. CRONACA SENESE
Balsino di Francesco Tolomei és csapata	Francesco di Vanni Sinibaldi (Salimbeni)	gyilkosság	1321. december 29.	Siena	CRONACA SENESE
Giovanni Bottone (Salimbeni) és csapata	Tolomei házak,	házak megtámadása; gyilkosság; rablás	a. 1322. április b. 1322. május 20.	Siena, Tolomei-tér	a. CRONACA SENESE, b. CRONACA SENESE „SIENAI NÉVTELEN”

Francesco Tolomei	Salimbenik	sikertelen	1322. szeptember	Siena	CRONACA SENESE
Pietro di Mino Mellone, Tavenazzo di Meo Cristofani, Francesco (Tolomei)	Benuccio, Alessandro (Salimbenik), Proposto Malavolti	gyilkosság (a két Salimbeni)	1330. október 22.	San Quirico-Toranieri között	a. CRONACA SENESE, b. CRONACA SENESE „SIENAI NÉVTELEN”
Salimbeni	Tolomei	összecsapások	a. 1331 b. 1331. február 20.	Siena, Rossi árkádok	a. CRONACA SENESE, b. CRONACA SENESE „SIENAI NÉVTELEN”
Agnolino Bottone, Stricha di Giovanni, Meio di Cione (Salimbenik)	Francesco Toso Tolomei, Carluccio di Francesco Tolomei, Bonaventura Tolomei, Pietro di Francesco Ughi de' Picolomini	gyilkosság (Francesco Toso, Pietro di Francesco Ughi); sebesítés; csonkítás (Francesco Toso).	1331. június	Lucignano di Asso környéke	CRONACA SENESE
Meo di Nicola, Ranieri di Guccio (Malavolti), Neri d'Agnolo di Neri Radolfini	Naddo di Benuccio de' Picolomini	sebesítés	1332	Siena	CRONACA SENESE
Vanuccio di Guiduccio de' Saraceni, húsz fegyveressel.	M. Salinbene Scotti	gyilkosság	1333 (?) december 25.	Siena, Fontebranda mellett, M. Sozo házánál	CRONACA SENESE
Vanuccio di Guiduccio de' Saraceni, húsz fegyveressel.	Salinbene Scotti	gyilkosság	1333 (?) december 25.	Siena, Fontebranda mellett, M. Sozo házánál	CRONACA SENESE

Deo di Pierozzo, Amerigo di Rigolo de' Malavolti	Nicolò di Salamone de' Piccolomini	gyilkosság	január 17.	Valdorcìa, Castelveccchio mellett	CRONACA SENESE
Nuccio di Guido (Saraceni)	Francesco di Filippo (Scotti)	megsebesít és	1344. március	Siena	CRONACA SENESE
Piovano, Charllo, Charsilio Gherardini	Antonio di Totto Rinaldo (Panzani)	gyilkosság	1346	Firenze	FIRIDOLFI DA PANZANO
Luca di Totto, Antonio (Antonio di Totto fia)	Carlo Gherardini	üldözés, közvetett bosszú	1350	Firenze, Santa Margherita	FIRIDOLFI DA PANZANO
Antonio Guinigi, Nicolao Sbarra	Lazzaro Guinigi	gyilkosság	1392	Lucca, Lazzaro háza	SERCAMBI
Giovanni Ciecie, Michele Bianchi	Matteo Firidolfi	gyilkosság	1399. május 10.	Firenze	FIRIDOLFI DA PANZANO
Luca da Panzano (Matteo Firidolfi fia)	Giovanni Ciecie	üldözés, közvetett bosszú	1420	Nápoly	FIRIDOLFI DA PANZANO
Pedro di Argillaia	Nicolao Trinci, Bartolomeo Trinci	gyilkosság	1421	Nocera erődítménye	a. SERCAMBI b. ZAMPAOLINI c. STORIA DI CAMERINO d. BRACCIO FORTEBRACCI e. CRONICA DI SER GUERRIERO DA GUBBIO

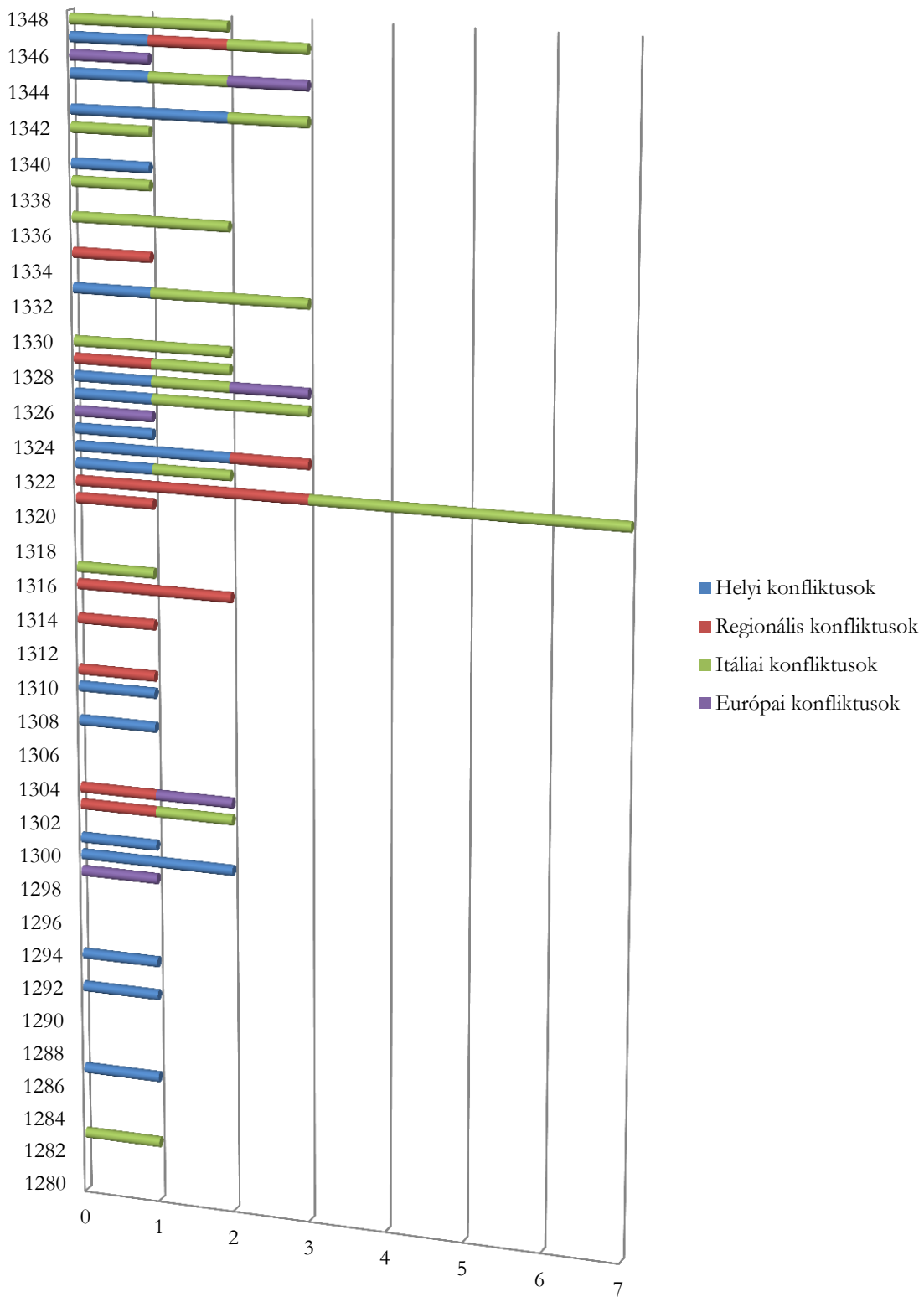
2. ábra

A "vendetta"emlékek földrajzi eloszlása a Nuova cronicában (1300-1348)

3. ábra

A városi konfliktusok földrajzi eloszlása a Nuova cronicában (1300-1348)

Nyilatkozat

Alulírott Szolnoki Zoltán, az SZTE-BTK-TDI Medievisztikai Programjának doktori hallgatója nyilatkozom és aláírással igazolom, hogy jelen doktori disszertáció a saját, önálló munkám. Az abban hivatkozott nyomtatott és elektronikus szakirodalom felhasználása a szerzői jogok nemzetközi szabályainak megfelelően készült.

Szeged, 2021. február 15.

Szolnoki Zoltán

Az elmúlt években, mind hallgatóként, mind pedig doktoranduszként rengeteg támogatást kaptam. Köszönettel tartozom a Történeti Intézet oktatóinak, akik szakmai tanácsaik révén értékes tapasztalatokkal gazdagítottak. A Magyar-, és Egyetemes Középkortörténeti Tanszékek tanárai érdekes előadásaikkal megkedveltették meg velem az egyetemes középkori témákat és érdeklődésemet a várostörténet felé terelték. Külön köszönettel tartozom témavezetőmnek, Galamb Györgynek, aki bátorításával és értékes tanácsaival doktoranduszként is támogatott, valamint Csernus Sándornak, akinek a szakmai véleményére mindig számíthattam. Köszönöm Almási Tibor tanár úr segítségét, aki a Medievisztikai Program vezetőjeként éveken keresztül támogatott. Köszönettel tartozom Falvay Dávidnak, akitől számos esetben kaptam értékes és fontos véleményt. Hálával tartozom továbbá azoknak, akik számos középkorász konferencián építő jellegű észrevételt fogalmaztak meg, amelyeket doktori disszertációmban is hasznosítani tudtam.